

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

14. (124.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2019. december

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:
Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:
Girmann Zsuzsanna
Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Tördelőszerkesztő:
Mányoki Anna

Szerkesztőség:
Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
1054 Budapest, Zoltán u. 6.
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415
E-mail: zsuzsanna.girmann@hipo.gov.hu
Telefon: 474 5554
www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon a 06 1 767 8262 számon,
levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2019.020/6

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Németh Gábor, a szerkesztőbizottság elnöke

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábódy Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Tóháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

14. (124.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

14. (124.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2019. december

Dr. Ujhelyi Dávid

„That escalated quickly”, avagy a háromlépcsős teszt és a paródia kapcsolódási pontjai –
I. rész

Harkai István

Az időleges többszörözési kivétel az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában
– II. rész

Sápi Edit

A hazai szerzői jogi jogalkotás fontosabb állomásai

Dr. Baksay-Nagy György

A pótalkatrészek formatervezésiminta-oltalmának jelene és jövője Európában

Dr. Tószegi Zsuzsanna

Jámbor Lajos és Bálint Zoltán műépítész munkássága – I. rész
„Kővé vált ezredéves története a magyarnak” – az indulás éve

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.girmann@hipo.gov.hu, anna.manyoki@hipo.gov.hu, tel.: 474 5554).

TARTALOM

<i>Dr. Ujhelyi Dávid</i>	„That escalated quickly”, avagy a háromlépcsős teszt és a paródia kapcsolódási pontjai – I. rész	7
<i>Harkai István</i>	Az időleges többszörözési kivétel az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában – II. rész	42
<i>Sápi Edit</i>	A hazai szerzői jogi jogalkotás fontosabb állomásai	59
<i>Dr. Baksay-Nagy György</i>	A pótalkatrészek formatervezésiminta-oltalmának jelene és jövője Európában	72
<i>Dr. Tószegi Zsuzsanna</i>	Jámbor Lajos és Bálint Zoltán műépítész munkássága – I. rész. „Kővé vált ezredéves története a magyarnak” – az indulás éve	100
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	129
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		167
Könyv- és folyóiratszemle		196
Summaries		216

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr Dávid Ujhelyi</i>	„That escalated quickly”, or connection points of the three-stage test and parody – Part I	7
<i>István Harkai</i>	Temporary reproduction exception in the case law of the Court of Justice of the European Union – Part II	42
<i>Edit Sápi</i>	Major stages of the legislation related to copyright in Hungary	59
<i>Dr György Baksay-Nagy</i>	Present and future of the design protection of replacement parts in Europe	72
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	The works of architects Lajos Jámbor and Zoltán Bálint – Part I. „History of thousand years built in stones of Hungarians” – years of the beginning	100
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	129
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright		167
Review of books and periodicals		196
Summaries		216

SOMMAIRE

<i>Dr Dávid Ujhelyi</i>	„That escalated quickly”, ou les points de connexion du test de trois phases et de la parodie – partie I	7
<i>István Harkai</i>	L'exception de la reproduction temporaire dans la pratique juridique de la Cour de justice de l'union européenne – Partie 1	42
<i>Edit Sápi</i>	Les stades plus marquants de la législation relative au droit d'auteur en Hongrie	59
<i>Dr György Baksay-Nagy</i>	Le présent et l'avenir de la protection des dessins ou modèles des pièces de rechange en Europe	72
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	Les oeuvres des architectes Lajos Jámbor and Zoltán Bálint – Partie I. „L'histoire de mille années bâties dans pierres des hongrois” – les années du début	100
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	129
Avis d'expert choisis du corps des experts en droits d'auteur		167
Revue des livres et périodiques		196
Summaries		216

INHALT

<i>Dr. Dávid Ujhelyi</i>	„That escalated quickly“, oder die Verbindungspunkte des dreistufigen Tests und der Parodie – Teil I	7
<i>István Harkai</i>	Die Ausnahme der vorübergehenden Vervielfältigung in der Rechtspraxis des Gesichtshofs der Europäischen Union – Teil II	42
<i>Edit Sápi</i>	Die bedeutenderen Abschnitte der Gesetzgebung in Bezug auf Urheberrecht in Ungarn	59
<i>Dr. György Baksay-Nagy</i>	Gegenwart und Zukunft des Geschmacksmusterschutzes der Ersatzteile in Europa	72
<i>Dr. Zsuzsanna Tószegi</i>	Die Werke der Architekten Lajos Jám bor and Zoltán Bálint – Teil I. „Die Geschichte der in Steine gebauten tausend Jahren der Ungarn“ – die Jahre des Anfangs	100
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	129
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		167
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		196
Summaries		216

„THAT ESCALATED QUICKLY”, AVAGY A HÁROMLÉPCSŐS TESZT ÉS A PARÓDIA KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI – I. RÉSZ

I. Bevezetés

Az, hogy a szerzői jog fundamentumai a nemzetközi jogalkotás útján, számos egyezmény keretében kerültek lefektetésre, sokszor ismételt axiómaként csenghet a jogterülettel foglalkozók fülébe, amit adott esetben már a jogterülettel való ismerkedés során, a szellemi alkotásokról szóló tankönyvekben is olvashattak. A technológiai fejlődés által generált, bilaterális egyezményekből kiinduló, a nemzeti elbánás és a territorialitás alapelveire épülő¹ jogfejlődés biztosította, hogy az egyes nemzetek szerzői más országokban is kizárólagos jogokat élvezhessenek, az egyezmények kvalitatív és kvantitatív kumulálódása és evolúciója pedig a számos ország részvételével létrehozott, multinacionális egyezményekben csúcsozott ki, amelyek végül hatékonyan tudták biztosítani az egyéni-eredeti módon alkotó személy jogainak oltalmát, nem csak határokon, hanem évtizedeken átívelve is.²

Ugyanakkor érdemes megvilágítani, hogy míg a nemzetközi jog sokáig vitathatatlanul a jogfejlődés motorja volt – ahogy a korai digitalizáció által felvetett kérdések tekintetében pl. a Szellemi Tulajdon Világszervezete³ ún. internetszerződése⁴ –, addig a Berni Unió Egyezménynek⁵ 1971 óta nem volt revíziója,⁶ a WIPO – vagy akár a Kereskedelmi Világszervezet⁷ – pedig szintén évek óta nem tudott olyan nemzetközi szerzői jogi szerződést felmutatni,

* A szerző az Igazságügyi Minisztérium Versenyjogi, Fogyasztóvédelmi és Szellemi Tulajdonjogi Főosztályának vezetője, továbbá a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának megbízott oktatója. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmények álláspontjával. A tanulmányban hivatkozott internetes források utolsó elérési ideje egységesen 2019. október 5.

¹ *Allard Rignalda*: National and International Dimensions of Copyright Law in the Internet Age – Harmonizing Exemptions: The Case of Orphan Works. *European Review of Private Law*, 2009. 5. sz., p. 899, 901.

² *Katie Lula*: Neither Here Nor There but Fair: An International Copyright Legal System between East and West, Past and Present. *Asian-Pacific Law & Policy Journal*. 8. évf. 1. sz., 2006, p. 127.

³ World Intellectual Property Organization, a továbbiakban: WIPO.

⁴ *Julie S. Sheinblatt*: The WIPO Copyright Treaty. *Berkeley Technology Law Journal*, 13. évf. 1. sz., 1998, p. 550.

⁵ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (a továbbiakban: BUE). Magyarországon kihirdette az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

⁶ *Kung-Chung Liu, Haochen Sun*: A Universal Copyright Fund: A New Way to Bridge the Copyright Divide. *National Taiwan University Law Review*, 1. évf. 2. sz., 2006, p. 39.

⁷ World Trade Organization, a továbbiakban: WTO.

amelyben érdemben hozzá mert volna nyúlni a nemzetközi szerzői jog rendszeréhez, a korábban kialakított *status quo*hoz. Ez különösen problémás lehet annak fényében, hogy a BUE egyik előnye és erőssége éppen rendszeres megújíthatósága volt,⁸ amely egyszerre szolgálta a szerzői jog fejlődését és a jogterület központjában elhelyezkedő, ám a technológiai fejlődés által könnyen eltolódó egyensúly⁹ időnkénti, szükségszerű újrakalibrálását. A BUE világszinten is az egyik legnagyobb számú szerződő tagállammal rendelkező nemzetközi szerződés,¹⁰ amely a szerzői jog alapjainak meghatározásával egyidejűleg szükségszerűen bizonyos mértékig meg is köti a nemzeti jogalkotó kezeit. Az érdemi nemzetközi jogalkotás dinamikusból statikussá válása egyúttal azt is jelenti, hogy a szerzői jog aktuális kérdéseinek vagy problémáinak a rendezési lehetősége is beszűkült, esetleg a korábban katalizátorként ható nemzetközi jogi rendelkezések akadályába ütközhet.

A paródia kérdésére áttérve, kiindulópontként leszögezhető, hogy a magyar szerzői jog nem ismer kifejezett paródiakivételt, annak a szerzői jogban való szerepeltetésének szükségessége tekintetében a hazai jogtudomány pedig nem mutat egységes képet.¹¹ Azt ugyanakkor alapvetően egyik, a témával kifejezetten vagy érintőlegesen foglalkozó szerző sem vitatja,¹² hogy a paródiacélú felhasználások hordozhatnak hozzáadott értéket a társadalom számára.

Erre tekintettel, amennyiben végül a hazai jogalkotó mégis amellett hozna egyszer döntést, hogy az Európai Unió jogában már ismert¹³ és értelmezett¹⁴ kivétel hazai átültetése előnyösnek mutatkozik, szükséges lesz annak vizsgálata is, hogy az átültetés mennyiben felelne meg az évtizedekkel ezelőtti jogi és gazdasági helyzethez igazított nemzetközi kötelezettségeknek.

⁸ Benedict Atkinson, Brian Fitzgerald: A Short History of Copyright The Genie of Information. Springer, 2014, p. 51.

⁹ Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa. Jogtudományi Közlöny, 67. évf. 5. sz., 2012, p. 197–208.

¹⁰ A WIPO honlapja szerint a szerződésnek jelenleg 176 ország a részese, elérhető: <https://goo.gl/d5KgYQ>.

¹¹ Bővebben l. Ujhelyi Dávid: Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban? Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 12. (122.) évf. 3. sz., 2017. június, p. 45–95.

¹² Időrendben l. Mezei Péter: Mitől fair a fair? Szerzői művek felhasználása a fair use-teszt fényében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) 6. sz., 2008. december, p. 26–68, elérhető: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200812-pdf/02-mezei.pdf>; Gyenge Anikó: Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere. HVG-ORAC, Budapest, 2010; Faludi Gábor: A paródia a szerzői jogban. In: Kőhidi Ákos, Keserű Barna Arnold (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, Győr, Budapest, 2015, p. 94–120.

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: Infococirányelv) 5. cikk (3) bekezdés k) pont.

¹⁴ L. az Európai Unió Bíróságának C-201/13. Johan Deckmyn v. Vandersteen-ítéletét (a továbbiakban: Deckmyn-ügy), elérhető: <https://goo.gl/251K23>.

Jelen tanulmány a fentiekre tekintettel annak a kérdésnek a megválaszolására vállalkozik, hogy Magyarországon a paródiakivétel átültetése milyen nemzetközi keretek között képzelhető el, illetve a kivétel milyen képet mutat ezen jogforrások tükrében.

A kérdés megválaszolására két lépcsőben kerül sor. Egyrészt, a teljesség és a jelen bevezetőben leírtak megfelelő alátámasztásának céljából röviden bemutatásra kerülnek a szerzői jog nemzetközi fejlődésének főbb megállói és irányvonalai, amelyek meghatározhatják a paródiakivétel értelmezését is, másrészt – tekintettel arra, hogy a szabad felhasználások tekintetében meghatározó jelentőséggel bír – elemzésre kerül a háromlépcsős teszt evolúciója, a szerzői jogban betöltött szerepe és értelmezésének lehetőségei is.

Jelen tanulmány végül elemzi a paródiakivételt a nemzetközi és hazai tesztek fényében, feltárva az átültetés lehetőségeinek releváns keretrendszerét.

II. A nemzetközi szerzői jog fejlődésének releváns állomásai

A nemzetközi szerzői jog alatt egy komplex, eredendően a nemzeti jogokra épülő,¹⁵ de egyre több önállóságot szerző jogforrási rendszert értünk, amely mára alapjaiban határozza meg az egyes államok szerzői jogi keretrendszerét.¹⁶ Fejlődésének felosztására számos megközelítés létezik,¹⁷ ezek szintéziséből kiindulva első lépésként két időszakot különíthetünk el: egyrészt az első szerzői jogi törvény, a *Statute of Anne* elfogadásától a BUE megkötéséig terjedő időszakot szokás azonosítani, amely ezek szerint 1709-től 1886-ig¹⁸ datálható.

Ebben az időszakban – amelyet az egyszerűség kedvéért nevezhetünk bilaterális egyezmények korának – a nemzetközi jogalkotás korai indikációja, ösztönző ereje az egymással szomszédos, adott esetben egymás nyelvét is beszélő országok vonatkozásában keresendő, ahol a szerzői jogi rendelkezések területiális természetéből eredő problémák hamar felütöttek a fejüket: az egyik államból származó szerzői művek védelme a határoknál véget ért, az engedély nélküli felhasználások elleni fellépés a területi hatályt meghaladóan nem volt biztosítható,¹⁹ ezt a helyzetet pedig számos piaci szereplő ki is használta. Emiatt születtek meg

¹⁵ Shira Perlmutter: Future Directions in International Copyright. Cardozo Arts & Entertainment Law Journal, 16. évf., 1998, p. 309, 370.

¹⁶ A 20. század elején maga a fogalom is komoly fejtörést okozott, l. Alex Gibson: International Copyright. The Commonwealth Law Review, 4. évf., 1907, p. 253–257.

¹⁷ L. pl. Lula: i. m. (2), p. 102–127 vagy Daniel J. Gervais: The Internationalization of Intellectual Property: New Challenges from the very old and the very new. Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal, 12. évf., 2002, p. 933–948.

¹⁸ Amennyiben szélesebben, a szellemi tulajdon-jog teljessége tekintetében szemléljük ezt az időszakot, a végpont az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Unió Egyezményéhez (Magyarországon kihirdette az ipari tulajdon oltalmára létesült unió egyezmény 1967. július 14-én Stockholmban felülvizsgált, illetve létrehozott szövege módosításának kihirdetéséről szóló 1986. évi 20. törvényerejű rendelet) igazodva 1883-ra módosul.

¹⁹ Orit Fischman Afori: The Evolution of Copyright Law and Inductive Speculations as to Its Future. Journal of Intellectual Property Law, 19. évf. 2. sz., 2012, p. 250, elérhető: <https://goo.gl/hPbSNN>.

azok a kétoldalú egyezmények, amelyekben a szomszédos nemzetek szerzőinek kölcsönös védelméről rendelkeztek.²⁰

A bilaterális egyezmények kidolgozása során a jogi szabályozás közelítése, összhangba hozása még nem volt cél, tehát eredményként elsődlegesen a *formális reciprocitás*,²¹ az egymás szabályozását tudomásul vevő, az egymás által oltalmazott alkotásokat elismerő kölcsönösség azonosítható.²² Ez persze nem jelenti azt, hogy a harmonizáció igénye ne vált volna az idő előrehaladtával egyre hangsúlyosabbá: a kétoldalú egyezmények számának növekedésével a nemzetközi jogforrások olyan hálózata alakult ki, amely a védelmi rendszert nehezen átláthatóvá, a jogérvényesítést nehézkessé tette. Mivel a nemzetközi védelem szükségessége az idő előrehaladtával nem szűnt meg, szükségessé vált a nemzetközi védelem transzparenciájának és hatékonyságának növelése,²³ amely igényt logikusan egy több szerződő fél által létrehozott szerződés szolgálhatta ki a legmegfelelőbbben.

A következő, multilaterális egyezményekre épülő időszak tehát értelemszerűen az első nagy, átfogó szerzői jogi tárgyú egyezmény, a BUE megkötésétől datálható, ezen intervallum pedig további, kisebb egységekre tagolható. Az első ilyen időszak elkülönítése arra alapozható, hogy egészen a TRIPS-megállapodás²⁴ elfogadásáig a nemzetközi szerzői jog alapvetően a BUE primátusára és kizárólagosságára épült. Maga az egyezmény az 1878-ban alapított Nemzetközi Irodalmi és Művészeti Szövetség²⁵ kezdeményezésére jött létre. A BUE eredeti céljának megértéséhez érdemes felidézni alapítójának, Victor Hugo-nak 1878. június 17-én, az ALAI alapító kongresszusán²⁶ elhangzott, nagy ívű gondolatait.

„You are going to create a foundation for literary property. This is what is right, and you are going to embody it in law. I assure you that your suggestions and advice will be taken into account. You will persuade legislators seeking

²⁰ Pogácsás Anett: Különbözőség az egységben – A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára. Doktori értekezés, 2017, p. 92, elérhető: <https://goo.gl/Uusjdb>.

²¹ Roberto Garza Barbosa: Revisiting International Copyright Law. Barry Law Review, 8. évf., 2007, p. 45, elérhető: <https://goo.gl/bWx2Es>.

²² Boytha György: A nemzetközi szerzői jogvédelem keletkezésének kérdései. Jogtudományi Közlöny, 41. évf. 11. sz., 1986, p. 517.

²³ Graeme B. Dinwoodie: Copyright Lawmaking Authority: An (Inter)Nationalist Perspective on the Treaty Clause. Columbia Journal of Law & the Arts, 30. évf., 2007, p. 384, elérhető: <http://ssrn.com/abstract=1001268>.

²⁴ A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás (The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, a továbbiakban: TRIPS-megállapodás), Magyarországon kihirdette az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (a továbbiakban: GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Szerződés és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény.

²⁵ Association Littéraire et Artistique Internationale, a továbbiakban: ALAI.

²⁶ Bernárd Aurél, Timár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 357.

to confine the writer that literature has no boundaries. Literature is the mind leading humanity. Literary property is open to everyone. Royal decrees denied and still deny literary property. And why? For purposes of enslavement. The writer who owns his work is the writer who is free. Deny ownership and you deny him independence.”²⁷

A jogalkotás elsődleges célja tehát az „irodalmi tulajdon” fundamentumainak lefektetése, a szerző függetlenségének biztosítása volt. Ezen általánosságban megfogalmazott célokra az 1886-ban elfogadott egyezmény végül pragmatikus és kézzelfogható, a multilaterális jellegét megalapozó problémákra érdemi reakciókat adó eredményekkel válaszolt: rögzített egy-részről egy – ezen a ponton igen alacsony – minimális védelmi szintet, amelynek biztosítása minden szerződő fél feladata, továbbá az uniós tagok szerzőinek jogi státuszát a nemzeti elbánás elve alá utalta.²⁸ Magáért beszél, hogy ezen két, alapvető jellegű rendelkezéssel a BUE évtizedek óta húzódó jogi bizonytalanságokat tudott orvosolni, egyúttal pedig hosszú évek-re meghatározta, meghatározza a nemzetközi szerzői jog vonásait, megvalósította az egyes szerzői jogi rezsimek *materiális reciprocitását*.²⁹ Eredményei között szükséges megemlíteni, hogy a világ egyik legszélesebb körben elfogadott egyezményéről van szó, 195 országból 176 a tagjának mondhatja magát.³⁰ Ugyanakkor látni kell, hogy a szuverenitás és territorialitás kettősségére alapozott³¹ BUE eredetében a bilaterális egyezmények által elért eredményeken elinduló, kifejezetten minimumharmonizációra törekvő egyezmény,³² amelynek szövegében évtizedek alatt, hosszú egyeztetések folyamányaként tudott a szerzői jogi védelem hatályának szélességében kiteljesedni, tehát az eredeti cél nem a teljes és minden kérdéskörre kiterjedő harmonizáció volt.

²⁷ Brian Fitzgerald, John Gilchrist (szerk.): Copyright Perspectives, Past, Present and Prospect. Springer, 2015, p. 3. Victor Hugo beszédét Benedict Atkinson fordította angol nyelvre.

²⁸ Graeme B. Dinwoodie: The International Intellectual Property System: Treaties, Norms, National Courts, and Private Ordering. In: Daniel Gervais (szerk.) Intellectual Property, Trade and Development: Strategies to Optimize Economic Development in a TRIPS Plus Era. Oxford University Press, 2007, p. 66. és Boytha György: Penal Protection of Works of Visual Art under the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. In: Csehi Zoltán (szerk.): Boytha György válogatott írásai. Gondolat, Budapest, 2015, p. 422.

²⁹ Barbosa: i. m. (21), p. 45.

³⁰ A BUE részes felelt tartalmazó lista elérhető: <https://goo.gl/d5KgYQ>.

³¹ Alexander Peukert: Territoriality and Extraterritoriality in Intellectual Property Law. In: Günther Handl, Joachim Zekoll, Peer Zumbansen (szerk.): Beyond Territoriality: Transnational Legal Authority in an Age of Globalization. Brill Academic Publishing, Leiden-Boston, 2012, p. 198.

³² Boytha György: Interrelationship of Conventions on Copyright and Neighboring Rights. In: Csehi: i. m. (28), p. 299.

Magyarország a BUE-hez 1922-ben³³ csatlakozott,³⁴ ám a részvételt már az első világháború előtt is sürgették. Carl Junker 1900-ban megjelent könyvében³⁵ az alábbiak szerint nyilatkozott a kérdésben.

„Ámbár statisztikai kutatásunk azt mutatta, hogy a magyar korona országaiban a fordítási tevékenység aránylag nagyobb, mégis első sorban arra kell utalnunk, hogy éppen a magyar irodalomnak oly jelesei is vannak, kiket ma már messze hazájuk határain túl is ismernek. Magyarország termelése a művészet terén is kivitelképes, úgy hogy a magyar írók és művészek érdeke megkívánja a berni egyezményhez való csatlakozást. Ehhez járul, hogy éppen Magyarországon sokkal szívesebben nézik a nemzetközi vállalkozásokat, mint Ausztriában, és ellenkeznek is a magyar nemzet jellemével, ha Magyarország távol maradna egy oly egyezménytől, melynek méltán tulajdonítanak oly nagy jelentőséget, és melynek célja, hogy kiérdemelt jogok illojális befolyásolását megakadályozza.”³⁶

A BUE – hiszen az egyezmény megújítására azt követően nem került sor – 1971-ig bezáróan hét revízió esett át: elsőként 1896-ban Párizsban,³⁷ ahol a tárgyi hatály kiegészült a sorozatkötetekkel, illetve pontosításra került az átdolgozás joga is. 1908-ban Berlinben³⁸ a szöveg kiegészült a formakényszer tilalmával, a film- és fotóművészeti alkotások védelmével, és kiterjesztésre került a fordítási jog tárgyi hatálya is.³⁹ Az 1914-es jegyzőkönyvet⁴⁰ követően az 1928. évi római kiegészítés⁴¹ útján megjelent a sugárzással kapcsolatos kizárólagos jog, és a személyhez fűződő jogok egy köre is az egyezmény részét képezte már, amelyet az

³³ 1922. évi XIII. törvény Magyarország belépéséről az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba.

³⁴ Nótári Tamás: Remarks on Early Hungarian Copyright Regulation. In: Geistiges Eigentum und Urheberrecht aus der historischen Perspektive. Lectiones Iuridicae. Pólay Elemér Alapítvány, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2014, p. 94, elérhető: <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=30110>.

³⁵ Carl Junker: Die Berner convention zum schutze der werke der litteratur und kunst und Österreich-Ungarn. Holder, Bécs, 1900, elérhető: <https://archive.org/details/diebernerconven00junkgoog/page/n5>.

³⁶ A magyar fordítás Ranschburg Viktortól származik. Ranschburg Viktor: A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott berni egyezmény vonatkozásával Magyarországra. Eggenberger, Budapest, 1901, p. 11–12, elérhető: <https://mek.oszk.hu/13000/13028/pdf/13028ocr.pdf>.

³⁷ Az 1896. évi Párizsi Jegyzőkönyv szövege elérhető: https://www.keionline.org/wp-content/uploads/1896_additional_acts_and_interpretative_declaration.pdf.

³⁸ Az 1908. évi Berlini Jegyzőkönyv szövege elérhető: https://www.keionline.org/wp-content/uploads/1908_Berne_Convention.pdf.

³⁹ Boytha György: The historical developement of the regulation by international treaties of rights related to translation. In: Csehi: i. m. (28), p. 286.

⁴⁰ Az 1914. évi Jegyzőkönyv szövege elérhető: https://www.keionline.org/wp-content/uploads/1914_Berne_Additional_Protocol.pdf.

⁴¹ Az 1928. évi Római Jegyzőkönyv szövege elérhető: https://www.keionline.org/wp-content/uploads/1928_Rome_revisions_Berne.pdf.

1948. évi brüsszeli kiegészítés⁴² továbbcizellált, illetve továbbtágította a fordítással kapcsolatos kizárólagos jogot, a sugárzással kapcsolatos kizárólagos jogot és a személyhez fűződő jogokat az idézés vonatkozásában.⁴³ Az ezt követő, 1967. évi stockholmi módosítás⁴⁴ többek között a többszörözés jogának beépítése miatt emelendő ki – ezt a háromlépcsős teszt miatt részletesen is elemezzük a későbbiek folyamán –, végül a fentiek szerint 1971-re datálható⁴⁵ az utolsó, párizsi kiegészítés.⁴⁶

A nemzetközi szerzői jog a második világháborút követően mind horizontális, mind vertikális értelemben differenciálódott,⁴⁷ ugyanakkor már az 1967/1971-es felülvizsgálatok során látható volt, hogy a minimumvédelmi szint emelése, illetve a BUE hatályának szélesítése egyre inkább ütközött a fejlődő országok igényeivel.⁴⁸ A fejlett, szellemi tulajdon-exportőr államoknak ugyanis a magas fokú, szigorú⁴⁹ nemzetközi oltalom állt (és áll most is) érdekükben,⁵⁰ míg a fejlődő országok szempontjából a minimumvédelmi szint lehető legalacsonyabb szinten tartása preferálandó,⁵¹ a „külső” szellemi tulajdon-jogokat inkább a fejlődés akadályaként, mint motorjaként szemlélték (vagy szemlélik most is). Ebből fakadóan a BUE érdemi revíziója, a védelmi szint emelése a fejlődő országok obstrukciója okán a ’70-es évek elején megrekedt,⁵² olyannyira, hogy az egyezmény gyakorlatilag azóta sem került sor a frissítésére.

A kialakult helyzet nyilvánvalóan nem volt fenntartható,⁵³ olyan megoldás után kellett nézni, amely lehetőséget biztosított a fejlett országok érdekeivel egyező továbblépésre, mi-

⁴² Az 1948. évi Brüsszeli Jegyzőkönyv szövege elérhető: https://www.keionline.org/wp-content/uploads/1948_revision_BerneConvention.pdf.

⁴³ Axel Nordemann: Berne and Beyond: Understanding International Conventions Relating to Copyright Law. Journal of the Copyright Society of the U.S.A., 59. évf., 2012, p. 265.

⁴⁴ Az 1967. évi Stockholmi Jegyzőkönyv szövege elérhető: https://www.keionline.org/wp-content/uploads/1967_Stockholm_Act_revision%20of%20Berne%20Convention.pdf.

⁴⁵ Az 1971. évi Párizsi Jegyzőkönyv szövege elérhető: https://www.keionline.org/wp-content/uploads/1971_revision_of_Berne.pdf.

⁴⁶ Barbosa: i. m. (21), p. 48–49.

⁴⁷ Boytha György: A nemzetközi szerzői jogi és szomszédjogi egyezmények komplex összefüggései. Jogtudományi Közlöny, 36. évf. 12. sz., 1981, p. 995, elérhető: http://real-j.mtak.hu/2243/1/JogtudomanyiKozlony_1981.pdf.

⁴⁸ Barbara A. Ringer: A New Horizon for International Copyright. Copyright Society of the U.S.A. Bulletin, 17. évf., 1969, p. 22.

⁴⁹ Van, aki szerint a szerzői jog azóta is a fejlett országok luxusa csupán, l. Hugh C. Hansen: International Copyright: An Unorthodox Analysis. Vanderbilt Journal of Transnational Law, 29. évf., 1996, p. 593.

⁵⁰ Roberto Garza Barbosa: International Copyright Law and Litigation: Mechanism for Improvement. Marquette Intellectual Property Law Review, 11. évf. 1. sz., 2007, p. 137, elérhető: <https://goo.gl/hC4imB>.

⁵¹ Boytha György: Új problémák a szerzői alkotások nemzetközi felhasználása terén. A Berni Unió válsága. In: Csehi: i. m. (28), p. 370.

⁵² Elaine B. Gin: International Copyright Law: Beyond the WIPO & TRIPS Debate. Journal of the Patent and Trademark Office Society, 86. évf., 2004, p. 780.

⁵³ Robert D. Hadl: The Crisis in International Copyright. Columbia – VLA Journal of Law & the Arts, 16. évf., 1992, p. 427.

nél inkább a fejlődő országok beleszólása nélkül.⁵⁴ Ezen diplomáciai puccsnak ideális keretet biztosított a GATT jogutódjaként a WTO-t létrehívó Marrakesh-i Szerződés, amelynek keretében sor került a nemzetközi szerzői jogi védelmet érdemben is felülíró TRIPS-megállapodás elfogadására 1994-ben – ezzel véget vetve a BUE hegemoniájának, egyúttal új fejezetet kezdve a jogterület multilaterális fejlődésének történetében.

A jelenleg 164 szerződő felet felmutató⁵⁵ TRIPS-megállapodás tehát új ösvényre terelte a nemzetközi szerzői jogi jogalkotást.⁵⁶ A BUE-n túli jogfejlődést (ún. BernPlus vagy Bern+ rendszer) megindító megállapodás gazdasági szemlélete⁵⁷ lehetőséget adott arra, hogy a fejlődő országok a BUE revíziói során képviselt, alapvetően kulturális szempontú érveit figyelmen kívül hagyhassák, ezáltal megnyílt az út a szerzői jogi védelem további erősítése, a nemzetközi jogi védelem hatályának kiterjesztése előtt. Tekintettel arra, hogy a TRIPS-megállapodás a BUE-hez képest speciálisnak tekinthető, a jogalkotás célja itt nem a trónfosztás, a BUE által elért eredmények felülírása volt, és nem is a nemzetközi szerzői jogi szabályok gyökeres átalakítása – a TRIPS-megállapodás ilyen szempontból betagozódik a BUE által kijelölt keretek közé.⁵⁸ Az elfogadott szöveg egyik, talán legfontosabb eredménye a legnagyobb kedvezmény elvének biztosítása volt,⁵⁹ amelynek keretében az adott államnak minden más részes fél szerzői számára biztosítania kellett azt a kedvezményt, amelyet egy másik államnak már megadott,⁶⁰ ezzel a TRIPS új szintre emelte a szerzők védelmének minimumszintjét.⁶¹

Ugyanakkor – vitathatatlan eredményei ellenére – a TRIPS-megállapodás időzítése nem volt a legszerencsésebb: 1994-ben nehezen volt előre látható, hogy az egyezménynek kellen-e, és ha igen, milyen irányban reagálnia az akkor még új, a digitalizációból (különösen az internet térnyeréséből) fakadó kihívásokra. Emiatt – utólag visszatekintő kritikusan szerint – szövege már elfogadásakor is elavult volt.⁶² Ebből fakadóan a nemzetközi szerzői jogi

⁵⁴ Rochelle Dreyfuss: From Incentive to Commodity to Asset: How International Law is Reconceptualizing Intellectual Property. *Michigan Journal of International Law*, 36. évf. 4. sz., 2015, p. 562.

⁵⁵ A TRIPS-megállapodás részes feleit tartalmazó lista elérhető: <https://goo.gl/dvYxBd>.

⁵⁶ Graeme B. Dinwoodie: The WIPO Copyright Treaty: A Transition to the Future of International Copyright Lawmaking? *Case Western Reserve Law Review*, 57. évf. 4. sz., 2007, p. 751, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1601235.

⁵⁷ Tattay Levente: A szellemi alkotások teljes körű újraszabályozása Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf. 2. sz., 2009, p. 151, elérhető: <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20092sz/11.pdf>.

⁵⁸ Sam Ricketson: WIPO Study on Limitations and Exceptions of Copyright and Related Rights in the Digital Environment. WIPO, SCCR/9/7, 2003, p. 51, elérhető: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_9/sccr_9_7.pdf.

⁵⁹ Nordemann: i. m. (43), p. 278.

⁶⁰ Monique L. Cordray: GATT v. WIPO. *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, 76. évf., 1994, p. 125.

⁶¹ L. még: Tattay Levente: Változások a szellemi alkotások nemzetközi jogában. *Külgazdaság, jogi mell.*, 46. évf. 2. sz., 2002, p. 17–32.

⁶² Gervais: i. m. (17), p. 947 és Haochen Sun: Overcoming the Achilles Heel of Copyright Law. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, 5. évf., 2007, p. 274, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1021027.

jogalkotás újból lépéskényszerbe került, ez viszont egyúttal elterelte jogalkotást a gazdasági szemléletű mederből a szükségszerű, pragmatikus jogalkotás irányába.

Ezen váltásnak a legikonikusabb eredményei a WIPO ún. internetszerződései.⁶³ A WCT és a WPPT egyrészről értelmezhetőek a szellemi tulajdon-jogi egyezmények gondozására 1989-ben életre hívott szervezet általi, a jogalkotási kezdeményezés visszavételére irányuló kezdeményezésnek, vagy akár a BUE 1971 utáni kvázi revíziójának is,⁶⁴ ugyanakkor ezek a szerződések bizonyos szempontból többek, bizonyos szempontból kevesebbek ennél. Többek, mivel érdemi újításként értékelhető, specializált – az internet terjedéséhez kapcsolódó⁶⁵ – problémákhoz köthető,⁶⁶ pragmatikus megoldások kidolgozását tették lehetővé, ugyanakkor kevesebbek, mivel a BUE korábbi felülvizsgálataihoz viszonyítva szűkebb fókuszú tárgyi hatályról beszélhetünk.

A WIPO a jogalkotás kezdeményezésével kapcsolatos stafétát több szempontból is sikeresen vette vissza. Egyrészről az internetszerződések más szinteken is érdemi reformok irányába mozdították el a jogalkotót, ezen folyamat eredményeképpen jött létre például az Európai Unió (elfogadásakor még Európai Közösség) Infosoc-irányelve is,⁶⁷ amely a mai napig komoly hatást gyakorol az európai államok szerzői jogi rezsimjére.

Másrészről a pragmatikus jogalkotás más eredményeket is fel tudott mutatni, erre példa a 2012-es Pekingi Szerződés,⁶⁸ vagy a 2013-as Marrakesh-i Szerződés.⁶⁹ Ez utóbbi szerződés

⁶³ WIPO Copyright Treaty (a továbbiakban: WCT, elérhető: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295166>) és WIPO Performances and Phonograms Treaty (a továbbiakban: WPPT, elérhető: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295578>), 1996. Magyarországon kihirdette a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről szóló 2004. évi XLIX. törvény.

⁶⁴ Meeka Jun, Steven D. Rosenboro: The WIPO Treaties – The International Battle over Copyright Cyberturf. Entertainment and Sports Lawyer, 15. évf., 3. sz., 1997, p. 8.

⁶⁵ Rebecca F. Martin: The WIPO Performances and Phonograms Treaty: Will the U.S. Whistle a New Tune? Journal of the Copyright Society of the U.S.A., 44. évf., 1997, p. 163.

⁶⁶ A digitalizáció és az internet terjedésével kezelendő kérésként került azonosításra többek között a többszörözés és nyilvánosság számára közvetítés leegyszerűsödése, a digitális műpéldányok teljes értékűsége és kompaktsága is. L. Vanessa Van Copenhagen: Copyright and the WIPO Copyright Treaty, with Specific Reference to the Rights Applicable in a Digital Environment and the Protection of Technological Measures. The South African Law Journal, 119. évf., 2002, p. 430.

⁶⁷ Érdekess, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés 118. cikke a jogalkotási hatáskör aláátmasztására gazdasági indikációt tartalmaz („A belső piac létrehozása, illetve működése keretében az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket fogad el a szellemi tulajdon-jogok Unión belüli egységes oltalmát biztosító európai oltalmi jogcímek létrehozására, valamint egy uniós szintű központi engedélyezési, koordinációs és ellenőrzési rendszer megteremtésére”), amely összecseng a TRIPS-megállapodás mögött meghúzódó érvekkel. L. még az EUB 1/94. sz. véleményét. (Competence of the Community to conclude international agreements concerning services and the protection of intellectual property – Article 228 (6) of the EC Treaty.)

⁶⁸ Az audiovizuális előadásokról szóló Pekingi Szerződés, elérhető: <https://wipolex.wipo.int/en/text/295837>.

⁶⁹ A vakok, látássérültek és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrakesh-i Szerződés, elérhető: <https://wipolex.wipo.int/en/text/301016>.

vonatkozásában ugyanakkor az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) 2017. február 14. napján kelt, 3/15. számú véleményében kimondta, hogy annak végrehajtása kizárólagos uniós hatáskörbe tartozik,⁷⁰ így a szerződésben foglaltaknak való megfelelést első lépésként az unió jogában kellett biztosítani,⁷¹ ezt követhette csak a tagállami jogalkotás.

Ugyanakkor az elmúlt két évtizedre visszatekintve úgy tűnik, hogy a klasszikus, nemzetközi szerzői jogi jogalkotás bizonyos értelemben visszaszorulóban van mind mennyiségében, mind pedig tárgykörében: a BUE revíziója 1971 óta láthatóan megakadt, a gazdasági érdekekből vagy lépéskényszerből fakadó kodifikáció pedig az eddigi eredményekhez viszonyítva marginalizálódni látszik – míg 1996-ban a WIPO az internet kihívásaira érdemben reagáló egyezményeket tudott letenni az asztalra, úgy az elmúlt pár év jogalkotása sokkal inkább a relatíve „konszenzusos témakörökre” fókuszált, olyan, a szerzői jog határterületein elfekvő kérdésekre, amelyekben könnyebb egyetértése jutni (lásd a Marrakesh-i Szerződést).

Ezzel párhuzamosan viszont az is megfigyelhető, hogy a nemzetközi jogalkotásban keletkezett hiátus európai szinten semmiképpen sem maradt betöltetlen, ugyanis az Európai Unió a szerzői jog területén az elmúlt években és a közelmúltban is igen aktív volt, 2019-ben pedig két irányelvet is elfogadott, egyet a digitális egységes piac támogatására,⁷² egyet pedig a közvetítési, továbbközvetítési jog finomhangolására.⁷³ Az előbbi, a CDSM-irányelv kifejezetten olyan, újszerű megoldások⁷⁴ kidolgozásának irányába is elmozdulást mutat, amelyek kitárgyalása a klasszikus nemzetközi úton jelenleg nehezen lenne elképzelhető. Nem túlzás azt mondani, hogy az Európai Unió fokozott szellemi tulajdon-jogi jogalkotása alapjaiban szabta újra a nemzetközi szerzői jogi kodifikáció erővonalait.⁷⁵

⁷⁰ Az EUB 3/15. sz. véleménye (2017. február 14.), elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=187841&pageIndex=0&doclang=HU>.

⁷¹ Ennek eredményeként született meg a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes műveknek és más teljesítményeknek a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló egyes megengedett felhasználási módjairól, valamint az információk társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló (EU) 2017/1564 irányelv, és a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló, határokon átnyúló, az Unió és harmadik országok közötti cseréjéről szóló 2017. szeptember 13-i (EU) 2017/1563 európai parlamenti és tanácsi rendelet.

⁷² A digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/790 irányelv (a továbbiakban: CDSM-irányelv).

⁷³ A műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/789 irányelv.

⁷⁴ Pl. az új kiadói jog vagy a közvetítőszolgáltatók felelősségének rendezése, ezzel egyidejűleg a nyilvánosságához közvetítési jog újraértelmezése.

⁷⁵ *Silke von Lewinski*: International Copyright over the Last 50 Years – A Foreign Perspective. *Journal of the Copyright Society of the U.S.A.*, 50. évf., 2003, p. 593.

Ettől eltekintve a pragmatikus, tematikus jogfejlesztés egyelőre megfelelő eszköznek tűnik arra, hogy a nemzetközi szerzői jogi kodifikációs munkákat mederben tartsa, egyúttal pedig megőrizze a BUE evolutív fejlődése útján elért eredményeket is, ezzel biztosítva, hogy a szerzők jogi helyzetét védő eredeti elképzelések, védelmi sarokpontok az aktuális változások során is helyükön maradjanak.

III. A háromlépcsős teszt megjelenése és fejlődése

III.1. A háromlépcsős teszt a BUE-től a TRIPS-megállapodásig

Miután a nemzetközi szerzői jog fejlődésének főbb szakaszai ismertetésre kerültek, és ezáltal maga a háromlépcsős teszt is megfelelően kontextusba lett helyezve, lehetőség nyílik érdemben rátérni a teszt kialakulásának és fejlődésének kérdésére.

A háromlépcsős tesztet jelenleg a szerzői jogi szabad felhasználások általános korlátjaként, egyfajta mindenkori minimumként, a megengedhető kivételek keretrendszereként ismerjük és értelmezzük a hatályos szerzői jogi keretek között,⁷⁶ ám a jogintézmény kialakítása ettől a felfogástól eltérő gyökereket mutat.

A többszörözési jog egészen sokáig, a BUE 1967. évi revíziójáig nem képezte az egyezmény részét. A Stockholmi Jegyzőkönyv ugyanakkor beemelte a nemzetközi szerzői jogi jogforrásba az új kizárólagos jogot, amely egy kodifikációs-technikai problémát vetett fel: a joghoz kapcsolódó, igen színes képet mutató nemzeti kivételek nevesítése történjen az egyezményben, vagy pedig egy általános kivétel, egyfajta keret kerüljön az szövegbe, amely bizonyos feltételek esetén lehetőséget biztosít a tagállami kivételek BUE-konform megtartására is?⁷⁷ A kérdést elsőként egy kutatócsoport (*Study Group*) vizsgálta meg, majd a témában készült jelentés alapján a kormányzati szakértőkből álló bizottság (*Committee of Governmental Experts*) vitatta meg a megoldási lehetőségeket.⁷⁸

Az 1967-es jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy az utóbbi megoldás mellett alapvetően az az érv szólt, hogy ha minden nemzeti kivétel nevesítésre került volna, akkor a kivételek magas száma szignifikánsan, a jogalkotó akaratán túlmenően csökkentette volna a többszörözési jog védelmét.⁷⁹ Mindezek alapján olyan általános kivétel meghatározása mellett született döntés, amely eléggé tág, általános megfogalmazású ahhoz, hogy lehetővé

⁷⁶ Daniel J. Gervais: *Making Copyright Whole: A Principled Approach to Copyright Exceptions and Limitations*. University of Ottawa Law & Technology Journal, 5. évf. 1. sz., 2008, p. 9, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1825342.

⁷⁷ Records of the Intellectual Property Conference of Stockholm, Volume I. (a továbbiakban Stockholm Records I.). WIPO, Genf, 1971, p. 80, elérhető: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_311_vol_i.pdf.

⁷⁸ I. m. (77), p. 112.

⁷⁹ Records of the Intellectual Property Conference of Stockholm, Volume II. (a továbbiakban Stockholm Records II.). WIPO, Genf, 1971, p. 851, elérhető: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_311_vol_ii.pdf.

tegye az akkor meglévő kivételek megtartását – amely a háromlépcsős teszt nevet kapta (már a jegyzőkönyv is ezen a néven említi).

Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a jegyzőkönyv szerint több állam is – néha a későbbi évtizedek során újból és újból felmerülő – aggályokat fogalmazott meg a felállított munkacsoportban az új jogintézménnyel kapcsolatban. Olaszország és Izrael részéről kétségek merültek fel annak vonatkozásában, hogy ha a kivétel túl tágra kerül megfogalmazásra, úgy az az értelmezés parttalanságához vezet-e majd, amely akár a teljes többszörözési jogot is kiüresítheti.⁸⁰ Hollandia pedig jelezte, hogy a kivételt redundánsnak tartja, mivel a tesztben foglalt feltételeket a jogalkotónak a kivételek megalkotása során egyébként is vizsgálnia kell,⁸¹ márpedig a teszt címzettjének alapvetően a jogalkotó tekintendő, nem pedig a felhasználók.⁸²

A háromlépcsős teszt végül a BUE 9. cikk (2) bekezdésében került elhelyezésre,⁸³ tartalmát tekintve az alábbi három esetben teszi lehetővé a szerződő országok törvényhozói részére, hogy kivételt biztosítsanak a 9. cikk (1) bekezdésében rögzített többszörözési jog alól: amennyiben különleges esetről (*certain special cases*) van szó, a többszörözés nem sérelmes a mű rendes felhasználására (*does not conflict with a normal exploitation of the work*), és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit (*does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author*). A teszt tehát egy felhatalmazás, útmutató a nemzeti jogalkotó részére, hogy a többszörözési jog alól egy előre meghatározott keretben, a BUE által elismert módon kivételeket hozhasson létre.⁸⁴

A következő állomás a háromlépcsős teszt fejlődésének történetében – egy nagyobb úrral, mind időben, mind pedig értelmezésben – a TRIPS-megállapodás. Miután a BUE felülvizsgálatára egyre kevesebb esély mutatkozott, a jogérvényesítési, kereskedelmi szemléletű megállapodásban több olyan szignifikáns módosításra került sor, amelyek már évtizedek óta vártak magukra, egyúttal ezen a ponton, 1994-ben került sor a BUE szerinti háromlépcsős teszt újraértelmezésére: a kiterjesztést követően ugyanis a tesztet nem csupán a többszörözési jog, hanem minden vagyoni jog tekintetében alkalmazni kell⁸⁵ (tehát nem

⁸⁰ I. m. (79), p. 857, 884.

⁸¹ I. m. (79), p. 885.

⁸² I. m. (79), p. 1144.

⁸³ A BUE angol nyelvű szövege elérhető: <https://wipo.int/wipo.int/en/text/283698>.

Art. 9(2) It shall be a matter for legislation in the countries of the Union to permit the reproduction of such works in certain special cases, provided that such reproduction does not conflict with a normal exploitation of the work and does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author.

9. cikk (2) Az Unióhoz tartozó országok törvényhozó szervei jogosultak arra, hogy különleges esetekben lehetővé tegyék az említett művek többszörösítését, feltéve, hogy az ilyen többszörösítés nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit.

⁸⁴ *Christophe Geiger, Daniel Gervais, Martin Senftleben: The Three-Step Test Revisited: How to Use the Test's Flexibility in National Copyright Law. American University International Law Review*, 29. évf. 3. sz., 2014, p. 586.

⁸⁵ *Gyenge Anikó: A szerzői jog h-moll miséje: A három lépcsős teszt. Jogi tanulmányok, ELTE-ÁJK, Budapest, 10. évf. 1. sz., 2005, p. 158.*

csupán a kifejezetten a TRIPS-megállapodás által rögzített, új jogok tekintetében).⁸⁶ Ez viszont nyilvánvalóan érintette annak értelmezését is: innentől kezdve már nem a nemzeti többszörözési kivételek keretéről, hanem szükségszerűen minden vagyoni joggal kapcsolatos szabad felhasználás általános feltételrendszeréről beszélünk.

Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy mivel a TRIPS-megállapodásnak nem a korábbi uniós keretrendszer lecserélése, hanem a BUE által kidolgozott rendelkezésekre való ráépítés volt a célja, így a BUE értelmezési elvei a TRIPS-megállapodás irányában is fennállnak, tehát a két jogforrás együttesen értelmezendő.⁸⁷

A TRIPS szerinti háromlépcsős teszt a megállapodás 13. cikkében került elhelyezésre.⁸⁸ A tesztnek ez a megszövegezése már nem említi a nemzeti jogalkotót, és egyértelműen jelzi, hogy nem a többszörözési joggal kapcsolatos szabad felhasználási keretrendszeréről van szó,⁸⁹ hanem minden kivétel és korlátozás esetében alkalmazandó, általános feltételrendszeréről. Bár a teszt megszövegezése ebből kifolyóan eltérő, a feltételek angol nyelvű megfogalmazása azonos, még ha a magyar fordítás némileg el is tér a BUE esetében ismertetett fordítástól, és az angol verzióban a szerző helyett a jogosult megfogalmazás is lett alkalmazva, ugyancsak tágítva ezzel a teszt alkalmazási körét. A teszt tehát különleges esetekben (*certain special cases*) teszi lehetővé kivételek és korlátozások alkalmazását, amennyiben azok nem állnak ellentétben a mű szokásos felhasználásával (*do not conflict with a normal exploitation of the work*), és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit (*do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder*).

A BUE és a TRIPS-megállapodás közötti különbségek bár elsőre csak megfogalmazásukból fakadó, értelmezési jellegű különbségeknek tűnhetnek, gyakorlatilag a jogosulti pozíció erősítését szolgáló,⁹⁰ érdemi reformként értékelhetők.⁹¹ A módosítás útján a szerzői jogi kivételek természete dogmatikai szempontból körülhatárolásra kerül, a háromlépcsős teszt innentől kezdve deklarálja – még ha talán tautologikusan is –, hogy a szerző kizáró-

⁸⁶ *Biruk Haile*: Scrutiny of the Ethiopian system of Copyright Limitations in the Light of International Legal Hybrid resulting from (the Impending) WTO Membership: Three-Step Test in Focus. *Journal of Ethiopian Law*, 25. évf., 2012, p. 165.

⁸⁷ *Ricketson*: i. m. (58), p. 47–51.

⁸⁸ A TRIPS-megállapodás angol nyelvű szövege elérhető: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_04_e.htm.

Art. 13. Members shall confine limitations or exceptions to exclusive rights to certain special cases which do not conflict with a normal exploitation of the work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder.

13. cikk A kizárólagos jogokra való korlátozásokat és kivételeket a Tagok olyan különleges esetekre szorítják, amelyek nem állnak ellentétben a mű szokásos felhasználásával, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit.

⁸⁹ *Ficsor Mihály*: Copyright for the Digital Era: The WIPO „Internet” Treaties. *Columbia-VLA Journal of Law & the Arts*, 21. évf. 3–4. sz., 1997, p. 215.

⁹⁰ *Eric Allen Engle*: When is Fair Use Fair: A Comparison of E.U. and U.S. Intellectual Property Law. *The Transnational Lawyer*, 15. évf. 187. sz., 2002, p. 214.

⁹¹ *Patrick R. Goold*: The Interpretive Argument for a Balanced Three-Step Test. *American University International Law Review*, 33. évf. 1. sz., 2017, p. 209.

lagos jogai csak bizonyos keretek között korlátozhatóak. A jogalkotó nevesítésének hiánya ugyanakkor álláspontunk szerint nem jelenti azt, hogy a TRIPS-megállapodás tesztje ne a törvényhozóhoz szólna: „a *Tagok olyan különleges esetekre szorítják*” fordulat arról árulkodik, hogy a teszt bár funkciójában és hatályában a kivételek keretrendszereként kíván szolgálni, címzettje mégis az adott részes állam, ezáltal pedig szükségszerűen a jogalkotó lesz. Ugyancsak említést érdemel, hogy a fent idézett rendelkezés értelmezésében az tűnik a helyes megközelítésnek, hogy az nem csupán az egyezmény hatálybalépésekor meglévő, hanem a jövőben kidolgozott kivételek tekintetében is irányadó, ebből fakadóan viszont nem képezheti akadályát újabb kivételek megállapításának sem.

III.2. A háromlépcsős teszt értelmezése a WTO olvasatában

A fentiekben kifejtettek szerint a TRIPS-megállapodásnak a WTO általi elfogadásával a nemzetközi szerzői jogi jogforrások egyik szelete kikerült a WIPO gondozásából. Ez, illetve az Európai Uniót megelőző Európai Közösség (a továbbiakban: EK) és az Egyesült Államok között 1999-ben felmerült jogvita lehetőséget biztosított arra, hogy a WTO Vitarendezési Testülete (*WTO Dispute Settlement Body*) részletesen értelmezze az 1994-ben elfogadott háromlépcsős teszt tartalmát.⁹²

A vita központjában az Egyesült Államok *Fairness in Music Licensing Act*⁹³ elnevezésű módosító törvényének két új szabad felhasználása, az ún. „homestyle-” és a „business-” kivétel állt.⁹⁴ A *homestyle-kivétel* alapján – amelynek gyökerei a bírói gyakorlatban egészen 1975-ig nyúlnak vissza⁹⁵ – nem szükséges a jogosult engedélye abban az esetben, ha egy magáncélra is beszerezhető, a kereskedelmi forgalomban hozzáférhető készülék (pl. rádió vagy televízió) útján közvetített művek kerülnek nyilvános előadásra kis éttermekben, italméréssel foglalkozó vendéglátó helyiségekben vagy egyéb kiskereskedelmi jellegű üzlethelyiségekben.⁹⁶ A *businesskivétel* hasonló megfontoláson nyugszik, a közvetített vagy továbbközvetített zeneművek nyilvános előadásával kapcsolatos kizárólagos jog alól nyújt kivételt az éttermek és kocszmák részére, amennyiben az üzlethelyiség nagysága nem halad

⁹² Lida Ayoubi: The Marrakesh Treaty: Fixing International Copyright Law for the Benefit of the Visually Impaired Persons. *New Zealand Journal of Public and International Law*, 13. évf., 2015, p. 786.

⁹³ Fairness in Music Licensing Act of 1998, Pub. Law 105–298. A vizsgálat tárgyává tett szöveg elérhető: <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/789/text>.

⁹⁴ United States – Section 110(5) of the US Copyright Act – Report of the Panel (a továbbiakban: WTO-report). WT/DS160/R, WTO, 2000. június 15, elérhető: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds160_e.htm.

⁹⁵ L. az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának Twentieth Century Music Corp. v. Aiken-döntését. 422 U.S. 151 (1975), elérhető: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/422/151/>.

⁹⁶ I. m. (94), p. 6.

meg bizonyos előre meghatározott méreteket.⁹⁷ Utóbbi esetben lehetőség van 4–6 hangszóró működtetésére is.⁹⁸

A kivételek hozzávetőlegesen az italméréssel foglalkozó üzletek 13,5–18%-át fedték le, az éttermeknek pedig kb. a 65,5–71,8%-át.⁹⁹ Az EK álláspontja szerint a kivételek széles körű alkalmazásuk miatt nem felelnek meg a TRIPS-megállapodás háromlépcsős tesztjének, sértik a megállapodás 11. és 13. cikkét, így az Egyesület Államok szabályozása nem biztosítja a megállapodásban lefektetett jogokat. Az Egyesült Államok szerint ugyanakkor a teszt egyrésről csak a megállapodás által lefektetett új kivételekre vonatkozik, így a teszt vonatkozásukban nem alkalmazandó, ám a homestyle- és businesskivétel ettől függetlenül megfelelnek a teszt rendelkezéseinek.¹⁰⁰

A Vitarendezési Testület egyik első megállapítása volt, hogy a 13. cikk szerinti háromlépcsős teszt nemcsak a TRIPS-megállapodás által lefektetett új jogok és kivételek körében értelmezendő, hanem azokon kívül a BUE által biztosított minden jog és kivétel tekintetében releváns.¹⁰¹ Az Egyesült Államok ezen érvelése tehát nyilvánvalóan nem volt helytálló, ez ugyanakkor lehetőséget biztosított arra, hogy a testület a háromlépcsős teszt egyes elemeit részletes elemzés tárgyává tegye.

Így tehát a Vitarendezési Testület lépcsőnként és elemenként is megvizsgálta a TRIPS-megállapodás 13. cikkét, elsőként a kivétel (*exception*) és a korlátozás (*limitation*) kifejezés felé fordulva. A WTO álláspontja szerint kivételről akkor beszélünk, amennyiben egy szerzői kizárólagos vagyoni jog – egy bizonyos körben – teljes mértékben kiüresedik a szabályozás által (ilyen lehet például az átdolgozás tekintetében a paródia is), korlátozásról pedig akkor, ha a jogot nem teljes mértékben, hanem csak egy meghatározott körben szűkíti le a jogalkotó (mint pl. az üreshordozói jogdíjak¹⁰² esetében, ahol az engedélyezési jog lényegében elvész, de a díjigény fennmarad). Más megfogalmazásban a kivétel sziget a kizárólagos jogok tengerében, míg a korlátozások a szerzői kizárólagos jogok tárgyi hatályával kapcsó-

⁹⁷ *Jo Oliver: Copyright in the WTO: The Panel Decision on the Three-Step Test. Columbia Journal of Law & the Arts*, 25. évf. 2–3. sz., 2002, p. 119.

⁹⁸ *Gene M. Grossman, Petros C. Mavroidis: United States – Section 110(5) of the US Copyright Act, Recourse to Arbitration under Article 25 of the DSU: would've or should've? Impaired benefits due to copyright infringement. World Trade Review*, 2. évf. 2. sz., 2003, p. 234.

⁹⁹ I. m. (94), p. 58.

¹⁰⁰ *Jane C. Ginsburg: Toward Supranational Copyright Law? The WTO Panel Decision and the “Three-Step Test” for Copyright Exceptions. The Center for Law and Economic Studies, Working Paper No. 181, 2001, p. 5, elérhető: http://papers.ssrn.com/paper.taf?abstract_id=253867.*

¹⁰¹ *Justin Malbon, Charles Lawson, Mark Davison: The WTO Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. Edward Elgar, Northampton, 2014, p. 258.*

¹⁰² Bővebben l.: *Hajdú Dóra: A magáncélú másolásra tekintettel fizetett díjak egyes értelmezési kérdései az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 9. (119.) évf. 6. sz., 2014. december, p. 27–69, elérhető: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2014-06/02.pdf>.

latban adnak fogódzót.¹⁰³ Vitán felül áll ugyanakkor, hogy a háromlépcsős teszt mindkét esetben alkalmazandó.¹⁰⁴

Ugyancsak fontos megállapítás, hogy a teszt egyes elemei kumulatívak,¹⁰⁵ tehát a teszt teljesüléséhez mindegyik elemnek teljesülnie kell, ugyanakkor maga a vizsgálat sorrendben, lépcsőnként történik.¹⁰⁶

Az első lépcsőre, vagyis az „olyan különleges esetek” (*certain special cases*) fordulatra rátérve a Vitarendezési Testület elemekre bontva végezte el az elemzést. Az „olyan” (*certain*, magyar fordításban talán helyesebb lett volna a „meghatározott” kifejezés használata) kifejezés alatt pontosan meghatározott és tisztán definiált eseteket kell érteni, amelyek köre bár előzetesen ismert, ám nincs szükség minden konkrét eset előzetes meghatározására (gyakorlatilag itt egy jogbiztonsági ihletésű követelményről van szó). Tehát a TRIPS megállapodás itt az várja el a jogalkotótól, hogy a kivételek és korlátozások megfogalmazásukban ne legyenek parttalanok, a korlátozás mértéke legyen tisztán és absztrakt módon, de előre láthatóan körülhatárolt.¹⁰⁷

A különleges (*special*) kifejezés mind kvalitatív, mind kvantitatív szempontból irányadó, és lényege, hogy a kivétel vagy korlátozás alkalmazása egyedi, korlátozott és kivételes legyen, ne fedje le a felhasználások jelentős százalékát. Ugyanakkor a követelmény nem azonos a speciális cél fogalmával, tehát szabad felhasználási eseteket nem csak obskúrus, a mindennapi felhasználásoktól távol eső célból lehet létrehozni. A WTO ugyanakkor hangsúlyozza, hogy sem a különleges jelleg, sem a háromlépcsős teszt egyéb eleme vagy célja nem tartalmazza magában a kivétel vagy korlátozás mögött húzódó közérdek vizsgálatának követelményét, mivel az a nemzeti jogalkotó feladata.¹⁰⁸

Az első lépcső tehát azt várja el, hogy a kivételek és korlátozások tartalmukban tisztán definiáltak, terjedelmükben – hatályukban – pedig szűkek legyenek.¹⁰⁹

A második lépcső alapján a kivétel vagy korlátozás nem állhat ellentétben a mű szokásos felhasználásával (*do not conflict with a normal exploitation of the work*). Felhasználás alatt a WTO olvasatában a kizárólagos jogok olyan alkalmazását kell érteni, amely gazdasági

¹⁰³ Andrew Christie, Robin Wright: A Comparative Analysis of the Three-Step Tests in International Treaties. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 45. évf. 4. sz., 2014, p. 418.

¹⁰⁴ I. m. (94), p. 32.

¹⁰⁵ Theodoros Kritharas: Challenge of Copyright in the Information Society: Copyright on the Internet – Current Legal Aspects. *Revue Hellenique de Droit International*, 56 évf., 2003, p. 32.

¹⁰⁶ Annette Kur: Of Oceans, Islands, and Inland Water – How Much Room for Exceptions and Limitations under the Three Step-Test? *Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition & Tax Law Research Paper Series*, No. 08-04, 2008, p. 22, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1317707.

¹⁰⁷ I. m. (94), 33.

¹⁰⁸ I. m. (94), p. 34.

¹⁰⁹ Ginsburg: i. m. (100), p. 5.

előnyük elérését célozza, tehát kiaknázási jellegű magatartásról van szó (az angol verzió szerinti „*exploitation*” kifejezés jobban is tükrözi ezt a sajátosságot).

A szokásos (*normal*) kifejezést lényegében köznap i értelemben közelíti meg a Vitarendezési Testület, így ez alatt általános, tipikus eseteket kell érteni. Ez pontosítva jelzi, hogy a szokásos felhasználás jellemzően szűkebb körű, mint az adott vagyoni jog teljessége, illetve hogy minden nevesített szerzői kizárólagos jog esetén esetről-esetre vizsgálandó, hogy az adott jog tekintetében mi minősül szokásos felhasználásnak.¹¹⁰ A negatív oldalról megközelítve a háromlépcsős tesztbe ütköző lehet az a kivétel vagy korlátozás, amely a megvalósított felhasználás útján versenyhelyzetbe kerül az adott vagyoni joggal, ezt pedig az aktuális és belátható időn belüli piaci viszonyok tekintetében kell vizsgálni.¹¹¹ Végezetül a testület olvasatában a felhasználás kereskedelmi jellege túllép azon a mértéken, amely a teszt ezen lépcsője szempontjából még elfogadható, ugyanakkor ezen értelmezésénél szükséges hangsúlyozni, hogy egy kereskedelmi felütésű egyezmény kereskedelmi jellegű értelmezéséről van szó, így ez az értelmezés bizonyos szempontból predesztinálnak tekinthető.¹¹²

Ez utóbbi, a kereskedelmi jellegű felhasználásokat kizáró értelmezés az Egyesült Államok szerzői jogában ismert, nyílt végű szabad felhasználási eset, a fair use-teszt¹¹³ szempontjából sem tűnik helyénvalóban. Bár az egyezmény kidolgozása során az Egyesült Államok a csatlakozás valószínűségéről pozitívan nyilatkozott,¹¹⁴ és már 1937-ben,¹¹⁵ valamint 1938-ban¹¹⁶ is voltak olyan hangok, amelyek a BUE-hez való csatlakozását sürgették – és persze olyanok is, akik még az 1971-es revízió után is azt gondolták, hogy felesleges¹¹⁷ vagy egyenesen káros¹¹⁸ lenne a csatlakozás –, az ország végül csak 1989. március 1-én vált az unió részévé.¹¹⁹ A csatlakozást megelőzően és azt követően is szakmai érdeklődés tárgyát képezte, hogy a kontinentális szerzői jog rendszerétől idegen kivétel megfelel-e a BUE és a TRIPS-megállapodás szerinti háromlépcsős teszt(ek) rendelkezéseinek.

¹¹⁰ *Ayoubi*: i. m. (92), p. 265.

¹¹¹ I. m. (94), 44–50.

¹¹² *Guido Westkamp*: The Three-Step Test and Copyright Limitations in Europe: European Copyright Law between Approximation and National Decision Making. *Journal of the Copyright Society of the U.S.A.*, 56. évf., 2008, p. 9.

¹¹³ Bővebben l. *Mezei*: i. m. (12), p. 26–68.

¹¹⁴ *J. H. G. Bergne*: International Copyright Union. *The Law Quarterly Review*, 3. évf. 9. sz., 1887, p. 19.

¹¹⁵ *F. Ryan Duffy*: International Copyright. *Air Law Review*, 8. évf., 1937, p. 213–223.

¹¹⁶ *Max M. Kampelman*: The United States and International Copyright. *American Journal of International Law*, 41. évf., 1947, p. 421.

¹¹⁷ *Heinz Dawid*: Basic Principles of International Copyright. *Bulletin Copyright Society of the U.S.A.*, 21. évf., 1973, p. 2–5.

¹¹⁸ *Lawrence E. Abelman, Linda L. Berkowitz*: International Copyright Law. *New York Law School Review*, 22. évf., 1977, p. 631.

¹¹⁹ *Lula*: i. m. (2), p. 115.

A témában nyilatkozó szerzők álláspontjából¹²⁰ alapvetően arra lehet következtetni, hogy a fair use megfelel a háromlépcsős teszt(ek) elvárásainak (a kivétel az 1989-es csatlakozást¹²¹ követően is hatályban maradt),¹²² ugyanakkor a fair use-kivétel aktuális, a bírói gyakorlatra támaszkodó értelmezése szerint a felhasználás kereskedelmi jellege önmagában nem jelenti azt, hogy a szabad felhasználási eset ne lenne alkalmazható.¹²³ Mindezekből fakadóan a WTO-nak a felhasználások kereskedelmi jellegének a háromlépcsős tesztrel való összeférhetőségével kapcsolatos fenti megállapítását álláspontunk szerint fenntartásokkal kell kezelni.¹²⁴

A harmadik lépcső szerint a kivétel vagy korlátozás indokolatlanul nem károsítja a jogosult jogos érdekeit (*do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder*). A Vitarendezési Testület értelmezésében érdek (*interest*) alatt a jogosultnak magához az alkotáshoz és annak kiaknázásához fűződő érdekét kell érteni, a jogos (*legitimate*) feltétel alapján pedig csak a jogilag elismert érdekek vehetőek figyelembe.¹²⁵

Végezetül magára a jogvitára visszatérve megemlíteném, hogy a Vitarendezési Testület végül megállapította, hogy a homestyle-kivétel megfelel, míg a businesskivétel nem felel meg a TRIPS-megállapodás szerinti háromlépcsős teszt követelményeinek,¹²⁶ utóbbi azért, mert a felhasználások túl széles körét fedi le.¹²⁷ Mindkét kivétel a mai napig hatályban van az Egyesült Államokban, a businesskivétel hatályát a jogalkotó természetesen a WTO igényeinek megfelelően leszűkítette.

¹²⁰ L. pl. *Jane C. Ginsburg*: International Copyright: From a Bundle of National Copyright Laws to a Supranational Code. *Journal of the Copyright Society of the U.S.A.* 47. évf., 2000, p. 25; *Engle*: i. m. (90), p. 188–225; *Gerald Dworkin*: Exceptions to Copyright Exclusivity: Is Fair Use Consistent with Article 9.2 Berne and the New International Order. *International Intellectual Property Law & Policy*, Vol. 4, Chapter 66, 2000, p. 20. vagy *Ruth Okediji*: Toward an International Fair Use Doctrine. *Columbia Journal of Transnational Law*, 39. évf., 2000, p. 75–175. Ezt a WIPO a kivételekkel és korlátozásokkal foglalkozó tanulmánya is megerősíti, l. *Ricketson*: i. m. (58), p. 69.

¹²¹ *Kenneth D. Crews*: Harmonization and the Goals of Copyright: Property Rights or Cultural Progress? *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 6. évf. 1. sz., 1998, p. 118.

¹²² Vö. *Richard J. Pelzt*: Global Warming Trend? The Creeping Indulgence of Fair Use in International Copyright Law. *Texas Intellectual Property Law Journal*, 17. évf., 2009, p. 273, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669448.

¹²³ *Campbell v. Acuff-Rose Music* (92–1292), 510 U.S. 569 (1994, a továbbiakban *Campbell*-döntés), elérhető: <https://goo.gl/2fPCRG>. Fontos szempont, hogy a paródiát az Egyesült Államok szerzői joga a fair use-teszten keresztül ismeri el, l. *William Fisher*: Promises to Keep – Technology, Law, and the Future of Entertainment. Stanford University Press, 2004, p. 152.

¹²⁴ *Martin Senfileben*: Towards a Horizontal Standard for Limiting Intellectual Property Rights? – WTO Panel Reports Shed Light on the Three-Step Test and Related Test in Patent and Trademark Law. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 37. évf. 4. sz., 2006, p. 426, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1723871.

¹²⁵ I. m. (94), 57.

¹²⁶ *Peter K. Yu*: TRIPS Enforcement and Developing Countries. *American University International Law Review*, 26. évf. 3. sz., 2011, p. 776.

¹²⁷ *Matthew Kennedy*: WTO Dispute Settlement and the TRIPS Agreement – Applying Intellectual Property Standards in Trade Law Framework. Cambridge University Press, Cambridge, 2016, p. 143.

III.3. A háromlépcsős teszt a WCT-ben és WPPT-ben

A WIPO a fentiekben említettek szerint a '90-es évek derekán visszavette a nemzetközi szerzői jogi jogalkotás gyepölőjét, egyúttal pragmatikusabb irányba állította a kodifikáció fókuszát. Ennek a váltásnak az egyik legfontosabb eredményei az ún. internetszerződések, ezek közül a WCT a szerzői jogokkal, a WPPT az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók jogaival foglalkozik.

A háromlépcsős teszt egyes reinkarnációit a WCT 10.¹²⁸ és a WPPT 16. cikke¹²⁹ tartalmazza. Mindenekelőtt szükséges rögzíteni, hogy mindkét teszt a BUE-hez és a TRIPS-megállapodáshoz hasonló megfogalmazást alkalmaz a lépcsők vonatkozásában. Az érdemi különbség a tesztek hatályában ragadható meg, ugyanis míg a BUE és a TRIPS-megállapodás – érthető módon – nem szól a digitális környezetről, addig a WCT és a WPPT kifejezetten ezen kérdéskör szem előtt tartásával került kidolgozásra.¹³⁰

¹²⁸ A WCT szerinti teszt angol és magyar nyelven:

Art. 10 (1) Contracting Parties may, in their national legislation, provide for limitations of or exceptions to the rights granted to authors of literary and artistic works under this Treaty in certain special cases that do not conflict with a normal exploitation of the work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author.

(2) Contracting Parties shall, when applying the Berne Convention, confine any limitations of or exceptions to rights provided for therein to certain special cases that do not conflict with a normal exploitation of the work and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author.

10. cikk (1) A Szerződő Felek nemzeti jogszabályaikban egyes különleges esetekben korlátozásokat és kivételeket írhatnak elő az irodalmi és művészeti alkotások szerzőinek e Szerződés szerint biztosított jogok tekintetében, amennyiben azok nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják a szerző jogos érdekeit.

(2) A Berni Egyezményben biztosított jogokra vonatkozó korlátozásokat vagy kivételeket a Szerződő felek olyan különleges esetekre tartják fenn, amelyek nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják a szerző jogos érdekeit.

¹²⁹ A WPPT szerinti teszt angol és magyar nyelven:

Art. 16(1) Contracting Parties may, in their national legislation, provide for the same kinds of limitations or exceptions with regard to the protection of performers and producers of phonograms as they provide for, in their national legislation, in connection with the protection of copyright in literary and artistic works.

(2) Contracting Parties shall confine any limitations of or exceptions to rights provided for in this Treaty to certain special cases which do not conflict with a normal exploitation of the performance or phonogram and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the performer or of the producer of the phonogram.

16. cikk (1) A Szerződő Felek nemzeti jogszabályaikban ugyanolyan jellegű korlátozásokat és kivételeket írhatnak elő az előadóművészek és a hangfelvétel-előállítók védelme tekintetében, mint amilyeneket az irodalmi és művészeti alkotásokhoz fűződő szerzői jog védelmével kapcsolatban is előírnak.

(2) Az e Szerződésben biztosított jogokra vonatkozó korlátozásokat vagy kivételeket a Szerződő Felek olyan különleges esetekre szűkítik, amelyek nem sérelmesek az előadás, illetve a hangfelvétel rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják az előadóművészek vagy a hangfelvétel-előállítók jogos érdekeit.

¹³⁰ *Ricketson*: i. m. (58), p. 60.

Kiindulópontként érdemes leszögezni, hogy az egyezmények kidolgozásának folyamatát megőrkítő jegyzőkönyvek szerint az egyes lépések értelmezése a BUE-ben lévő teszt lépéseinek értelmezésével azonos,¹³¹ illetve a TRIPS-megállapodás értelmezéséhez hasonlóan itt is a kivételek feletti, általános feltételrendszerről van szó.¹³²

Az első lépcső tekintetében kiemelendő, hogy bár magának a feltételnek a megfogalmazása azonos, a TRIPS-megállapodás és a WPPT megszorítónak tűnő megfogalmazásához képest (*TRIPS: olyan különleges esetekre szorítják / shall confine ... to certain special cases; WPPT: a korlátozásokat vagy kivételeket ... különleges esetekre szűkítik / shall confine any limitations of or exceptions ... to certain special cases*) a BUE és a WCT megfogalmazása inkább nyitott, megengedő jellegű¹³³ (*BUE: törvényhozó szervei jogosultak arra, hogy különleges esetekben lehetővé tegyék / shall be a matter for legislation in the countries of the Union to permit; WCT: egyes különleges esetekben korlátozásokat és kivételeket írhatnak elő / may ... provide for limitations ... in certain special cases*).¹³⁴ A megfogalmazások eltérő jellegéből arra lehet következtetni – ha az jelentőséggel bír az értelmezés szempontjából –, hogy míg a TRIPS és a WPPT alapvetően az elfogadásukig meglévő kivételek és korlátozások keretek közé szorítását célozza, addig a BUE és a WCT kifejezetten a későbbi kivételek¹³⁵ tekintetében fogalmaznak meg elvárásokat.¹³⁶ Felmerül a kérdés, hogy az előbbi esetben lehetséges-e további kivételek beépítése, az utóbbi esetben pedig milyen irányban értelmezhető a kivétel hatálya? Álláspontunk szerint a WCT által alkalmazott teszt alapvetően nem képezi akadályát új kivételek kidolgozásának¹³⁷ – sőt, kifejezetten megengedő e tekintetében, amennyiben a tesztnek való megfelelés biztosított.¹³⁸ Azt erősíti meg a WCT-megszövegező diplomáciai konferencia eredményeként¹³⁹ létrejött közös nyilatkozat is, az alábbiak szerint.

¹³¹ Records of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions – Volume 1. WIPO, Genf, 1996, p. 212, elérhető: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_348_vol_i.pdf. Ez ugyanakkor a BUE tesztjének teljesen más célja tekintetében nem feltétlenül teljes mértékben helyénvaló megállapítás.

¹³² Gyenge: i. m. (85), p. 161.

¹³³ Christie, Wright: i. m. (103), p. 419.

¹³⁴ Ficsor álláspontja szerint ugyanakkor a WPPT megoldása a BUE-vel lényegében azonos, vö. Ficsor Mihály: The International Digital Agenda and the New WIPO Treaties. International Intellectual Property Law & Policy, Vol. 4, Chapter 67, 2000, p. 6.

¹³⁵ Ficsor szerint a WCT esetében egyértelműen lehetőség van későbbi kivételek beépítésére, l. Ficsor: i. m. (134), Chapter 76, 2000, p. 3. és Ficsor Mihály: The WIPO Internet Treaties: The United States as the Driver: The United States as the Main Source of Obstruction – As Seen by an Anti-Revolutionary Central European. The John Marshall Review of Intellectual Property Law, 6. évf., 2006, p. 25.

¹³⁶ A WCT tekintetében egybehangzó véleményt fogalmaz meg: Gyenge: i. m. (12), p. 69.

¹³⁷ Paul Harpur, Nicolas Suzor: Copyright Protections and Disability Rights: Turning the Page to a New International Paradigm. University of New South Wales Law Journal, 36. évf. 3. sz., 2013, p. 754.

¹³⁸ Alexander Peukert: A Bipolar Copyright System for the Digital Network Environment. Hastings Communications and Entertainment Law Journal, 28. évf. 1. sz., 2005, p. 31, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=801124.

¹³⁹ Geiger, Gervais, Senfileben: i. m. (84), 589.

„It is understood that the provisions of Article 10 permit Contracting Parties to carry forward and appropriately extend into the digital environment limitations and exceptions in their national laws which have been considered acceptable under the Berne Convention. Similarly, these provisions should be understood to permit Contracting Parties to devise new exceptions and limitations that are appropriate in the digital network environment.”¹⁴⁰

Ezzel kapcsolatban ugyanakkor megállapítható, hogy a TRIPS-megállapodás szóhasználatától eltérően, visszatérve a BUE koncepciójához, a WCT tesztjét egyértelműen a nemzeti jogalkotóhoz címzi. A WPPT szóhasználatát inkább a TRIPS-megállapodásból merít, ugyanakkor itt sincs okunk feltételezni, hogy a teszt ne a jogalkotóhoz szólna.

Mindkét rendelkezés kapott egy-egy kiegészítő szabályt, a WCT esetében a 10. cikk (2) bekezdése rendelkezik arról, hogy a szerződő felek a BUE-jogokat korlátozó, meglévő kivételeiket is a teszthez igazítják (tehát a teszt hatálya a BUE-ben foglalt jogokra is kiterjesztésre kerül),¹⁴¹ míg a WPPT 16. cikk (1) bekezdése lehetőséget biztosít arra, hogy az előadó-művészek és hangfelvétel-előállítók jogait a szerzők jogaihoz hasonlóan korlátozzák.

A jegyzőkönyvek ugyanakkor arról is árulkodnak, hogy a kodifikációban résztvevők közül többen képviselték azt az álláspontot, miszerint a digitális környezetre összeállított tesztnek nem lehet a BUE-vel azonos értelmezése, mivel az eltérő cél és gazdasági hatások eltérő interpretációt követelnek meg.¹⁴² Az sajnos nem került kifejtésre, hogy a digitális szempontú vizsgálat során a teszt mely lépcsőit lenne szükséges újszerűen megközelíteni, illetve hogy ez milyen sajátos értelmezésekhez vezethetne.

Összességében tehát a WCT és WPPT által alkalmazott tesztek alapvetően a TRIPS-megállapodás által kijelölt úton, a már a BUE-ben is használt megfogalmazásokra alapozva épülnek fel, és értelmezésükben is a megelőző jogforrásokra támaszkodnak. A WCT-ben alkalmazott teszt olyan szempontból is kiemelt jelentőségű, hogy az az uniós jogalkotásban is előképként szolgált az Infosoc-irányelv háromlépcsős tesztjének kidolgozása során.¹⁴³

¹⁴⁰ L. a közös nyilatkozatot (1996. december 20.) a WIPO honlapján, elérhető: https://www.wipo.int/treaties/en/text.jsp?file_id=295456.

¹⁴¹ Oliver: i. m. (97), p. 137.

¹⁴² Records of the Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights Questions – Volume 2. WIPO, Genf, 1996, p. 704, 708, elérhető: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_348_vol_ii.pdf.

¹⁴³ Richard Arnold, Eleonora Rosati: Are national courts the addressees of the InfoSoc three-step test? Journal of Intellectual Property Law & Practice, 10. évf. 10. sz., 2015, p. 741, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2627014.

III.4. Az Európai Unió joga – A háromlépcsős teszt az irányelvi jogforrásokban

A fentiekben említettek szerint az Európai Unió szerzői jogi jogalkotásának kiemelkedő szerepe¹⁴⁴ volt a nemzetközi szerzőijog-fejlődés átalakulásában.¹⁴⁵ Az EU minden tagja egyúttal tagja a BUE-nek is, amely az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB) gyakorlata alapján az uniós jogban is irányadó.¹⁴⁶ Ezen túlmenően az EU 2007. november 30. napja óta aláírja a TRIPS-megállapodásnak is,¹⁴⁷ a WCT-t és a WPPT-t pedig a 2000/278/EK Tanácsi határozat hagyta jóvá a közösség nevében 2000. március 16-án¹⁴⁸ (a tagállamoknak ugyanakkor az internetszerződéseket saját joguk részévé kellett tenniük). Tehát a háromlépcsős tesztet tartalmazó összes korábbi jogforrás része az uniós jogrendnek, az EU azokat magára nézve kötelezőnek ismeri el, vagy legalábbis alkalmazza joggyakorlatában.

A WCT-nek és WPPT-nek való megfelelést az EU jogában több jogforrás is biztosítja, mint a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24/EK irányelv (a továbbiakban: szoftverirányelv),¹⁴⁹ az adatbázisok jogi védelméről szóló 96/9/EK irányelv (a továbbiakban: adatbázisirányelv), a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló 2006/115/EK irányelv (a továbbiakban: bérletirányelv) és az Infosoc-irányelv.¹⁵⁰

„A Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) szervezésében 1996 decemberében tartott diplomáciai konferencia eredményeképpen két új szerződést fogadtak el, ... A Közösség és a legtöbb tagállam már aláírta ezeket a szerződéseket, és folyamatban van a Közösség, illetve a tagállamok általi megerősítésük

¹⁴⁴ Az ezzel kapcsolatos határköri kérdésekről l. Alexander A. Caviedes: International Copyright Law: Should the European Union Dictate Its Development. Boston University International Law Journal, 16. évf. 1. sz., 1998, p. 222–226.

¹⁴⁵ Paul Edward Geller: New Dynamics in International Copyright. Columbia – VLA Journal of Law & the Arts, 16. évf., 1992, p. 468.

¹⁴⁶ C-5/08. Infopaq I.-döntés, [3] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=72482&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13149390>. L. még: Jonathan Griffiths: Infopaq, BSA and the “Europeanisation” of United Kingdom copyright law. Media & Arts Law Review, 16. évf, 2011, p. 60, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1777027.

¹⁴⁷ A TRIPS-megállapodás részes feleinek listája elérhető: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/amendment_e.htm. L. még: Westkamp: i. m. (112), p. 25.

¹⁴⁸ A WIPO Szerzői Jogi Szerződésének, valamint a WIPO Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződésének az Európai Közösség nevében történő jóváhagyásáról szóló 2000/278/EK Tanácsi határozat, elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000D0278&from=EN>.

¹⁴⁹ Illetve eredetileg a számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK irányelv.

¹⁵⁰ Kis Réka: Az Európai Unió hatásköre a szerzői jog területén. Acta Universitatis Sapientiae: Legal Studies, 6. évf. 2. sz., 2017, p. 289 és Jane C. Ginsburg: European Copyright Code – Back to the First Principles (With Some Additional Detail). Journal of the Copyright Society of the U.S.A., 58. évf. 2. sz., 2011, p. 287.

előkészítése. Ez az irányelv egyben számos ilyen nemzetközi kötelezettség végrehajtását is szolgálja.”

A fenti irányelvek mindegyikében megtalálható a háromlépcsős teszt egy-egy formája. A hatály tekintetében előzetesen megállapítható, hogy az irányelvekben elhelyezett tesztek mindig az adott irányelv által szabályozott kivételekre terjednek ki,¹⁵¹ így az Infosoc-irányelv teszttje rögzíti, hogy hatálya az irányelv 5. cikk (1)–(4) bekezdésében található kivételek és korlátozások tekintetében alkalmazandó. Az Infosoc-irányelv további célja volt a nemzeti kivételek harmonizációja is.¹⁵² Ennek megvalósítására ugyanakkor érdekes megoldást választott az uniós jogalkotó: tekintettel arra, hogy a tagállamok szabad felhasználásai igen színes képet mutattak, a politikai kompromisszum érdekében¹⁵³ a kivételek bizonyos köre kötelezően alkalmazandóként lett előírva, a fennmaradó körben viszont fakultatív rendelkezések lettek elhelyezve. Az Infosoc-irányelvet ebből fakadóan érték olyan kritikák, miszerint az egyébként széles körben támogatott harmonizáció¹⁵⁴ csupán formálisan valósult meg, de a kitűzött cél elérése nem sikerült,¹⁵⁵ illetve hogy teret enged a tagállami *cherry picking*nek,¹⁵⁶ ami nem képes elérni a belső piac megfelelő szintű egységesítését (nem is kell jobb példát keresni erre, mint a hazai szabályozás viszonyulása a paródiakivételhez). Ugyanakkor az Infosoc-irányelv az EU-nak a szellemi tulajdon területén irányadó, alapvetően gazdasági eredetű jogalkotási hatásköréből fakadóan¹⁵⁷ nemcsak szerzői jogi, hanem gazdasági szemléletű is, ennek figyelembevétele is szükséges a rendelkezések értelmezése során.¹⁵⁸

¹⁵¹ Thomas Hoeren: The European Union Commission and Recent Trends in European Information Law. Rutgers Computer Technology Law Journal, 29. évf. 1. sz., 2003, p. 22.

¹⁵² Eleonora Rosati: Non-Commercial Quotation and Freedom of Paraphrase. Information Technology and Electronic Commerce Law, 8. évf. 4. sz., 2017, p. 311.

¹⁵³ Robin Kerremans: A Critical View on the European Draft Directive for Orphan Works. Queen Mary Journal of Intellectual Property, 2. évf. 1. sz., 2012, p. 40.

¹⁵⁴ Lesley Ellen Harris: A Single International Copyright Law. Australian Law Librarian, 9. évf., 2001, p. 136 és Lorna Caddy, Niri Shan, Valerie Aumage: The European Approach to Fair Dealing – Harmony or Discord. Journal of the Copyright Society of the U.S.A., 57. évf. 3. sz., 2010, p. 574.

¹⁵⁵ Ehhez bizonyos mértékig hozzájárulhat az Infosoc-irányelv 5. cikk (3) bek. o) pontjában elhelyezett „nagyapa-klauszula” is.

¹⁵⁶ Thomas Dreier: Limitations: The Centerpiece of Copyright in Distress – An Introduction. Information Technology and Electronic Commerce Law, 1. évf. 2. sz., 2010, p. 52.

¹⁵⁷ Barbosa: i. m. (21), p. 86.

¹⁵⁸ Westkamp: i. m. (112), p. (2008) 15. és az Infosoc-irányelv (32) preambulumbekkezdése.

Magáról a tesztről az Infosoc-irányelv az 5. cikk (5) bekezdése rendelkezik.¹⁵⁹ Az itt lévő három lépcső alapvetően megfelel a nemzetközi előzményeknek, a másodikban található egy apró pontosítás (nem csupán művekre, hanem más, védelem alatt álló teljesítményekre is utal a rendelkezés). A lépcsők itt is kumulatívák, tehát nem egy többfaktoros, de mérlegelésnek teret adó megoldásról van szó.¹⁶⁰

Ugyanakkor nyomát sem találjuk a BUE és a WCT nemzeti jogalkotóra utaló fordulatának, sem pedig a TRIPS-megállapodás vagy a WPPT tagállamokra hivatkozó szóhasználatának. Ez felveti a kérdést, hogy az Infosoc-irányelv kit tekint a teszt címzettjének, vagyis a rendelkezés a jogalkotóhoz irányul, vagy közvetlenül átültetendő és ezáltal alkalmazandó szabályozásról van szó?¹⁶¹

Goldsetein és Hugenholtz közös monográfiájában kifejtett álláspontja szerint az Infosoc-irányelv háromlépcsős tesztje egyértelműen a jogalkotóhoz lett címezve, nem pedig a bíróhoz vagy a felhasználóhoz.¹⁶² Ezt az értelmezést erősítheti a tény, miszerint az Egyesült Királyság nem ültette át kifejezetten a tesztet, mivel álláspontjuk szerint nemzeti joguk már megfelelt a rendelkezés követelményeinek,¹⁶³ hasonlóan járt el Hollandia is.¹⁶⁴ Ugyanakkor Rosati is megerősíti, hogy nem csupán a jogszabályi szinten rögzített szabad felhasználásnak, hanem a felhasználó konkrét magatartásának is meg kell felelnie a háromlépcsős tesztnek.¹⁶⁵ Az értelmezés lehetséges dimenziói ugyanakkor ettől szélesebbre is nyúlhatnak, Westkamp tanulmányában például három lehetséges értelmezési módot is felvázol, ezek szerint a teszt lehet *a)* az irányelvben rendelkezésre álló kivételek átültetési mankója, amely nem kíván kifejezett átültetést a nemzeti jogokba, *b)* egy általánosan alkalmazandó norma,

¹⁵⁹ Az Infosoc-irányelv szerinti teszt angol és magyar nyelven:

Art. 5(5) The exceptions and limitations provided for in paragraphs 1, 2, 3 and 4 shall only be applied in certain special cases which do not conflict with a normal exploitation of the work or other subject-matter and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the rightholder.

5. cikk (5) Az (1), a (2), a (3) és a (4) bekezdésben foglalt kivételek és korlátozások kizárólag olyan különös esetekben alkalmazhatók, amelyek nem sérelmesek a mű vagy más, védelem alatt álló teljesítmény rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult jogos érdekeit.

¹⁶⁰ Bob Rietjens: Copyright and the Three-Step Test: Are Broadband Levies Too Good to Be True? International Review of Law, Computers & Technology, 20. évf. 3. sz., 2006, p. 326.

¹⁶¹ Azonos kérdést tesz fel Jonathan Griffiths: The 'Three-Step Test' in European Copyright Law – Problems and Solutions. Queen Mary University of London, School of Law, Legal Studies Research Paper, No. 31., 2009, p. 22, elérhető: <http://ssrn.com/abstract=1476968>, Kerremans: i. m. (153), p. 43. és Oliver: i. m. (97), p. 139.

¹⁶² Paul Goldstein, P. Bernt Hugenholtz: International Copyright Principles, Law, and Practice. Second edition. Oxford University Press, New York, 2010, p. 367.

¹⁶³ Eleonora Rosati: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is Broader than Parody. Common Market Law Reviews, 52. évf., 2015, p. 742.

¹⁶⁴ Martin Senffleben: Quotations, Parody and Fair Use. In: Bernt Hugenholtz, Antoon Quaedvlieg, Dirk Visser (szerk.): 1912–2012 – A Century of Dutch Copyright Law. Amstelveen: deLex, 2012, p. 377, elérhető: <https://ssrn.com/abstract=2125021>.

¹⁶⁵ Rosati: i. m. (163), p. 746.

egyfajta generálklauzula, és értelmezhető c) a hagyományos módon, a kivételek általános korlátjaként, keretrendszereként is.¹⁶⁶

Tekintettel arra, hogy a jogirodalom a teszt értelmezésének kérdésében nem egységes, szükséges megvizsgálni az EUB idevágó gyakorlatát is. A testület 12 döntésében érintette a cikk hivatkozásán túlmenő mértékben a háromlépcsős tesztet tartalmazó rendelkezést. Elsőként a már hivatkozott *Infopaq I.-ügyet* szükséges említeni, amelyben a bíróság úgy fogalmaz, hogy az ügyben érintett kivételt a háromlépcsős teszt fényében szükséges értelmezni.¹⁶⁷ A *Premier League-ügyben* az EUB ezt annyival egészítette ki, hogy az adott felhasználó által megvalósított magatartás vonatkozásában az Infosoc-irányelvben rögzített szabad felhasználás is csak annyiban lehet hivatkozni, amennyiben az eleget tett a teszt rendelkezéseinek.¹⁶⁸ A *Stichting de Thuis kopie-ügyben* egyrészről megerősítést nyer, hogy a teszt egyes feltételei kumulatíván értelmezendők, másrészről, hogy a kivételek bevezetését az Infosoc-irányelv a tesztnek való megfeleléstől teszi függővé.¹⁶⁹ A *Painer-ügyben* az EUB az előző döntésben azonos megállapítás mellett megjegyezte, hogy amennyiben a szabad felhasználás lehetővé teszi, úgy a háromlépcsős teszt a forrás megjelölését is magában foglalja.¹⁷⁰ Az *Infopaq II.-döntésben* foglaltak szerint amennyiben a szabad felhasználás minden eleme teljesül, a felhasználás szükségszerűen eleget tesz a teszt rendelkezéseinek is.¹⁷¹

Az EUB a legrészletesebben az *ACI Adam-ügyben* foglalkozott a tesztel. Ebben ki mondta, hogy a rendelkezésnek nem célja, hogy meghatározza, különösen nem, hogy kiterjessze a kivételek tartalmát, hanem alapvetően azok alkalmazására irányul. A (44) preambulumbekzdésben foglaltakra hivatkozással jelzi, hogy a teszt ugyanakkor irányulhat a kivételek és korlátozások hatályának szűkítésére.¹⁷² Ezt az irányt erősíti meg a *Copydan-ügyben* hozott ítélet is, amely szerint a kivételeket nem kell a háromlépcsős tesztre

¹⁶⁶ Westkamp: i. m. (112), p. 25–26. Ez utóbbi értelmezést támogatja Hauchen Sun: Overcoming the Achilles Heel of Copyright Law. Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property, 5. évf., 2007, p. 279.

¹⁶⁷ Infopaq I.-döntés [58] bekezdés.

¹⁶⁸ C-403/08. Premier League-ügy [18] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=110361&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13529811>.

¹⁶⁹ C-462/09. Stichting de Thuis kopie-ügy [21], [31] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=85089&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13530876>.

¹⁷⁰ C-145/10. Painer-döntés [110], [149] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?sessionid=9F62A343A10636EECF215E100BB9CFAB?text=&docid=115785&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13556630>.

¹⁷¹ C-302/10. Infopaq II.-döntés [55], [57] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=118441&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13557891>.

¹⁷² C-435/12. ACI Adam-döntés [25]–[27] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=150786&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13560040>.

tekintettel értelmezni, mert annak célja nem a kivételek tartalmának meghatározása.¹⁷³ A *Technische Universität*-döntés szerint a „digitalizálásra vonatkozó jog” terjedelmét viszont a tesztre figyelemmel kell értelmezni, különösen abban az esetben, ha az adott kivétel tartalmát szűkíteni kívánjuk – visszautalva az ACI Adam-ügyben kifejtettekre.¹⁷⁴ A *Public Relations Ltd.*-döntés olyan szempontból lehet érdekes, hogy bár a fentiekben kifejtettek szerint az EUB olvasatában magát a kivételt nem kell a tesztre tekintettel értelmezni, ítéletében magát a megvalósított felhasználást egészen hosszan vizsgálja, kifejezetten a háromlépcsős teszt rendelkezései fényében.¹⁷⁵ Végezetül szükséges említeni a *Funke Medien GmbH*-, a *Pelham GmbH*- és a *Spiegel Online GmbH*-ügyben hozott döntést, amelyek szinte teljesen egyező szöveggel tartalmazzák az EUB azon álláspontját, miszerint a háromlépcsős teszt funkcióját tekintve korlátozza a tagállami mérlegelés mozgásterét, a kivételeket hármastételrendszernek rendeli alá, és az uniós jogalkotó – utalva az Infosoc-irányelv (31) és (32) preambulumbekzdésére – nem enged eltérést a tagállamok számára a kivételek tekintetében, mivel az irányelv a kivételek koherens alkalmazása irányult.¹⁷⁶

Összegezve tehát, az EUB-döntéseinek értelmében a háromlépcsős teszt teljesül, amennyiben az alá rendelt kivételek jogszabályi szinten rögzített feltételei is teljesülnek. Nem célja a kivételek tartalmának meghatározása, ugyanakkor alkalmazásuk körét, hatályukat szűkítheti. Célja viszont, hogy a nemzeti jogalkotó mozgásterét behatárolja, hogy a kivételek EU-n belüli egységes érvényesülését biztosítsa. A szabad felhasználások a három lépcsőnek alárendeltek – vagy megfordítva, a teszt a kivételek felett áll –, ebből fakadóan a kivételt már nem kell a tesztre vetítve értelmezni.

Az EUB gyakorlatából leszűrt megállapítások bár adnak némi támpontot a teszt kivételekhez való viszonyával, alapvető rendeltetésével kapcsolatban, ugyanakkor nem sok kapaszkodót nyújtanak az egyes lépcsők tartalma tekintetében, pedig a teszt korábbi és későbbi értelmezési kísérletei – lásd a WTO Vitarendezési Testületének döntését – mind ebbe az irányba haladnak. Sőt, azzal, hogy a bíróság szerint a kivételeket nem kell a tesztre vetítve

¹⁷³ C-463/12. Copydan-döntés [90] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=162691&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13560864>.

¹⁷⁴ C-117/13. Technische Universität-döntés [47] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=157511&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13561492>.

¹⁷⁵ C-360/13. Public Relations Ltd.-döntés [54]–[63] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=153302&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13563431>.

¹⁷⁶ C-469/17. Funke Medien GmbH-döntés [52], [62] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=216545&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13565451>, C-476/17. Pelham GmbH-döntés [62]–[64] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=216552&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13565850>. és C-516/17. Spiegel Online GmbH-döntés [46]–[48] bekezdés, elérhető: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=216543&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=13564080>.

értelmezni, a teszt normatív tartalma¹⁷⁷ – ha van ilyen egyáltalán – megismerhetetlenné válik, funkciója pedig egyedül a kivételek hatályának eseti szűkítésére korlátozódik, nem több egy korlátozást célzó értelmezési eszköznél.¹⁷⁸

Végezetül – csupán a teljesség kedvéért – említést érdemel még, hogy a bérletirányelv 10. cikk (3) bekezdése, illetve a szoftverirányelv¹⁷⁹ és az adatbázisirányelv 6. cikk (3) bekezdése ugyancsak tartalmazza a háromlépcsős teszt egyes inkarnációit, ám ezekkel sem a jogirodalom, sem pedig az EUB érdemben nem foglalkozik. Ez utóbbi két irányelv érdekessége, hogy az első lépcsőnek megfelelő feltétel hiányozni látszik a tesztből, viszont a felvezető rész mindkét esetben közvetlenül hivatkozik a BUE-re, illetve az ezen egyezményrel való összhang szükségességére.

III.5. Hazai transzpozíció – A szerzői jogról szóló törvény egyedi megoldása

A háromlépcsős teszt a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) megalkotásával egyidejűleg jelent meg a magyar jogrendszerben, elődje, a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény ilyen rendelkezést nem tartalmazott. Látható, hogy a jogalkotó – egyrészt támaszkodva az internetszerződések eredményeire, másrészt pedig az Infosoc-irányelv folyamatban lévő tárgyalási munkálataira – előrelátóan, még az EU-hoz való csatlakozás előtt igyekezett a hazai szerzői jogi keretrendszert a nemzetközi elvárásokhoz igazítani.¹⁸⁰

Az Sztj. 33. §-hoz fűzött indokolása az alábbiakkal támasztja alá a teszt beépítését.

„Korábban hatályos szerzői jogunkról az az általános vélemény alakult ki, hogy az a vagyoni jogok korlátjait illetően is megfelel a BUE és a TRIPS-egyezmény előírásainak. A joggyakorlat azonban számos olyan anomáliára terelte a figyelmet, amelyek miatt célszerűnek látszik a szabályozás átfogó felülvizsgálata e területen is. A vizsgálódás mércéje alapvetően a TRIPS-egyezmény 13. cikkében – a BUE nyomán – meghatározott kritériumrendszer. A szerzői és a szomszédos jogoknak csak azok a korlátjai tarthatók fenn, amelyek a különleges esetek körében maradnak, amelyek nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, továbbá,

¹⁷⁷ P. Bernt Hugenholtz, Martin R.F. Senfleben: Fair Use in Europe: In Search of Flexibilities. Amsterdam Law School, Research Paper, No. 2012–39, 2012, p. 9, elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2013239.

¹⁷⁸ Rosati: i. m. (163), p. 742.

¹⁷⁹ L. még: Boytha György: Computer Programs as Authors Works and Their Protection Under European Law. In: Csehi: i. m. (28), p. 437.

¹⁸⁰ Kiss Zoltán: A szabad felhasználás az alkotómunka, a tudományos kutatás, az archiválás, valamint a magáncélú és az intézményi célú felhasználások forrásvidékein. Jura: A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos lapja, 21. évf. 2. sz., 2015, p. 79.

*amelyek indokolatlanul nem érintik hátrányosan a szerző, illetve a szomszédos jogi jogosultak törvényes érdekeit.*¹⁸¹

Ugyanakkor az Infosoc-irányelvet megelőző jogalkotás egy egészen egyedi megközelítést eredményezett a háromlépcsős teszt tekintetében.¹⁸² Az Infosoc-irányelv megfelelési táblája az 5. cikk (5) bekezdése tekintetében az alábbi megjegyzést tartalmazza.

*„A jogalkotó az Szjt.-ben meghatározott valamennyi szabad felhasználás átültetésénél érvényesítette a három lépcsős tesztet, továbbá a 33. § (2) bekezdésében a joggyakorlat számára is előírja a második és a harmadik lépcső figyelembevételét az egyes konkrét szabad felhasználási esetek érvényesülésénél.”*¹⁸³

A megjegyzés egészen érdekes megvilágításba helyezi a tesztet: egyrészt úgy tűnik, hogy a háromlépcsős teszt a magyar jogalkotó értelmezésében is elsősorban az adott tagállami jogalkotási szerv szempontjából irányadó, mivel az Szjt.-ben nevesített kivételek a teszt minden elemének megfelelnek. Másrészt a teszt első lépcsője, amely kizárólag a jogalkotó viszonylatában értelmezhető, nem kerül törvényi szinten megjelenítésre, csupán az utolsó két lépcső, amely viszont a felhasználók által megvalósított magatartások tekintetében is irányadó lesz. Az ugyanakkor nem derül ki a megfelelési táblából, hogy ez utóbbi megoldás, miszerint a második és harmadik lépcső a felhasználókkal szemben is irányadó, az Infosoc-irányelvnek való megfelelést szolgálja – tehát a teszt minden eleme a jogalkotót, egyes elemei pedig a felhasználókat terhelik –, vagy a hazai jogalkotás ezen a ponton túlteljesítette az irányelvi elvárásokat.

Az első lépcső kifejezett nevesítésének hiánya ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az első lépcső szelleme ne jelenne meg az Szjt. rendelkezései között, ugyanis a 33. § (2) bekezdésének felvezető szövege („*csak annyiban megengedett*”), illetve záró szövegrésze („*nem irányul*

¹⁸¹ Az Szjt. a 33–41. §-hoz fűzött részletes indokolása (IV. fejezet), Complex Jogtár-verzió.

¹⁸² Az Szjt. 33. §-a szerinti háromlépcsős teszt magyar és angol verziója az alábbiak szerint szól. Az angol fordítás a Complex Jogtárból származik.

33. § (2) A felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.

(3) A szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően értelmezni.

Section 33(2) Use is allowed and can be done without remuneration even on the basis of the provisions pertaining to free use only to the extent that it is not injurious to the regular use of the works and it does not damage the authors legitimate interests without justification. Furthermore, use is allowed and can occur without remuneration if it fulfills the requirements of decency and its goal is not inconsistent with the purpose of free use.

(3) The provisions pertaining to free use cannot be interpreted inclusively.

¹⁸³ L. az Igazságügyi Minisztérium jogharmonizációs adatbázisát, elérhető: <https://jogharmonizacio.im.gov.hu/>.

a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra”), illetve a (3) bekezdésben foglalt kiterjesztő értelmezés tilalma alapvetően az „egyes különleges esetek” fordulat értelmezésére emlékeztet.

Ezt az értelmezést erősíti meg az Szjt. Nagykomentárja is, az alábbiak szerint.

„... a kiterjesztő értelmezésnek ez a tilalma az irányadó nemzetközi normákkal [BUE 9. § (2) bek., TRIPS 13. §, WCT 10. § (2) bek., WPPT 16. § (2) bek. és INFOSOC irányelv 5. cikk (5) bek.] együtt értelmezendő. Eszerint a szabad felhasználások eseteit különleges, egyedi esetnek kell tekinteni ('certain special cases'), nem pedig csak meghatározott – így bármikor bővíthető számú – tényállásoknak.”¹⁸⁴

A címzettek tekintetében ugyanakkor érdekes álláspontra helyezkedik a Nagykomentár, amikor kimondja, hogy egyrészt „Végző soron a jogalkotó által elfogadott valamennyi szabad felhasználásnak meg kell felelnie a három lépcsős teszt követelményeinek.”, másrészt „... a norma címzettje tehát a jogalkalmazó/felhasználó és végző soron a bíróság is”.¹⁸⁵ A fenti megállapítások arra engednek következtetni, hogy a teszt címzettje a jogalkotó, a jogalkalmazó és a felhasználó¹⁸⁶ is egyaránt, ez ugyanakkor értelmezési nehézségekhez vezethet.

Az Szjt. indokolása szerint ugyanakkor a 33. § (2) bekezdésében nevesített két elem jogalkalmazási követelményként érvényesül.¹⁸⁷

A Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) több szakvéleménye is érintette a háromlépcsős tesztet,¹⁸⁸ ugyanakkor érdemi megállapításokat csak három szakvéleményben találhatunk. Elsőként 2004-ben került az SZJSZT látóterébe a teszt,¹⁸⁹ amikor az Szjt. 38. § (5) bekezdésében lévő szabad felhasználás, illetve annak kormányrendeleti

¹⁸⁴ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. CompLex Jogtár-verzió, 2018 (a továbbiakban: Nagykomentár). L. a 33. §-hoz fűzött kommentárt.

¹⁸⁵ Gyertyánfy: i. m. (184).

¹⁸⁶ A felhasználók címzettnek tekintését kifejezetten problémásnak tartja: Catherine Bond, Abi Paramaguru, Graham Greenleaf: Advance Australia Fair? The Copyright Reform Process. Journal of World Intellectual Property, 10. évf. 3–4. sz., 2007, p. 303.

¹⁸⁷ Az Szjt. a 33–41. §-hoz fűzött részletes indokolása (IV. fejezet), Complex Jogtár-verzió. „E kritériumok jogalkalmazási követelményként érvényesülnek, hivatkozni lehet rájuk a szabad felhasználásnak a törvény egyéb rendelkezéseiben szabályozott sajátos, speciális eseteivel kapcsolatban is.”

¹⁸⁸ L. pl. SZJSZT-21/2007/01 A reprográfiai díjra jogosultak köre, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2007_021.pdf; SZJSZT-31/2007/1 IPTV szolgáltatás szerzői jogi megítélése, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2007_031.pdf; SZJSZT-08/2011 Cím szerzői jogi védelme, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2011_8.pdf; SZJSZT-19/2014 Káreseményeket rögzítő képfelvételek szerzői jogi védelme, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakvelemen_19_2014.pdf.

¹⁸⁹ SZJSZT-29/2004 Hazai és külföldi időszaki kiadványok tartalmának digitális archiválásával összefüggő szerzői jogi kérdések, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2004_029.pdf.

szintű¹⁹⁰ részletszabályai alapján megítélhető magatartást elemzett a háromlépcsős tesztre tekintettel, ugyanakkor a tesztre vagy annak elemeire vonatkozó érdemi megállapítást nem tartalmaz.

A háromlépcsős teszttel kapcsolatos legfontosabb szakvélemény ugyanakkor 2006-ban született,¹⁹¹ a testület majdnem minden későbbi állásfoglalása erre utal vissza. Ez nem is véletlen, ugyanis az SZJSZT rendkívüli alapossággal elemzi a tesztet, visszatekintve az Szjt. rendelkezésének előképét adó nemzetközi jogi jogforrásaira, érintve és részletesen bemutatva a WTO Vitarendezési Testületének értelmezését is. A testület megerősíti, hogy a teszt első lépcsője nem szerepel kifejezetten az Szjt.-ben, amiből arra lehet következtetni, hogy a törvény olvasatában annak címzettje a jogalkotó.¹⁹² A második két lépcső tekintetében az SZJSZT megállapítja, hogy az elsővel ellentétben azért szerepelhetnek nevesített módon a törvényben, mivel „*az alkalmazását viszont – a vonatkozó feltételeknek az adott esetek konkrét és esetleg változó körülményeitől való függőségükre tekintettel – jobb a gyakorlatra és az igazságszolgáltatásra bízni.*”¹⁹³ Az SZJSZT szerint tehát az Szjt. 33. § (2) bekezdése szerinti teszt kettős irányultságú, egyrészt nevesítetlen eleme a jogalkotó oldalán határoz meg feladatokat, másrészt nevesített két lépcsője a bírósághoz irányul.¹⁹⁴

Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az SZJSZT olvasatában az első lépcső közvetetten ne jelenne meg az Szjt.-ben, ugyanis a „*nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra*” fordulat visszavezethető a „különleges esetek” követelményre.¹⁹⁵ Valószínűleg ebből fakadóan teszi a testület azt a jogi szempontból kissé nehezen értelmezhető megállapítást, hogy „*[a]mi az Szjt.-ben szabályozott szabad felhasználásokat illeti, ... azokra is kiterjed a 'háromlépcsős tesztnek' legalább a második és harmadik 'lépcsője'.*”¹⁹⁶ A legalább kifejezésből ugyanis úgy tűnik, hogy az SZJSZT sem teljesen magabiztos a tekintetben, hogy az első lépcső végül is irányadó-e a szabad felhasználások tekintetében, vagy sem.

Az SZJSZT végül az egyes lépcsőket egyenként is elemzés tárgyává teszi, kifejezetten a szakvélemény alapját képező magáncélú másolás tekintetében. Az Szjt.-ben csak közvetetten megjelenő első elem tekintetében fontos szempont, hogy terjedelmi és tartalmi, jogpolitikai jellegű mérlegelés eszközeként szolgál,¹⁹⁷ a második lépcső azt vizsgálja, hogy a konkrét felhasználás túlterjeszkedik-e a rendes felhasználás keretein,¹⁹⁸ a harmadik elem

¹⁹⁰ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról szóló 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet.

¹⁹¹ SZJSZT-17/2006 A jogellenes forrásból történő másolás kérdése, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2006_017_rec.pdf.

¹⁹² I. m. (191), 17–18. pont.

¹⁹³ I. m. (191), 18. pont.

¹⁹⁴ Vö. Gyenge: i. m. (12), p. 191.

¹⁹⁵ SZJSZT 17/2006., 17. pont.

¹⁹⁶ I. m. (195).

¹⁹⁷ I. m. (195), 35. pont.

¹⁹⁸ I. m. (195), 37. pont.

vonatkozásában pedig a kivételek és korlátozások bevezetése mögötti jogos társadalmi érdekek felkutatását szorgalmazza.¹⁹⁹ Ugyanakkor ez utóbbi kritérium – vagyis a szabad felhasználás mögött álló indok – álláspontunk szerint sokkal inkább tartozik az első lépcső, és így a jogalkotó terrénumába, semmint a jogalkalmazóéba (bár kétségtelen, hogy a jogalkotó akarata hasznos szempont az adott szabad felhasználási esetre hivatkozó felhasználás mérlegelése során).

Továbbá szükséges megemlíteni, hogy az SZJSZT álláspontja szerint az Sztj.-ben a teszt-hez fűzött – az értelmezést szűkítő természetű –²⁰⁰ tisztesség követelménye a BUE 10. cikkében²⁰¹ található „fair practice” fordulatból fakad,²⁰² az Sztj. indokolása ugyanakkor a polgári jog alapelveiből vezeti le ugyanezt.²⁰³

Szükséges még megemlíteni az SZJSZT 2008-as szakvéleményét is,²⁰⁴ amely a teszt és az adott kivétel kapcsolatát rendezve megállapítja, hogy a háromlépcsős teszt minden szabad felhasználás tekintetében alkalmazandó, de logikai szempontból elsőként vizsgálandóak az adott szabad felhasználási eset vonatkozásában irányadó speciális szabályok.

Összességében tehát az Sztj.-ben szereplő teszt mind struktúrájában, mind értelmezésében egyedi utat választott, ugyanis a teszt korábbi megközelítései a három lépcsőt egységesen szabályozták és értelmezték, míg a hazai megoldás mind a teszt elhelyezését, ebből fakadóan pedig a lépcsők értelmezését is megbontja, továbbá addicionális elemeket ad hozzá, amelyek részben a BUE-ből, részben pedig magából a tesztből következnek.

Ennek az egyedi megoldásnak előnyei és hátrányai egyaránt azonosíthatóak. Előnye, hogy a lépcsők számának csökkentésével, illetve értelmezést segítő elemek beépítésével fókuszáltabbá, rugalmasabbá teszi a tesztet, ezáltal szélesebb mozgásteret ad a jogalkalmazónak ahhoz, hogy az egyes szabad felhasználások tartalmát kitöltse. A teszt rugalmatlanságával

¹⁹⁹ I. m. (195), 38. pont.

²⁰⁰ Gyenge: i. m. (85), p. 174.

²⁰¹ BUE 10(1) It shall be permissible to make quotations from a work which has already been lawfully made available to the public, provided that their making is compatible with fair practice, and their extent does not exceed that justified by the purpose, including quotations from newspaper articles and periodicals in the form of press summaries.

(2) It shall be a matter for legislation in the countries of the Union, and for special agreements existing or to be concluded between them, to permit the utilization, to the extent justified by the purpose, of literary or artistic works by way of illustration in publications, broadcasts or sound or visual recordings for teaching, provided such utilization is compatible with fair practice. (A magyar fordítás a bevett szokás fordulatot használja.)

²⁰² SZJSZT-17/2006, 17. pont.

²⁰³ Az Sztj. a 33–41. §-hoz fűzött részletes indokolása (IV. fejezet), Complex Jogtár-verzió. „... a Ptk. alapvető szintű rendelkezéseire építve egyértelművé teszi azt is, hogy csak a tisztességes gyakorlat határain belül és kizárólag a felhasználás szabaddá tételével szolgált célt eléréséhez szükséges mértékben és az ahhoz igazodó módon megvalósuló felhasználás javára engedhető kivétel a szerző vagyoni jogai alól.”

²⁰⁴ SZJSZT-07/2008/1 Szerzői művek online fájl cserélő rendszerek segítségével megvalósuló felhasználása, elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2008_007.pdf.

és bíróságok előtti alkalmazhatatlanságával kapcsolatban több nemzetközi kritika is született,²⁰⁵ ezekre a jogalkotó a rendelkezésre álló eszközökkel hatékonyan reagált.

Egyúttal viszont felmerülhet, hogy az egyes lépcsők értelmezésének megbontása – különös tekintettel a címzettre – összhangban van-e a háromlépcsős teszt nemzetközi jogforrásokból fakadó értelmezésével, ugyanis a teszt korábbi verzióinak vizsgálata során nem merült fel olyan körülmény, amely a címzeti kör megbonthatóságát igazolná (a teljesség kedvéért ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy egy jogforrás sem rögzíti az egységes értelmezés kötelezettségét, bár a jogirodalomban van erre vonatkozó utalás²⁰⁶).

Erre tekintettel – kicsit talán igazságtalanul, utólag visszatekintve – talán szerencsésebb megoldás lett volna, ha a tesztet kizárólag a jogalkotóhoz címzett elvárásként értelmezve az Infosoc-irányelv 5. cikk (5) bekezdésének kifejezett átültetésétől elzárkózik a jogalkotó (ahogyan azt tette a BUE kihirdetését követően 1975 és 1999 között),²⁰⁷ vagy – a másik végletet választva – mindhárom lépcső megjelenítésre került volna az Szjt.-ben, különös tekintettel arra, hogy a „nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra” fordulatot az SZJSZT egyébként is az első lépcsőből vezeti le, és 17/2006 számú szakvéleményében a konkrét felhasználás megítéléséhez egyébként is felhasználja. Ehhez igazodva álláspontunk szerint a tisztesség követelményének nevesítése sem hordoz olyan normatív hozzáadott értéket, amely érdemben hozzájárulna a teszt gyakorlati alkalmazásához, amennyiben az első lépcső is szerepelne a tesztben.

Végezetül ugyanakkor megállapítható, hogy a nemzetközi szinten is nehezen értelmezhető²⁰⁸ háromlépcsős teszt átültetése során a hazai jogalkotó kockázatos, de előremutató finomhangolással élt, egyúttal vitán felül áll, hogy a teszt eredetileg célzott funkcióját²⁰⁹ teljes mértékben ellátja.

III.6. Adalékok a háromlépcsős teszt értelmezéséhez

Mielőtt rávetíthetnénk a paródiakivételt a háromlépcsős tesztre (vagy a tesztet a kivételre), a teljesség kedvéért szükséges megemlíteni, hogy a jogirodalom számos alternatív értelmezést is kialakított a teszt vonatkozásában. Ezek jellemzően a konzervatív olvasattól jelentősen eltérő elgondolások, és bár gyakorlati átvételüknek különösebb realitása nincs,²¹⁰ ugyanakkor

²⁰⁵ L. Kamiel J. Koelman: Fixing the Three-Step Test. European Intellectual Property Review, 2006. 8. sz., p. 410, Hugenholtz, Senffleben: i. m. (177), p. 10, 30. vagy Susy Frankel: The International Copyright Problem and Durable Solutions. Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law, Vol. 18, 2015, p. 137.

²⁰⁶ Christie, Wright: i. m. (103), p. 409.

²⁰⁷ Gyenge: i. m. (12), p. 191, illetve l. az Szjt. fent idézett indokolását.

²⁰⁸ Ginsburg: i. m. (100), p. 16.

²⁰⁹ Retro M. Hilty: Declaration on the Three-Step Test: Where Do We Go from Here. Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law, 1. évf., 2010, p. 83.

²¹⁰ Koelman: i. m. (205), p. 411.

jól mutatják, hogy lehetőségek szintjén milyen sokszínű képet mutat a háromlépcsős teszt értelmezése.

A lehetséges értelmezési utak közül három olyan van, amelyet több szerző is felvet tanulmányaiban, illetve monográfiáiban, ugyanakkor már most, előjáróban megjegyezhető, hogy bár alapvetően eltérő felvetésből indulnak ki, irányultságukat tekintve közel azonosak.

Elsőként említhető az a kezdeményezés, amely az angolszász jogirodalomban széles körben elterjedt, és lényegében a *fair use-teszt* (vagy *fair dealing*) nemzetközi átvételére,²¹¹ a háromlépcsős teszttel való egységesítésére tesz javaslatot. A *fair use-teszt* nemzetközi jogforrási szintre emelése mellett kardoskodó²¹² szerzők közül Senftleben több tanulmányában is kiemeli, hogy a háromlépcsős teszt gyökerei eleve az angolszász jogban ismert nyílt végű kivételre vezethetők vissza,²¹³ ebből fakadóan nem is az értelmezés megújításáról, hanem eredeti olvasatának visszaállításáról lenne szó.

Ezt az állítást ugyanakkor érdemes lehet fenntartásokkal kezelni, mivel a fentiekben kifejtettek szerint a háromlépcsős teszt az 1967-es revízió során került a BUE-be, és a jegyzőkönyvek egyáltalán nem utalnak a *fair use-teszt*re előképként, ugyanakkor kétségtelen, hogy bár az Egyesült Államok 1976-ben kodifikálta csak a saját tesztjét,²¹⁴ a bírói gyakorlatban már régóta élő jogintézmény volt.

További érvként lehet nevesíteni, hogy a témában megszólaló szerzők álláspontja szerint a háromlépcsős teszt semmivel sem hordoz több normatív tartalmat a *fair use-teszt*nél,²¹⁵ így a jogbiztonság szempontjából nincs érdemi különbség a kettő alkalmazása között, illetve a *fair use-szerű* teszt jelentősen hozzájárulna a szerzői jogban kívánatos egyensúly megteremtéséhez.²¹⁶

Bár alapvetően annak vonatkozásában nem merülhet fel kétség, hogy a *fair use-teszt* megfelel a BUE rendelkezéseinek,²¹⁷ és így a nemzetközi szerzői jog alapvető követelményeinek, álláspontunk szerint a háromlépcsős teszt beágyazottsága nem teszi lehetővé a jogintézmény ilyen szintű módosítását.

²¹¹ Daniel J. Gervais: Towards a New Core International Copyright Norm: The Reverse Three-Step Test. *Marquette Intellectual Property Law Review*, 9. évf., 2005, p. 28.

²¹² Pelzt: i. m. (122), p. 288.

²¹³ Martin Senftleben: The International Three-Step Test – A Model Provision for EC Fair Use Legislation. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 1. évf., 2010, p. 74. és Martin Senftleben: Bridging the Differences between Copyright's Legal Traditions – The Emerging EC Fair Use Doctrine. *Journal of the Copyright Society of the U.S.A.*, 57. évf. 3. sz., 2010, p. 543.

²¹⁴ Lisa Moloff Kaplan: Parody and the Fair Use Defense to Copyright Infringement: Appropriate Purpose and Object of Humor. *Arizona State Law Journal*, 26. évf., 1994, p. 863.

²¹⁵ Hugenholtz, Senftleben: i. m. (177), p. 9.

²¹⁶ Edward L. Carter: Harmonization of Copyright Law in Response to Technological Change: Lessons from Europe about Fair Use and Free Expression. *University of La Verne Law Review*, 30. évf. 2. sz., 2009, p. 377.

²¹⁷ Vö. Engle: i. m. (90), p. 223.

Ugyancsak érdekes – és némiképpen rokonjellegű – az a kezdeményezés, amely a *háromlépcsős teszt nyílt végű szabad felhasználási esetként* való értelmezését szorgalmazza.²¹⁸ Ennek az elgondolásnak a támogatói arra hivatkoznak, hogy a teszt jelenlegi formájában nem sok normatív tartalmat hordoz²¹⁹ – különösen abban az esetben, ha a címzettje a jogalkotó –, a jogintézmény történetében pedig eddig is voltak értelmezési váltások (pl. a BUE és a TRIPS-megállapodás verziói esetében), így jogi akadálya nincs annak, hogy újabb szemléletváltás következzen be.

További érv a nyílt végű értelmezés²²⁰ mellett, hogy az ilyen jellegű kivételek – lásd a fair use esetét – megfelelnek a nemzetközi szerzői jogi keretrendszernek, így – számos más, a szerzői jog modernizálását célzó elképzeléssel ellentétben – nem ütköznek nemzetközi jogi megkötésekbe.²²¹ Az ebbe az irányba gondolkodó szerzők²²² szerint a teszt megengedőbb értelmezése által a jogintézmény ahelyett, hogy a szabad felhasználások szűkítésére lenne csak alkalmas, emellett átalakulhatna az új szabad felhasználások bölcsőjévé,²²³ az új kivételek fejlődésének alapjává is,²²⁴ szolgálva az egyensúly²²⁵ követelményét is.

Álláspontunk szerint a fair use-teszt nemzetközi szintre emelésével kapcsolatos elképzeléshez viszonyítva ez az alternatíva – abból fakadóan, hogy valóban csak az értelmezési paradigma módosítását igényelné – némileg több realitással bír, illetve kétségtelen, hogy a nyílt végű szabad felhasználási eset pozitívan hathatna²²⁶ a kreatív alkotói tevékenységre.²²⁷ Egyúttal viszont szükséges leszögezni, hogy a háromlépcsős teszt konzervatív vagy hagyományos értelmezésének szintén komoly beágyazódása van mind nemzetközi szinten, mind pedig az egyes nemzeti törvényekben, így ezen a ponton nehezen elképzelhető egy éles váltás a teszt olvasatában (ez persze önmagában nem lehet akadálya egy nyílt végű szabad felhasználási eset kidolgozásának).

Említést érdemelnek még azok a megközelítések, amelyek a háromlépcsős teszt *rugalmasságának fokozása* mellett érvelnek.²²⁸ Ezen értelmezési lehetőség támogatói nem kívánják a tesztet a sarkából kifordítani, csupán amellet érvelnek, hogy egy esetleges rugalmasabb

²¹⁸ Sun: i. m. (62), p. 309–310.

²¹⁹ Griffiths: i. m. (161), p. 16, 21.

²²⁰ A TRIPS-megállapodás tesztjének nyílt végű értelmezésére született is már kísérlet, l. Paul Edward Geller: Rethinking the Berne-Plus Framework: From Conflicts of Laws to Copyright. European Intellectual Property Review, 31. évf., 2009, p. 393.

²²¹ Jonathan Griffiths: Unsticking the Centre-Piece – The Liberation of European Copyright Law? Journal of Intellectual Property Information Technology and e-Commerce Law, 87. évf., 2010, p. 92.

²²² Senfileben: i. m. (164), p. 398.

²²³ Gervais: i. m. (76), p. 40.

²²⁴ Geiger, Gervais, Senfileben: i. m. (84), p. 617.

²²⁵ Saleh Al-Sharieh: Toward a Human Rights Method for Measuring International Copyright Law's Compliance with International Human Rights Law. Utrecht Journal of International and European Law, 32. évf., 2016, p. 8. és Goold: i. m. (91), p. 204.

²²⁶ L. a fair use-teszthez kapcsolódó gyakorlatot az Egyesült Államokban, Mezei: i. m. (12), 27.

²²⁷ Paul Edward Geller: A German Approach to Fair Use: Test Cases for TRIPS Criteria for Copyright Limitations. Journal of the Journal of the Copyright Society of the U.S.A., 57. évf., 2010, p. 570.

²²⁸ Perlmutter: i. m. (15), p. 379.

értelmezés olyan hozzáadott értékkel bírna a teszt vonatkozásában, amely által az könnyebben lenne alkalmazandó.²²⁹ Ennek eszköze lehet, ha a teszt egyes lépcsőit nem kumulatíván, hanem holisztikusan²³⁰ közelítjük meg. Egészen hasonló álláspontot fogalmaz meg Kur, amikor kifejti, hogy a tesztnek nem a kivételek és korlátozások egyoldalú, szűkítő vagy tágító értelmezését kell céloznia, hanem azok megfelelő értelmezését, amelynek eszköze nem a három lépcső lépésenkénti, kumulatív követése, hanem mindhárom egyidejű figyelembevétele.²³¹ Említést érdemel még Rosati álláspontja, miszerint a Deckmyn-ügyben alkalmazott megfelelő egyensúly vizsgálata²³² – amelynek egyik oldalán a szerzők, míg másik oldalán a felhasználók jogai és jogos érdekei állnak –²³³ fakadhatott a háromlépcsős tesztből is,²³⁴ amely szinten az Infosoc-irányelv 5. cikk (5) bekezdésének rugalmas értelmezése felé mutat.

Hasonló álláspontra helyezkedik a Max Planck Intézet azon nyilatkozatában, amelyben a háromlépcsős teszt rugalmas olvasata mellett érvel,²³⁵ abból az okból, hogy bár a tesztre egyre nagyobb szükség mutatkozik a modern szerzői jogban, értelmezése mégis széttöredezett, és a jogalkotó és a jogalkalmazó megközelítése egyaránt hibásan abba az irányba mozdult el, hogy a teszt alapvetően szűkítő természetű. Mindezek alapján a nyilatkozat aláírói megállapítják, hogy a tesztnek csupán egy, egységes értelmezése lehet, lépéseit összességükben és nem kumulatíván, a szabad felhasználásokat pedig nem szűken, hanem céljuknak megfelelően kell értelmezni. A háromlépcsős teszt továbbá nem lehetetleníti el automatikusan a nyílt végű szabad felhasználási eseteket, az új kivételek bevezetését és a kivételek analóg értelmezését.²³⁶

A háromlépcsős teszt ezen olvasata álláspontunk szerint olyan finomhangolást jelentene, amely egyidejűleg megfér a jogintézmény nemzetközi jogforrásokban lefektetett szövege, és az eddigi értelmezések mellett is, ugyanakkor komoly fegyvertény lehet a szabad felhasználások mérlegelése során a jogalkalmazó kezében is. Sőt, talán az Szjt. a tesztet megjelenítő megoldása is értelmezhető úgy, hogy az egyes lépcsők finomhangolásával, a címzetti kör megbontásával és a tisztesség követelményének beépítésével pont ebbe az irányba szándékozott elmozdulni.

²²⁹ Kerremans: i. m. (153), p. 44.

²³⁰ Ayoubi: i. m. (92), p. 272.

²³¹ Kur: i. m. (106, p. 8, 48.

²³² Deckmyn-ügy i. m. (14), 27. és 34. bekezdés.

²³³ Eleonora Rosati: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is broader than parody. Common Market Law Review, 52. évf., 2015, p. 524.

²³⁴ Rosati: i. m. (163), p. 748.

²³⁵ Ezieddin Elmahjub, Nicolas Suzor: Fair Use and Fairness in Copyright: A Distributive Justice Perspective on Users' Rights. Monash University Law Review, 43. évf. 1. sz., 2017, p. 288. és Peter K. Yu: Fair Use and Its Global Paradigm Evolution. University of Illinois Law Review, 2019. 1. sz., p. 135.

²³⁶ Max Planck Institute for Innovation and Competition: Declaration – A Balanced Interpretation of the “Three-Step Test” in Copyright Law. ATRIP Conference, München, 2008, elérhető: https://www.ip.mpg.de/fileadmin/ipmpg/content/forschung_aktuell/01_balanced/declaration_three_step_test_final_english1.pdf.

AZ IDŐLEGES TÖBBSZÖRÖZÉSI KIVÉTEL AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK JOGGYAKORLATÁBAN – II. RÉSZ

Az időleges többszörözési kivétel az EUB esetjogában

Az időleges többszörözés kérdésében az EUB joggyakorlata előremutató. Ez leginkább abban mutatkozik meg, hogy a luxembourgi fórum az alább citált esetekben – igaz a háromlépcsős teszt figyelembevételével, de – teret engedett azok előtt az új üzleti modellek előtt, amelyek a technológia által indokolt mértékben időlegesen többszörözték a felhasznált szerzői műveket.

Az *Infopaq*-ügyben⁸² a névadó vállalkozás az írott média-figyelés és -elemzés területén tevékenykedett, a dán napilapokból és más időszaki kiadványokból származó cikkeket foglalta össze. A cikkek kiválasztását megrendelésre végezték, az összefoglalókat pedig e-mailben küldték el a megrendelőknek. A kivonatolt cikkeket a megrendelői igényeknek megfelelően választották ki, úgynevezett „*adatrögzítési eljárás*” során.⁸³

Az ellenérdekelt fél a dán napilapkiadók szakmai egyesülete volt. Miután tudomást szerzett arról, hogy az *Infopaq* tevékenységét a jogosultak hozzájárulása nélkül végzi, a cikkeket pedig kereskedelmi célból, szkennelés útján többszörözi, értesítette álláspontjáról – amely szerint szükséges lett volna a szerzői jogi jogosultak hozzájárulása – az *Infopaq*-ot. A DDF az *Infopaq* által végzett adatrögzítési eljárás során négy olyan fázist különböztetett meg, amelyekhez álláspontjuk szerint a szerzői jogi jogosultak engedélyét kellett volna kérni.⁸⁴

Az első felhasználási cselekmény a kiadványok manuálisan történő rögzítése egy elektronikus adatbázisban. Ezt követően beszkenelték a kiadványok kiválasztott szakaszait. A beszkenelt oldalak TIFF-fájlá alakultak. A módszer során a TIFF-fájlokat átküldték egy OCR szerverre, amelyeket az digitálisan feldolgozható adatokká alakított át. A betűk képei olyan kódokká konvertálódtak, amelyek jelzik a számítógépnek, hogy az adott kód mely karaktert jelöli, így a gép képessé válik a szöveg olvasására, amely szövegek bármely szövegszerkesztő programban megjeleníthetővé válnak. Ezt követően a digitális szövegfájlt feldolgozták, hogy az a megadott keresőszó beírása után kereshetővé váljon. Találat esetén olyan fájl képződött, amely megmutatta a keresett kiadványt, szakaszt és oldalszámot. A keresést elősegítendő rögzítésre került a keresőszó előtti és utáni öt szó is. A keresés végén a szö-

* Tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet.

⁸² C-5/08. *Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening* ECLI:EU:C:2009:465.

⁸³ Uo. 13. pont.

⁸⁴ Uo. 14–16. pont.

vegfájl törlődött. Az adatrögzítési eljárás végén egy adatlap azonban kinyomtatásra került, amelyen a felhasznált kiadvány minden olyan oldala szerepelt, amelyen a beírt keresőszó megtalálható volt.⁸⁵

Az EUB az Infosoc-irányelv 2. cikkét elemezve elsőként leszögezte, hogy az irányelv sem a többszörözés, sem a részben történő többszörözés fogalmát nem határozza meg. Ezért a fogalmakat a szöveg kontextusában – a rendelkezés kifejezéseire és a szövegösszefüggésre tekintettel – kell értelmezni, miközben figyelemmel kell lenni a vizsgált irányelv és a nemzetközi szerzői jog célkitűzéseire.⁸⁶

Miután a Bíróság megállapította, hogy mit kell egyéni, eredeti jellegű szerzői műnek tekinteni,⁸⁷ azt is kimondta, hogy a mű részletét, amennyiben hozzájárul az egész mű egyéni, eredeti jellegéhez, is megilleti a szerzői jogi védelem.⁸⁸ Mivel az újságcikkeket jellegükben fogva irodalmi műként védelem illeti, így nem is lehet kérdés, hogy mind a szóban forgó művek, mind azok részletei szerzői műnek tekintendők. A szavak önmagukban ugyan nem védettek, de azok mondatokba szövése tükrözi a szerző egyéniségét, amely megállapítás fontos a kulcsszavas keresés szempontjából, mivel a keresés eredménye tartalmazhat olyan mondatokat, mondatrészeket, amelyekből egyértelműen lehet következtetni a szerzőre és alkotására. Ebből következik, hogy a mondatrészek többszörözése a mű részben történő többszörözésének tekintendő.⁸⁹

Ezek a kifejezések, tizenegy szavas mondatrészek minden alkalommal többszörözésre kerülnek, amikor a kulcsszó megjelenik. Mivel pedig gyakran több kulcsszót is figyelembe vesz a rendszer, ezért a szövegkivonatok felhalmozódása terjedelmesebb részletek többszörözéséhez is vezethet, amely részletek egyéni, eredeti jellegűek lehetnek. Mindezekre tekintettel a többszörözés kérdésére a bíróság azt a választ adta, hogy az adatrögzítési eljárás során megvalósuló cselekmények, amelyek a részletek tárolásából, majd kinyomtatásából állnak, a részben történő többszörözés megalapozására adhatnak okot.⁹⁰

Az Infopaq által végzett azon többszörözési eljárás kapcsán, amelynek során az elektronikus keresési eljárást követően törlésre kerülnek a másolatok, az EUB kimondta, hogy az időleges és közbenső többszörözési cselekmények célja, hogy lehetővé tegyék azon műszaki eljárás megvalósítását, amelynek elválaszthatatlan és lényeges részét képezik. Az ilyen jellegű többszörözési cselekmények nem léphetik túl azt a mértéket, amely a szóban forgó eljárás megfelelő működéséhez szükséges. Fontos kritériuma továbbá a „*valamely műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges része*” fordulatnak, hogy a másolatok megőrzése vagy törlése nem függhet a másolást végző egyén mérlegelésétől, hiszen így nem lenne biztosí-

⁸⁵ Uo. 17–21. pont.

⁸⁶ Uo. 30–32. pont.

⁸⁷ Uo. 33–37. pont.

⁸⁸ Uo. 38. pont.

⁸⁹ Uo. 44–48. pont.

⁹⁰ Uo. 50–51. pont.

tott, hogy a felhasználáshoz szükséges, időleges másolat a felhasználást követően azonnal törlődni fog.⁹¹

Mindezekből következik, hogy „közbensőnek” akkor kell tekinteni a többszörözési cselekményt, ha annak időtartama nem haladja meg az érintett műszaki eljárás megfelelő működéséhez szükséges mértéket, a cselekmény eredményének pedig automatikusan, emberi beavatkozás nélkül törlődnie kell. Mivel az Infopaq tevékenysége során létrejött TIFF-fájlok a szövegfájlok létrehozása után automatikusan törlődnek, az imént citált rendelkezések alkalmazhatóságát nem zárta ki az EUB az alapul fekvő ügyben.⁹² Ugyanakkor figyelmeztetett arra, hogy a tizenegy szavas szövegfájlok kinyomtatásával materiális hordozóra történik a többszörözés, amelyek nem törlődnek automatikusan. Sőt, a másolatok fennmaradása kizárólag a többszörözést végző személy akaratától függ, amely így huzamosabb ideig is fennmaradhat, így ez az utolsó mozzanat, vagyis a szövegkivonatok kinyomtatása nem tekinthető közbensőnek és járulékos jellegűnek.⁹³

Az EUB tehát a szövegkivonatok kinyomtatását nem minősítette közbenső, vagyis engedély nélkül végezhető tevékenységnek,⁹⁴ ugyanakkor a TIFF-fájlok létrehozását, majd azt követő automatikus törlődését szemlélve nem zárta ki a közbenső jelleget, vagyis az ítélet utat mutathat hasonló jellegű ügyek megítéléséhez.

Az első Infopaq-döntés tehát még úgy ítélte meg, hogy „*az adatrögzítési eljárás folyamán megvalósított cselekmény, amely egy védelem alatt álló műből származó tizenegy szavas szövegkivonat tárolásából és azt követő kinyomtatásából áll, tartozhat a részben történő többszörözés ... a 2. cikk ... fogalma alá, amennyiben ... az így átmásolt elemek a szerző saját szellemi alkotásának kifejeződései.*” Ezen túlmenően a tizenegy szavas szövegkivonatok kinyomtatásáról a bíróság úgy látta, hogy azok „*nem teljesítik az ... 5. cikk (1) bekezdésében foglalt, közbenső jellegre vonatkozó feltételt, ennél fogva ezen eljárás nem végezhető az érintett szerzői jogi jogosultak hozzájárulása nélkül.*”⁹⁵

Az Infopaq tevékenysége körüli vita az EUB előzetes döntésével nem ért véget. Az *Infopaq II*-ügyben⁹⁶ a Højesteret újfent az EUB-hez fordult. A kérdések most is a „*műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges része*” fordulat elemzésére, a „*jogszerű felhasználás*” és az „*önálló gazdasági jelentőség*” fogalmára, továbbá a háromlépcsős teszt értelmezésére irányultak.⁹⁷

Az EUB először megerősítette az Infopaq I-ügyben tett megállapításokat.⁹⁸ Az első és második kérdésben az EUB megállapítása szerint a „*műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges része*” fordulat azt jelenti, hogy a többszörözési cselekményeknek a maguk egészében

⁹¹ Uo. 59–62. pont.

⁹² Uo. 63–65. pont.

⁹³ Uo. 66–72. pont.

⁹⁴ Uo. 73–74. pont.

⁹⁵ Uo. 76. pont.

⁹⁶ C-302/10. Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening ECLI:EU:C:2012:16.

⁹⁷ Uo. 23. pont.

⁹⁸ Uo. 25–27. pont.

kell a szóban forgó műszaki eljárás során megvalósulniuk, sem részben, sem egészben nem mehetnek végbe a műszaki eljárás hatókörén kívül. Ez azt is jelenti, hogy a műszaki cselekménynek ténylegesen meg kell történnie, mivel nélküle a műszaki eljárás hatékonyan nem töltheti be a rendeltetését. Arra nézve, hogy a többszörözésnek az eljárás mely szakaszában kell megtörténnie, az Infosoc-irányelv nem tartalmaz egyértelmű rendelkezést. Ugyanez igaz az emberi tényező kérdésére, vagyis az irányelv nem zárja ki azt, hogy emberi beavatkozás történjen a műszaki eljárás során, sőt azt sem, hogy az időleges többszörözési cselekmény manuálisan kezdődjön. Az Infopaq tevékenysége során alkalmazott eljárás a leírt többszörözési cselekmények nélkül a rendeltetését nem tölthetné be megfelelően és hatékonyan. A nyomtatott cikkek digitalizálása nélkül ugyanis a keresési kulcsszavak nem volnának beazonosíthatóak és kivonatolhatóak.⁹⁹

A levezetés tükrében az EUB az első és a második kérdésre azt válaszolta, hogy az Infosoc-irányelv 5. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy *„valamely adattárolási eljárás során végzett olyan időleges többszörözési cselekmények, mint az alapeljárás tárgyát képezők, megfelelnek annak a feltételnek, miszerint e cselekményeknek a műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges részét kell képezniük annak ellenére, hogy az említett eljárás azokkal kezdődik és végződik, továbbá emberi beavatkozással jár.”*¹⁰⁰

Arra a kérdésre, hogy az alapügyben végzett időleges többszörözési cselekményeknek egyetlen, kizárólagos célt kell-e szolgálniuk, a fórum azt a választ adta, hogy mivel a műszaki eljárás a sajtócikkek összefoglalásának hatékonyabb elkészítését és felhasználását segítette elő, a tizenegy szavas szövegv kivonatok más felhasználási módokat nem tettek lehetővé, így a *„többszörözési cselekmények egyetlen (kizárólagos) célt szolgálnak, amely esetünkben a szerzői művek, illetve más, védelem alatt álló teljesítmények jogszerű felhasználásának lehetővé tétele.”*¹⁰¹

Az önálló gazdasági jelentőséggel kapcsolatban az EUB először is rávilágított arra, hogy a védett művek és teljesítmények önmagukban is gazdasági értékkel rendelkeznek, a hozzájuk való hozzáférésnek és felhasználásuk jogszerűségének gazdasági jelentősége kell, hogy legyen. Ezenfelül a felhasználás céljának a művek felhasználása megkönnyítésére vagy felhasználásuk hatékonyabbá tételére kell irányulnia. Amennyiben e feltételek megvalósulnak, akkor a felhasználás üzleti nyereségre vezet, amely egyet jelent a haszon növekedésével és az előállítási költségek csökkenésével. Ebben az esetben a többszörözési cselekménynek nem lehet olyan gazdasági előnye, amely eltér vagy elválasztható a jogszerű felhasználásból fakadó gazdasági előnytől. Az alapügyben megvalósított időleges többszörözési cselekménynek nincs önálló gazdasági jelentősége, mivel az előnyök csak a lemásolt művek felhasználása-

⁹⁹ Uo. 29–38. pont.

¹⁰⁰ Uo. 39. pont.

¹⁰¹ Uo. 43–46. pont.

kor jelentkeznek anyagi formában, amelyek ráadásul el sem térnek, és nem is választhatók el a felhasználásukból származó előnyöktől.¹⁰²

Mindezekre tekintettel az a döntés született az ötödik és a hatodik kérdésre, hogy az olyan időleges többszörözési cselekmények, amelyeknek az alapügy adatrögzítési eljárása során megtörténnek, megfelelnek annak a feltételnek, hogy „nem lehet önálló gazdasági jelentőségük, amennyiben egyrészt e cselekmények megvalósítása a védelem alatt álló mű jogszerű felhasználásából származó előnyökön túlmenően nem keletkeztet további előnyöket, másrészt pedig az időleges többszörözési cselekmények nem eredményezik e mű megváltoztatását”.¹⁰³

Végül az EUB érvelése szerint a kérdéses időleges többszörözési cselekmények megfelelnek a háromlépcsős tesztnek, amennyiben az 5. cikk (1) bekezdésében foglaltakat maradéktalanul kimerítik.¹⁰⁴

A Meltwater-ügyben¹⁰⁵ az EUB-nek fentiekhez hasonló háttérű kérdésekben kellett döntést hoznia. A Meltwater olyan médiafigyelő-szolgáltatást üzemeltetett, amely összefoglalókat tett ügyfelei számára online hozzáférhetővé. Ezek az összefoglalók interneten közzétett sajtócikkekbe álltak, amelyeket az ügyfelek által megadott keresőszavak alapján állítottak össze.¹⁰⁶ E tevékenységet sérelmesnek találta az NLA, az Egyesült Királyságban működő, a lapkiadókat tömörítő közös jogkezelő szervezet, mivel a Meltwater tevékenységéhez nem kért engedélyt a jogosultaktól.¹⁰⁷

A jogvita arra irányult, hogy az internetes böngészés során a monitoron kivetített és eközben a gyorsítótárolóban rögzített, a weboldalon elérhető szerzői művek megtekintéséhez szükséges-e a szerző előzetes engedélye, ha eközben sem a mű letöltésére, sem pedig ki nyomtatására nem kerül sor.¹⁰⁸

A Supreme Court az ügyet úgy ítélte meg, hogy a „képernyőn készült és a gyorsítótárolóban tárolt másolatok elegendő tesznek a 2001/29 irányelv 5. cikk (1) bekezdésében foglalt feltételeknek”. Ennek ellenére mégis az EUB-hoz fordult az egységes uniós jogalkalmazás megteremtése érdekében.¹⁰⁹

Az EUB mindenekelőtt emlékeztetett arra, hogy a hasonló jogvitában született döntések és az 5. cikk (1) bekezdésében foglaltak célja, hogy biztosítsák „az új technológiák fejlesztését és működését, valamint megfelelő egyensúlyt biztosítsanak ... a jogosultak és ... a védelemben részesülő művek azon felhasználóinak jogai és érdekei között, akik részesülni kívánnak az új technológiákból”.¹¹⁰

¹⁰² Uo. 47–51. pont.

¹⁰³ Uo. 54. pont.

¹⁰⁴ Uo. 56–57. pont.

¹⁰⁵ C-360/13. Public Relations Consultants Association Ltd v Newspaper Licensing Agency Ltd és társai ECLI:EU:C:2014:1195.

¹⁰⁶ Uo. 7. pont.

¹⁰⁷ Uo. 8–13. pont.

¹⁰⁸ Uo. 14. pont.

¹⁰⁹ Uo. 18–20. pont.

¹¹⁰ Uo. 24. pont.

Ezt követően megállapította, hogy az 5. cikk (1) bekezdésének negyedik és ötödik feltétele teljesült, így nem képezi vizsgálat tárgyát. Az első feltétel esetében úgy látta, hogy mivel a megtekintett weboldal másolatai a gyorsítótárolóból idővel, illetve más megtekintett oldalak adataival való felülírással törlődnek, így azok időleges jellegűek. A harmadik feltétel kapcsán kifejtette, hogy a művek gyorsítótárolóban való többszörözése, majd az e másolatokra épülő képernyőn való megjelenítés a műszaki eljárás hatékony működése szempontjából elengedhetetlen, ennek megfelelően teljes egészében az eljárás során megy végbe. A szabad felhasználásként való minősítésnek nem képezheti akadályát az a felvetés, miszerint a böngészést mint műszaki eljárást a felhasználó maga indította el. E megállapítás a korábbi esetjogra vezethető vissza, amelynek tükrében az 5. cikk (1) bekezdésében foglaltakkal nem ellentétes, ha a műszaki eljárás emberi beavatkozással jár együtt, vagy ha az eljárást manuálisan indították el vagy zárták le. Ebből az is következik, hogy a kérdéses képernyőn való többszörözés a műszaki eljárás elválaszthatatlan része.¹¹¹

A fentiek tükrében az EUB megerősítette a hozzá kérdéseket előterjesztő tagállami bíróság vélekedését. Eszerint *„a gyorsítótárban tárolt másolatok jelentősen megkönnyítik az internetes böngészést, e másolatok nélkül az internet ugyanis nem tudna megbirkózni az online adattovábbítás tényleges mennyiségével. Ilyen másolatok készítése nélkül a weboldalak megtekintéséhez használt eljárás egyértelműen nem lenne ilyen hatékony és nem tudna megfelelően működni”*.¹¹²

Ami a többszörözési cselekmény járulékos vagy közbenső jellegét illeti, az EUB először is emlékeztetett arra, hogy egy cselekmény akkor tekinthető közbensőnek, ha *„időtartama az érintett műszaki eljárás megfelelő működéséhez szükséges mértékre korlátozódik”*. Az eljárás oly mértékben van automatizálva, hogy mindenféle emberi beavatkozás nélkül törli a többszörözött műpéldányokat, amint azok a rendeltetésüket betöltötték. Ez akkor is így van, ha a mechanizmust megelőzi az olyan emberi beavatkozás, amely a használat befejezésére irányul. Nem zárja ki ugyanis a minősülést, ha a műszaki eljárást emberi kéz indítja el vagy zárja be.¹¹³ Ugyanígy közbensőnek minősítette a bíróság a képernyőn készült másolatokat, mivel függetlenül attól, hogy meddig van a böngészőben megnyitva, az oldal képernyőn való megjelenítése a műszaki eljárás megfelelő működéséhez szükséges mértékre korlátozódik.¹¹⁴

A járulékos jelleg akkor hívható fel, ha *„sem a létezését, sem a célját tekintve nem önálló ahhoz a műszaki eljáráshoz képest, amelynek a részét képezi”*.¹¹⁵ E megállapításnak oka, hogy a gyorsítótárban tárolt másolatok nem önállóak sem céljukat, sem létezésüket tekintve, ha-

¹¹¹ Uo. 25–33. pont.

¹¹² Uo. 35. pont.

¹¹³ Uo. 36–40. pont.

¹¹⁴ Uo. 46. pont.

¹¹⁵ Uo. 43. pont.

nem teljes mértékben a böngészés céljának vannak alárendelve. A célhoz kötött műszaki eljáráson kívül a felhasználók nem is tudnának a gyorsítótárban másolatokat készíteni.¹¹⁶

A Bíróság megállapította tehát, hogy az öt feltett kérdésből négy megfelel az Infosoc-irányelv 5. cikk (1) bekezdésének. A képernyőn és a gyorsítótárban készült másolatok megfelelnek a háromlépcsős tesztnek, amennyiben a weboldalak megtekintését célozzák. Az e célból készített másolatok nem is sértik indokolatlanul a jogosultak jogos érdekeit. Ennek oka, hogy az érintett műveket a weboldalak szerkesztői közvetítik a nyilvánossághoz, akik előzetesen kötelesek a szükséges felhasználási engedélyeket beszerezni. Ebből pedig következik, hogy a végfelhasználóknak már nem kell külön engedélyt kérni olyan művek megtekintést célzó felhasználására, amelyek eleve jogszerűen kerültek nyilvánossághoz közvetítésre.¹¹⁷ A webes böngészéshez szükséges műszaki eljárások során végzett időleges többszörözési cselekmények nem sértik a művek rendes felhasználását sem, mivel maguk is rendes felhasználásnak tekintendők, mert lehetővé teszik, hogy a weboldal szerkesztői által nyilvánossághoz közvetített művek a végfelhasználók tömegeihez eljussanak. A másolatok készítése ennek a folyamatnak képezi a részét, így nem lehet sérelmes a művek rendes felhasználására.¹¹⁸

Az EUB ítéletében kimondta, hogy az 5. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy *„a felhasználó számítógépének képernyőjén készült és a számítógépe merevlemezének gyorsítótárában tárolt azon másolatok, amelyeket egy végső felhasználó egy weboldal megtekintésekor készít, eleget tesznek azoknak a feltételeknek, amelyek szerint ezeknek a másolatoknak időlegesen kell lenniük, közbenső vagy járulékos jelleggel kell bírniuk, és valamely műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges részét képezniük, valamint eleget tesznek az ezen irányelv 5. cikkének (5) bekezdésében megállapított feltételeknek, és ezért ezeket a másolatokat a szerzői jogok jogosultjának engedélye nélkül lehet készíteni.”*¹¹⁹

Az időleges többszörözés kérdése felmerült az *FAPL v. QC Leisure*-ügyben is. Az EUB az Infosoc-irányelv 2. és 5. cikkének vizsgálata során elsőként megállapította, hogy az ügy szempontjából releváns, szerzői jogilag védett műveknek a közvetítés nyitó képsorait, a főcímzenét, a korábbi mérközések jelentősebb eseményeit tartalmazó összefoglalókat és a különböző grafikákat kell tekinteni.¹²⁰

A negyedik kérdés megválaszolását az EUB a 2. cikk értelmezésével kezdte, megállapítva, hogy a benne foglalt többszörözési jog fogalmát *„az egész Unióban önállóan és egységesen kell értelmezni”*. E jogot olyan mű tekintetében lehet felhívni, *„amely a szerző saját szellemi alkotását képezi”*. Az alkotás egyes részleteit tehát akkor illeti meg a szerzői jogi oltalom, ha elemei az azt létrehozó szerző egyéni, eredeti szellemi alkotásai. Ha az egy időben többször-

¹¹⁶ Uo. 49–50. pont.

¹¹⁷ Uo. 54–59. pont.

¹¹⁸ Uo. 60–61. pont.

¹¹⁹ Uo. 64. pont.

¹²⁰ Uo. 152. pont.

rögzített részletek tartalmaznak védett elemeket, akkor azok a 2. cikk a) pontja értelmében részleges többszörözés hatálya alá esnek. Ez akkor is így van, ha az egymás után következő részletek egy műszaki eljárás keretében azonnal törlődnek.¹²¹

Ha tehát a dekódolóegység memóriájában, majd azt követően a televízió-képernyőn megjelenített részletek önmagukban tartalmaznak olyan elemeket, amelyek egyéni, eredeti jegyeket mutatva szerzői jogi oltalomra tarthatnak számot, akkor az Infosoc-irányelv 2. cikk a) pontja alkalmazandó ezen elemek többszörözésére.¹²²

Amennyiben ez így van, az 5. cikk (1) bekezdésében található kivételnek is alkalmazhatónak kell lennie, amennyiben annak feltételei maradéktalanul megvalósulnak. Az EUB elsőként itt is felhívja a figyelmet, hogy a vizsgált irányelvi rendelkezés konjunktív feltételeket tartalmaz, amelyeknek maradéktalanul érvényesülniük kell, azokat szigorúan kell értelmezni. Ennek oka, hogy az 5. cikk (1) bekezdése eltérést jelent a főszabálytól, vagyis attól, hogy minden védett mű többszörözéséhez a jogosult engedélye kell. A jogalkotó azon szándéka, hogy eltérést enged az 5. cikk (1) bekezdésével, az irányelv (31) preambulumbeközléséből eredeztethető. Nevezetesen, a jogalkotó szándéka az új technológiák fejlesztésének, működésének előmozdítása és a megfelelő egyensúly biztosítása a jogosultak és az új technológiát alkalmazni szándékozó felhasználók között.¹²³

A feltételek közül a dekódolóeszköz memóriájában történő időleges többszörözési cselekmények az 5. cikk (1) bekezdésének feltételei közül teljesítik az időlegesség követelményét, közbensők, és elválaszthatatlan részei a műholdas dekódolóeszközök és a televízió által megvalósított műszaki eljárásnak, amely lehetővé teszi a sugárzott műsorok vételét.¹²⁴

A negyedik feltétel érvényesüléséhez az szükséges, hogy a mű vagy más védett teljesítmény időleges többszörözése a jogszerű felhasználás lehetővé tételének céljával valósuljon meg. A jogszerűség akkor állapítható meg, ha a felhasználást a jogosult engedélyezte vagy egyébként jogszabály nem korlátozza. Mivel az angliai felhasználásokra a pub tulajdonosa nem kapott engedélyt, ezért az utóbbi feltételnek kell fennforognia. Az időleges többszörözési cselekményekre azért kerül sor, hogy lehetővé váljon a műholdas dekódolóegység és a televízió képernyőjének megfelelő működtetése, mivel a nézők csak így tudják a műveket venni, megtekinteni.¹²⁵ Az efféle tevékenységet, vagyis a televíziós műsorok „vételét és ott-honi megtekintését az Unió vagy az Egyesült Királyság szabályozása nem korlátozza ... ebből következően ez jogszerű cselekmény. ... A műsoroknak ezt a vételét jogszerűnek kell tekinteni, ha az Egyesült Királyságtól eltérő tagállamból származó műsorokról van szó, és ha arra külföldi dekódolóeszközzel kerül sor.”¹²⁶ Vagyis az időleges többszörözési cselekmények „egyetlen célja a műveknek a szerzői jogi irányelv 5. cikk (1) bekezdésének b) pontja értelmében vett

¹²¹ Uo. 154–157. pont.

¹²² Uo. 159. pont.

¹²³ Uo. 162–164. pont.

¹²⁴ Uo. 165. pont.

¹²⁵ Uo. 167–170. pont.

¹²⁶ Uo. 171. pont.

jogszerű felhasználása”.¹²⁷ Ebből pedig következik, hogy az alapeljáráshoz „*hasonló többszörözesi cselekmények eleget tesznek*” az 5. cikkben foglalt kivételnek.¹²⁸

Utolsóként a Bíróság kimondta, hogy a gazdasági jelentőség minden esetben fennforog, ha a művek, amelyeket felhasználnak, maguk is gazdasági értékkel bírnak. Ugyanakkor fontos, hogy a gazdasági jelentőség önálló legyen, vagyis hogy meghaladja azt a gazdasági előnyt, amely a védett művet tartalmazó műsorok pusztá vételéből és megtekintéséből származik. Megfordítva az érvelést, az időleges többszörözesi cselekmények nem eredményezhetnek olyan gazdasági többletet, amely meghaladja a műsorok pusztá vételéből származó hasznot. Az EUB szerint az alapeljárás többszörözesi cselekményei nem rendelkeznek önálló gazdasági jelentőséggel, vagyis kimerítik az 5. cikk (1) bekezdésének utolsó feltételét is.¹²⁹

Ha ez nem így lenne, az a (31) és (33) preambulumbekkezdésben megfogalmazott célkitűzéseknek mondana ellent, mivel az összes televíziónézőnek, akik modern vevő- és dekódolókészüléket használnak, azok működtetéséhez, valamint a műsorok megtekintéséhez a szerzői jogi jogosultaktól engedélyt kellene kérniük. Ez a fórum szerint „*megzavarná, sőt megbénítaná az új technológiák hatékony terjesztését és felhasználását*”.¹³⁰

Az EUB tehát az alapügyhöz hasonló eszközök segítségével végzett ideiglenes többszörözesi cselekmények tekintetében úgy találta, hogy eleget tesznek az 5. cikk (1) bekezdésében foglalt feltételeknek, következésképpen nem szükséges a szerzői jogi jogosult engedélye elvégzésükhöz.¹³¹

A *Filmspeler*-ügyben¹³² az alperes Wullems weboldalakon kínált értékesítésre különféle multimédiás lejátszó eszközöket. A filmspeler nevű készülék alkalmas volt arra, hogy valamely kép- vagy hangforrás és a televízió képernyője között kapcsolatot hozzon létre. Az eszköz merevlemezen egy olyan nyílt forráskódú szoftver volt telepítve az alperes által, amely egy strukturált menü segítségével segítette elő a felhasználók fájlok közötti böngészését. A kezelőfelületbe olyan kiegészítő modulok, hiperlinkek voltak beépítve, amelyekkel más weboldalak is elérhetők voltak. Ezeken az oldalakon bizonyos tartalmak a jogosultak engedélye nélkül váltak a nyilvánosság számára hozzáférhetővé. Az alperes a szolgáltatását kifejezetten úgy reklámozta, hogy annak segítségével jogellenes audiovizuális tartalmak is megtekinthetők a televízió képernyőjén.¹³³

A felperes keresete ellen az alperes azzal védekezett, hogy a jogellenes forrásból származó művek „*megszakítás nélküli adatfolyam útján történő közvetítése a [holland] szerzői jogról*

¹²⁷ Uo. 172. pont.

¹²⁸ Uo. 171–173. pont.

¹²⁹ Uo. 174–178. pont.

¹³⁰ Uo. 179. pont.

¹³¹ Uo. 182. pont.

¹³² C-527/15. Stichting Brein v. Jack Frederik Wullems ECLI:EU:C:2017:300.

¹³³ Uo. 14–19. pont.

szóló törvény 13a. cikke szerinti kivétel alá tartozik, amelyet a 2001/29 irányelv 5. cikk (1) bekezdésére figyelemmel kell értelmezni”.¹³⁴

Vagyis lényegében az eljáró bíróságnak azt kellett eldöntenie, hogy jogellenes forrásból nyilvánossághoz közvetítésre alkalmazható-e az időleges többszörözési kivétel. Másképp fogalmazva, az ügy arra keresett választ, hogy az illegális streamingtechnológiák a közvetítőszolgáltató és a megtekintést végző, ekként a műveket időleges jelleggel a készülék gyorsítótárában többszöröző végfelhasználók szintjén kimenthető-e az 5. cikk (1) bekezdése alapján.

A kérdéseket előterjesztő Rechtbank Midden-Nederland (közép-hollandiai elsőfokú bíróság) bíróság megkeresésére az EUB megállapította, hogy az 5. cikket érintő kérdések hipotetikusak, mivel nem a multimédia-lejátszó eszköz értékesítésére vonatkoznak, hanem a „... a szerzői jogi védelem alatt álló műveknek megszakítás nélküli adatfolyam útján történő közvetítésére ...”. Mégis úgy vélte, hogy a kérdések összefüggésben állnak az alapügy tényállásával, sőt, az állásfoglalás szükséges ahhoz, hogy a tagállami bíróság az alapul fekvő ügyben határozni tudjon.¹³⁵

A fórum megismételte, hogy az 5. cikk (1) bekezdésének kritériumai konjunktív feltételek, és szigorúan kell őket értelmezni, mivel eltérést jelentenek az irányelv által megszabott főszabálytól, amely minden többszörözési cselekményhez a jogosult engedélyét követeli meg. Ennek határait a háromlépcsős teszt jelöli ki.¹³⁶

Mivel a jogosultak az időleges többszörözéshez és más felhasználáshoz sem járultak hozzá, így a bíróság vizsgálta, hogy a szóban forgó cselekmények a mű olyan felhasználására irányulnak-e, amelyet hatályban lévő rendelkezés nem korlátoz, és egyúttal a háromlépcsős tesztnek is megfelel. E helyütt visszaautalás történt az FAPL-ügyre, amelyben megállapítást nyert, hogy a tévénezők szempontjából a dekódolóberendezésben végzett időleges többszörözési cselekmények tették lehetővé a védett műsorok megtekintését. Ezt a tevékenységet a bíróság ellenkező jogszabályi rendelkezés hiányában megengedettnek találta, mivel a műsort más tagállamban sugározták, és külföldi dekódolókészülékkel fogták azokat.¹³⁷

A Filmspeler-ügy nem hasonlítható a fentiekhez, mert a multimédia-lejátszók kifejezetten azzal kerültek reklámozásra és értékesítésre, hogy a kiegészítő modulok segítségével a felhasználók ingyenesen és engedély nélkül férhessenek hozzá védett művekhez. Ez a megállapítás érvényes az eszköz használata során készített időleges másolatokra is, amelyek sérelmesek a művek rendes felhasználásra, indokolatlanul sértik a jogosultak jogos érdekeit, mert csökken a művekre vonatkozó jogszerű ügyletek száma. Ez indokolatlanul károsítja a jogosultak jogos érdekeit.¹³⁸

¹³⁴ Uo. 20–21. pont.

¹³⁵ Uo. 54–58. pont.

¹³⁶ Uo. 59–63. pont.

¹³⁷ Uo. 67–68. pont.

¹³⁸ Uo. 69–70. pont.

A fenti levezetés után nem lehet csodálkozni a bíróság ítéletén: „... az 5. cikk (1) és (5) bekezdésének rendelkezéseit úgy kell értelmezni, hogy harmadik feleknek szerzői jogi védelem alatt álló műveket a szerzői jogi jogosult engedélye nélkül kínáló weboldaláról megszakítás nélküli adatfolyam útján való közvetítés révén megszerzett műveknek az alapügy tárgyát képezőhöz hasonló multimédia-lejátszóra történő időleges többszörözésére irányuló cselekmények nem tesznek eleget az említett rendelkezésekben foglalt feltételeknek”.¹³⁹

Az EUB döntéseinek összefoglalása

Az vitán felül áll, hogy a többszörözés jogát az EU szerzői joga elismeri és védi a digitális térben végzett többszörözési cselekmények esetén is. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a jogalkotó által helyesen beiktatott időleges többszörözési kivétel az EUB igyekszik következetesen alkalmazni. Az ismertetett ügyek fejlődési íve illeszkedik abba az „aktivista agendába” (*activist agenda*), amelynek során az 1990-es években megalkotott szerzői jogi tárgyú irányelveket az EUB törekszik jogértelmezésével továbbfejleszteni.¹⁴⁰

Az Infopaq-ügyeket megelőzően nem volt egyértelmű, hogy milyen másolatokat fed pontosan az 5. cikk (1) bekezdése, illetve hogy mit kell érteni a jogszerű felhasználás kitétel alatt.¹⁴¹ Az EUB először értelmezve az időleges többszörözési kivétel és a 2. cikk egymáshoz való viszonyát,¹⁴² megerősítette, hogy a szerző saját szellemi alkotásának egyéni, eredeti jegyeit magán hordozó műrészeket digitális többszörözése a szerző engedélyéhez kötött.¹⁴³ Ezzel egyúttal Hugenholtz szerint az EUB megadta a szerzői jogi jogsértések harmonizált mércéjét (*harmonized copyright infringement standard*), amely láthatóan a kontinentális szerzői jogi hagyományokon nyugszik, már ami a mű és a szerző közötti egyéni, eredeti jellegű személyes kapcsolatot feltételezi.¹⁴⁴

Második körben már úgy ítélt az eljáró fórum, hogy a cikkek digitalizálása során a TIFF-fájlok létrehozása, majd azt követő automatikus törlődése nem zárja ki a közbenső jelleget,

¹³⁹ Uo. 72. pont.

¹⁴⁰ P. Brent Hugenholtz: Copyright in Europe: Twenty Years Ago, Today and What the Future Holds. Fordham Intellectual Property Media & Entertainment Law Journal, 23. évf., 2013, p. 514.

¹⁴¹ Guido Westkamp: Code, Copying, Competition: The Subversive Force of Para-Copyright and the Need for an Unfair Competition Based Reassessment of DRM Laws After Infopaq. Journal of the Copyright Society of the U.S.A., 58. évf. 3. sz., 2011. június, p. 693.

¹⁴² I. m. (141), p. 694.

¹⁴³ Mireille van Echoud: Along the Road to Uniformity – Diverse Readings of the Court of Justice Judgements on Copyright Work. Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law, 3. évf., 2012, p. 68, 74. Vö. Tattay Levente: Az Európai Bíróság gyakorlata a szerzői alkotások digitális feldolgozása terén. In: Késérő Barna Arnold, Kőhidi Ákos (szerk.): Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére. Eötvös József Könyv- és Lapkiadó Bt., valamint a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara, Győr, 2015, p. 521.

¹⁴⁴ Hugenholtz: i. m. (140), p. 514. Vö. Eleonora Rosati: Originality in a work, or a work of originality: The effects of the Infopaq decision. Journal of the Copyright Society of the U.S.A., 58. évf. 4. sz., 2011, p. 798, 802–803.

mivel a cselekmény a műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges része. A többszörözési cselekmények egyetlen kizárólagos célt szolgálnak, amely esetünkben a szerzői művek jogszerű felhasználásának lehetővé tétele. Az időleges másolatoknak nincs önálló gazdasági jelentőségük, ha a jogszerű felhasználásból származó előnyökön túlmenően nem keletkezhetnek további előnyöket, másrészt pedig az időleges többszörözési cselekmények nem eredményezik e mű megváltoztatását. Az időleges többszörözési cselekmények nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, és nem sértik indokolatlanul a jogosultak jogos érdekeit.¹⁴⁵

A Meltwater-ügyben ugyancsak teret nyert az 5. cikk (1) bekezdése. Az ítélet szerint a felhasználó számítógépének képernyőjén készült és a számítógép merevlemezének gyorsítótárában tárolt azon másolatok, amelyeket egy végső felhasználó egy weboldal megtekintésekor készít, eleget tesznek az 5. cikk (1) bekezdésének, mert időlegesek, járulékos jellegűek, és valamely műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges részét képezik. Emellett a háromlépcsős teszt feltételeinek is megfelelnek, mivel nem bírnak önálló gazdasági jelentőséggel, ezáltal csorbitják a szerzők jogos érdekeit, és nincsenek hatással a szerzői mű elsődleges felhasználására.¹⁴⁶

Az FAPL-ügyben ugyancsak teret nyert az időleges többszörözési kivétel. Az EUB ki mondta, hogy a műsorok vételét, azok otthoni megtekintését – amely a sugárzott műsorba ágyazott művek dekóderben, majd tévéképernyőn való időleges többszörözését is magába foglalta – az alkalmazandó szabályozás nem korlátozza, és így az ilyen vételt jogszerűnek kell tekinteni, ha valamely más tagállamból származó műsorról van szó, amennyiben arra külföldi dekódolókészülékkel kerül sor.¹⁴⁷ Ugyanakkor azt is kimondta, hogy a nyilvánosságához közvetítés fogalma kiterjed a sugárzott műveknek a pubokban jelen lévő vendégek részére televízióképernyő és hangszórók segítségével történő közvetítésére.¹⁴⁸

Úgy tűnik tehát, hogy a vízvázlatzó az 5. cikk (1) bekezdésének értelmezésénél a háromlépcsős teszt. Ez nyilvánvalóan kiderül a Filmspeler-ügyből. Hiába valósultak meg ugyanis a kivétel kritériumai, azok az (5) bekezdésbe ütköztek, mert a szolgáltatás nyújtására annak a ténynek a kifejezett tudatában került sor, hogy a végfelhasználók a segítségével szerzői jogi védelem alatt álló művekhez juthatnak hozzá ingyenesen és engedély nélkül, csökkentve

¹⁴⁵ *Justine Pila, Paul L. C. Torremans: European Intellectual Property Law. Oxford University Press, Oxford, 2016, p. 310.*

¹⁴⁶ *Pila, Torremans: i. m. (145).*

¹⁴⁷ *Van Echoud: i. m. (143), p. 66. Vö. Tito Rendas: Copyright, Technology and the CJEU: An Empirical Study. International Review of Intellectual Property and Competition Law (IIC), 49. évf. 2. sz., 2018. február, p. 162.*

¹⁴⁸ *Mario Cistaro: The interface between the EU copyright law and the fundamental economic freedoms of trade and competition in the digital single market: from the FAPL case to the decision in UsedSoft. Queen Mary Journal of Intellectual Property, 6. évf. 2. sz., 2016, p. 139. Vö. Tattay: i. m. (143), p. 524, FAPL v. QC Leisure-ítélet, 211. pont.*

ezzel a művek jogszerű forgalmát, és sértve a jogosultak művek hasznosításához fűződő érdekeit.¹⁴⁹

Az EUB döntései még egy dologra rávilágítanak. Az uniós szerzői jogi rezsim Rendas szerint híján volt annak, hogy a megfelelő rugalmassággal kezelje az új technológiai kihívásokat. Különösen igaz ez azokra a felhasználásokra, amelyeket egy tudományos, ipari technológiai rendszer, eljárás vagy eszköz tett lehetővé (*technology-enabled uses*), és amelyek tekintetében a szigorú szerzői jogi előírások szem előtt tartásával az eljáró tagállami bíróságok nem tudtak teret engedni a társadalmilag hasznos, innovatív műfelhasználásoknak.¹⁵⁰ Kivételek természetesen akadnak. Ezek közé pedig a fent felsorolt EUB-döntések besorolhatók, mert a luxembourgi fórum képes volt kellően rugalmasan értelmezni az előírásokat.¹⁵¹ Ahol pedig kellett, ott a háromlépcsős teszt segítségével szabott gátat a jogszerűtlen felhasználási törekvéseknek. Az EUB előtt zajlott eljárások kimenetele Rendas olvasatában alkalmas lehet arra, hogy a tagállami bíróságoknak irányt mutasson, amelyek így képesek lehetnek a technológiai változáshoz igazítani a szerzői jog alkalmazását.¹⁵² Erre már csak azért is szükség lehet, mert ha szó szerint vennénk a szerzői jogi rezsim minden rendelkezését, akkor Pila és Torremans szerint internetfelhasználók milliói követnének el naponta milliányi jogsértést, és nem nyílna kellő tér az innovatív, új technológiák előtt, hogy a (31) preambulumbekzdésben említett megfelelő egyensúly a jogosultak és felhasználók között zavartalanul megvalósulhasson.¹⁵³

Összegzés

A többszörözés jogát vitán felül fenn kell tartani az analóg, fizikai műpéldányok esetében és azon digitális műpéldányok esetében is, amelyek fizikai adathordozón jutnak el a végfelhasználóhoz. Ugyanakkor a megváltozott műfelhasználások meghaladták a többszörözés-rögzítés eredeti koncepcióját.¹⁵⁴ Arra sem igazán van lehetőség, hogy minden egyes másolási cselekmény bekövetkeztekor egyértelműen meghatározzák, hogy valóban létezik-e a másolat elég ideig.¹⁵⁵ A felhasználásokat nemhogy jogosítani nem lehet a hagyományos keretek között, hanem immár az értük járó díjazás sem jut el még olyan mértékben sem a szerzőkhöz, mint a 20. század második felében megjelent technológiai vívmányokra válasz-

¹⁴⁹ Rendas: i. m. (147), p. 173. Vö. Petrik Bence Ferenc: Filmspeler döntés: A nyilvánossághoz közvetítés jogának értelmezésével lép fel ismét az Európai Unió Bírósága az internetes kalózkodás ellen. Infokommunikáció és Jog, 16. évf. 68. sz., 2017. augusztus, p. 52.

¹⁵⁰ Rendas: i. m. (147), p. 154.

¹⁵¹ Raquel Xalabarder: The Role of the CJEU in Harmonizing EU Copyright Law. International Review of Intellectual Property and Competition Law, 47. évf. 6. sz., 2016. szeptember, p. 635.

¹⁵² Rendas: i. m. (147), p. 163.

¹⁵³ Pila, Torremans: i. m. (145), p. 311.

¹⁵⁴ Zohar Efroni: Access-Right: The Future of Digital Copyright Law. Oxford University Press, 2011, p. 247.

¹⁵⁵ Aaron Perzanowski: Fixing Ram Copies. Northwestern University Law Review, 104. évf. 3. sz., 2010, p. 1068.

ként kimunkált reprográfiai és üreshordozó-díjak esetében. Aplin ugyan nem beszél a többszörözés jogának kiüresedéséről, de ő is utal rá az FAPL v. QC Leisure-ügy kapcsán, hogy a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés, mint a mű hasznosítására irányuló vagyoni jogok, fedik egymást.¹⁵⁶ Ezt az átfedést az Infosoc-irányelv nem oldja fel, sőt, nem is foglalkozik vele kifejezetten.¹⁵⁷ Éppen ezért fontos, hogy ott, ahol a nyilvánossághoz közvetítés joga is kielégítően tudja érvényesíteni a szerzők művek gazdasági hasznosításához fűződő érdekeit, a többszörözés jogának egyidejű, tág értelmezése magában hordozza a kockázatot, hogy a szerzői jogok a hozzáférés jogává válnak (*access right*),¹⁵⁸ mivel a művekhez való hozzáférés önmagában feltételezi azok többszörözését a felhasználás során, a kiindulópontban, ahol a többszörözött műpéldány elérhető, az átvitel során, amikor időleges másolatokat készülhetnek, és végül a végfelhasználónál, aki a hozzáférés formájától függően vagy időleges, vagy tartós másolatokat készít a műről. Az átfedés következtében egy jogellenes felhasználás egyszerre két vagyoni jogot is megsért, a jogszerű felhasználás pedig – mivel két önálló vagyoni jogról van szó – lehetőséget teremt a jogosult duplán való díjazására,¹⁵⁹ miközben lényegében csak egy vagyoni jog, a lehívásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánossághoz közvetítés valósul meg,¹⁶⁰ amelynek a többszörözés csak technikai előfeltétele.

Mivel pedig napjainkban egyre szélesebb körben fordul elő, hogy nem a fizikai adathordozóról történik a műfelhasználás, hanem egy távoli szerverről, a felhőből töltjük le a tartalmakat, így – némiképp joggal – a jogosultak indokolhatónak látják, ha az egyébként többszörözésre épülő műfelhasználások ellenőrzése érdekében fenntartják az ellenőrzést e cselekmények felett.¹⁶¹ Ez Litman szerint egyet jelent azzal, hogy a jogosultak a többszörözési jog révén lehetőséget kaptak a fogyasztás (*consumption*) kontrollálására.¹⁶²

Ezzel szemben a nemzetközi és uniós szerzői jogi rezsim is ragaszkodik ahhoz az állásponthoz, amely tükröződik a BUE 9. cikkéhez fűzött nyilatkozatokban: többszörözésnek minősül minden olyan rögzítési, másolási cselekmény, amely hangfelvételen, játékgongora-tekercsen ölt testet. Ugyanígy illeszkedik a többszörözés joga alá a szoftverről készített másolat, akár forrás-, akár tárgykódban, bármely mű digitális másolata, legyen az CD-n, DVD-n, blueray-en, RAM-ban, ROM-ban, memóriakártyán vagy más tárolóegységen, függetlenül attól, hogy tartósan vagy időlegesen került rögzítésre, mivel az időlegesen rögzített

¹⁵⁶ *Tanya Aplin*: Reproduction and Communication to the Public Right in EU Copyright Law: FAPL v QC Leisure. King's Law Journal, 22. évf., 2. sz., p. 209–219.

¹⁵⁷ *Sari Depreeuw*: The Viarable Scope of the Exclusive Economic Rights in Copyright. Kluwer Law International BV, Alphen aan den Rijn, 2014, p. 483.

¹⁵⁸ *Aplin*: i. m. (156), p. 219.

¹⁵⁹ *Depreeuw*: i. m. (157), p. 483–484.

¹⁶⁰ *Depreeuw*: i. m. (157), p. 485.

¹⁶¹ *Perzanowski*: i. m. (155), p. 1100–1101.

¹⁶² *Jessica Litman*: Digital Copyright. Prometheus Books, Amherst, New York, 2001, p. 28.

tartalom is egészen addig elérhető, ameddig a program futtatását le nem állították, a böngészőt be nem zárták, vagy a számítógépet ki nem kapcsolták.¹⁶³

A többszörözés jogának fenntartásához minden bizonnyal azért ragaszkodtak, mert az online felhasználásokra konstruált kommunikációs vagyoni jog is olyan cselekményeket foglal magában, amelyeknek a technológia által megkövetelt előfeltétele az adat többszörözési jog alá illeszthető felhasználása.¹⁶⁴ Yu, felidézve a 2013-ban elfogadott Zöld Könyv¹⁶⁵ megállapításait, maga is emlékeztet rá, hogy az időleges másolatok továbbra is uralkodók az olyan felhasználások esetében, mint a streaming, ahol a tartalmak nyilvánossághoz közvetítése során keletkező puffermásolatok (*buffer copy*) rendkívül fontos szegmensei a tartalom végfelhasználóhoz való eljuttatásának,¹⁶⁶ és nemcsak számítógépen, hanem az okostelefonokon is, amelyek maguk is kisméretű kézi számítógépként funkcionálnak.¹⁶⁷

Vagyis hiába változott a technológia, hiába nyitott újabb és újabb felhasználási lehetőségeket, ameddig a művek kiaknázása visszavezethető a róluk készített másolatokra, addig Depreeuw szerint a többszörözési jog is védelmet nyújt, ha a másolás maga a műben rejlő gazdasági haszon kiaknázásának kulcsa.¹⁶⁸

Fontos hangsúlyozni, hogy a kiüresedésről csak és kizárólag az olyan műfelhasználások esetében beszélhetünk, amikor a többszörözés valamelyik kommunikációs felhasználási cselekmény kivitelezésének eszköze. A fizikai adathordozóra rögzített műpéldányok esetében a többszörözés jogának változatlan formában fent kell maradnia. Az online felhasználások esetében – amelyek mára dominánssá váltak a művek fogyasztásában – az a kérdés, hogy sor került-e többszörözésre, és az jogszerű volt-e, egyre inkább irrelevánssá válik. Ez igaz a jogosultak tekintetében is, mivel az ő érdekeiket megfelelően védik az ezredforduló környékén elfogadott, széles körű kommunikációs jogok. Így Yu szerint a valódi dilemma az, hogy az egyes jogviták tárgyát képező online felhasználások összhangban álltak-e a

¹⁶³ *Jørgen Blomqvist*: Primer on International Copyright and Related Rights. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2014, p. 107. Vö. *Perzanowski*: i. m. (155), p. 1068.

¹⁶⁴ Ehhez hasonló megközelítésen alapult a WIPO/UNESCO 1980-as években kimunkált, majd később elvetett „többszörözéelmélete” (reproduction theory). Ennek lényege, hogy a számítógépi felhasználások során a mű képernyőn történő megjelenítése és ezzel egy időben a tárolóhelyről való átvitele ugyanannak a többszörözési cselekménynek a részelemei, nem különíthetők el egymástól. A elektronikus terjesztés esetében a többszörözés joga „vezeti” (govern) a műveletet. Az elektronikus terjesztés meghatározásba beletartozik a nyilvánossághoz közvetítés és a sugárzás is mint védett felhasználások. Hogy ez az elmélet végül eltűnt a porondról, azzal magyarázható, hogy a tárgyalódelegációk nem fogadták el. Álláspontjuk szerint nem volt szó többszörözésről, mivel az csak a fizikai műpéldányokra vonatkozik. Sokkal inkább a művek nyilvánossághoz közvetítésére, illetve nyilvános előadására (public performance) került sor. Lásd. *Depreeuw*: i. m. (157), p. 108.

¹⁶⁵ Green Paper – Internet Policy Task Force, US Department of Commerce, Copyright Policy, Creativity, and Innovation in the Digital Economy, 2013.

¹⁶⁶ *Peter K. Yu*: The copy in copyright. In: *Jessica C. Lai, Antoinette Maget Dominicé*: Intellectual Property and Access to Im/material Goods. Edward Elgar, Cheltenham, 2016, p. 77.

¹⁶⁷ Yu: i. m. (166), p. 88.

¹⁶⁸ *Depreeuw*: i. m. (157), p. 97.

mindenkori szerzői jog céljaival.¹⁶⁹ Ez a cél Depreeuw szerint a művek gazdasági hasznosításának elősegítése kell, hogy legyen. A művekben rejlő, pénzben kifejezhető gazdasági előny az a kritérium, amely valóban megjelöli azt a mozzanatot, amikor a művek és teljesítmények realizálhatják a beléjük fektetett munka ellenértékét. Ez kapcsolódhat bármilyen felhasználáshoz, bármilyen technikai eszközzel, ha az hasznot hajthat. Példaként említi az online zenei streamingszolgáltatást, amely azzal ér el vagyoni előnyt, hogy zenei műveket tesz hozzáférhetővé, amiért cserébe előfizetési díjra és/vagy hirdetésekbe befolyó reklámbevételekre tesz szert. Az, hogy e cselekmény során legalább időleges másolatok készülnek a műről, akár a hálózaton az adatátvitel során, akár a végfelhasználó számítógépén, annak memóriájában, nem értékelhető releváns felhasználási cselekményként, mert nem arra, hanem a hozzáférhetővé tételre épül a gazdasági előnyt célzó üzleti modell.¹⁷⁰ Még akkor is irrelevánsnak kellene tekinteni szerzői jogi szempontból a másolatot, ha a szolgáltatás – mint például a Spotify esetében – lehetővé teszi, hogy az offline zenehallgatás elősegítése érdekében a merevlemezre másoljon az alkalmazás zeneszámokat. Ezek a zeneszámok ugyanis egyrészt hatásos műszaki intézkedés által védettek a további többszörözéstől, de ami ennél is fontosabb, csak addig léteznek, ameddig az előfizetés él, és a szolgáltatás, valamint az azt elősegítő szoftveres alkalmazás a végfelhasználó oldalán elérhető, működik. Vagyis ezek éppen addig léteznek, ameddig a másik vagyoni jog, a hozzáférhetővé tétel gyakorlása ezt szükségessé teszi.¹⁷¹

A „másolás nélküli szerzői jog”,¹⁷² a „digitális dilemma”,¹⁷³ a „beleértett felhasználási engedély” és a „post-copy társadalom”¹⁷⁴ tehát azon jelenség elfogadását vagy elutasítását jelenti, amely szerint az online felhasználások során immár nem a hagyományos értelemben történik a műfogyasztás. A művek digitális adatfolyamban érkeznek, felhasználásuk során legfeljebb csak az adatátvitelhez szükséges időre többszöröződnek, akkor is automatikusan.¹⁷⁵

Stadler véleményét osztva Mulligan úgy fogalmaz, hogy nem is a másolás maga a probléma valódi gyökere, hanem a terjesztés, ez ugyanis az egyik fontos funkció, védett vagyoni jog, amelyhez a többszörözés joga kapcsolódik. A művek kereskedelmi forgalomba juttatásának ugyanis feltétele, hogy azok többszörözésre kerüljenek. Enélkül a terjesztés vagyoni joga sem tölthető meg tartalommal.¹⁷⁶

¹⁶⁹ Yu: i. m. (166), p. 89–90.

¹⁷⁰ Depreeuw: i. m. (157), p. 517.

¹⁷¹ Depreeuw: i. m. (157), p. 525.

¹⁷² Yu: i. m. (166), p. 89.

¹⁷³ Yu: i. m. (166), p. 92.

¹⁷⁴ Aaron Perzanowski, Jason Schultz: Legislating Digital Exhaustion. Berkeley Technology Law Journal, 29. évf. 3. sz., 2015, p. 1539.

¹⁷⁵ Yu: i. m. (166), p. 92.

¹⁷⁶ Perzanowski: i. m. (155), p. 1104.

A művek online terjesztéséhez¹⁷⁷ – nyilvánossághoz közvetítéséhez – kapcsolódik az az ellentételezési mozzanat, amikor a jogosult hozzájut munkája ellenértékéhez egy előfizetés, egy online tartalom letöltéséért a vételár elektronikus megfizetésével.¹⁷⁸ Ez a terjesztés pedig a nyilvánossághoz közvetítés vagyoni jogában testesül meg.

E nyilvánvaló tény elfogadása nem jelenti a szerzői jog feladását, és még csak a többszörözés eredeti koncepciójától sem kell teljesen megválni, ez nem is lenne reális.¹⁷⁹ A nyilvánossághoz képest viszont háttérbe szorul, mert azoknál az online felhasználásoknál, amikor a műről nem készül a végfelhasználói oldalon tartós másolat, a többszörözés a felhasználásnak pusztán a technikai eszköze. A művek gazdasági hasznának kiaknázása nem hozzá, hanem a nyilvánossághoz közvetítéshez kapcsolódik.¹⁸⁰ Mivel pedig az utóbbi felhasználási mód is képes kielégítő módon elérni a jogalkotó által kitűzött célt – nevezetesen a szerző megfelelő díjazását – a szerzői jog önmagában nem veszíti el a jelentőségét. A cél továbbra is a szerzők befektetett munkájának elismerése és a közönség szerzői művekkel való széles körű kiszolgálása. Ezt a nyilvánossághoz közvetítés és az új típusú felhasználási modellek immár sokkal hatékonyabban ki tudják elégíteni az online műfelhasználások esetében, mint a megelőző, többszörözési és terjesztési jogra építkező modell,¹⁸¹ amelyet ugyanakkor fenn kell tartani a fizikai műpéldányok hagyományos környezetében.¹⁸²

¹⁷⁷ Amikor az Infosoc-irányelv megalkotásra került, a jogalkotó különbséget tett offline és online piac között. Ez igen fontos distinkció, hiszen világosan elkülönítésre kerültek a digitális műpéldányok fizikai hordozóra „írt” formátumai azoktól, amelyek adatfolyamban, az internetes hálózaton keresztül érkeznek a felhasználóhoz. Amikor a két piac elkülönítése ilyen formában megtörtént, akkor az on-demand szolgáltatások a sávszélesség „szűk” volta miatt még nem voltak alkalmasak arra, amire ma már széles körben felhasználhatók. Mégis már a kilencvenes években élt a jogos félelem a jogosultakban, hogy az új piac el fogja csábítani a felhasználókat, akik így többé nem vásárolnak majd analóg műpéldányokat. Erre tekintettel sem került a többszörözés joga valódi revízióra, jöllehet az új gazdasági hasznosítási formák ezt indokolták tették volna. Lásd *Depreeuw*: i. m. (157), p. 206.

¹⁷⁸ *Christina Mulligan*: Copyright without copying. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 27. évf., 2017, p. 480.

¹⁷⁹ *Taina Pihlajarinne*: Should We Bury the Concept of Reproduction – Towards Principle-Based Assessment in Copyright Law? *International Review of Industrial Property and Copyright Law*, 48. évf. 8. sz., 2017, p. 973.

¹⁸⁰ Az Infosoc-irányelv vitája során nem volt egyetértés, hogy a többszörözés funkcionális vagy normatív megközelítést kellene elfogadni. Előbbi ellen érvként hangzott el, hogy az túlságosan kiterjesztené a többszörözés hatókörét, amely egyébként lényeges és velejáró eleme a nyilvánossághoz közvetítésnek. Erre később a jogosultak igényt alapíthatnának akár internet-hozzáférés szolgáltatók, akár végfelhasználó magánszemélyek ellen. Ugyanis minél szélesebb a hatókör, annál biztosabb, hogy lefed olyan „használatot”, mint például művek interneten keresztül történő böngészése, megvásárlása. Lásd *Depreeuw*: i. m. (157), p. 207.

¹⁸¹ *Mulligan*: i. m. (178), p. 481.

¹⁸² *Pihlajarinne*: i. m. (179), p. 973.

A HAZAI SZERZŐI JOGI JOGALKOTÁS FONTOSABB ÁLLOMÁSAI**

1. A szerzői jog múltja

Amióta ember él a földön, alkotni akar. Az alkotás iránti igény és az alkotások jogi védelme – a szerzői jog elismerése és kereteinek kidolgozása – azonban nem egyszerre jelent meg. A jogirodalom már számos alkalommal vizsgálat tárgyává tette a szerzői jog fejlődését.¹ Az bizonyos – ahogy erre a szakirodalomban is utalnak –, hogy bár a kultúra és a művészet valódi megjelenését az ókorra datálhatjuk, azonban a művészek, az alkotók a jogi oltalmat e korban még nem nyerték el.² A szerzői jog védelmi rendszerének kialakulása jóval későbbre

* Dr. Sápi Edit, tudományos segédmunkatárs, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Intézeti Tanszék (jogsapi@uni-miskolc.hu).

** A tanulmányban ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ A teljesség igénye nélkül, lásd pl.: *Bakos Kitti, Nótári Tamás*: Adalékok a szerzői jog nemzetközi és hazai fejlődéstörténetéhez. De Iurisprudentia et Iure Publico, 5. évf. 4. sz., 2011, p. 2–17; *Boytha György*: A magyar szerzői jog története 1948-ig. In: *Benárd Aurél, Tímár István* (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 49–54; *Csécsey György*: A szellemi alkotások jogának fejlődéstörténete. In: *Miskolczi Bodnár Péter* (szerk.): A civilisztika fejlődéstörténete. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006, p. 91–112; *Horváth Attila*: A szellemi alkotások jogának története, a szerzői jogi védelem kialakulása, a jogalkotás kezdetei Magyarországon. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 4. sz., 2016. augusztus, p. 93–123; *Jakab Éva*: Szerzők, kiadók, kalózok. A szellemi alkotások védelmének kialakulása Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012; *Kiss Tibor*: A szerzői jog első kodifikációja Magyarországon: az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról. In: *Szabó Béla* (szerk.): *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis III. Lícium Art*, Debrecen, 2002, p. 159–188; *Legeza Dénes*: „Egyszer mindenkorra és örökre”. A szerzői jog és forgalomképessége Magyarországon a reformkortól 1952-ig. PhD-értekezés, Szeged, 2017; *Mezei Péter*: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004. 3. sz.; *Nótári Tamás*: A magyar szerzői jog fejlődése. Lectum Kiadó, Szeged, 2010; *Part Krisztina Katalin*: A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 4. sz., 2006. augusztus, p. 140–153; *Senkei-Kis Zoltán*: A szerzői jog kialakulása és fejlődése. Első Század, 6. évf. 1. sz., 2007, p. 322–331; *Tattay Levente*: A szellemi alkotások szabályozásának történeti vonatkozásai. In: *Tattay Levente, Pintz György, Pogácsás Anett*: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2011, p. 32–37.

² *Lendvai Zsófia*: Szerzői jog az ókorban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 3. sz., 2008. június, p. 57–79.

tehető, mint hogy a művészet a kifejezés és önkifejezés közkedvelt formája lett.³ Ha a szerzői jog múltjára visszatekintünk, megtalálhatóak azok az indokok, amelyek miatt a jogi védelem egy idő után már nem volt elkerülhető, és szükséges volt annak biztosítása. A szerzői jogi oltalom kialakulása több okra vezethető vissza, amelyek közül a szakemberek szerint a legfőbb tényező a könyvnyomtatás feltalálása volt. Az is elismert ugyanakkor, hogy a könyvnyomtatás nem önmagában hozta létre a szerzői jogot, hiszen a jogi védelem kialakulása fokozatos fejlődés eredménye volt,⁴ és a jogi oltalmat szorgalmazó igények⁵ között játszott további nyomós okot a könyvnyomtatás. Azt mondhatjuk tehát mindezek alapján, hogy a szerzői jog fejlődéstörténete szempontjából Gutenberg újítása volt a szikra a puskaporos hordóban, hiszen az gyorsan hozzásegített az alkotások széles körben való terjesztéséhez, terjedéséhez, ezzel felgyorsítva a korábban megkezdődött folyamatokat.⁶ A szerzők már a könyvnyomtatást megelőzően is érzékelték kiszolgáltatott helyzetüket, hiszen műveiket rendszerint csak úgy tudták elkészíteni, ha elnyerték egy mecénás támogatását. Ez a támogatás azonban nem csupán a művészet pártolását és ösztönzését célozta, hanem egyúttal a művek áruba bocsátását is jelentette.⁷ A könyvnyomtatás, hasonlatosan a mai digitális technológiákhoz, rengeteg pozitívummal járt, és hozzájárult a kultúra terjedéséhez, azonban ezzel együtt utat nyitott a bitorlások, jogtalan másolások, terjesztések térhódításának is. Az uralkodók – felismerve a könyvnyomtatás jelentőségét – könyvnyomtató műhelyeket állítottak fel. Miután a könyvnyomtatás a vállalkozóktól komoly anyagi ráfordítást kívánt meg, az uralkodók privilégiumok (kiváltságlevelek) nyújtásával biztosították, hogy az adott üzletember egy bizonyos területen és meghatározott ideig kizárólagosan gyakorolhassa a könyvnyomtatási tevékenységet.⁸ A könyvnyomtatás – és így a művek értékesíthetővé válása – mellett a szerzői jog kialakulásának több további kiváltó oka is volt. Ezek között említhető, hogy megjelent a társadalom azon igénye, hogy az alkotásokat széles körben megismerhesék. Mindemellett pedig maga a jogalkotási környezet is változott, és megjelent a hajlandó-

³ A szerzői jog késői kialakulásának magyarázatával több alkalommal is foglalkoztak a szerzői jog nagy jogtudósai. Lásd pl.: *Boytha György*: Bevezetés. In: *Benárd Aurél, Tímár István* (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 9–16; *Balás P. Elemér*: Szerzői jog és jogi dinamizmus. In: Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára. Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, Budapest, 1938; *Alföldy Dezső*: A szerzői jog reformjai. Jogtudományi Közlöny, 1948. 4. sz., p. 70–74.

⁴ *Boytha György*: Whose Right is Copyright? Festschrift für Eugen Ulmer zum 80. Geburtstag. GRUR Int., 1983, p. 379–385.

⁵ A szerzői jog létrejöttét befolyásoló körülmények és azt szorgalmazó igények részletes bemutatása olvasható: *Mezei*: i. m. (1).

⁶ *Boytha György*: A szerzői jog kialakulása. In: *Benárd, Tímár*: i. m. (1), p. 18.

⁷ *Horváth*: i. m. (1), p. 95.

⁸ *Géra Eleonóra Erzsébet*: Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete – 1907–1952. In.: *Géra Eleonóra Erzsébet, Csatári Bence*: A Zeneszerzők Szövetkezetétől az Artisjus Egyesületig 1907–2007. A zenei közös jogkezelés száz éve Magyarországon. Artisjus, Budapest, 2007, p. 15–17; *Jakab Éva*: Szerzők, kiadók, kalózok. A szellemi alkotások védelmének kialakulása Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012, p. 32.

ság az alkotók és műveik védelemben részesítésére.⁹ A tanulmányban elsősorban a hazai jogfejlődéssel foglalkozunk, ezért csupán a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a törvényi szintű szabályozás elsőként Angliában, Anna királynő 1709-ben kiadott Statutumával¹⁰ jelent meg. Hazai viszonylatban 1884-ben született meg az első szerzői jogi törvény.

A magyar szerzői jog kodifikációs törekvései a reformkor idejére tehetők, amikor a változás szele elérte a magyar írókat. Ebben az időben az írók és a művészek körében egyre erőteljesebben merült fel az igény, hogy sor kerüljön a szerzői jog szabályozására.¹¹ A szerzői jog szabályozására vonatkozó első érdemi lépést Toldy (Schedel) Ferenc tette meg, aki 1838-ban és 1840-ben jelentetett meg olyan tanulmányokat, amelyekben felvetette a törvényalkotás célszerűségét, és definiálta többek között az írói tulajdont és a bitorlást is.¹² Magyarországon a jogi szabályozás első lépéseként tartják számon az 1844. évi Szemere Bertalan-féle törvényjavaslatot, amely azonban az elmaradt királyi szentesítés miatt nem emelkedett törvényerőre. Szemere előterjesztését követően a Magyar Írók és Művészek Társasága állt elő szabályozási javaslatával, melyet azonban ugyancsak nem koronázott siker. Amíg az 1884. évi szerzői jogi törvény nem született meg, Magyarországon a már említett 1846. évi osztrák pátens szabályai voltak alkalmazandók a szerzői jogi ügyekben, amelyek a művek jogosítatlan közzététele, utánnyomása és utánképzése ellen biztosítottak védelmet.¹³ A fentebb már említett első szerzői jogi törvény (1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról) Arany László kezdeményezésére és Apáthy István előterjesztése nyomán született meg. Első szerzői jogi törvényünk a német szabályozást tekintette mintának.¹⁴ Az első jogszabály megalkotásakor a jogalkotói cél természetesen az volt, hogy a jogi védelem alapjait lefedtesse, annak kereteit meghatározza. Az 1884. évi Sztj.-ben nem találunk „általános részt”, minden szerzői műre alapvetően vonatkozó rendelkezéseket, azonban a törvénycikk több mint felét az írói művekre irányadó szabályok tették ki, melyeket a többi műtípus tekintetében „általános szabályoknak” tekinthetünk. A szerzői jog tartalmát érintő alapvető szabályokat szintén az írói művek tekintetében határozták meg,¹⁵ csakúgy mint a szerzőijog-bitorlás következményeit,¹⁶ valamint a jogbitorlás megállapításához kapcsolódó eljárás menetét¹⁷ és az elévülési szabályokat.¹⁸ A jogszabályt már kortársai is élesen bírál-

⁹ Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa. Jogtudományi Közlöny, 67. évf. 5. sz., 2012, p. 198.

¹⁰ A Statutum 1710. április 10-én lépett hatályba Bill for the Encouragement of Learning and for Securing the Property of Copies of Books címen. Elérhető: http://avalon.law.yale.edu/18th_century/anne_1710.asp.

¹¹ Boytha György: Szemere Bertalan és a „jövő zenéje”. In: Mádl Ferenc, Vékás Lajos (szerk.): Nizsalovszky Endre Emlékkönyv. ELTE ÁJK, Budapest, 1994, p. 52; Boytha: i. m. (4), p. 382.

¹² Nótári: i. m. (1), p. 35.

¹³ Legeza: i. m. (1), p. 34.

¹⁴ Bakos, Nótári: i. m. (1), p. 6.

¹⁵ 1884. évi XVI. törvénycikk 11–18. §.

¹⁶ 1884. évi XVI. törvénycikk 19–24. §.

¹⁷ 1884. évi XVI. törvénycikk 25–35. §.

¹⁸ 1884. évi XVI. törvénycikk 36–41. §.

ták, aminek kapcsán hangsúlyozták a felülvizsgálat fontosságát. Mindemellett a Berni Uniós Egyezményhez¹⁹ való csatlakozás feltételeinek megteremtése is megkövetelte bizonyos lényeges szabályok megalkotását.²⁰ A Berni Unióba való belépés gondolata és előkészítése 1913 óta terítéken volt, azonban a tényleges csatlakozás feltétele az volt, hogy a hazai szerzői jogi szabályozás megfeleljen az egyezmény által megkövetelt kritériumoknak.

A következő szerzői jogi törvény, az 1921. évi LIV. törvénycikk felépítésében nagyban követte elődjét, hiszen annak újrakodifikálásaként született meg. A szabályozás, hasonlóan elődjéhez, szintén műtípusonként történt, ezek között elsőként ismertette a törvény a továbbra is alaptípusnak tekintett írói műveket.

Az 1969. évi III. törvényt (a továbbiakban: '69-es Szt.) elsősorban a társadalmi és állami berendezkedés gyökeres változásai hívták életre, mely szempontokra a törvény indokolása is kitért.²¹ Harmadik szerzői jogi törvényünk már egészen más szerkezetben épült fel, mint a két korábbi jogszabály. A kódex szerkezetében a legszembevetőbb változás, hogy szakított a műfajonkénti szabályozással. Első körben rendelkezett a szerzői jog általános szabályairól (a törvény hatálya, a személyhez fűződő és vagyoni jogok, a szerzői jog korlátozása és a felhasználási szerződés általános szabályai), második részében az egyes műtípusokra vonatkozó külön szabályokat fektette le.

2. A szerzői jog jelene

Ebben a fejezetben a „jelen” kifejezést tágabban értelmezzük, és a jelenleg hatályos szerzői jogi törvény²² életútját mutatjuk be. Az Szt. 1999-es megalkotása óta több mint harminc alkalommal esett át módosításon. A jogszabály valamennyi időállapotának és valamennyi módosításának áttekintése e tanulmány kereteit és célját meghaladná, így csupán a leglényegesebb módosításokat említjük.

Az Szt. indokolása részletesen foglalkozik azokkal az – elsősorban társadalmi és gazdasági – okokkal, tényezőkkel, amelyek közrejátszottak az 1990-es évek végén abban, hogy új jogszabály szülessen. Az igények között említhetjük egyrészt a nemzetközi dokumentumoknak – különösen a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmá-

¹⁹ Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény. (1886. szeptember 9.; hatálybalépés időpontja: 1887. december 4. Magyarországon kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.)

²⁰ Ranschburg Viktor 1901-ben kiadott írásában nyomatékosan szorgalmazza, hogy a szakmabeliek „... a monarchiát mielőbb indítsák az irodalom és művészet alkotásainak védelmére alkotott berni unióhoz való csatlakozásra.” *Ranschburg Viktor: A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott Berni Egyezmény vonatkozással Magyarországra.* Eggen-Berger, Budapest, 1901, p 10. Igaz ugyanakkor, hogy Ranschburg idézett művében másutt aláhúzza, hogy „[n]ézetünk szerint azonban a szövetségbe való belépés szempontjából semmi szükség sincs arra, hogy saját törvényünket a berni egyezményhez idomítsuk. A mi törvényünk saját honosaink között felmerülő kérdésekre vonatkozik és ezek tekintetében teljesen érvényben is maradhat”

²¹ Az 1969. évi III. törvény indokolása. Általános indokolás.

²² A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.).

nyának²³ – való megfelelést. Az egyik legfontosabb indok azonban, mely előidézte egy új szerzői jogi törvény megalkotását, az Európai Unióhoz való csatlakozás elősegítése volt.²⁴

Külön is nevesíti az indokolás a szerzői jogi szabályozás alapvető célját, de természetesen ez a cél nem kizárólag a jelenlegi Sztj. megalkotásakor felmerülő igény volt, hanem a mindenkor szerzői jogi jogalkotáspolitikai által elsődleges célként szem előtt tartott indok: a szellemi alkotások ösztönzése. Az ösztönzéssel együtt, amellettszükségyszerűen jelenik meg az érdekek összhangjának biztosítása és kiegyenlítése. Az Sztj. megalkotásakor a következő vezérlőelveket kell(ett) figyelembe venni:

- a) a nemzetközi kötelezettségekkel való összhang fenntartása, melynek ki kell terjednie a nemzetközi egyezményekre és az Európai Unió jogi aktusaira is,
- b) a technikai fejlődés által eszközölt kihívásokra hosszú távon is maradandó választ kell nyújtani a szerzői jogi szabályokban,
- c) fenn kell tartania a szabályozásnak az egyensúlyt a szerzői jogi jogosultak, a felhasználók és a társadalom között, mindemellett pedig ösztönöznie kell a művek létrehozását, és biztosítani a már megszületett művek védelmét,
- d) gondoskodni kell a szerzői jog megfelelő és minél szélesebb körű érvényesüléséről, valamint
- e) hatékonyan fel kell lépni a jogsértésekkel szemben.²⁵

Előjáróban érdemes megjegyezni, hogy a korábbi szerzői jogi törvényekhez képest szembevető és fontos változás, hogy az Sztj. már közlönyállapotában rendezte a Polgári Törvénykönyvvel való kapcsolatát,²⁶ ami bár technikai kérdésnek tűnhet, de dogmatikailag és rendszertanilag is lényeges e kapcsolat törvényi szintű kinyilatkoztatása.²⁷ Emellett azonban

²³ 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. Az Egyezségokmány 15. Cikke szerint

„1. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenki jogát arra, hogy

a) részt vegyen a kulturális életben;

b) élvezze a tudomány haladásából és annak alkalmazásából származó előnyöket;

c) minden olyan tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotás tekintetében, melynek szerzője, erkölcsi és anyagi érdekei védelemben részesüljenek.

2. Az Egyezségokmányban részes államok által e jog teljes érvényesítése érdekében teendő lépéseknek ki kell terjedniük a tudomány és a kultúra megőrzését, fejlesztését és terjesztését biztosító intézkedésekre is.

3. Az Egyezségokmányban részes államok kötelezik magukat a tudományos kutató és alkotó tevékenységhez nélkülözhetetlen szabadság tiszteletben tartására.

4. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik a tudomány és kultúra területén történő nemzetközi kapcsolatok és együttműködés előmozdításából és fejlesztéséből származó előnyöket.”

²⁴ Lásd bővebben: *Levente Tattay*: Intellectual Property Law in Hungary. Wolters Kluwer, 2017, p. 13.

²⁵ Lásd bővebben az Sztj. indoklásában.

²⁶ A témában lásd többek közt: *Faludi Gábor*: Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. kodifikációja I. rész. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003. 2. sz., p. 3–14; *Faludi Gábor*: Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. kodifikációja II. rész. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003. 3. sz., p. 3–14; *Bacher Vilmos*: A szellemi tulajdon jogi védelme és a Ptk. Polgári Jogi Kodifikáció, 2000. 3. sz., p. 23–32.

²⁷ Sztj. 3. § (1) bek.

számos tartalmi változást hozott a korábbi évekhez képest: így például egységes módon szabályozza a szomszédos jogokat, valamint beemelte rendelkezései közé a merchandisingra való jogot. Bizonyos műtípusok részletesebb szabályozását a technikai fejlődés és az Európai Unió jogának való megfelelés miatt találjuk meg a jogszabályban. E körben érdemes megemlíteni a szoftver és az adatbázis védelmét.

Az Szjt. alapvetően dinamikus életet él. A szerzői jog dinamizmusát a jogalkotó kimondatlanul is elismeri akkor, amikor a védett műtípusok példálózó felsorolását alkalmazza, hiszen ez a megoldás alkalmas arra, hogy az Szjt. új műtípusokat védjen anélkül, hogy a törvényt – gyakran – módosítani kellene a tárgyi hatály bővülése miatt. A dinamizmus elismerése elsősorban a mai kor sajátosságának és a technikának köszönhetően egyre inkább előtérbe kerül, azonban nem mai „felfedezés”, nem újkeletű jellemzője a szerzői jognak, hiszen erre már csaknem száz évvel ezelőtt felhívta a figyelmet Balás P. Elemér is.²⁸

Az egyik első nagyobb módosítás 2001-ben történt,²⁹ amikor a védendő alkotások körébe beemelték a gyűjteményes műnek minősülő adatbázist,³⁰ illetve ezzel összhangban módosították az 1. § (8) bekezdését, ahol az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a rádió- és a televíziószervezetek, valamint a filmelőállítók javára biztosított szomszédos jogi oltalom körében rögzítették az adatbázis-előállítók teljesítményeit, ezzel megteremtve a kapcsolódó jogi oltalom intézményét. Annak ellenére, hogy az Szjt. a jogalkotási nehézségek elkerülése céljából nem használja a taxatív műtípus-felsorolást, itt mégis azt a megoldást választotta, hogy jogszabáymódosítással külön nevesítette az egyik műtípust, az adatbázist. Ennek oka azonban nem ad hoc megoldás volt, hiszen egyrészt – ahogy arra a módosítást eszközöző törvény³¹ indokolása is utal³² – egyre jelentősebbé váltak az adatbázisok, másrészt pedig harmonizálni kellett a hazai jogszabályt az Európai Parlament és a Tanács 1996. március 11-i 96/9/EK irányelvével,³³ mely az adatbázisok jogi védelmét kívánta biztosítani. Ennek következtében az Szjt. nem csupán a két, fentebb említett módosítást eszközölte, hanem az adatbázisokra vonatkozó további szabályokat is pontosította. A 2001-es módosítás további

²⁸ Balás P. Elemér: Szerzői jog és dologi dinamizmus. In: Emlékkönyv Dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára. Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, Budapest, 1938.

²⁹ A módosítást a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról szóló 2001. évi LXXVII. törvény végezte el. A módosítás 2002. január 1-től lépett hatályba.

³⁰ Szjt. 1. § (2) bek. p) pont.

³¹ A 2001. évi LXXVII. törvény indokolása.

³² „A rendszerezett ismereteket, illetve más elemeket tartalmazó adatbázisok (pl. enciklopédiák, telefonkönyvek, szakmai adatbázisok, irodalmi, tudományos vagy művészeti tárgyú összeállítások, szótárak, lexikonok, akár papírhordozón, akár elektronikus vagy más formában) az információs társadalom létrejöttének és működésének létfontosságú eszközei. Előállításuk többnyire számottevő – emberi, műszaki és pénzügyi – ráfordításokat igényel, miközben másolásuk az előállítási költségek elenyésző töredékéből megoldható. E ráfordítások magas szintű és hatékony jogi védelem híján elmaradnának, hiszen megtérülésük nem volna biztosítható. Az információs társadalom korában viszont a nemzetgazdaság számára nélkülözhetetlen a korszerű információhordozók és adatfeldolgozó rendszerek kifejlesztésére irányuló befektetések ösztönzése.” Indokolás a 2001. évi LXXVII. törvényhez.

³³ HL L 77., 1996. 3. 27., 20–28.

nyomós okát az információs társadalom kihívásai jelentették,³⁴ azaz közvetlenül a 2001/29/EK irányelvvel³⁵ való összhang megteremtése. Ez a módosítás tehát már konkrétan célozta a hazai és az uniós joganyag közelítését, figyelemmel a 2004-es csatlakozásra.

Az Európai Unió jogi aktusai közül érdemes többek között megemlíteni a 2004/48-as EK irányelvet,³⁶ melynek alapvető célja az volt, hogy a szellemi alkotások joga területén egységesen, összehangolt jogi eszközökkel lehessen fellépni a bitorló magatartásokkal szemben.³⁷ A jogérvényesítési irányelv³⁸ miatti Sztj.-módosítás 2006. január 1-jén lépett hatályba. A módosítást bevezető jogszabály³⁹ nem csupán a szellemi alkotások területét érintette, hanem a bírósági végrehajtásról szóló törvényt is. Az irányelv hatására sor került a korábbi szabályok finomhangolására, aminek eredményeként a szerzői jogi jogosultak hatékonyabb jogvédelme valósulhatott meg.⁴⁰

2013 kardinális évnek tekinthető az Sztj. történetében, hiszen számos módosításon esett át.⁴¹ Ezek közül némelyek üdvözlendők, némelyek azonban nem segítettek a korábbi értelmezési nehézségeken.

Kifejezetten pozitív változás volt, hogy a védett alkotások közé beemelte a jogszabály a jelmezt és a díszletet, mivel a módosítás előtt csupán ezek terve volt nevesítve a jogszabályban.⁴² Az ok, mely a pontosítás mögött meghúzódott valójában a precizitás és az ítélkezés megkönnyítése volt. A bírói gyakorlatban ugyanis bizonytalanság uralkodott abban a kérdésben, hogy maga a jelmez és a díszlet szerzői jogi védelem alatt állhat-e, mivel a jogszabály kizárólag a jelmez- és díszlettervet nevesítette. Noha az Sztj. a példálózó felsorolást alkalmazza, így helyesen lehet(ett) arra következtetni, hogy amennyiben az eredeti, egyéni jelleg fellelhető, úgy nem csupán a terv, hanem maga a kész alkotás is védelem alatt áll, azonban a gyakorlat néhol mégis bizonytalan volt a kérdésben. Így amiatt, hogy egységes

³⁴ Petkó Mihály: Az információs társadalom hatása a szerzői jogra. Debreceni Jogi Műhely, 2006. 3. sz.: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2006/az_informacios_tarsadalom_hatasa_a_szerzoi_jogra/ (letöltés dátuma: 2019. február 3.).

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról. (HL L 167., 2001. 6. 22., 10–19).

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről. (HL L 157., 2004. 4. 30., 45–86).

³⁷ Tattay Levente: Versenyképesség és szellemi alkotások az Európai Unióban. Wolter Kluwer Kiadó, Budapest, 2016, p. 180.

³⁸ Az irányelv elemzéséről lásd: Bacher Vilmos, Faludi Gábor: Jogérvényesítés a szellemi tulajdonjogok területén, Jogtudományi Közlöny, 60. évf. 9. sz., 2005, p. 372–387.

³⁹ 2005. évi CLXV. törvény egyes törvényeknek az iparjogvédelmi és a szerzői jogok érvényesítésével összefüggő módosításáról.

⁴⁰ Kiss Tibor: Gondolatok a szerzői jogi törvény legújabb módosítása kapcsán. Debreceni Jogi Műhely, 2006. 3. sz.: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2006/gondolatok_a_szerzoi_jogi_torveny_legujabb_modositasa_kapcsan/ (letöltés dátuma: 2019. február 5.).

⁴¹ A szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2013. évi XVI. törvény.

⁴² 2013. évi XVI. törvény 33. §.

irányba mozduljon el a gyakorlat, a módosítás következtében kifejezetten nevesítették a jelmezt és a díszletet is, a tervek mellett.

Szintén a 2013-as módosítással pontosították a védelmi idő szabályait is egy újabb európai uniós kötelezettség miatt,⁴³ azonban ebben a körben – ahogy arra az indokolás utal – a módosítás csupán „... az Szjt. *technikai jellegű kiigazítását*” jelentette,⁴⁴ hiszen az eleve összhangban volt az irányelvi szabály tartalmával.

A 2013. évi XVI. törvénnyel változtattak a mű egységének védelme⁴⁵ szabályán is, ami azonban nem könyvelhető el teljes sikerként. Ahhoz, hogy a módosításról érdemben beszélhessünk, először magáról a mű egységének védelméről, az integritás természetéről kell néhány szót szólni, mivel igen érzékeny és összetett jogról van szó. A mű egységének védelme a szerző egyik legalapvetőbb személyhez fűződő joga, ugyanakkor az egyik legbonyolultabb is.⁴⁶ Az Szjt. szerint „[a] szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.”⁴⁷ Az integritáshoz fűződő jog a mű és a szerző közötti szoros erkölcsi kapcsolatot fejezi ki, így érthető a jogi norma alapvető rendeltetése is: a szerző műve torzításoktól, jó hírnevet és becsületet sértő változtatásoktól mentesen kerüljön a közönség elé. A szabály indokál az szolgál, hogy a szerzőt a művei alapján ítéli meg mind a társadalom, mind pedig a szakma, ennek következtében egyik legszentebb joga, hogy műve úgy kerüljön a nyilvánosság elé, ahogy ő azt megalkotta. E jog alapvető célja, hogy a szerző társadalmi és szakmai megítélését rajta kívül más külső személy – akár jogszerű felhasználó,⁴⁸ akár jogsértő – ne tudja hátrányosan befolyásolni. Az integritás jogának megsértése a mindennapi esetektől az egészen bonyolult, összetett és súlyos értelmezési problémákat generáló ügyekig terjed. *Tattay Levente* példaként említi a torzítás „mindennapi” előfordulására azt az esetkört, amikor a napilapban szereplő cikk címét a szerkesztő a szerző tudta és beleegyezése nélkül megváltoztatja.⁴⁹ Bonyolultabb példák pedig felmerülhetnek például a színpadi alkotásokkal összefüggésben.⁵⁰ A jogalkotó szóhasználatából azonban nem derül ki egyértelműen, hogy a normaszöveg „... amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes” fordulata csupán a közvetlenül előtte szerepeltetett megváltoztatásra, visszaélésre vonatkozik-e, vagy túlterjeszkedik e két maga-

⁴³ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/77/EU irányelve (2011. szeptember 27.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelv módosításáról). (HL L 265., 2011. 10. 11., 1–5.).

⁴⁴ Indokolás.

⁴⁵ Szjt. 13. §.

⁴⁶ *Faludi Gábor*: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. Infokommunikáció és jog, 8. évf. 6. sz., 2011, p. 163.

⁴⁷ Szjt. 13. §

⁴⁸ *Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv*: Magyar polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 66.

⁴⁹ *Tattay Levente*: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2002, p. 78.

⁵⁰ *Sápi Edit*: A színpadi művek szerzői joga. Patrocínium, Budapest, 2019, p. 145–158.

tartáson, és az *eltorzítás*, *megcsonkítás* is csak abban az esetben valósítja meg a személyhez fűződő jog megsértését, ha egyben a szerző becsületére vagy jó hírnevére is sérelmes.⁵¹ Ez az értelmezési kérdés megosztja az álláspontokat.⁵² A mű egységének védelmét a teljesség, sérthetetlenség fogalmával kell azonosítani,⁵³ amely nem feltétlenül a fizikai egységet jelenti, hanem sokkal inkább a szellemi egységet, a mondanivaló sérthetetlenségét.⁵⁴ Az integritás rendeltetése egyrészt az, hogy védőernyője alá vonja a mű egészét, beleértve annak címét is, másrészt pedig hogy e jog ne korlátozódjon pusztán azokra a művekre, amelyek anyagi formában, műpéldányokban testesülnek meg.⁵⁵ Az integritás igen absztrakt főszabályának tényleges érvényesülése műtípusonként eltérő lehet,⁵⁶ ezekre a variánsokra az Szjt. speciális szabályain⁵⁷ túlmenően a bírói gyakorlat⁵⁸ és az SZJSZT is figyelmet fordít.⁵⁹ Jelenleg hatályos szerzői jogi törvényünk szövegváltozatát tehát az Szjt. 2013. április 1-jei módosítása⁶⁰ vezette be. Az Szjt. a módosítás előtti időállapotban úgy rendelkezett, hogy *a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes*. A módosításhoz kapcsolt indokolás szerint a „visszaélés” kifejezés jobban szolgálja a Berni Unió Egyezmény és az Szjt. közötti összhangot. A jogalkotói szándék tényleges megjelenését azonban nem látjuk egyértelműen a módosítás kapcsán, ahogy annak indokoltságát sem, hogy a „visszaélés” kifejezés jobban szolgálná a szerző érdekeit, vagy hogy az értelmezési nehézségek megoldásában különösebb segítséget nyújtana a „csorbítás” kifejezés lecserélése a „visszaélés” szóhasználatára. Noha tehát az volt a célja a jogalkotói lépésnek, hogy tisztázza a terepet az integritás feltételei vonatkozásában, de ezt értelmezési kérdést nem oldotta meg. Ugyanakkor az indokolás szerint *„egyértelművé kell tenni, hogy a mű bármiféle eltorzítása vagy megcsonkítása tiltott, és csak a megváltoztatás és egyéb visszaélés további*

⁵¹ Faludi: i. m. (46), p. 165.

⁵² Több szerző is foglalkozik a szabály kritikai elemzésével. Lásd pl.: Faludi: i. m. (46); Grad-Gyenge Anikó: Első oldal. Infokommunikáció és Jog, 16. évf. 72. sz., 2019. Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a védelem tárgya és a mű egysége. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 4. sz., 2012. augusztus, p. 35–51.

⁵³ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 138.

⁵⁴ Kiss Zoltán: Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényben (elérhető az uj.jogtar.hu oldalon).

⁵⁵ Gyertyánfy: i. m. (52), p. 138.

⁵⁶ Grad-Gyenge Anikó (szerk.): Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez. ProArt Szövetség a Szerzői Jogokért, 2013, p. 51; Az építészeti alkotásokkal kapcsolatos integritás egyes kérdéseiről lásd: Barta Judit: A tervezői tevékenység komplex bemutatása, valamint az építészeti, műszaki alkotások és tervek szerzői jogvédelme. Patrocínium, Budapest, 2018, p. 324–325.

⁵⁷ Az Szjt. 67. § (1) bekezdése szerint a mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja.

⁵⁸ Pl.: Pest Megyei Bíróság P.23.377/2009/34., BDT 2010. 2329., Szegedi Ítéletábra Pf.II.20.595/2008/3.

⁵⁹ Pl.: SZJSZT-02/2013, SZJSZT-18/2010, SZJSZT-20/2008, SZJSZT-17/2010, SZJSZT-04/2009, SZJSZT-30/2003 számú szakvélemények.

⁶⁰ 2013. évi XVI. törvény a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról.

feltétele a jogsértés megvalósulásához, hogy az a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes legyen”. Folytatva a sort, az indoklás hozzáteszi, hogy „[az] Sztj. 13. §-ának hatályos szövegéről is bebizonyosodott, hogy életszerű, alkalmazható a gyakorlatban és megfelelő egyensúlyt teremt a szerző és mások (felhasználók, más alkotók stb.) érdekei között. Ez a pontosság a fennmaradó aggályokat is eloszlatja.” Az idézett magyarázat vitatható. Egyrészt az integritás kapcsán élő problémák vannak, amelyek megoldásában e szabályhely alapján nem lehet garantálni az előrelépést, másrészt pedig aggályok és kérdések továbbra is fennmaradnak, azok eloszlatásában ez a jogalkotói megoldás nem segített.

Három évvel később újabb fontos mérföldkőhöz érkezett a szerzői jog, amikor elfogadták a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló, 2016. évi XCIII. törvényt (a továbbiakban: Kjkt.), aminek a következtében kikerült az Sztj.-ből a közös jogkezelésre vonatkozó szabályanyag. Az elsődleges indok ebben az esetben is az európai uniós kötelezettségnek való megfelelés volt, a hazai joganyagot összhangba kellett hozni a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről szóló 2014/26/EU irányelvvel. Az irányelv és a nyomában megszületett Kjkt. régi és új szabályaival összefüggésben fontos szempont volt a transzparencia és az ellenőrzés biztosítása.

2018. október 10-től⁶¹ van hatályban az a módosítás, amelyet – első pillantásra – társadalmi igényeknek tulajdoníthatunk, hiszen az a vakok és látássérültek szerzői művekhez való hozzáférését segíti elő. A módosítás közvetlen⁶² kiváltó oka, hogy a vakok, látássérültek és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrákesi Szerződést 2013-ban fogadták el a Szellemi Tulajdon Világszervezete keretében. Lényegi vonása, hogy szerzői jogi kivételeket és korlátozásokat vezet be, így a műveket elérhetővé teszi a látássérült vagy a nyomtatott szöveget más okból olvasni képtelen személyek számára. A Marrákesi Szerződés a szerzői jog és a fogyatékossággal élő személyek jogai közötti egyensúly megteremtésére törekszik.⁶³ A Marrákesi Szerződés Európai Unió általi ratifikációja keretében került sor a 2017/1564

⁶¹ 2018. évi LVI. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról.

⁶² A Marrákesi Szerződést az Európai Unió aláírta. A ratifikációt követően megszületett a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló, határokon átnyúló, az Unió és harmadik országok közötti cseréjéről szóló, 2017. szeptember 13-i (EU) 2017/1563 európai parlamenti és tanácsi rendelet, valamint a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes műveknek és más teljesítményeknek a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló egyes megengedett felhasználási módjairól, valamint az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló, 2017. szeptember 13-i (EU) 2017/1564 európai parlamenti és tanácsi irányelv.

⁶³ Simsa Tünde: A szerzői jog korlátozása. Infojegyzet. 2018/15.: https://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_15_szerzoi_jog_korlatozasa.pdf/348b7b6a-b7d4-959e-2279-79c4125a2237.

európai parlamenti és tanácsi irányelv,⁶⁴ valamint a 2017/1563 európai parlamenti és tanácsi rendelet⁶⁵ elfogadására. A módosító rendelkezés az Szjt. 41. § (1) bekezdésének kiegészítéseként, a fogyatékossgal élő személyeket érintő szabad felhasználás egyik specifikus eseteként meghatározza az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő kedvezményezett személyek általi szabad felhasználási eset részleteit is, összhangban az irányelv rendelkezéseivel. Azt, hogy a módosítás mennyire lesz valóban jótékony hatással a vakok és gyengénlátók szerzői művekhez való hozzáféréseire, az idő majd eldönti. Mindenesetre azt látni kell, hogy „... a digitális kor információs és kommunikációs technológiái pedig már önmagukban is fokozzák a hozzáférés hatékonyságát”.⁶⁶

Az év elején⁶⁷ került módosításra az árva művek felhasználásával kapcsolatos szabályanyag,⁶⁸ mégpedig az építészeti alkotásokkal összefüggő okok miatt. A törvény legutóbbi módosítása pedig 2019. december 31-től lép hatályba, annak értelmében az építészeti alkotások⁶⁹ esetében – amennyiben a szerző neve a művön nincs feltüntetve – az ellenkező bizonyításáig azt a személyt kell szerzőnek tekinteni, aki az építészeti szerzői jogi nyilvántartásban⁷⁰ szerzőként szerepel.⁷¹

A tágan értelmezett jelen után pedig érdemes egy pillantást vetni a szerzői jog jövőjére, amelynek egy része már át is lépte a küszöböt.

3. A szerzői jog jövője?

A szerzői jog és a szerzői jogi jogalkotás jövőjére tekintéskor nem hagyható figyelmen kívül a technikai fejlődés, amely a szerzői jogot egyrészt folyamatosan továbblépésre ösztönzi,

⁶⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1564 irányelve (2017. szeptember 13.) a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes műveknek és más teljesítményeknek a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló egyes megengedett felhasználási módjairól, valamint az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv módosításáról. (HL L 242., 2017.9.20., 6–13.)

⁶⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1563 rendelete (2017. szeptember 13.) a szerzői és szomszédos jogi védelemben részesülő egyes művek és más teljesítmények hozzáférhető formátumú példányainak a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek érdekét szolgáló, határokon átnyúló, az Unió és harmadik országok közötti cseréjéről. (HL L 242., 2017.9.20., 1–5.)

⁶⁶ Pogácsás Anett: Tartalomáramlás és hozzáférés a szerzői jog „fogyasztói korszakában”. In Medias Res, 6. évf. 1. sz., 2017, p. 162.

⁶⁷ 2019. január 1-jei hatállyal módosította az árva művek szabályait az egyes törvényeknek az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról szóló 2018. évi CXXXIV. törvény.

⁶⁸ Szjt. 41/B. §.

⁶⁹ Az építészeti alkotások szerzői jogi kérdéseiről lásd bővebben: Barta: i. m. (56).

⁷⁰ A nyilvántartást a Lechner Tudásközpont Területi, Építészeti és Informatikai Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság vezeti.

⁷¹ Szjt. 94/B. § (5) bek.

emellett pedig átrendezi a szerzői jogi érdekviszonyokat.⁷² A digitális technika több oldalról is hat a szerzői jogra: egyrészt érinti a hagyományos műtípusok felhasználását, másrészt pedig a szoftverek maguk is szerzői jogi védelem alatt álló alkotások. Harmadrészt – különösen az utóbbi években – elterjedtek olyan szoftverek, amelyek szintén olyan alkotások létrejöttét segítik elő, vagy egyenesen létrehozzák azokat, amelyek szerzői jogi védelem alatt állnak. Azt mondhatjuk, hogy a technikai eszközök, a számítógépi programok ma már nélkülözhetetlenek a hagyományos műtípusok – könyvek, filmek, zenék – létrehozatalában is. A zeneszerzők, a filmkészítők mind számítógépi programokat használnak a művek elkészítéséhez, elég, ha csak a manapság elszerűtlen alkalmazott CGI-re gondolunk, vagy arra, hogy egy írónak nélkülözhetetlen a szövegszerkesztő program. Az Szjt. indokolása szerint „A digitális technika új, összetett műtípus, a multimédia mű létrehozását is lehetővé tette, amely az ilyen módon rögzített, írott, hang, képi, mozgóképi művek, műrészletek százait kapcsolja egybe.”⁷³

Elismert, hogy napjaink szerzői jogának legnagyobb kihívása az internet, melyre reagálásként született meg az ún. DSM-irányelv.⁷⁴ Ennek preambuluma helyesen mutat rá, hogy „... a jogosultak és a felhasználók számára továbbra is fennáll a jogbizonytalanság a digitális környezetben a művek és más védelem alatt álló teljesítmények bizonyos – például határokon átnyúló – felhasználási módjait illetően.” Az irányelvet, melyet – sok tekintetben inkább politikai, mint jogi – vita⁷⁵ övezett, az Európai Parlament március 26-án fogadta el, az átültetésnek pedig két éven belül kell eleget tenni. Jelen tanulmány keretei között nem foglalkozunk a tartalmával⁷⁶ bővebben, az azonban bizonyos a szerzői jog jövőjét illetően, hogy az internet adta lehetőségek szerzői jogra gyakorolt hatásait nem lehetséges kizárólag ezzel az irányelvvel rendezni. Csupán felvillantásként érdemes lehet megjegyezni, hogy a DSM-irányelv legtöbb figyelmet kapott 17. (korábban 13.) cikke⁷⁷ mellett az uniós jogalkotás területén meglehetősen novumnak tekinthető az is, hogy szerződési jogi kérdésekről is

⁷² Szjt. általános indokolás.

⁷³ Szjt. általános indokolás.

⁷⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (a továbbiakban: DSM irányelv).

⁷⁵ Például: <https://juliareda.eu/2019/02/eu-copyright-final-text/>; <https://libereurope.eu/blog/2019/03/29/new-european-copyright-directive-a-detailed-look/>; <http://ipkitten.blogspot.com/2019/02/keeping-up-with-copyright-directive.html>.

⁷⁶ A DSM korábbi időállapotú elemzését lásd: Kaskovits Melinda: Szerzői jog a digitális egységes piacon. Infokommunikáció és Jog, 14. évf., 2017. különszám, p. 25–32.

⁷⁷ Részletes elemzését lásd: Faludi Gábor: CDSM-napló – 7. rész: Néhány szó a CDSM irányelv 17. cikkéről: <https://copy21.com/2019/06/cdsm-naplo-7-resz-nehany-szo-a-cdsm-iranyelv-17-cikkerol/>; valamint: Harkai István: CDSM-napló – 6. rész: A védelem alatt álló tartalmak online tartalmegosztó szolgáltatók általi használata: <https://copy21.com/2019/06/cdsm-naplo-6-resz-a-vedelem-alatt-allo-tartalmak-online-tartalmegosztó-szolgáltatók-általi-hasznalata/>.

rendelkezik,⁷⁸ így például említi magát a felhasználási szerződést,⁷⁹ a szerződési szabadság intézményét,⁸⁰ valamint rendelkezik a bestseller-klauzuláról⁸¹ is ún. szerződéskiigazítási mechanizmus⁸² néven. Az új, a küszöböt átlépett szerzői jog(i irányelv) kétségtelenül átformálja az uniós szerzői jogról alkotott eddigi nézőpontjainkat, és számos kihívás elé állítja a hazai jogalkotót is az átültetés kapcsán.

Az új irányvonalak, a megállíthatatlan technikai, technológiai fejlődés, az újabb és újabb társadalmi igények időközönként mindig meghajlítják a szerzői jogi jogalkotó akaratát. Ugyanakkor a „mi a szerzői jogi jogalkotás célja?” kérdést továbbra is egyszerű lehet megválaszolni még akkor is, ha a digitalizáció, a számítógépes effektusok, az internet átrajzolják annak képét. *„Csak olyan társadalomban létezhet a szerzői jog, amely nagyra értékeli az egyént, az egyéni intellektust és az így létrejött alkotásokat.”*⁸³ Ezzel az egy mondattal meg lehet válaszolni a fenti kérdést, hiszen valójában a cél – lényegileg – az, hogy az alkotások létrehozatalát ösztönözze oly módon, hogy kellő védelmet biztosít az alkotóknak és műveiknek. Ennek az alapvető célkitűzésnek kell vezetnie a *mindenkori* szerzői jogi jogalkotást, melyhez minden időben társulnak az adott kor, a társadalom, valamint a gazdasági, politikai helyzet sajátosságai. Valójában azonban ezeknek a további befolyásoló tényezőknek a jogszabályi szinten történő kezelése nem kerekedhet felül az alapvető célon.

⁷⁸ Részletes ismertetést lásd: Mezei Péter: CDSM-napló – 8. rész: Kötelmi jogi kérdések és egyes rendelkezések: <https://copy21.com/2019/06/cdsm-naplo-8-resz-kotelmi-jogi-kerdesek-es-vegyes-rendelkezesek/>.

⁷⁹ DSM-irányelv 18. cikk (1).

⁸⁰ DSM-irányelv 18. cikk (2).

⁸¹ A bestseller-klauzula a hazai Sztj.-ben és több európai szerzői jogi törvényben már régóta szerepel. Erről lásd: Sági Edit: Analysis of the definition of best-seller clause. Revista Romana De Dreptul Proprietatii Intellectuale, 2015. 4. sz., p. 115–133.

⁸² DSM-irányelv 20. cikk.

⁸³ „You will only have copyright in a society that places a very high value on the individual, the individual intellect, the products of individual intellect.” Tim Parks: Where I’m Reading From: The Changing World of Books. Harvill Secker, 2014.

Dr. Baksay-Nagy György*

A PÓTALKATRÉSZEK FORMATERVEZÉSIMINTA-OLTALMÁNAK JELENE ÉS JÖVŐJE EURÓPÁBAN**

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Új Nemzeti
Kiválóság Program

I. BEVEZETÉS

A jelen témával korábban is foglalkoztunk már kevésbé részletekbe menően,¹ így az olvasó talán meglepődhet, hogy ismételten elővettük a pótalkatrészek dizájnvédelmének kérdését. A korábbi cikk megjelenése óta azonban a területen nem született konszenzus, a szabályozás nem lett egységesítve Európában, így a megoldás még várat magával. Minderre tekintettel felvázoljuk részletesen, hogyan lehetne pontot tenni a pótalkatrészek dizájnvédelmének kérdésére.

Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) előzetes döntéshozatali eljárás keretében a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: közösségi rendelet) 110. cikk (1) bekezdése szerinti „alkatrész-klauzula” vagy más néven „javítási záradék”² tekintetében ítélettel is segítette a pótalkatrészek másodlagos piaci szereplőit, így a jelen tanulmány a döntésben megállapítottakra is reflektálni kíván.

II. JELENLEGI SZABÁLYOZÁS

Európa jelenleg megosztott. A szabályozás két pilléren áll, a nemzeti formatervezésiminta-oltalmakat szabályozó tagállami jogszabályokon, amelyeket a formatervezési mintákról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK irányelve fog össze; illetve a pillér másik ága a közösségi rendelet által megteremtett közösségi (lajstromozott) formatervezésimin-

* A szerző az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának PhD-hallgatója, az Oppenheim Ügyvédi Iroda ügyvédjelöltje.

** Jelen kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

¹ Baksay-Nagy György: Dizájnvédelem az autóiparban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 12. (122.) évf. 3. sz., 2017. június.

² Az Európai Unió Bírósága döntéseinek magyar nyelvű fordítása a javítási záradék fogalmat használja, mi azonban „alkatrész-klauzula” fordításként fogunk rá a jelen tanulmányban utalni. Az alkatrész-klauzula angol megfelelője: repair clause.

ta-oltalom. A megosztottság abból ered, hogy a két pillér által megteremtett rendszer nem azonos módon szabályozza a látható³ pótalkatrészek oltalmának terjedelmét.

A jelenlegi szabályozási rendszer felvázolását nem rendszerszintű bemutatással tesszük meg, hanem a pótalkatrészek jog által mesterségesen megteremtett típusainak oldaláról közelítjük meg. Az alkatrészeket a formatervezésiminta-jog két típusra osztja, a „*must fit*” és a „*must match*” alkatrészekre, amelyek fogalmát jelen fejezet alatt fejtjük ki.

II.1. Must fit – avagy ami biztosan nem kerül védelem alá

Az európai uniós formatervezésiminta-jog két esetet is említ, amely kizár bizonyos mintákat az oltalmazhatóság alól, és az alkatrészek dizájnvédelmének vizsgálatakor figyelembe kell venni:⁴

- i) olyan külső jellegzetesség, amely kizárólag a termék műszaki rendeltetésének a következménye;⁵
- ii) a termék olyan külső jellegzetessége, amelyet szükségképpen pontosan ugyanabban a formában és méretben kell megvalósítani ahhoz, hogy a termék, amelyben a minta megtestesül, illetve amelyre a mintát alkalmazzák, szerkezetileg összekapcsolható legyen egy másik termékkel, vagy elhelyezhető legyen benne, körülötte vagy rajta oly módon, hogy mindegyik termék betölthesse a rendeltetését.⁶

A funkcionalitás tekintetében az i) pont mögött meghúzódó magyarázatot a közösségi rendelet (10) preambulumbekzdése rögzíti, amely szerint „*műszaki haladás nem akadályozható olyan külső jellegzetességek formatervezésiminta-oltalomban való részesítésével, amelyek kizárólag a termék műszaki rendeltetésének következményei. Elfogadott, hogy ez a formatervezési minta esztétikai minőségének követelményét nem vonja maga után.... Ennélfogva azok a külső jellegzetességek, amelyek ezen okok miatt nem részesülhetnek oltalomban, nem vehetők figyelembe annak megítélésakor, hogy a minta egyéb külső jellegzetességei kielégítik-e az oltalmazhatóság feltételeit.*”

A műszaki hatásokat a szabadalom intézménye védelmezi, nem pedig a formatervezésiminta-oltalom. Ennek megemlítését azért tartottuk szükségesnek, mert az alkatrészek területén biztosan van olyan termék, amely már a közösségi rendelet 8. cikk (1) bekezdésén elvérzik, hiszen a kialakítása, és így a külső jellegzetessége kizárólag az alkatrész műszaki rendeltetésének a következménye lesz.

³ A láthatóság követelménye a közösségi rendelet 4. cikk (2) bekezdéséből, illetve az irányelv 3. cikk (3) bekezdéséből ered, amely az összetett termék alkotóelemét akkor tekinti újnak és egyéni jellegűnek, ha az az összetett termékbe történt beillesztését követően is látható marad annak rendeltetésszerű használata során. Bővebben lásd *Baksay-Nagy*: i. m. (1), p. 38.

⁴ Megjegyezzük, hogy számos további kizáró ok létezik, azonban terjedelmi okokból és a fókuszpont megtartása érdekében a további okokat nem ismertetjük.

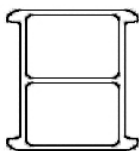
⁵ Közöségi rendelet 8. cikk (1) bekezdés, irányelv 7. cikk (1) bekezdés.

⁶ Közöségi rendelet 8. cikk (2) bekezdés, irányelv 7. cikk (2) bekezdés.

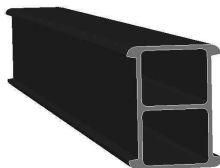
A fenti felsorolás *ii)* pontját tekintjük a „must fit klauzulának”. A must fit klauzula csak azokat a dizájnokat zárja ki az oltalmazhatóságból, amelyeknek technikailag nem léteznek alternatívái a megformázásukra, hiszen máshogyan nem oldható meg a termék működése.⁷ Általánosságban mondható, hogy a kipufogórendszer az uniós joggyakorlat szerint ilyen must fit besorolás alá esik, így dizájnvédelmet nem élvezhet. A jelen tanulmány II.2. pontjában bemutatandó alkatrész-klauzula alkalmazhatósága tehát a must fit alkatrészek esetén fel sem merül, hiszen az ilyen alkatrészek nem kerülhetnek oltalom alá. De nézzük meg közelebbről, hogy melyek a must fit klauzula együttesen fennállni szükséges jellemzői: *i)* szükségesképpen pontosan ugyanabban a formában és méretben való megvalósítás, *ii)* szerkezeti összekapcsolódhatóság, *iii)* a termék betöltse a rendeltetését.

II.1.1. Pontosan ugyanabban a formában és méretben való megvalósítás

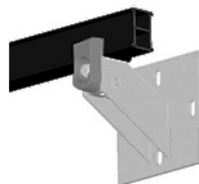
A must fit klauzula eleme a termék megjelenésének az a tulajdonsága, hogy pontosan ugyanabban a formában és méretben kell megvalósítani. Egy mobiltelefon-töltő azon tulajdonsága, hogy az egyik vége az áramforrásba illeszkedik, a másik vége pedig a mobiltelefon-töltő nyílásába, egyértelműen olyan jellemzője lesz, amit pontosan abban a formában és méretben szükséges megvalósítani, hogy a rendeltetését betölthesse.⁸ A fogalom szemléltetésére a BLUECUBE (GB) LTD jogosult által lajstromozott formatervezési minták a legalkalmasabbak, ahol a jogosult egy falra szerelhető szék valamennyi elemét, külön a székegységet, külön a falitartó-egységet és külön a kettőt összekapcsoló rúdeget kívánta oltalom alá helyezni.⁹ Mivel az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (a továbbiakban: EUIPO) egy formatervezési minta lajstromozásakor nem végez érdemi vizsgálatot, azért valamennyi formatervezési minta lajstromozásra került, és csak az alábbi mintát törölte a hivatal a törlési eljárás eredményeképpen:

RCD 831789-0001 (Fig. 1.)

RCD 831789-0001 (Fig. 2.)

RCD 831789-0001 (Fig. 4.)

⁷ Roman Brtko: Focus on the automotive industry: the protection of spare parts using Community Designs. Elérhető: <http://www.twobirds.com/en/news/articles/2015/global/designwrites-mar/focus-on-the-automotive-industry-the-protection-of-spare-parts-using-community-designs>.

⁸ David Stone: European Union Design Law. A Practitioner's Guide. Second edition. Oxford University Press, p. 102, 6.67. bekezdés.

⁹ CD 831789-0001 – RCD 831789-0004.

Az EUIPO indokolása szerint a közösségi formatervezési minta a közösségi rendelet 8. cikk (2) bekezdésébe ütközik, hiszen a minta alakja előre meghatározott volt az érintett szék, illetve fali csatlakozók által, amelybe az összekötő elemnek illeszkednie szükséges.¹⁰ Ennek megfelelően ez az elem pontosan ugyanabban a formában és méretben valósítható meg, máskülönben nem illeszkedne se a Fig. 4. alatt ábrázolt fali tartóba, sem pedig a rá helyezkedő szék csatlakozójába.

II.1.2. Szerkezeti összekapcsolhatóság

Ezen jellemző két termék mechanikai illeszthetőséggel kapcsolatos tulajdonságára utal. A célja, hogy megakadályozza a dizájnoltalom által biztosított monopolhelyzetet együttműködő, összekapcsolható termékekénél.¹¹ Az érintkező felület mindkét oldalát lefedi a rendelkezés, így amikor két termék összeilleszthető, az illesztéssel kapcsolatos tulajdonságaik mindkét termék tekintetében nem oltalomképesek.¹² A szerkezetileg összekapcsolhatóság fogalmának leginkább az alkotóelemek területén van hatása, hiszen valamennyi alkotóelemet össze kell illeszteni egy másik elemmel, így biztosan rendelkezik illesztéssel kapcsolatos jellemzővel. Ugyanakkor nehezen elképzelhető olyan termék, amelynek kizárólagos jellemzője lesz a szerkezeti összekapcsolhatóság, és így alapból a teljes termék nem oltalomképes.¹³

A fenti RCD 831789-0001 vonatkozásában is megjelenik a kapcsolóelem a minta alján és tetején elhelyezkedő, a fő testnél szélesebb nyúlványokban. E minta tekintetében is megtalálható az inverz másik oldal, mégpedig a szék és a fali állvány befogadószerkezeténél.

II.1.3. A termék rendeltetésének betöltése

A must fit klauzula tulajdonsága, hogy a termék jellemzőjének a termék rendeltetésének betöltéséhez kell kapcsolódnia. A fenti mobiltelefon-töltő példájával élve, a telefontöltő konnektorral, illetve mobiltelefonnal való összekapcsolása teszi lehetővé, hogy mindhárom termék betöltse rendeltetését, a konnektor, hogy áramot tudjon átadni, a telefontöltő, hogy tölteni tudjon, és a mobiltelefon, hogy azzal telefonálni lehessen.¹⁴

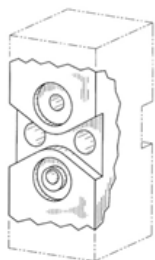
¹⁰ ICD 8384. sz. ügy, Camatic Pty Ltd v Bluecube Ltd. (Invalidity decision, 09/01/2012).

¹¹ Charles Gielen, Verena von Bomhard (ed.): Concise European Trade Mark and Design Law. Second edition. Wolters Kluwer, 2017, p. 648.

¹² Gielen, Bomhard: i. m. (11).

¹³ Stone: i. m. (8), p. 101, 6.65. bekezdés.

¹⁴ Stone: i. m. (8), p. 101, 6.69. bekezdés.

A termék rendeltetésének betöltését az RCD 232996-0001 formatervezési mintát érintő törlési eljárás során vizsgálta az EUIPO.¹⁵ Az itt bemutatott minta egy folyadékelosztó berendezést (modult) ábrázol, amellyel kapcsolatban a hivatal megállapította, hogy a minta fő jellemzője a két furat, a két lyuk és a süllyesztett elem, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a fejegységhez kapcsolódjanak. A legfőbb jellemzők inverz eleme kell, hogy jellemezze a fejegységet, amihez a minta kapcsolódik, hogy a modul és a fejegység betölthesse rendeltetését, mint melegelővasztó berendezés. A modul persze pontosan ugyanebben a formában és méretben megvalósítható, hogy összekapcsolható legyen a fejegységgel, így látható, hogy a fent részletezett jellemzők nem választhatóak el egymástól, azok általában együtt járnak.

A fentiek szerint a két összekapcsolódó termék rendeltetésének megtalálását követően azt a kérdést szükséges feltennünk, hogy a kapcsolódó elemek teszik-e lehetővé azt, hogy a termék rendeltetését betölthesse.¹⁶

II.2. A must match és az alkatrész-klauzula az Európai Unió dizájn jogban

A must fit kategória alá eső alkatrészek tehát az Európai Unió területén se közösségi, se nemzeti formatervezésiminta-oltalmat nem szerezhhetnek. A következő alponthan bemutatott úgynevezett „must match” alkatrészekre azonban a már említett, megosztott rendszer a jellemző: *i)* közösségi formatervezésiminta-oltalmuk korlátozott, azonban *ii)* nemzeti oltalomban részesülhetnek bizonyos tagállamokban.

A must match alkatrészekről elmondható, hogy a must fittel szemben van dizájn-alternatívájuk, így nem csak egyetlen formában és méretben valósíthatóak meg. A must match alkatrészek azon látható gépjárműalkatrészek, amelyek különböző formában jelenhetnek meg, így például a visszapillantó tükrök, a hátsó spoliarszárny, a fényszóró, az első grillrács és a lökhárító bizonyos elemei:

RCD 000071220-0006

RCD 002704957-0002

RCD 001981747-0002

RCD 000216650-0005

¹⁵ ICD 2970. sz. ügy, UES AG v Nordson Corporation. (Invalidity decision, 20/11/07).

¹⁶ Stone: i. m. (8), p. 103, 6.72. bekezdés.

Ugyanakkor amellet is lehet érvelni, hogy a must match elemek jelentős része beleférhet-ne a must fit kategóriába is.¹⁷ A lökhárító ugyanis a teljes karosszéria része, így az adott autó másik lökhárítóeleméhez pontosan ugyanabban a formában és méretben kell csatlakoznia. Mindemellett az autó teljes összképéhez is passzolnia kell, például az élek, főbb törésvonalak tekintetében. Az élet, törésvonalak nem technikai jellemzők ugyan, de szükségesek ahhoz, hogy a gépjármű teljes összképe harmonikus legyen.¹⁸ Ugyanakkor a formai megválaszthatóság miatt a karosszériaelemeket általánosságban a must match kategória alá szokás besorolni.

II.2.1. A must match alkatrészek oltalmazhatóságának többletkövetelménye

A must match alkatrészek tehát alapvetően (akár lajstromozott akár lajstromozás nélküli) közösségi formatervezésiminta-oltalom alá helyezhetőek, amennyiben i) a látható külső jellemzői megfelelnek a közösségi rendelet által az oltalmazhatósággal szemben támasztott alapfeltételeknek (újdonság¹⁹ és egyéni jelleg²⁰), illetve ha ii) ha az alkotóelem az összetett termékbe **történő beillesztését követően is látható marad annak rendeltetésszerű haszná-**lata során.²¹ Habár a közösségi rendelet nem mondja ki szó szerint, hogy ez a bekezdés az autóiipar termékeire vonatkozik, elég nyilvánvaló, hogy a gépjárművek miatt került be ez a feltétel.²²

A must match alkatrészek mint összetett termékek oltalomszerzésének feltétele a rendeltetésszerű használat során való láthatóság. A rendeltetésszerű használat fogalmát maga a közösségi rendelet rögzíti, amely szerint az a végső felhasználó részéről történő használatot jelenti, ez a fenntartást, a karbantartást, illetve a javítást nem foglalja magában.²³ A végső felhasználó nem a formatervezésiminta-jogban jól ismert tájékozott használó személye,²⁴ hanem az adott termék tényleges végső fogyasztója, így a gépjárművet használó magán-személy.

Egyébiránt a rendeltetésszerű használatot a mindennapi jelentése alapján szükséges megítélni. A T-615/13 ügyben²⁵ a törvényszék egy hőcserélőt ábrázoló formatervezési minta érvényességét vizsgálta, és megállapította, hogy a végső felhasználó a kamion sofőrje, és a sofőr a feltöltés és letöltés (mint rendeltetésszerű használat) során is oly módon találkozik a

¹⁷ Dana Beldiman, Constantin Blanke-Roeser: An international perspective on design protection of visible spare parts. Springer, 2017, p. 26.

¹⁸ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17).

¹⁹ Községi rendelet 5. cikk, irányelv 4. cikk.

²⁰ Községi rendelet 6. cikk, irányelv 5. cikk.

²¹ Községi rendelet 4. cikk (2) bekezdés, irányelv 3. cikk (2) bekezdés.

²² Henning Hartwig: Protection of car designs in Europe – some observations from a practitioner's perspective. ERA Forum, 11. évf. 3. sz., 2010. november, p. 439.

²³ Községi rendelet 4. cikk (3) bekezdés.

²⁴ Stone: i. m. (8), p. 74, 4.128. bekezdés.

²⁵ Aic SAV v OHIM – ACV Manufacturing (General Court, 2015 január 20.).

hőcserélővel, hogy azt közvetlenül nem látja az azt eltakaró lemeztől. Ezért a hőcserélőmin-tát törölték. Az EUIPO fellebbezési tanácsa hasonló ügyben elutasította azt az érvelést, hogy az adott dizájn, ami a rendeltetésszerű használat során nem látható egy takarólemez miatt, egyébként látható lenne abban az esetben, ha a takarólemez átlátszó anyagból készülne.²⁶ A láthatósággal kapcsolatban a bírósági gyakorlat kimunkálta, hogy elegendő, ha az alkatrész egy része látható,²⁷ sőt lényegébe véve a láthatóság követelménye csak abban az egy esetben nem áll meg, ha az alkatrész teljes mértékben és folyamatosan fedett.²⁸

A *Chaff-cutter*²⁹ (jelentése: szecskázó)-ügyben az EUIPO fellebbezési tanácsa vizsgálta a láthatóság fogalmát. A tanács megállapította a benyújtott videobizonyítékokból, hogy a formatervezésiminta-oltalom tárgya a szerszám rendeltetésszerű használata során korlátozottan látható csak, hiszen a rotor az idő nagy részében főként azon anyag takarásában van, amelyet a szerszámmal darabolnak. Az a tény, hogy a rotor ilyenkor forog, szintén limitálja azon tulajdonságokat, amelyek láthatóak. Ennek ellenére a tanács megállapította, hogy a közösségi rendelet 4. cikk (2) bekezdés a) pontja „nem azt kívánja meg, hogy az összetett termék alkotóeleme a használat valamennyi pillanatában teljesen látható legyen. Elegendő, ha a teljes alkotóelem valamennyi időre látható oly módon, hogy valamennyi lényeges jellemzője érzékelhető.”³⁰ A láthatóság követelménye, a következőket bírósági gyakorlat alapján, nem mondható szigorúnak, így amennyiben az alkatrész valójában nincs valamilyen anyag (akár más alkatrész) miatt folyamatosan takarásban, a láthatóság követelménye megáll.

Összefoglalva a must match alkatrészekkel és az alkatrész-klauzulával kapcsolatban írtakat, amennyiben egy autógyártó új visszapillantó tükröt tervez, benyújthatja a visszapillantó tükör ábráját az EUIPO-hoz közösségi formatervezésiminta-oltalom megszerzése érdekében, és amennyiben a fenti követelményeknek megfelel, úgy az oltalmat meg is szerezheti a mintára. A megszerzett oltalommal a konkurens autógyártókat eltilthatja attól, hogy a bejelentett visszapillantó tükörrel megegyező, illetve eltérő összenyomást nem keltő tükörrel szereljék járműveiket. Az oltalom által biztosított kizárólagos joga azonban nem fog kiterjedni azon gyártókkal szemben, akik kizárólag a jogosult gépjárműgyártó termékéhez javítás céljából állítják elő a visszapillantó tükröt.³¹ Az alkatrész-klauzula tehát nem képezheti a

²⁶ R 1307/2008-3 sz. ügy, Albright France v Schalbau GmbH (Board of Appeal, 2009. augusztus 4.) lásd még: Henning Hartwig: Design Protection in Europe Volume 4. Carl Heymanns Verlag, 2012, p. 494, valamint Baksay-Nagy: i. m. (1), p. 39.

²⁷ Lásd például: T-3469-9 sz. ügy, T-10/08 sz. ügy.

²⁸ Stone: i. m. (8), p. 74, 4.126. bekezdés.

²⁹ R 690/2007-3 Lindner Recyclingtech v Franssons Verkstädter (Board of Appeal, 2009. október 22.). Az ügy egyébként eljutott az EUB elé, csak az EUB érdemben nem vizsgálta, mivel a tanács döntése elleni fellebbezés elértéket volt.

³⁰ I. m. (29), 21. pont.

³¹ Gielen, Bomhard: i. m. (11), p. 790.

lajstromozott formatervezési minta törlésére irányuló eljárás jogalapját, hanem bitorlási eljárásokban érvényesíthető, és a felelősség alóli kimentést teremti meg az egyébként bitorló, általában másodlagos piaci fél számára.

II.2.2. Az alkatrész-klauzula a közösségi rendeletben

A közösségi rendelet első, 1993-as hivatalos javaslatakor is vita bontakozott ki a pótalkatrészek kérdésében, amely mindenképp jelzi a téma fontosságát.³² A közösségi rendelet 110. cikke *Átmeneti rendelkezések* elnevezés alatt – a cikk elnevezéséből kiindulva legalábbis – ideiglenesen kívánja rendezni a kérdést. Az alkatrész-klauzulával kapcsolatban 110. cikke rögzíti, hogy, az (1) bekezdése csak addig marad hatályban, ameddig a Bizottság javaslatára ugyanebben a tárgykörben a rendelet módosításra nem kerül.

Az alkatrész-klauzula (*repair clause*), a közösségi rendelet 110. cikk (1) bekezdés kimondja, hogy

„[A] közösségi formatervezésiminta-oltalom nem terjed ki az összetett termék alkotóelemét képező termék mintájának a 19. cikk (1) bekezdése értelmében történő hasznosítására, ha az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítását célozza.”

A 19. cikk (1) bekezdéséből az következik, hogy az alkotóelem hasznosításának minősül „különösen annak a terméknek az előállítás, forgalomba hozatalra való felkínálása, forgalomba hozatala, behozatala, kivitele, használata és e célokból való raktáron tartása, amelyre a mintát alkalmazzák, illetve amelyben a minta megtestesül”. Amint a 19. cikk (1) bekezdés szövegéből kitűnik, a hasznosítás fogalmát tágan kell értelmezni, és az kiterjed az alkotórésznek a javítás céljaira való mindenfajta hasznosítására.³³ A jogalkotó szándéka a hasznosítás fogalmának meghatározásával egyértelműen arra terjed ki, hogy a teljes ellátási láncot lefedje, és valamennyi olyan társaságot/személyt, amely a terméket az ellátási lánc során kezeli: az Európai Unió belüli gyártót, az Európai Unió területén kívülről importáló személyt, a raktárt (a forgalomba hozatal céljából raktározót), a nagykereskedőt és a kiskereskedőt, a bérbeadó társaságot, az Európai Unió területén kívülre exportáló személyt és a végfelhasználót.³⁴

A formatervezésiminta-oltalom által védett pótalkatrészek tehát a fenti cikk alapján anélkül gyárthatók és forgalmazhatók, hogy a jogosult bitorlási pert indíthatna az utólagos gyártók ellen. A jelen tanulmány III. fejezetében részletesen bemutatott *Acacia*-ítélet pontosan bemutatja, hogy az alkatrész-klauzula létrehozásának mi is a célja, tudniillik „a kö-

³² Zombori Zsolt: Formatervezésiminta-oltalom Magyarországon és az Európai Közösségben – III. rész., Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 111. évf. 4. sz., 2006. augusztus, p. 27.

³³ C-397/16. és C-435/16. sz. egyesített ügyek, *Audi AG v. Acacia Srl & Pneusgarda Srl / Dr. Ing. h.c. F. Porsche AG v. Acacia Srl & Pneusgarda Srl*, a továbbiakban együttesen: „*Acacia*-ítélet”, 68. pont.

³⁴ Stone: i. m. (8), p. 468, 19.53. bekezdés.

zösségi formatervezési minták által nyújtott oltalomnak lehetnek olyan nemkívánatos hatásai, mint a piacon a verseny megszüntetése vagy korlátozása, többek között az olyan költséges és tartós összetett termékek esetében, mint a gépjárművek, amelyek tekintetében az azon formatervezési minták által nyújtott oltalom, amelyek az összetett terméket alkotó különleges elemekre alkalmazandóak, a pótalkatrészek tekintetében valódi kötött piacot eredményezhet. E kontextusban az úgynevezett 'javítási' záradéknak az a célja, hogy megakadályozza bizonyos pótalkatrészek esetében a kötött piacok kialakulását, és különösen megakadályozza azt, hogy az a fogyasztó, aki tartós és esetlegesen drága terméket vásárolt, a külső alkatrészek beszerzése tekintetében határozatlan ideig az összetett termék gyártójához legyen kötve.”³⁵

II.2.3. Az irányelv „freez-plus” megoldása

A közösségi formatervezési mintákkal kapcsolatos szabályozás tiszta és egyértelmű. Az alkatrészek must fit és must match kategóriába való besorolása és oltalomképessége is egységes az Európai Unión belül. A sajátos különbség a nemzeti formatervezésiminta-oltalmi rendszerekben abból adódik, hogy Európa megosztott: számos ország nemzeti dizájn törvénye tartalmazza a közösségi rendeletből ismert alkatrész-klauzulát, számos országé nem. A következő táblázat mutatja az alkatrész-klauzula „európai elterjedését”³⁶

Az alkatrész-klauzulát bevezette	Nincs alkatrész-klauzula	Rövidebb védelmi idő az alkatrészek tekintetében
Belgium	Ausztria	Dánia ³⁷
Egyesült Királyság	Ciprus	Görögország ³⁸
Görögország	Csehország	Svédország ³⁹
Hollandia	Dánia	
Írország	Finnország	
Lengyelország	Franciaország	
Lettország	Litvánia	
Luxembourg	Németország	
Magyarország	Portugália	
Olaszország	Svédország	
Spanyolország	Szlovénia	

³⁵ Acacia-ítélet, 50. pont.

³⁶ Lásd az adatokért: The Economic Review of Industrial Design in Europe – Final Report; MARKT/2013/064//D2 /ST/OP, January 2015. Elérhető: https://ec.europa.eu/growth/content/economic-review-industrial-design-europe-0_en (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.), p. 136.

³⁷ Dániában szintén maximum 15 évre kaphat dizájnoltalmat az alkatrész.

³⁸ Görögország 5 éves védelmi időt biztosít, megfelelő díjazási rendszerrel.

³⁹ Svédország megőrizte a korábbi maximum 15 évre adható oltalom rendszerét az alkatrészek formatervezésiminta-oltalmazhatósága tekintetében.

A fenti megosztott helyzetet az okozza, hogy az alkatrész-klauzulát nem tartalmazza az irányelv mint kötelezően átültetendő elemet. Az irányelv, szintén átmeneti rendelkezés elnevezés alatt, a jelenlegi status quot úgy rögzíti, hogy az úgynevezett „freeze-plus” megoldását vezeti be az alkatrész-klauzulával kapcsolatban:

„Az irányelvre vonatkozó módosításoknak ... elfogadásáig a tagállamok hatályban tartják az összetett termék alkotóelemét képező termékre alkalmazott vagy az ilyen termékekben megtestesülő mintának az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítás céljából történő hasznosítására vonatkozó meglévő rendelkezéseket, és azokat csak akkor módosítják, ha a módosítás az ilyen alkotóelemek piacának liberalizálására irányul.”

A freeze-plus megoldás azt jelenti tehát, hogy amennyiben az irányelv hatálybalépésekor az adott tagállam nem rendelkezett nemzeti szinten az alkatrész-klauzuláról, nem köteles azt bevezetni (a jelenlegi helyzet befagyasztása: „freeze”), de amennyiben módosítja a nemzeti formatervezésiminta-törvényt e kérdésben, akkor csak a liberalizáció irányába teheti, tehát be kell vezetnie nemzeti szinten az alkatrész-klauzula által megteremtett mentesítést (a pozitív irányba lépés: „plus”).

Miért fogadták el ez a féloldalas megoldást? A választ az irányelv 19. preambulumbekzdése is rögzíti, *„mivel ennek az irányelvnek a gyors elfogadása számos ipari ágazat vonatkozásában sürgőssé vált; mivel a jelenlegi szakaszban nem lehetséges a tagállamoknak az oltalomban részesülő formatervezési minták valamely összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítás céljából történő hasznosítására vonatkozó jogszabályainak teljes körű közelítése olyan esetekben, amikor a termék, amelyben a minta megtestesül, illetve amelyre a mintát alkalmazzák, olyan összetett termék alkotóelemét képezi, amelynek megjelenésétől az oltalomban részesülő formatervezési minta függ; mivel a tagállamoknak az oltalomban részesülő formatervezési minták összetett termék javítása céljából történő hasznosítására vonatkozó jogszabályai teljes körű közelítésének hiánya nem képezheti akadályát a nemzeti formatervezésiminta-oltalmi jogszabályok olyan egyéb rendelkezései közelítésének, amelyek a leginkább közvetlenül befolyásolják a belső piac működését ...”*. Lényegében tehát a megegyezés hiánya miatt döntött úgy a jogalkotó, hogy félreteszi a kérdést. Az irányelv 18. cikke maga is előrevetíti, hogy az alkatrész-klauzula nemzeti szinten történő bevezetésének kérdésével foglalkozni kell, és előírta, hogy a bizottság javaslatot köteles benyújtani az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak gyakorlatilag az irányelv hatálybalépését követő 4 éven belül.

Az irányelv 18. cikke által megkövetelt javaslatot megelőző elemzés 2004-ben elkészült.⁴⁰ Az elemzés rögzítette, hogy az új gépjárművek egységes piaca már létezik, ugyanakkor az alkatrészek egységes piaca még nem jött létre. Megállapította, hogy a gépjárműalkatrészek nem gyárthatóak és terjeszthetőek jelenleg teljesen szabadon a Közösségben, és a formatervezésiminta-jogból eredő különbségek miatt az európai polgárok bizonytalanok abban,

⁴⁰ European Commission, Proposal for a Directive amending Directive 98/71/EC on the legal protection of designs, COM (2004) 582 of 14 September 2004.

hogy jogszerű-e bizonyos alkatrészek beszerzése, és mely tagállamban jogszerű egyáltalán. Ugyanezen okból kifolyólag az alkatrész-előállítók, különösen a kkv-k nem tudnak az egységes piac által nyújtott gazdasági előnnyel élni, és nem érdekeltek bizonyos fejlesztések megvalósításában és munkahelyek megteremtésében.⁴¹

Az elemzés hatására elkészült irányelv-módosítást az Európai Parlament 2007. december 12-én elfogadta. A módosítás liberalizálta volna az alkatrészpiacot azzal, hogy az irányelvbe is beiktatta volna a közösségi rendeletből ismert alkatrész-klauzulát. Az Európai Parlament módosítása szövegben kiterjedt arra, hogy az alkatrész-klauzula által felvázolt mentesség a másodlagos piaci szereplőket csak azután illetné meg, hogy az összetett terméket a formatervezési minta jogosultja az elsődleges piacon áruba bocsátotta.⁴² A módosult szabályok bevezetésére öt éves türelmi időt biztosított volna az irányelv.

Az irányelvtervezetet hat és fél év után, 2014. május 21-én a Bizottság visszavonta azt követően, hogy 2008-ban Csehország, Franciaország, Németország, Románia, Szlovákia és Svédország megvétózta a javaslatot az Európai Tanácsban, így az európai uniós nemzeti jogok harmonizáció nélkül maradtak e tekintetben.

II.3. Érvék az alkatrész-klauzula mellett

Nem véletlen, hogy az alkatrész-klauzula nemzeti szinten történő bevezetése ennyire vitás, számtalan érvet lehet mellette és ellene is felhozni. A legérzékenyebb terület nyilvánvalóan az autópia, ugyanakkor az eredeti termékek gyártóinak (OEM = *original equipment manufacturer*) alkatrészek feletti kontrollja más területeket is szép számmal érint, úgy mint az órapia. Az órapia sok szempontból viseli az autópia jellemzőit, főleg a szervizhálózatok felépítése tekintetében: az eredeti márkaszervizek mellett általános óraservizek szolgálgják ki a fogyasztók igényeit.⁴³

Az alkatrészek másodlagos piacán már más hatásuk van a szellemi tulajdon-jogoknak, mint az autók elsődleges piacán, éppen ezért máshogy kell kezelni a két piac szabályozását. A másodlagos piac teljes mértékben alárendeltje az elsődleges piacnak, hiszen az eredeti gépjármű és annak alkatrésze befolyásolja az alkatrészek másodlagos piacát. Az olyan alkatrész, amely nem illeszthető az eredeti járműbe, nyilvánvalóan nem piacképes. Az a versenytárs, aki a javításokhoz szükséges alkatrészek piacára be kíván lépni, csak ugyanolyan termékkel léphet be, amelyet a gépjárműhöz eleve adtak, így szükségszerűen meg kell sértenie a gyártó formatervezésminta-oltalomhoz fűződő jogait. Így az oltalmazott must match termékek esetében a másodlagos piacon a verseny nem valósulhat meg.⁴⁴ Ennek eredményeképpen az ilyen termékek vonatkozásában megadott IP-jogok teljes piackontrollt adnak

⁴¹ I. m. (40), 1. bekezdés.

⁴² Stone: i. m. (8), p. 623, 24.55. bekezdés.

⁴³ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 7.

⁴⁴ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 32.

a gyártók kezébe, hiszen a piacra való belépést megakadályozhatják, aminek következtében az eredeti termék előállítói monopolista árakat állapíthatnak meg az alkatrészek tekintetében.⁴⁵ Mindez már csak azért sem támogatható, mert az a befektetés, amely a látható alkatrész megalkotását igényelte, már az összetett termék értékesítése során megtérül, így nincs arra gazdaságilag jogos kíváncsi, hogy a szellemi tulajdon-védelem eszközével a további monopolhelyzet fenntartsuk.

Ezeket az érveket és a fogyasztók érdekeit nézve a látható alkatrészek esetén a dizájnvédelem gazdasági szempontból nem indokolt, legalábbis javítási céllal biztosan nem.⁴⁶ A következő alponthoz röviden azt is felvázoljuk, hogy milyen érveket hoz fel a másik oldal az alkatrész-klauzula bevezetése ellen.

II.4. Érvek az alkatrész-klauzula ellen

Az alkatrész-klauzula bevezetése elleni érveket egyesek a szellemi tulajdon-jogok természetéből vezetik le. Elsődlegesen, az alkatrészgyártás ellentétes a szellemi tulajdon-védelem jól ismert céljával, hogy ösztönözze az innovációt. Ugyanis az alkatrész-klauzula gyakorlatilag a jogosultat büntetné azzal, hogy visszavonja a megadott oltalmát, és ugyanakkor a versenytársát jutalmazza, aki az érintett termék tekintetében semmilyen innovatív lépést nem tett.⁴⁷ Továbbmenve, a szellemi tulajdon-jog ilyen szintű korlátozása általánosságban limitáltan szükséges lehet akkor, ha azt magasabb rendű közérdek, mint az emberi egészség vagy a nemzet biztonsága kifejezetten megkívánja. Az a társadalmi igény, hogy az alkatrészek másodlagos piaci árai alacsonyabbak legyenek, nem esik azon feltételek kategóriájába, amelyek igazolhatnák, hogy egy meglévő IP-jog tartalmát csökkentsék.⁴⁸

Az alkatrész-klauzula mindezekén túl bizonyos szempontból nemzetközi jogi normákat sért.⁴⁹ A TRIPS-megállapodás 26. cikk (2) bekezdése szerint ugyanis az egyezmény tagjai „rendelkezhetnek az ipari mintaoltalom hatálya alól meghatározott kivételekről, feltéve, hogy az ilyen kivételek nem ésszerűtlenül ellentétesek az oltalmazott ipari minta szokásos hasznosításával, és nem sértik aránytalanul a mintaoltalom jogosultja jogos érdekeit, figyelembe véve harmadik felek jogos érdekeit is.” Straus álláspontja szerint az alkatrész-klauzula kívül esik a TRIPS-megállapodás által megengedett kritériumon,⁵⁰ ugyanis először a jogosultak jogos érdekei sérülnek, hiszen a másodlagos piacon a kizárólagos joguk szinte kiüresedik, másodsor pedig a szellemi tulajdon-jogok általános hasznosítása magába foglalja azt a jo-

⁴⁵ I. m. (40).

⁴⁶ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 33.

⁴⁷ Friedrich-Karl Beier: Der Musterschutz von Ersatzteilen in den Vorschlägen für ein Europäisches Musterrecht. GRUR Int., 1994. 716. sz., IIC, p. 25.

⁴⁸ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 35.

⁴⁹ A részletekér lásd: Beier: i. m. (47).

⁵⁰ Joseph Straus: Ende des Geschmacks-musterschutzes für Ersatzteile in Europa? „Änderungen der EU Richtlinie: Das Mandat der Kommission und seine zweifelhafte Ausführung. GRUR Int., 2005, p. 965–979.

got, hogy valamennyi versenytársat kizárja a gazdasági nyereségből, amely a kizárólagosság megszerzése során várható.⁵¹

Az érveket versenyjogi érvekkel is kiegészítik az alkatrész-klauzula ellenzői. A versenyjog közbelépéséhez az erőfölénnyel való visszaélés szükséges, azonban az EUB gyakorlata alapján a kizárólagos jogok pusztá gyakorlása nem teremti meg az erőfölénnyel való visszaélés helyzetét. Annak érdekében, hogy a másodlagos piacon az alkatrészek tekintetében meglévő erőfölényt meghatározzuk, az összetett termékek elsődleges piaca és az alkatrészek másodlagos piaca is figyelembe veendő.⁵² Kérdéses, hogy a fogyasztó tájékozott döntést tud-e hozni az elsődleges piacon. Amennyiben a válasz igen, akkor a releváns piac a termék teljes életútja, tehát az elsődleges és a másodlagos piac együttesen.⁵³ Ennek megfelelően versenyjogi oldalról nem lehet a másodlagos piacot külön kezelni, hanem azt az elsődleges piaccal közösen szükséges.

Számos egyéb érv hozható fel az alkatrész-klauzula ellen és mellette is. A harc ugyanakkor nem jogi eredetű, hanem sokkal inkább politikai, így elsődlegesen politikai megállapodás szükséges ahhoz, hogy bármely megoldás elfogadásra kerüljön. A megoldási javaslatokat a jelen tanulmány IV. fejezetében mutatjuk be.

II.5. A külföldön lajstromozott hajók és légi járművek

A tanulmány II. fejezete (tehát a jelenlegi jogi környezet bemutatása) álláspontunk szerint akkor lehet teljes, ha megemlíti a közösségi rendelet által alkalmazott formatervezésiminta-oltalmi korlátot a külföldön lajstromozott hajók és légi járművek tekintetében, tudniillik ennek a mintaoltalmi korlátnak is van kapcsolata a pótalkatrészekkel. A közösségi rendelet 20. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a közösségi formatervezésiminta-oltalomból eredő jogok nem gyakorolhatóak a külföldön lajstromozott és időlegesen a Közösség területén tartózkodó hajók és légi járművek *i)* felszerelése, *ii)* alkatrészeknek és tartozékoknak ilyen járművek javítása céljából a Közösség területére történő behozatala, és *iii)* az ilyen járművek javítása tekintetében.

A közösségi rendelet 20. cikk (2) bekezdése a Párizsi Unió Egyezmény 5ter bekezdésén alapul, és kizárólag azon hajókra és repülőkre vonatkozik, amelyek nem az Európai Unió tagállamának zászlaja alatt hajóznak, illetve repülnek, és a joggyakorlat alapján ismételt és rendszeres belépés esetén is alkalmazandó a mintaoltalmi korlát.⁵⁴ Az EU tagállamainak zászlói alatt hajózó, illetve repülő járművekre nem alkalmazandó a cikk, így azok az általános szabályok szerint bitorolhatják az oltalom alatt álló formatervezési mintát.

⁵¹ Straus: i. m. (50).

⁵² Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 38.

⁵³ Lásd Európai Bizottság, IV/34.330 sz. ügy, Pelikan v. Kyocera.

⁵⁴ Gielen, Bomhard (ed.): i. m. (11), p. 668.

A közösségi rendelet 20. cikke pontosan felsorolja azokat a cselekményeket, amelyek a mentességet élvezik, így a tényleges behozatal és megjavítás nem minősül bitorlásnak. Az a személy tehát, aki például az alkatrészeket raktáron tartja vagy eladásra kínálja, nem mentesül ezen az alapon. Mindezeknek megfelelően az alkatrész behozatalának célja a javítás kell, hogy legyen, így előzetesen nem lehet javítás céljából raktáron tartani.⁵⁵ Megjegyezendő, hogy az ilyen hajók és légi járművek alkatrészei mintaoltalmazhatóságának tekintetében is alkalmazandó a közösségi rendelet 4. cikk (2) bekezdése, tehát egyáltalán nem biztos, hogy az alkatrészük formatervezésiminta-oltalomra alkalmas. Továbbmenve, a közösségi rendelet 110. cikk szerinti alkatrész-klauzula is alkalmazandó, így amennyiben a hajó vagy légi jármű alkatrésze közösségi formatervezési mintát bitorolna, úgy mentesül a bitorlás, ha a hasznosítás az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítását célozza.

III. MIT TANULTUNK AZ ACACIA-DÖNTÉSBŐL?⁵⁶

Az *Acacia*-ügynek⁵⁷ volt olyan olasz bírósági előzménye, amely alapján elképzelhető volt, hogy az EUB miként fog dönteni a számára feltett kérdésekben. A Milanói Bíróság⁵⁸ 2015. februárjában vizsgálta, hogy egy autó kerekére alkalmazandó-e az alkatrész-klauzula, így a keréktárcsát lemásoló társaság mentesülhet-e a bitorlás ténye alól.⁵⁹ A kérdés tehát az volt, hogy a kerék alkotórésze-e az autónak mint összetett mintának. A bíróság az autó és a kerék között fennálló esztétikai kapcsolatot vizsgálta, és megállapította, hogy az autó, mint összetett termék megjelenése, és a kerék, mint alkotórészének megjelenése, független egymástól. Lényegtelennek ítélte, hogy a jelen esetben a kereket kifejezetten a gépjárműhöz adták, mert a cél nem abban testesült meg, hogy a termék eredeti megjelenését állítsák helyre, tulajdonképpen a kerék szinte bármely autóra feltehető és így használható. Mindezek tekintetében tehát amennyiben a független kerékgyártó társaságok lemásolnak egy, az eredeti gyár által lajstromozott kereket, mindenképpen bitorlást fognak elkövetni, és nem hivatkozhatnak majd az alkatrész-klauzula által biztosított mentességre.

⁵⁵ *Gielen, Bomhard (ed.): i. m. (11), p. 669.*

⁵⁶ C-397/16. és C-435/16. sz. egyesített ügyek, Audi AG v. Acacia Srl & Pneusgarda Srl / Dr. Ing. h.c. F. Porsche AG v. Acacia Srl & Pneusgarda Srl.

⁵⁷ A kép forrása: https://www.kahndesign.com/wheels/wheels_detail.php?i=DSP103GB03&tech=&oe (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

⁵⁸ Olaszország egyébként implementálta az alkatrész-klauzulát.

⁵⁹ Az esetről részletesen: Top gear: protecting car wheel design. Elérhető: <http://novagraaf.prod.crunchbase.com/en/news/news-about-designs?newspath=/NewsItems/en/top-gear-protecting-car-wheel-design> (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

Az *Acacia*-ügyben előterjesztett kérdések elég összetettek ugyan, de lényegében az olasz és a német bíróságok arra kívánnak választ kapni, hogy mennyire szűken kell értelmezni az alkatrész-klauzulát. Vajon kiterjed-e azokra a kiegészítő jellegű termékekre, mint a könnyűfém keréktárcsák, ahol az ügyfélnek van választása, hogy milyen dizájnnal rendelkező terméket kérjen az autójára? Az *Acacia*-döntés minderre választ ad persze, és további iránymutatást is ad abban a tekintetben, hogy *i)* miként értelmezendő az alkotóelem fogalma, *ii)* mi szükséges a javításhoz, *iii)* melyek azon látható alkatrészek, amelyek biztosan kiesnek az alkatrész-klauzula hatálya alól (azaz a kedvtelési/esztétikai cél magyarázata), és *iv)* milyen tartalommal szükséges a tájékoztató elhelyezése egy pótalkatrészen annak árusításakor.

III.1. Az *Acacia*-ügy tényállása

Az Audi és a Porsche számos könnyűfém keréktárcsára vonatkozó közösségi formatervezési minta jogosultja, míg az *Acacia* olyan könnyűfém keréktárcsákat gyárt, amelyek közül bizonyosak azonosak az Audi, illetve a Porsche formatervezési mintával védett keréktárcsaival. Az *Acacia* Porsche járművekhez szánt keréktárcsaival kapcsolatban megállapítható, hogy azok csak a Porsche járműveihez használhatóak. Érdekes, hogy az *Acacia* által gyártott termékeket kísérő kereskedelmi és műszaki dokumentáció, az eladási számlák és az *Acacia* internetes oldala feltüntette, hogy a szóban forgó keréktárcsákat kizárólag abból a célból értékesítik, hogy azok a javításhoz cserealkatrészként szolgáljanak. Az *Acacia* tehát alapvetően úgy értékelte az általa gyártott termékeket, hogy azok hasznosítása az alkatrész-klauzula alapján biztosított.

Az Audi az olasz bíróság előtt, míg a Porsche a német bíróság előtt indított bitorlási keresetet, amelyet első fokon mind a két gépjárműgyártó óriás meg is nyert. Az *Acacia* mindkét ügy fellebbezésében az alkatrész-klauzula által biztosított mentesülésre hivatkozott, és mindkét bíróság az EUB elé utalta az ügyet előzetes döntéshozatalra, ahol az ügyek egyesítésre kerültek.

III.2. Az alkotóelem fogalma és a javításhoz szükségesség⁶⁰

A közösségi rendelet 110. cikk (1) bekezdése szerinti alkatrész-klauzula értelmében a közösségi formatervezésiminta-oltalom nem terjed ki az összetett termék alkotóelemét képező

⁶⁰ A C-397/16. sz. ügyben előterjesztett második kérdéssel és a C-435/16. sz. ügyben előterjesztett első kérdéssel a kérdést előterjesztő bíróságok lényegében arra várnak választ, hogy a közösségi rendelet 110. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy az abban foglalt úgynevezett „javítási” záradék a közösségi formatervezésiminta-oltalomból való kizárást az olyan formatervezési minta vonatkozásában, amely egy összetett termék olyan alkotóeleme, amelyet ezen összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítása céljából hasznosítanak, annak a feltételnek rendeli alá, hogy az oltalomban részesülő formatervezési minta függjön az összetett termék megjelenésétől. *Acacia*-ítélet, 55–78. bekezdés.

termék mintájának hasznosítására, ha az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítását célozza. Az alkotóelem és a javítási célzat fogalmát az *Acacia*-ítélet elemzi, mivel a közösségi rendelet az alkotóelemmel kapcsolatban csak annyit rögzít, hogy az alkotóelemnek az összetett termékbe történő beillesztését követően is láthatónak kell maradnia annak rendeltetésszerű használata során.

A továbbiakban az alkotóelem fogalmát a mindennapi nyelv általános jelentése alapján kell meghatározni.⁶¹ Az összetett-termék-alkotóelem mindenképp több olyan összetevőre kell, hogy utaljon, „amelyeket arra terveztek, hogy azokat valamely összetett ipari vagy kézműipari árucikkbe beszereljék, amelyek eltávolításával ezen árucikk szétszedhető és utána újból összeállítható, és amelyek nélkül az összetett termék nem használható rendeltetésszerűen”.⁶² Ebből a meghatározásból álláspontunk szerint a két legfontosabb elem: i) a szétszedhetőség/újra összerakhatóság és ii) a rendeltetésszerű használathoz való szükségesség. Az Audi és a Porsche gépjárművek mint összetett termékek biztosan nem használhatóak rendeltetésszerűen keréktárcsák nélkül, a keréktárcsák a gépjárművekről eltávolíthatóak és visszahelyezhetőek, így az alkotóelem fogalma alá esnek.

Az alkotóelem hasznosításának az összetett termék „javítását” kell céloznia ahhoz, hogy az alkatrész-klauzula hatálya alá essen. Az előbbi pontosítás, hogy az alkotóelemre az összetett termék rendeltetésszerű használatához van szükség, magába foglalja azt is, hogy az alkotóelem meghibásodása vagy éppen hiánya megakadályozza az összetett termék rendeltetésszerű használatát. Éppen ezért az olyan gépjárműtartozékok, mint például a gyerekülés, a tetőcsomagtartó vagy az akusztikai berendezések nem tartozhatnak az ilyen alkotóelemek kategóriájába.⁶³

Az alkotóelemnek a fentiek szerint hozzá kell járulnia összetett termék megjelenéséhez,⁶⁴ hiszen a közösségi rendelet 4. cikk (2) bekezdésének a) pontja szerint az oltalom megszerzésének előfeltétele, hogy az összetett termékbe történő beillesztését követően is látható maradjon az alkotóelem annak rendeltetésszerű használata során. Márpedig egy látható alkotóelem szükségszerűen hozzájárul az összetett termék megjelenéséhez. A javításnak pedig az eredeti megjelenéshez kell hozzájárulnia, így ezen követelmény magában foglalja, hogy a helyettesítő alkotóelem megjelenése ugyanolyan legyen, mint az összetett termékbe eredetileg beépített alkotóelemé.⁶⁵ Az alkatrész-klauzula „igénybevételéhez” tehát az szükséges, hogy az eredeti, a forgalomba hozatalkor meglévő megjelenés helyreál-

⁶¹ Lásd *Acacia*-ítélet, 64. pont, továbbá C-431/04, 17. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

⁶² Uo. 65. pont.

⁶³ Henrik Saugmandsgaard Øe főtanácsnoki indítvány, *Acacia*-ügy (a továbbiakban: főtanácsnoki indítvány), 89. pont.

⁶⁴ Főtanácsnoki indítvány, 104. pont.

⁶⁵ Uo. 105. pont.

lítása legyen a cél, így a pótalkatrésznek vizuálisan azonosnak kell lennie a forgalomba hozatalkori alkotóelemmel.⁶⁶

III.3. Az esztétikai és kedvtelési cél

Az Acacia-ítélet rögzíti, hogy „kizárt tehát az alkotóelem minden olyan hasznosítása, amelynek nem az a célja, hogy az összetett terméknek helyreállítsák azt a megjelenését, amely azt a forgalomba hozatalakor jellemezte. Ilyen hasznosítás áll fenn többek közt abban az esetben, ha a cserealkatrész a színét vagy a méretét tekintve nem felel meg az eredeti alkotóelemnek, vagy ha az összetett termék megjelenése annak forgalomba hozatala óta megváltozott.”⁶⁷

A gépjárművek esetében azok forgalomba hozatalakor számos különböző mintázatú, küllőszámú és méretű acél, illetve könnyűfém felni közül lehet választani. Nem ritka, hogy a gyártó egyetlen modelljéhez több mint 20 gyári típusú felnit kínál,⁶⁸ a fogyasztó tehát szabadon választhatja ki azokat a keréktárcsákat, amelyeket a gépjárművébe – különleges megjelenésének biztosítása érdekében – be kíván szerelni.

Kizárt tehát az alkatrész-klauzula hatályából az alkotóelem mindenfajta kedvtelési célú vagy pusztán a kényelmet szolgáló hasznosítása, mint például az alkotóelemnek az esztétikai okokból vagy az összetett termék egyedi kialakítása céljából való lecserélése. Az eredeti megjelenés helyreállítására vonatkozó követelmény ugyanis többek között kizárja az alkotóelem mindennemű dekorációs vagy csupán célszerűségi okból történő hasznosítását, mint például egy keréktárcsa esztétikai okokból történő kicserélését.⁶⁹

A fentiek szerint szinte elképzelhetetlen az a tény, hogy négy könnyűfém felni kerüljön úgy eladásra felkínálásra, hogy az a hasznosítás az alkatrész-klauzula hatálya alá kerülhessen. Nehezen elképzelhető reálisan ugyanis, hogy egy gépjármű úgy kerüljön javítás alá, hogy mind a négy kerekét cserélni szükséges, hiszen ilyen esetben a gépjárműnek olyan súlyos sérüléseket kellett szenvedni, hogy a javítása biztosan nem gazdaságos, ha egyáltalán kivitelezhető úgy, hogy műszakilag biztonságosan használható legyen az autó. Egyetlen könnyűfém felni eladása ugyanakkor nem elképzelhetetlen, hogy olyan hasznosításnak minősül, amire az eredeti minta oltalma nem terjed ki abban az esetben, ha a sérült gépjárművet eredetileg pontosan ugyanolyan keréktárcsával helyezték forgalomba, és az eredeti megjelenés helyreállítása szükséges.

⁶⁶ Acacia-ítélet, 75. pont.

⁶⁷ Uo. 77. pont.

⁶⁸ Az Audi AG a jelenleg futó A6 modelléhez a magyar piacon 10 különböző könnyűfém felnit kínál. Ehhez érdemes hozzávenni, hogy más piacokon nagy valószínűséggel további opciókat is kínál, illetve az A6 sportváltozathoz (S6) számos további változat érhető el, lásd https://cc.porscheinformatik.com/cc-hu/hu_HU_AUDI/A/design/424/4A2A7Y00/A2A2/@/@/@/wheels (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

⁶⁹ Főtanácsnoki indítvány, 99. pont.

III.4. Gondossági kötelezettség⁷⁰

A bíróságok az EUB-nak feltett kérdésekben lényegében arra keresték a választ, hogy az alkatrész-klauzulára hivatkozás során az összetett termék alkotóeleme gyártójának vagy értékesítőjének ügyelnie kell-e arra, hogy az összetett terméknek az ily módon hasznosított alkotóeleme csak javítás céljából lehessen megszerezhető, és ha erre ügyelnie kell, ennek milyen módon kell megtörténnie? Az Audi álláspontja szerint az alkatrész-klauzula megfelelő alkalmazása csak akkor lehetséges, ha utángyártott alkatrészeket csak javítóműhelyek számára értékesítenek, fogyasztó azokhoz közvetlenül nem férhet hozzá. A kérdés tehát egyszerűen az, hogy a közösségi rendelet 110. cikk (1) bekezdése a gyártó/értékesítő tekintetében ír elő plusz kötelezettséget.

Az *Acacia*-döntés megállapítja, hogy az alkatrész-klauzula által bevezetett mentesítés lényegében véve megköveteli, hogy az érintett pótalkatrész végső felhasználója azt a közösségi rendelet 110. cikkének (1) bekezdésében foglalt feltételek „tisztelőtben tartása mellett hasznosítsa, azaz, ezen alkatrészt az érintett összetett termék javítása keretében hasznosítsa, az összetett termék eredeti megjelenésének a helyreállítása céljából.”⁷¹ Mivel az alkatrész-klauzula alkalmazása a közösségi rendeletről való eltérést eredményez, ezért a klauzulára hivatkozótól elvárható, hogy a lehető legnagyobb mértékben járuljon hozzá az alkatrész-klauzula által felállított feltételek tisztelőtben tartásához, ami a végső felhasználók által történő tisztelőtben tartást is magába foglalja.⁷²

A közösségi rendelet 110. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy ahhoz, hogy az e rendelkezésben foglalt alkatrész-klauzulára hivatkozni lehessen, az összetett termék alkotóelemének gyártóját vagy értékesítőjét gondossági kötelezettség terheli az említett rendelkezésben előírt feltételeknek a további hasznosítók általi tisztelőtben tartását illetően.⁷³ Nyilvánvaló, hogy mindez nem jelentheti azt, hogy az összetett termék alkotóelemének gyártója vagy értékesítője minden körülmények között biztosítsa, hogy azt a végső felhasználó

⁷⁰ Az *Acacia*-ügyben e tekintetben álláspontunk szerint a feltett kérdések is lényegesek, így azokat itt közöljük. A C-397/16 sz. ügyben feltett kérdés: „A második kérdésre adott igenlő válasz esetén az utángyártott keréktárcsák gyártójának milyen intézkedéseket kell elfogadnia a javítást és az összetett termék eredeti külső megjelenésének helyreállítását szolgáló termékek jogszerű forgalmazásának biztosítása érdekében?”

A C-435/16. sz. ügyben feltett kérdés: „... [M]ilyen intézkedéseket kell tennie a kereset tárgyát képező mintát főszabály szerint sértő termék eladójának annak objektív biztosítása érdekében, hogy terméke kizárólag javítási, és nem más célokat szolgál, például az összetett termék bővítését vagy egyedi kialakítását? Elegendő-e,

a) hogy az eladó az értékesítési tájékoztatóban feltünteti az utalást, hogy az értékesítés kizárólag az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítást célozza, vagy

b) az eladónak attól kell függővé tennie a szállítást, hogy az átvevő (kereskedő és fogyasztó) írásban nyilatkozik arról, hogy csak javítási célokra használja a kínált terméket?”

⁷¹ *Acacia*-ítélet, 83. pont.

⁷² Uo. 84. pont.

⁷³ *Acacia*-ítélet (HL), 2018. február 9.

náló a közösségi rendelet 110. cikk (1) bekezdését tiszteletben tartva hasznosítsa, de a gyártót gondossági kötelezettség terheli ahhoz, hogy az alkatrész-klauzula által megállapított eltérési rendszerben részesülhessen.

A gondosan eljáró gyártónak vagy eladónak világos és olvasható módon tájékoztatnia kell a további hasznosítót (vevőt/végző fogyasztót) a termék csomagolásán, annak katalógusában és/vagy az eladási dokumentumokon a következőkről:

- i) az érintett alkatrészben olyan formatervezési minta testesül meg, amelynek nem ő a jogosultja, másrészt
- ii) hogy az kizárólag az összetett termék eredeti megjelenésének helyreállítására irányuló javítás céljából hasznosítható.

A tájékoztatás ugyanakkor nem elegendő, ezzel a gyártó még nem teljesíti gondossági kötelezettségét. A gyártónak/értékesítőnek megfelelő jogi eszközökkel, így szerződéses kikötésekkel azt is biztosítani szükséges, hogy a további hasznosítók a szóban forgó alkotóelemet ne szánják olyan hasznosításra, amely nem egyeztethető össze a Községi rendelet 110. cikk (1) bekezdésében előírt feltételekkel.⁷⁴ A főtanácsnoki indítvány mindehez hozzáfűzi, hogy a „*gondosan eljáró gyártónak vagy eladónak tartózkodnia kell az alkatrész eladásától, ha tudja vagy kellő gondosság mellett tudnia kell, hogy ezt az alkatrészt nem a [közösségi] rendelet 110. cikkének (1) bekezdésében rögzített feltételek mellett fogják hasznosítani.*”⁷⁵ Mindezt az *Acacia*-ítélet is elismeri.

Álláspontunk szerint az EUB gondossági kötelezettséggel kapcsolatos kiegészítése, amely legfőképp kiegészíti az alkatrész-klauzula által megkövetelt feltételeket, és érezhető mértékű plusz kötelezettséget terhel a pótalkatrészgyártók másodlagos piaci szereplőire. Mindez azonban fontos ahhoz, hogy az alkatrész-klauzula betölthesse szerepét, és a formatervezésiminta-oltalmi rendszer megőrizhesse hatékonyságát.

IV. MEGOLDÁSI JAVASLATOK

Azt biztosan állíthatjuk, hogy a jelenlegi helyzet egységesítése lenne kívánatos, elkerülve az Európán belüli ilyen szintű szabályozási különbségeket a formatervezésiminta-jog területén. Ugyanakkor a kulcsországok, Németország és Franciaország álláspontjában változás nem várható az irányelv módosításának leszavazását követően. Németország informális

⁷⁴ *Acacia*-ítélet, 87. pont.

⁷⁵ Főtanácsnoki indítvány, 135. pont. A főtanácsnok azzal érvelt, hogy más összefüggésben ugyan, de a GS Media-ítéletben (C-160/15, EU:C:2016:644) a Bíróság kimondta, hogy valamely internetes oldalon olyan védett művekhez vezető hiperlinkek elhelyezése, amelyek egy másik internetes oldalon a szerzői jog jogosultjának engedélye nélkül szabadon hozzáférhetők, nem minősül a 2001/29 irányelv 3. cikkének (1) bekezdése szerinti „nyilvánossághoz közvetítésnek”, amennyiben e linkeket olyan személy helyezte el hasznoszerzési cél nélkül, aki nem tudott vagy nem tudhatott e művek közzétételének jogellenes mivoltáról. Még ha ezen ítéletet közvetlenül nem is ültethető át az *Acacia*-ügyekre, az EUB az főtanácsnok által javasolt szemponthoz hasonló szempontokra hivatkozott.

megegyezése az autóiparral nem teszi szükségessé a *status quo* megváltoztatását.⁷⁶ Franciaország, versenyhatóságának 2012-es ajánlása ellenére, 2014. januárjában leszavazta az alkatrész-klauzula nemzeti szintű bevezetését, így a francia álláspont is világos. Más jelentős autóipari érdekeltségű országok, mint Románia, a saját – szintén versenyhatósági – ajánlása ellenére nem gondolkodik az alkatrész-klauzula bevezetésén. Röviden, egy esetleges bizottsági szavazás hasonló álláspontra jutna, így jelenleg nem gondoljuk, hogy a közeljövőben bármi esélye lenne a liberalizáció felé történő mozdulásnak. A tanulmány jelen IV. pontja alatt azonban a megoldásra röviden több javaslatot is teszünk, bemutatva a megoldások pozitív és negatív aspektusait is.

IV.1. A jelenlegi helyzet fenntartása

A jelen helyzet fenntartása azon tagállamoknak biztosan jó, amelyek erős autóipari érdekeltséggel rendelkeznek, ugyanis jelenleg a tagállamokra van bízva, hogy saját piacukat liberalizálják vagy sem. Azok a tagállamok, amelyek nem vezették be az alkatrész-klauzulát, továbbra is élvezik annak az előnyét, hogy a másodlagos piacon a fogyasztóknak nincs választásuk, azokban a tagállamokban pedig, amelyek bevezették az alkatrész-klauzulát, a verseny a másodlagos piacon megindult, de ez a piac nem terjed ki a teljes belső piacra, így a hatások megkérdőjelezhetők.

Mindamellett a tagállamoknak lehetőségük van arra, hogy a formatervezésiminta-oltalom funkcionalitás alapon való korlátozásának szabályait fejlesszék és adott esetben emeljék.⁷⁷ A funkcionalitáson alapuló korlátozás ugyanis létezik, a must fit alkatrészek tekintetében rögzítve van. A *status quo* fenntartása mellett szól az is, hogy a jelenlegi helyzet nem tűnik úgy, hogy akadályozná a fejlődést a gépjárműiparban, tudniillik a pótalkatrészek piacának alacsony befektetési környezete is elegendően élénk ahhoz, hogy a terület általános fejlődését megteremtse, nemcsak az autóiparban, hanem további olyan szektorokban, ahol az összetett termékek, mint a porszívók, nyomtatók, kávégépek stb. jelen vannak.⁷⁸

IV.2. Időben korlátozott oltalom

Az időben korlátozott oltalom azt jelenti, hogy az eredeti gyártókat, a formatervezési minta jogosultjait bizonyos ideig korlátozásmentesen, az általános szabályok szerint illetnék meg az oltalomból eredő jogok, és csak bizonyos időintervallum lejártát követően lenne alkalmazandó az adott minta tekintetében az alkatrész-klauzula által felállított mentességi rendszer, vagy az adott időintervallum lejártát követően az alkatrészre vonatkozó oltalom lejárna. Mindez az eredeti gyártóknak biztosítana kizárólagos kezdeti időszakot, amely

⁷⁶ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 85.

⁷⁷ European Commission, Legal review on industrial design protection in Europe, 2016. június 6., p. 146.

⁷⁸ Uo.

időszak lejártát követően a piac számára megnyitná a versenyt. A must match alkatrészek tekintetében az időben korlátozott oltalom nem új keletű ötlet, az irányelv megalkotásakor, már 1993-ban a Bizottság hároméves időtartamot akart biztosítani a pótalkatrészek számára.⁷⁹ Ez az irányelv megalkotásának körülményeit figyelembe véve került elfogadásra, de három ország, Görögország (5 év), Svédország (15 év) és Dánia (15 év) nemzeti szinten már alkalmazzák ezt a megoldást.

Az időben korlátozott oltalom ugyanakkor a TRIPS-megállapodás 26. cikk (3) bekezdésébe ütközik, amely egy minimum tízéves oltalmi időt követel meg az egyezményben részes államoktól, így elviekben egy tíz évnél rövidebb, korlátozott idejű oltalmat megállapítani, amit követően az oltalom megszűnik nem lehetséges a TRIPS-megállapodás alapján. A szakirodalomban az is vitatott, hogy a TRIPS-megállapodással összhangban van-e egyáltalán az alkatrész-klauzula,⁸⁰ így ha bizonyos idő után nem szűnne meg az oltalom, csak belépne az alkatrész-klauzula által biztosított mentesség, annak jogszerűsége is kérdéses.

Az időben korlátozott védelemnél figyelembe kell venni két dolgot, *i)* a termék életciklusát, és *ii)* a jótállás időtartamát. A gépjárművek tekintetében nem egyértelmű, hogy mi az átlagos élettartam, de a szakértők 7 és 13 év közé saccolják.⁸¹ Az összetett termék esetén is bizonyos alkatrészeknek más az életciklusuk. Vannak olyan alkatrészek, amelyek a természetes elhasználódás miatt igénylik időről időre a cserét, míg az ütközőzónában lévő alkatrészek cseréje gyakorlatilag a gépjármű használatának első napjától szükséges lehet.⁸² A jótállás/garancia időtartama is meghatározó, hiszen ezen időszak alatt a gépjármű-tulajdonosok gyakorlatilag az eredeti gyártó hivatalos szervizéhez vannak kötve, máskülönben elvesztik garanciális jogosultságukat. Így ha a másodlagos piaci szereplők egy bizonyos idő után kapnának rá lehetőséget, hogy gyárthassák javítás céljából a látható alkatrészt, azzal a problémával szembesülnek, hogy vissza kell nyerniük az ügyfelet.⁸³ A Bizottság 2004-es jelentése szerint az időben korlátozott oltalom is *de facto* teljes védelmet biztosítana, és a magasabb árak is valószínűsíthetőek fogyasztói oldalról.⁸⁴

IV.2.1. ECTA-javaslat⁸⁵

Az ECTA a „European Communities Trade Mark Association” rövidítése, amely gyakorlatilag Európán belül a legrangosabb védjegy- és formatervezésiminta-joggal foglalkozó szervezet, rendszeresen véleményezi az európai jogalkotók ECTA által érintett döntéseit.

⁷⁹ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 87.

⁸⁰ Lásd a jelen tanulmány II.4. pontjában foglaltakat.

⁸¹ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 87.

⁸² I. m. (40).

⁸³ Uo.

⁸⁴ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 88.

⁸⁵ ECTA Position Paper on Spare Parts, 2016. Elérhető: http://www.ecta.org/IMG/pdf/ECTA_-_Position_Paper_-_Spare_Parts_%28003%29.pdf (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

A tanulmányban azért kívánunk külön kitérni az ECTA javaslatára, mert kifejezetten érdekesnek és kritikával illethetőnek tartjuk, hogy egy ilyen magas szervezet csatlakozott a korlátozott időbeli oltalmat javasolók csoportjába.

Az ECTA álláspontja szerint a megoldást félúton kell keresni, ezért az alkatrészek tekintében az oltalmat öt évben kell maximálni a megújítás lehetősége nélkül, utána meg kellene nyitni a versenyt a piacon. A gépjárművek dizájnjának hét éves élettartamot vesz alapul, így a javaslat szerint elegendő ideje lenne az eredeti gyártónak, hogy a monopolhelyzetét kihasználva megtérüljön a befektetése, és a verseny is beindulhasson.

Álláspontunk szerint az ECTA javaslata több oldalról kidolgozatlan és vitatható. Egyrészt nem veszi figyelembe, hogy azért az alkatrész-klauzula nem kizárólag gépjárművek pótalkatrészeire vonatkozik, másrészt egyáltalán nem foglalkozik az időben korlátozott védelem negatív oldalaival, amelyekre komoly tanulmányok készültek, és amelyeket fentebb érintettünk. Az időben korlátozott oltalom álláspontunk szerint nem egy félúton lévő, hanem sokkal inkább a teljes védelem felé eltolódó megoldás, és az autóipar területén befolyással rendelkező államoknak kedvez.

IV.3. Teljes liberalizáció

A teljes liberalizáció alatt azt értjük, hogy a pótalkatrészek egyáltalán ne élvezhessenek formatervezésiminta-oltalmat Európában. A teljes liberalizációval kapcsolatban nyilván számtalan érvet lehet pozitív és negatív oldalról is felsorakoztatni. A pozitív oldala, hogy a másodlagos piacon a verseny nyilván érezhetően megnőne az értékesítési lánc valamennyi területén, aminek velejárója lenne, hogy a fogyasztók nagyobb pótalkatrész-választékkal szembesülnének a piacon, és az árak is a fogyasztóknak kedvezőbben alakulnának. Az egységes szabályozás a jogbiztonságot is növelné, és egy ilyen harmonizáció a Belső Piac működését javítaná, valamint a kis- és középvállalatok piaci megjelenését segítené.⁸⁶ A teljes liberalizáció mellett az autóipari szakértők azt az érvet is felhozták, hogy a gépjármű mint összetett termék élettartamköltségét nehéz megállapítani, különösen a javításra szánt alkatrészek és az ütközőterületek tekintetében, így a másodlagos piac árazási stratégiája nem fogja befolyásolni az elsődleges piacon a gépjárművek eladását, vagy legalábbis csak kevésbé.⁸⁷

A formatervezésiminta-oltalom megtagadása a pótalkatrészekről ugyanakkor egyes elemzések szerint a pótalkatrészek minőségi és biztonsági romlásához vezethetne.⁸⁸ Bizonyos másodlagos piaci szereplők ugyanis elkezdenének az összetett termékekhez olyan alkatrészeket gyártani, amelyek tökéletesen illeszkednek az eredeti termékbe, de sokkal

⁸⁶ I. m. (77).

⁸⁷ I. m. (77), p. 145.

⁸⁸ Lásd: The consequences for the safety of consumers and third parties of the proposed directive amending Directive 98/71/EC on legal protection of design rights, September 2006, by Juri/Autopoli/Thatcham, committed by the Legal Affairs Committee of the European Parliament.

gyengébb anyagból készülnek, tehát a hamisított termékek aránya szignifikánsan megnőne Európában. Az autóipari szektor szakértői szerint megoldásképpen ki lehetne alakítani egy olyan közös akkreditációs rendszert, amely kötelező lenne gépjárműjavítások esetén annak érdekében, hogy a minimális biztonsági követelmények mindig be legyenek tartva.

Álláspontunk szerint a fenti teljes liberalizáció több negatívumot rejt magában, mint amennyi hozzáadott értéke lenne. A formatervezésiminta-jogok az alkatrész-klauzulával karöltve védik az eredeti gyártó és a fogyasztó érdekeit is, ugyanis javítani lehet a gépjárműveket alacsonyabb áru másodlagos piaci termékekkel is, mindemellett a konkurens gyártók nem másolhatják a látható alkatrészeket korlátlanul. Ugyanakkor a teljes liberalizáció megfelelő biztonsági szttenderdek megkövetelése nélkül valóban átmeneti ideig fejtelenséget okozna az alkatrészek minősége terén, és ez egy olyan „veszélyes üzemi” környezetben, mint a közlekedés, nem biztos, hogy szerencsés.

IV.4. Díjazási rendszer kényszerengedélyeztetéssel

A díjazási rendszer abból a feltevésből indul ki, hogy a látható pótalkatrészek formatervezésiminta-oltalom-képesek, és a formatervezési minta hasznosítását kényszerengedéllyel bárki számára lehetővé kell tenni méltányos és megfelelő ellenszolgáltatás megfizetése mellett. Egy jól működő díjazási rendszer mindkét fél számára előnyökkel jár, az eredeti gyártó ellentételezést kap a minta megalkotásáért, míg a pótalkatrészgyártók jogszerűen léphetnek piacra, élénkítve így a versenyt, és a fogyasztók számára kedvezőbb árakat biztosítva.

A díjazási rendszer előnyeit korábban is észlelték már a jogalkotók, és mivel a TRIPS-megállapodás alapján jogszerűen bevezethető lenne, így az Európai Bizottság 1996-os irányelvi módosítási javaslata tartalmazott ezzel kapcsolatos rendelkezést. A rendelkezés – mint ismeretes – sosem került elfogadásra, főleg azért, mert *i)* a díjazás megállapításának alapjaiban nem tudtak megegyezni, és *ii)* a rendelkezést adminisztratív szempontból túl terhesnek ítélték meg.⁸⁹

Kétségtelen, hogy a díjazásos rendszer legnehezebb pontja az, hogy a díjazás mértékét megállapítsuk. A jogdíjak számítására persze már számos iránymutatást találhatunk. A nemzeti hivataloknak vagy az EUIPO-nak mindenképpen támogatnia kellene egy ilyen rendszert hivatalos iránymutatásokkal, és azzal, hogy az engedélyek EU versenyjogával való összhangját ellenőrzi.⁹⁰ A pótalkatrészek esetében a számítás alapjának annak az összegnek kell lennie, amely az eredeti gyártó oldalán költségként felmerült a minta megalkotásakor. A számításhoz számos módszer elképzelhető, de a kiindulási pontnak mindenképpen az eredeti gyártó ráfordításának kell lennie.⁹¹ A Bizottság által felvázolt méltányos és megfelelő ellenszolgáltatás (*fair and reasonable*) kalkulációs alap továbbra is ajánlatos azzal, hogy

⁸⁹ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 107.

⁹⁰ I. m. (77), p. 144.

⁹¹ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 109.

megkülönböztetéstől mentes (*non-discriminatory*) jellemzőt is hozzá szükséges venni. Ezen szabványok alkalmazására a szabadalmi jog által biztosított kimunkált joggyakorlat adhat támpontot, ennek vizsgálata meghaladja jelen tanulmány kereteit.

A díjazási rendszer előnyei akkor jöhetnek majd igazán elő, ha reális és napi szintű alternatívává válik a pótalkatrészek 3D nyomtatással történő előállítás, hiszen az eredeti gyártók és a független másodlagos piaci szereplők közötti kapcsolat alapjaiban fog megváltozni. Ezen változásra kívánunk töviden rámutatni a következő fejezetben.

V. A JÖVŐ: 3D NYOMTATÁS MINT ALKATRÉSZ-ELŐÁLLÍTÁSI LEHETŐSÉG

A jelenlegi helyzet a tanulmány II. fejezetében bemutatottak szerint megoldatlan. Álláspontunk szerint a jövő nem könnyíti meg a pótalkatrészek formatervezésiminta-oltalmának kérdését, sőt, csak komplikálja azt, mivel a technológia fejlődésével hamarosan elérhetjük azt, hogy az alkatrészeket egy informatikai fájl és egy háromdimenziós nyomtató segítségével bárki előállíthatja. Rövid kitekintést kívánunk tehát adni arról, ami előttünk áll, és talán már most érdemes a jogalkotónak az alkatrészekkel kapcsolatban elgondolkodni azon, hogy milyen változást jelentenek majd a piacnak a technológia adta lehetőségek.

V.1. A 3D nyomtatás technológiájáról

Ellentétben a hagyományos gyártási technológiával, ami az anyagok mozgatására és transzformációjára épül, a 3D nyomtatás additív gyártástechnológiaként, számítógép által vezérelve, vékony rétegek egymásra helyezésével építi fel a kívánt formát minimális hulladékot generálva. Ezzel a technikával könnyen és rugalmasan tetszőleges forma elkészíthető, aminek a paramétereit egy 3D tervezőprogrammal – vagy már létező objektum esetén 3D szkennelvel – méretarányosan, a legapróbb részletekig – bemélyedések, csúcsok, szükség esetén alátámasztások – kell meghatározni. Az így felépített modellt a program rétegekre bontja, és egy úgynevezett virtuálistírajn-fájlba, CAD⁹² fájltypusban közvetlenül a nyomtatónak továbbítja.⁹³ Számos eljárás létezik arra, hogy a generált 3D modellt kinyomtassuk. A nyomtató a fényérzékeny polimereket porállagú vagy folyékony állapotban, rétegenként viszi fel és keményíti meg a szükséges pontokban valamilyen fényforrás segítségével – hagyományos fényforrás, UV-lámpa, LED –, majd a felesleget eltávolítja.⁹⁴

Kezdetekben az additív termelést csak gyors prototípusgyártásra használták (úgynevezett *rapid prototyping*) költség- és időtakarékoság céljából, napjainkra viszont kiterjedt a

⁹² A CAD jelentése: Computer Aided Design.

⁹³ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 116.

⁹⁴ <https://3dprinting.com/what-is-%203d-printing/> (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

felhasználási kör a sorozatgyártású termékekre is.⁹⁵ Ehhez hozzájárult a nyomtatók pontosságának növekedése, illetve az anyagok széles körű felhasználhatósága is. Ma már szinte bármilyen anyagból – műanyag, fém, kerámia, papír, biosejtek stb. – létre tudunk hozni 3D-s nyomtatott objektumot.⁹⁶

A 3D nyomtatás és az abban rejlő lehetőségek köre és ezzel együtt a jelentősége is napról napra növekszik, ami a hétköznapijainkra is kihatással lesz. A növekedést jól mutatja, hogy a 3D nyomtatási ipar éves növekedési rátája 60% köré becsült.⁹⁷ A technológiai fejlődés mellett a jog szerepe is növekszik, hiszen a 3D nyomtatás során felmerülő jogi problémákra reflektálnia kell. A jogi problémák tárháza külön tanulmányt kívánna, hiszen felmerül a személyiségi jogok, az adatvédelem, a szerzői jog, a védjegyjog és a formatervezésiminta-jog rendelkezéseibe való ütközés lehetősége, azonban terjedelmi okok miatt jelen tanulmány csak a formatervezésiminta-jog, azon belül is a pótalkatrészek helyzetére tér ki röviden.

V.2. A 3D nyomtatás hatása az alkatrészpiacra

A technológia fejlődésének – és ezen belül a 3D nyomtatás megjelenésének – köszönhetően a következő évtizedekben a globális gazdaság mély paradigmaváltáson mehet keresztül. A gyártási folyamatok átalakulása új üzleti modelleket hív életre, ugyanis a 3D nyomtatók előállításának költsége folyamatosan csökken, és egyetlen nyomtató számos alkatrész előállítására képes. A gyártás és a készlet fenntartása is decentrealizáltá válik, és az ügyfelek számára több helyen lesz elérhető. A szállítás is teljesen átalakul, hiszen a 3D nyomtatás segítségével kizárólag a nyomtatóba szükséges alapanyagot kell fizikai csatornákon szállítani, a CAD-fájl egyszerű számítógépes továbbítással költségmentesen elér a címzetthez, így ez a technológia a teljes ellátási láncot, a gyártástól az elosztóhálózatokon keresztül a szállítóig, alapjaiban fog megváltoztatni.⁹⁸ Mindennek nyilvánvalóan az is a következménye, hogy az alkatrészeket nem szükséges olyan mennyiségben raktáron tartani sem, hiszen a leggyártásuk sokkal kevesebb időt vesz majd igénybe, és sokkal több helyen lesznek előállíthatóak. *Thomas Campbell* szerint mindez azt fogja eredményezni, hogy a gyártás részben eltávolodik a hatalmas gyártóktól, és áthelyeződik kisebb helyi hubokba, azokba az országokba, ahol a fogyasztó ténylegesen igényli az alkatrészeket.⁹⁹ A termelési és elosztási költség jelentős csökkenése azt

⁹⁵ *Horváth Bálint*: Digitális transzformáció és ipar 4.0. Szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem, elérhető: http://publikaciok.lib.uni-corvinus.hu/publikus/szd/Horvath_Balint_2018.pdf (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.), p. 38.

⁹⁶ <https://3dprinting.com/what-is-%203d-printing/> (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

⁹⁷ *Richard Adler*: Navigating Continual Disruption. Elérhető: <http://www.johnseelybrown.com/navigatingdisruption.pdf> (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.), p. 24.

⁹⁸ *Thomas Campbell, Christopher Williams, Olga Ivanova, Banning Garrett*: Could 3D Printing Change the World? Technologies, Potential, and Implications of Additive Manufacturing. Elérhető: https://www.atlanticcouncil.org/images/files/publication_pdfs/403/101711_ACUS_3DPrinting.PDF (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

⁹⁹ Uo., p. 11.

eredményezheti, hogy még egy termék kis mennyiségű előállítás is gazdaságilag vonzóvá válhat.¹⁰⁰ Mindez a piacra lépési nehézségeket is csökkenti, új utat nyit új piaci szereplők számára, és csökkenti az iparra jellemző centrealizáltságot. Ugyanakkor viszonylag kicsi annak az esélye, hogy a pótalkatrészeket majd otthonunkban nyomtathatjuk.

A 3D nyomtatásnak kétségtelenül széles körű alkalmazási területet fog nyújtani az autópár, ahol már most dolgoznak a technológia alkalmazhatóságán.¹⁰¹ A repülőgépiparban az Airbus és a Boeing már rutinszerűen alkalmazza a 3D technológiát bizonyos elemek legyártására.¹⁰² Az autógyártók már napjainkban szintén használják a technológiát bizonyos alkatrészek gyártására, illetve egy amerikai vállalat, a Local Motors már egy egész autót is képes volt legyártani a 3D nyomtatási technológiával. Az iparági szakértők 10-15 éves időtartamban jósolják azt, hogy a pótalkatrészeket tömegesen a 3D nyomtatás technológiájával fogják gyártani.¹⁰³

Az alkatrészpiacon a fentiekén kívül számos további hatással lehet számítani. Ugyanis a fogyasztók talán sokkal nagyobb részt fognak kivenni a termékek összeállításából és konfigurációjából azáltal, hogy online választhatják ki a termékeket, a megjelenést módosíthatják (a megjelenés személyre szabása), és egyszerűen kinyomtathatják a helyi kereskedésben/szervizben.¹⁰⁴ Az intelligens autók megjelenése annyiban ugyanakkor mindenképpen befolyásolja a gépjármű látható alkatrészeit, hogy egyre több szenzor, érzékelő és kamera található a gépjárműveken, egyre speciálisabb anyagokból készülnek. Kísérleteznek például olyan motorháztetővel, amely önmagában egy akkumulátor lenne, az elektromos autó áramforrása, és amelyet a nap is képes tölteni. Ezen látható alkatrészek előállítása ugyanakkor a 3D nyomtatás segítségével jelenleg nehezen elképzelhető, hiszen egy szenzor esetén összetett technológiáról beszélhetünk. Lesznek tehát olyan alkatrészek, amelyek a technológia korlátai miatt nem nyomtathatóak, vagy egyszerűen túl nagyok ahhoz, hogy egy szerviz helyiségében 3D technológiával nyomtathatóak legyenek.¹⁰⁵

Az alkatrészek tekintetében az is kérdéses lesz, hogy a másodlagos piaci szereplők hogyan tudják majd azokat az alkatrészeket nyomtatni, amelyeket az eredeti gyártók nem nyomtatnak, így hivatalos CAD-fájl nem létezik az adott alkatrész tekintetében. Nehezen elképzelhető ugyanis az az eset, hogy egy szkennel olyan alaposan tudjon beolvasni egy alkatrészt, hogy valamennyi biztonsági hozzávalót is felismerve képes legyen az eredeti előállítóval megegyező minőséget produkáló CAD-fájl létrehozására.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 118.

¹⁰¹ Az Audi jelenlegi kutatásaira lásd például: <https://www.audi.com/en/experience-audi/mobility-and-trends/working-world/3d-printing.html> (utolsó letöltés ideje: 2019. június 8.).

¹⁰² Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 116.

¹⁰³ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 115.

¹⁰⁴ I. m. (36), p. 130.

¹⁰⁵ Phil Reeves, Dinusha Mendis: The Current Status and Impact of 3D Printing Within the Industrial Sector: An Analysis of Six Case Studies. Intellectual Property Office, London, 2015, p. 18.

¹⁰⁶ Reeves, Mendis: i. m. (105), p. 19.

A versenyre és elérhetőségre gyakorolt, fent felvázolt pozitívumok mellett azonban meg kell említeni a 3D nyomtatás technológiájának jelenleg ismert negatív oldalait. A 3D nyomtatóval előállított termékek ugyanis a legtöbbször más rugalmassági és tartóssági jellemzőkkel készülnek, mint hagyományos módon előállított társaik. Mindezek mellett a különböző nyomtatók között hatalmas eltérés lehet abban a tekintetben, hogy ugyanazon CAD-fájlból milyen minőségű terméket nyomtatnak. Végül a rétegről rétegre nyomtatás a technológia legnagyobb kihívása, ugyanis teljen más stabilitást ad egy terméknek.

V.3. A 3D nyomtatás hatása az alkatrészekkel kapcsolatos formatervezésiminta-jogi vitára

A fentiekben láttuk, hogy mi a 3D nyomtatás háttere, és hogyan változtat(hat)ja meg az alkatrészipiacot. Milyen hatással lesz mindez a formatervezésiminta-jogi rendszerre? Elnézzve az autógyártók és a másodlagos piaci pótalkatrészek előállítói közötti jelenlegi feszültséget és érdekellentét, az biztosan nem fog változni, sőt várhatóan még kiélezettebb lesz, amelynek részleteit nehéz megjósolni, hiszen nem látjuk még teljesen a 3D technológia alkalmazhatóságának pontos részleteit.

A dizájnvédelmi igény valószínűleg nőni fog, mivel a kikényszeríthetőség csökkenése várható a nyomtatók elterjedésével. Mint azt korábban bemutattuk, a személyre szabhatóság szignifikáns növekedésével új üzleti lehetőségek jönnek, amelyek eredményeképpen az alkatrészek formatervezési mintái több irányból is érkehetnek: *i)* az eredeti gyártótól, *ii)* a másodlagos piaci szereplőtől, és *iii)* magától a fogyasztótól, akinek lehetősége lesz beleszólni az alkatrész megjelenésébe.¹⁰⁷ Az eredeti gyártók tovább próbálják majd védeni a látható alkatrészek megjelenését valószínűleg sokkal nagyobb variációszámban, tekintettel a 3D nyomtató által könnyedén előállítható variánsokra. A független szolgáltatóknak arra is lehetőségük nyílik, hogy saját maguk könnyebben állítsák elő a dizájnalternatívákat, így az eddigiekhez képest jelentősen megnövekedhet azon műhelyek/társaságok száma, amelyek kifejezetten gépjárműmegjelenés-tuninggal, illetve személyre szabhatósággal foglalkoznak. Összefoglalva, a 3D nyomtatás technológiájának erre a területre történő berobbanásával az várható, hogy jóval nagyobb számú variáns lesz egy formatervezésimintaoltalom-képes pótalkatrészből valóban oltalom alá helyezve, és a személyre szabhatóságot az eredeti gyártók is meg akarják majd – a jelenleginél is jobban – lovagolni.

Ugyanakkor a vitához erősen hozzátartozik, hogyan fog alakulni a formatervezésiminta-oltalomból eredő jogok kikényszerítése. A 3D nyomtatással jogosulatlanul előállított termékek utolérése ugyanis sokkal nehezebbé válik, mint a jelenlegi jogérvényesítés, hiszen sokkal nagyobb számban, szerteágazóan és kevésbé nyilvánvalóan tudnak előállítani pótalkatrészeket.

¹⁰⁷ Beldiman, Blanke-Roeser: i. m. (17), p. 126.

VI. ÖSSZEGZÉS

A technológia változások a formatervezésiminta-oltalom intézménye elé is új akadályokat gördetnek, a jogalkotónak a 3D nyomtatással, a mozgó dizájnok elterjedésével, a grafikus felhasználói felületek¹⁰⁸ nagy számával kapcsolatban felmerülő kérdésekre is válasszal kell szolgálnia. Az alkatrészekkel kapcsolatos szabályozási hiányosság ezzel szemben nem aktuálisan kialakult probléma, az már az irányelv megalkotásakor létezett, ugyanakkor éppen az időmúlásra tekintettel lenne itt az ideje, hogy a megoldás az irányelv részévé váljon. Álláspontunk szerint a formatervezésiminta-oltalom intézményét fenn kell tartani a gyártóknak, a teljes liberalizáció nem indokolt, mivel más eszközökkel is meg lehet oldani, hogy a kecske is jóllakjon, és a káposzta is megmaradjon. Az alkatrész-klauzula nemzeti szinten történő bevezetése vagy éppen egy engedélyeztetési rendszer lehet a megoldás, amely ténylegesen félúton helyezkedik el. Mit mondhatnánk, a gép forog, az alkotó pihen? Sajnos nem, a (jog) alkotónak még igen sok teendője van az gép továbbforgatásával kapcsolatban, pihenésre jelenleg nincs idő.

¹⁰⁸ A témában lásd *Baksay-Nagy György*: Modernkori problémák: Dizájnvédelem a képernyőinknek. Infokommunikáció és Jog, 15. évf. 71. sz., 2018, p. 78–85.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

JÁMBOR LAJOS ÉS BÁLINT ZOLTÁN MŰÉPÍTÉSZ MUNKÁSSÁGA – I. RÉSZ: „KÖVÉ VÁLT EZREDEVES TÖRTÉNETE A MAGYARNAK” – AZ INDULÁS ÉVEI

Az építészettörténészek véleménye szerint a millenniumi ünnepségektől az első világháborúig terjedő századforduló hazai építészete az egyetemes építészettörténet legfontosabb magyar vonatkozású korszaka. E nagyjából két évtizedet felölelő időszakban országszerte sok ezer új épületet emeltek, amelyek java része mindmáig városaink épített környezetének meghatározó eleme. E korszak több stílusirányzatot is felvonultatott, de mind közül a legkülönlegesebbnek és a legtöbb vitát kiváltónak a szecesszió bizonyult.

A békés, virágzó korszak 1914-ben hirtelen véget ért. Miként az egész ország, vele együtt az építészet is csak nagy nehézségek árán, hosszú idő után tudott úgy-ahogy magához térni az első világháború, majd a Trianon okozta sokkból: a háború okozta gazdasági összeomlás és a területvesztés miatt a beruházások, megrendelések erősen beszűkültek.

Az 1920-as évektől az építészet terén sok irányban zajlott az útkeresés: abban az időszakban sokféle stílusbeli hatást lehetett tetten érni, miközben egyre ádázabb vita zajlott a nemzeti építőművészet mibenlétéről. Az 1890-es évektől az 1930-as évekig terjedő korszakban igen sok kiváló építész működött Magyarországon, de nagy részük életműve koránt sincs feldolgozva. Az építész óriásokról több monográfia készült már, de számos tehetséges, sikeres építőművész munkásságáról csak érintőlegesen esik szó a korszakot összefoglaló jelleggel tárgyaló építészettörténeti munkákban. Ezt a adósságot kívánja a szerző egy parányival csökkenteni a most induló cikksorozattal, amelyben megemlékezik születésének 150. évében Jámbor Lajosról és a vele egy életre szövetségre lépett Bálint Zoltánról.

Tisztelgés Jámbor Lajos születésének 150. évfordulója előtt

Az 1869-ben született *Jámbor Lajos* munkássága örökre összefonódott építész kollégájával, *Bálint Zoltánéval*. Együtt jártak egyetemre, majd a diplomaszerezés után néhány évvel közösen alapították meg a *Bálint és Jámbor* társas céget, amelyben tulajdonosként és egyben építési vállalkozóként együtt dolgoztak – mondhatni – alkotómunkájuk végéig.

Az írásai, társaságbeli szereplése, családtagjai és leszármazottai révén jóval ismertebb Bálint Zoltán mellett Jámbor Lajos egy kicsit mindig árnyékban maradt, önállóan alig lehet a nevével találkozni – ezért születésének 150. évfordulója tiszteletére egy kicsit erőteljesebben irányítjuk rá a figyelem fókuszát. Az első fejezetekben külön-külön ismertetjük Jámbor, il-

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

letve Bálint életrajzi adatait és a pályakezdésük utáni néhány évben még önállóan végzett tevékenységükre vonatkozó információkat. Közös cégük 1897. évi megalakulásától kezdve az építészpáros közös munkásságát tárgyaljuk.

Négyrészes cikkünk nem építészettörténeti szempontból dolgozza fel Jámbor Lajos és társa életművét – erre a szerző nem is tudna vállalkozni –, inkább egyfajta korrajzot kívánunk felvázolni. Cikksorozatunk nem korlátozódik építészettörténeti szempontból legjelentősebbnek bizonyult műveik bemutatására, céljaink között nem szerepel műveiknek a többi építész teljesítményéhez való viszonyítása – ezt megtették a korszak magyar építőművészetét tárgyaló szakértők. Törekedtünk viszont az építészpáros jelenleg azonosítható munkáinak felkutatására, elsődlegesen a korabeli forrásokra támaszkodva.

A digitalizációnak hála, ma már igen sok információt lehet felszínre hozni az egykori sajtóhírekből és a szakfolyóiratok cikkeiből, amelyek segítségével számos, eddig nem ismert tény, adatot össze lehet gyűjteni. Az egykorú források alapján a jelen cikksorozat szerzőjének sikerült részben pontosítania, részben számottevően kiegészítenie a két építész – vagy önállóan, vagy a Bálint és Jámbor cégben folytatott – tervezőmunkája révén megvalósult létesítményeket felsoroló jegyzékeket. A szerző jó néhány elkészült, de eddig számba nem vett építészeti alkotást azonosított, az építészettörténeti tanulmányokban felépítettként jegyzett néhány épületről viszont egyértelműen bizonyítottan látja, hogy azok a tervasztalon maradt művek sorába tartoznak.

A szaklapok és a napisajtó közleményeinek felidézésével Bálint Zoltán és Jámbor Lajos műveinek ismertetése mellett bemutatjuk azok recepcióját – ezáltal egyfajta korrajzot adunk arról, milyen volt száz-százhusz évvel ezelőtt a fiatalon ismertté, sikeressé vált építészársak munkáinak a fogadtatása. Mindebből következik, hogy az alábbiakban nem feltétlenül a mai építészettörténetészek értékrendje szerinti legkiemelkedőbb alkotásokról esik a legtöbb szó – azok a művek kerülnek előtérbe, amelyeket a kortársak méltattak komolyabb figyelemre.

Ez a megközelítés lehetővé teszi az eleve időleges szándékkal készült, illetve a történelem viharai miatt megsemmisült műveknek a bemutatását is, amelyek dokumentálásáról – szerencsére – a sajtó annak idején gondoskodott. Közülük első helyen az 1900. évi párizsi világkiállítás áll, amely úgy Magyarország, mint a két ifjú építész számára fordulópontot jelentett. Ez a kimagasló jelentőségű esemény mind az országnak, mind a Bálint és Jámbor irodának világraszóló sikert hozott – ezért a rendelkezésre álló irodalom csekély töredékének segítségével mi is erről számolunk be a legkövetkezőben a második részben.

A sikeresen megvalósított középületekről, villákról, bérpalotákról és más munkáikról szól a következő rész. A negyedik szakasz egyik fejezete a tervezőasztalon maradt művek közül mutat be néhányat, a második Bálint és Jámbor új technológiák iránti érdeklődéséről szól, a harmadik a Tanácsköztársaság idejére eső, május 1-jéhez kapcsolódó szerepüket tárgyalja, az utolsó fejezet pedig a kettejük életművét gyakorlatilag lezáró, 1930. évi Építészeti Világkongresszushoz kapcsolódó kiállítás, illetve sajtópolémia néhány tanulságos gondolata

tát idézi fel. A függelékben a szerző saját kutatásai alapján Bálint Zoltán és Jámbor Lajos ma ismert – kis részben egyéni, nagyrészt közös – munkáiról készített listát közöljük.

Bízunk abban, hogy belátható időn belül elkészül az előző századforduló egyik legsikeresebb építészduójának teljes életművét feltáró, sokak által hiányolt monográfia, amelyhez szerény mértékben e cikksorozatban feltárt kutatási eredmények is hozzájárulhatnak.

Jámbor Lajos rövid életrajza

Frommer Lajos néven, 1869. október 31-én született Pesten; apja *Frommer Ignác*, anyja *Winter Franciska* volt.¹ Magánéletéről szinte semmilyen információval nem rendelkezünk; annyi bizonyos, hogy családnévét Jámborra magyarosította, saját családot sosem alapított. A Magyarország című napilap 1889. március 31-ei számában a névváltoztatások rovatban olvasható: belügyminiszteri engedéllyel „Frommer Lajos budapesti illetőségű ugyanottani lakos ’Jámbor’-ra” változtatta a nevét.² Érdekes módon egy 1898. novemberi sajtóhírben már így jelenik meg a neve: Jámbor (Frommer) Lajos,³ de csak találgathatunk: vajon az érintett adta meg ebben a formában a nevét a névváltoztatási kérelem beadása után?

Családi állapotáról két hivatalos levéltári dokumentum szolgáltat – tudomásunk szerint korábban még nem publikált – adatokat. Az egyik irat az 1941. évi népszámlálás Jámbor Lajos által saját kezűleg kitöltött lakásíve az építészársával együtt épített és korábban közösen tulajdonolt, Budafoki út 9–11. számú házból. A IV. emelet 4. számú lakásban nőtlen, egyedülálló főbérlokként lakott, foglalkozása: „magánzó, háztulajdonos”. Az iratból kiderül, hogy Jámbor Lajos 1911. augusztus 1-jén költözött a lakásba, amelyért 1941-ben évi 1200 pengő lakásbért fizetett. A gázzal fűtött, víz-, villany- és gázvezetékkel ellátott lakáshoz 2 utcai szoba, 1 hall, 1 cselédszoba, előszoba, konyha, fürdőszoba, kamra tartozott. A háztartási munkát a lakásba bejelentett cseléd, az 1893-ban született *Preszker Mária* végezte, aki a fővárosban 1910 óta, Jámbor lakásában pedig 1936 óta lakott.⁴

Műegyetemi diákéveit az 1887/88. tanévben kezdte a *Királyi József Műegyetem* építész szakán.⁵ A Műegyetem által az 1891/92. tanévre kiadott évkönyv tanúsága szerint 1891-ben kapta meg építész oklevelét.⁶ Szakképzésével kapcsolatban érdekes adalékokat szolgáltat az *Ezredéves Országos Kiállításon* szereplő képzőművészeti csoport által kiadott

¹ Halotti anyakönyvi kivonat. 1955. november 6. HU_BFL_XV_20_1_XXXIII-1_a_A846_0782.

² Névváltoztatások. Magyarország, 1899. március 31., 90. sz., p. 16.

³ Magyarország Párisban. Magyar Ujság, 1898. november 19., 321. sz., p. 9.

⁴ HU_BFL_IV. 1419.j 40. szlj., XI. Budafoki út 9–11., 33. sz. lakásiv.

⁵ A Királyi József-Műegyetem programja az 1888/9. tanévre. Harmadik rész. Az 1887/8-iki tanévben bejegyezve volt hallgatók, p. 40: http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/weblap.php?step=2&cat=tanrendek&konyvtar=./tanrendek/1888_89/&alcim_id=2010.

⁶ A Királyi József-Műegyetem programja az 1891/92. tanévre. Negyedik rész. Névjegyzéke azon végzett műegyetemi hallgatóknak, kik az 1891. június 30-ig a Királyi József-Műegyetemtől (építész, gépészmérnöki, mérnöki vagy vegyészi) oklevelet ... nyertek ..., p. 52: http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/weblap.php?step=2&cat=tanrendek&konyvtar=./tanrendek/1891_92/&alcim_id=1999.

katalógus, amely szerint építészeti ismereteit Berlinben alapozta meg, ahol egy éven át „Wohlgemuthnál, Kayser & Gronheinsnél tanult, de tanulmányait Budapesten fejezte be Krenczer, Alpár és Lechner tanárok vezetése alatt.”⁷ Az adatokat ellenőrizve megtudhatjuk, hogy Gabriel Wohlgemuth építőmester a berlini városi tanács tagja, a berlini építészek ma is működő egyesületének, a Berliner Baugenossenschaftnak alapító tagja volt; Berlinben ma egy utcanév is őrzi emlékét.⁸ A „Kayser & Gronheins” név mögött feltehetően a *Heinrich Joseph Kayser* és *Karl von Großheim* által 1872-ben alapított építésziroda rejtőzik. A *Kayser & von Großheim* cég az alapítása utáni években már jelentős sikereket ért el Németországban.⁹ Bizonyíték nincs rá, de azt is joggal feltételezhetjük, hogy a „Krenczer” név mögött az a *Kreuzer Károly* műépítész rejtőzhet, aki az ezredéves kiállításon *Mauthner Ödön* pavilonját tervezte.¹⁰ A „külsőleg igen ügyesen faháncsal borított”, leleményes faépületről Bálint Zoltán elismerőleg írt a kiállítás építészetét bemutató reprezentatív kötetében.¹¹ A pavilonról Klösz György által készített fényképfelvételt *Budapest Főváros Levéltára* (BFL) őrzi.¹²

1. ábra: Frommer Lajos 1895-ben¹³

⁷ Ezredéves Országos Kiállítás 1896. A Képzőművészeti Csoport képes tárgymutatója. Budapest, Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, 1896, p. 46.

⁸ 125 Jahre Berliner Baugenossenschaft. Berlin, Arkadien, 2011, p. 14.

⁹ *Heinrich Joseph Kayser*: https://berlingeschichte.de/lexikon/mitte/k/kayser_heinrich_joseph.htm.

¹⁰ Az 1898. évi Budapesti cím- és lakjegyzékben a Teréz körút 24/a laccímen lakó műépítész Krenczer, az 1899. évben Kreutzer névalakban, a MMÉE 1894. évi közlönyében és a millenniumi kiállításról szóló szakmunkában Kreuzer néven szerepel.

¹¹ *Bálint Zoltán*: Az ezredéves kiállítás architektúrája. Schroll Antal és Tsa műkiadása, Bécs, 1897, p. 41.

¹² A kép leltári száma: HU_BFL_XV_19_d_1_10_049, megtekinthető a Hungaricana adatbázisban.

¹³ Frommer Lajos pályanyertes terve. Ország-Világ, 16. évf. 1895. 15. sz., p. 239.

Visszatérve Frommer Lajos tanulmányaira: a fentebb idézett rövidke szakmai életrajz is megemlíti a tanárai között *Alpár Ignác* és *Lechner Ödön* nevét, de számos más forrásból tudható, hogy *Hauszmann Alajos* is a mesterei közé tartozott. A *Vasárnapi Ujság* 1899-ben közölte egy rövidke életrajzát, amelyben megemlítik, hogy egyévi berlini tartózkodás után beutazta Német-, Francia- és Olaszország nagy részét. Hazatérve egy ideig „Hauszman (sic!) tanár építészeti irodájában dolgozott, 1896-ban pedig Alpár Ignác mellett mint a történelmi épületcsoportok művezetője, majd Lechner Ödön műépítész” mellett működött.¹⁴

Részlet Hauszmann Alajos naplójából

Hauszmann Alajos 44 évet töltött a műszaki egyetemen tanítással. Ő maga kérte nyugdíjazását, mégis nehéz szívvel vált meg tanári katedrájától.

Naplójában ezt írja: „...igaz szeretettel és teljes odaadással igyekeztem megfelelni kötelességemnek... és ha visszatekintek életemnek ezen munkás éveire, a megelégedés érzete fogja el szívemet, mert látom tanári fáradságomnak eredményét az ifjú építész-generáció munkásságában, melynek legkiválóbb tagjai a Műegyetemről kerültek ki.”

Névsorba szedve megemlíti azokat a tanítványait, akik később az irodájában is dolgoztak – köztük Bálint Zoltánt és Jámbor Lajost.¹⁵

A *Budapesti Műegyetem Levéltára* állományában őrzött jegyzőkönyv tanúsága szerint az *Építőipari Műszaki Egyetem Egyetemi Tanácsa* 1955. június 3-ai ülésén jubileumi diplomák kiadásáról határozott, többek között arról, hogy Jámbor Lajos okleveles építészmérnököt gyémántdiplomával tüntetik ki.¹⁶ Arról nincs információ, miért késett éveket a gyémántdiploma átadása. Az eseményről nemcsak az egyetem évkönyve, de a napisajtó is megemlékezett; innen lehet tudni, hogy Jámbor 1955. július 2-án *Cholnoky Tibor* rektortól átvette a gyémántdiplomát.¹⁷

Jámbor Lajos az ünnepség után nem sokkal, 1955. november 6-án, 86 éves korában hunyt el a Rókus Kórházban. A BFL gyűjteményében sikerült rátalálni halotti anyakönyvi kivonatára, amelyben a következő adatok szerepelnek: családi állapota nőtlen, foglalkozása építészmérnök, lakcíme: XI. Budafoki út 9–11., halálának oka: tüdőgyulladás, agylágyulás.¹⁸ Leszármazottai nem lévén, félő, hogy hagyatéka megsemmisült. A *Kozma utcai izraelita temetőben* található sírja 2005 óta védelem alatt áll.

¹⁴ A párisi kiállítás magyar termei. *Vasárnapi Ujság*, 1899. december 17., 51. sz., p. 848–850.

¹⁵ Hauszmann Alajos naplója. Építész a századfordulón. Gondolat, Budapest, 1997, p. 116.

¹⁶ Építőipari Műszaki Egyetem, egyetemi tanácsülések. 1955. június 3. és Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Évkönyve, 1955–1956, p. 207.

¹⁷ Gyémánt- és aranydiploma átadási ünnepség. *Szabad Ifjúság*, 1955. július 4, p. 6.

¹⁸ Halotti anyakönyvi kivonat. HU_BFL_XV_20_1_XXXIII-1_a_A846_0782.

A pályakezdés – Frommer néven és még egyedül

Frommer Lajos a diplomaszerezést követő évben, 23 éves korában kérte felvételét a *Magyar Mérnök- és Építész-Egyletbe* (MMÉE), ahová *Jablonszky Ferenc* ajánlotta tagnak.¹⁹ 1899-ig az eredeti családnévét használta, a pályakezdés időszakában elért első eredményeire ezen a néven lehet rátalálni.²⁰

Az MMÉE az általa 1877-től rendszeresített pályázatokkal kívánta elősegíteni egyrészt a fiatalok tehetségének kibontakozását, másrészt egyes aktuális témákra felhívni a tagság figyelmét. Az egyes szakosztályok évente több pályázatot is meghirdettek: rendszeres volt az ún. kis- és nagypályázatok kiírása, amelyek a nevükben is jelezték a feladatok nagyságrendjét. A fentiek mellett 1891-től évente *Ybl-pályázatot* is kiírtak, amelynek tárgya többnyire különleges tervezői feladatot jelentett.²¹

Frommer a sajtóhírek alapján több szakmai megmérettetésen – többek között az MMÉE építész szakosztálya által meghirdetett pályázatokon – szerepelt sikerrel. A korabeli szaklapokban úgy a pályázati kiírásokat, mint az eredményeket rendre közzétették; ez utóbbi kapcsán első ízben 1894-ben tűnt fel a neve. *Wünsch Róbert* cementgyáros az ezredéves kiállításon cement- és gipszlemezekből szándékozott egy nyaralót felépíteni, amelyre pályázatot írtak ki az MMÉE tagjai számára. Az *Építő Ipar* c. műszaki hetilap *Cément- és gipszpallókból építendő nyaraló* címen mutatta be Frommer pályázatának néhány rajzát, illetve ismertette a bírálóbizottság véleményét.²² *In hoc signo* jellegű pályaművével Frommer a második díjat nyerte el, az első díjas *Sándy Gyula* lett. Az egyesület titkárának beszámolójából kiderül, hogy Frommer 1894-ben szintén második díjat nyert az MMÉE által a budapesti építőmesterek, kőműves-, kőfaragó- és ácsmesterek ipartestülete zászlójának megtervezésére kiírt pályázaton.²³

Az MMÉE 1896. évi építészeti nagypályázatának témája fővárosi vagy nagyobb fürdőhelyen tervezendő egyesületi mulatóhely tervezése volt. A kiírásban a mintegy 5 hold nagyságú telek parkosítása mellett sétautak, pergolák, zenepavilon, mesterséges tó, tenisz-, teke- és krikettpályák kialakítása, illetve egy kb. 500 fős, színpaddal rendelkező rendezvényterem, egy pálmaház, valamint a gondnoki és a kertészlakás megtervezése szerepelt. Az 1897. ja-

¹⁹ Egyesületi tárgyalások. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 1892. július 8., 28. sz., p. 276.

²⁰ A digitalizációnak köszönhetően egyre több korabeli dokumentumban lehet keresni – remélhetőleg eljön az az idő, amikor teljessé válhat a kutatás. A most rendelkezésre álló források alapján a teljességre törekedtünk, de bízunk abban, hogy az idő előre haladtával még több információt lehet majd összegyűjteni. A kutatás két alapvető forrása az ADTPlus és a Hungaricana adatbázis volt.

²¹ *Székelly Márton, Maróty Katalin*: A pályázat mint jelenség a késő historizáló építészet korában. *Építés – Építészettudomány*, 2018. 1–2. sz., DOI: 10.1556/096.2017.001.

²² Cément- és gipszpallókból építendő nyaraló. Tervezte Frommer Lajos. *Építő Ipar*. 1894. február 7., 6. sz., p. 63–64.

²³ Tiszti jelentés. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 1894. január, 1. sz., p. 39.

nuár 3-áig beadandó terveket véleményező zsűriben nem kisebb nevek, mint Hauszmann Alajos és *Schulek Frigyes* működtek közre.²⁴

A bírálóbizottság jelentéséből idézünk néhány mondatot Frommer *Sempre avanti* jellegű pályázatáról: „A tereméptménynak úgy külső, mint belső építőművészi kiképzése a tervezőnek dicséretére válik. A homlokzati és metszetrajzok egyöntetű szép és jól megértett barokk-formákat mutatnak, minden túlzás nélkül. Különösen sikerült a lépcsőház és a terem architektúrája úgy arányaiban, mint részleteiben; de szép és művészi invencióval oldotta meg a szerző a külső homlokzatot is, nagyon alkalmasan választván meg a stylust is az ily jellegű épület architektonikus kiképzésére. A rajzok ábrázolása dicséretes kézi ügyességről tanúskodik és a tervezet általában határozott művészi tehetségre vall.” A zsűri véleménye szerint ugyan egyik pályázat sem tökéletes, de „buzdításul a jövőre”, a bírálók a pályatársaknak messze felette álló munka szerzőjét díjazták, mert abban a pályaműben „határozott tehetség művészi gondolata és nagy koncepciója van lefektetve és e terv művészileg a legeggyöntetűbb”.²⁵ A *Pesti Hírlap* fontosnak tartotta megemlíteni, hogy a pályanyertes terv készítője „ugyanaz, akit fiatal kora dacára az ezredéves kiállítás egyik legkényesebb főladának megoldására érdemesítettek, amennyiben a kiállítási főkapu tervezését ... Frommer Lajosra bízták. Most kitüntetett tervével pedig méltán érdemelte ki” az MMÉE egyesületi nagy aranyérmét és a közoktatási minisztérium 600 forint értékű utazási ösztöndíját jelentő nagydíjat.²⁶

Az ezredéves kiállítás Andrassy úti főbejárója

A millenniumi kiállítás idején Frommer Lajos Alpár irodájában dolgozott, ahol fontos feladatot bíztak rá: ő vezette a történelmi főcsoport építkezéseit.

Első országos jelentőségű sikerét 1895-ben érte el: megnyerte az ezredéves kiállításához kapcsolódó egyik nyilvános tervpályázatot, melynek tárgya az Andrassy út tengelyében megépülő, I. számú főkapu kialakítása volt. A millennium lázában élő sajtó nem fukarkodott a pályamű és alkotója bemutatásával: az *Ország-Világnak* köszönhetjük például, hogy a pályázati zsűri véleménye mellett közölte a 26 éves Frommer Lajos fényképét (1. ábra) és keretes írásunkban ismertetett *Ezer év története kőben* című cikkét.

A pályanyertes munkáról a zsűri ezt mondta: „Frommer Lajos *Szabad az út* jeligével ellátott terve monumentális fölfogása folytán némileg nélkülözi ugyan a kiállítászerű könnyed és ideiglenes jelleget, de művészi megoldása az egész ifjú magyar építészgárdának dicsőségére válik. Méltó volna ez a terv arra, hogy mint az Andrassy-út végleges, állandó jellegű

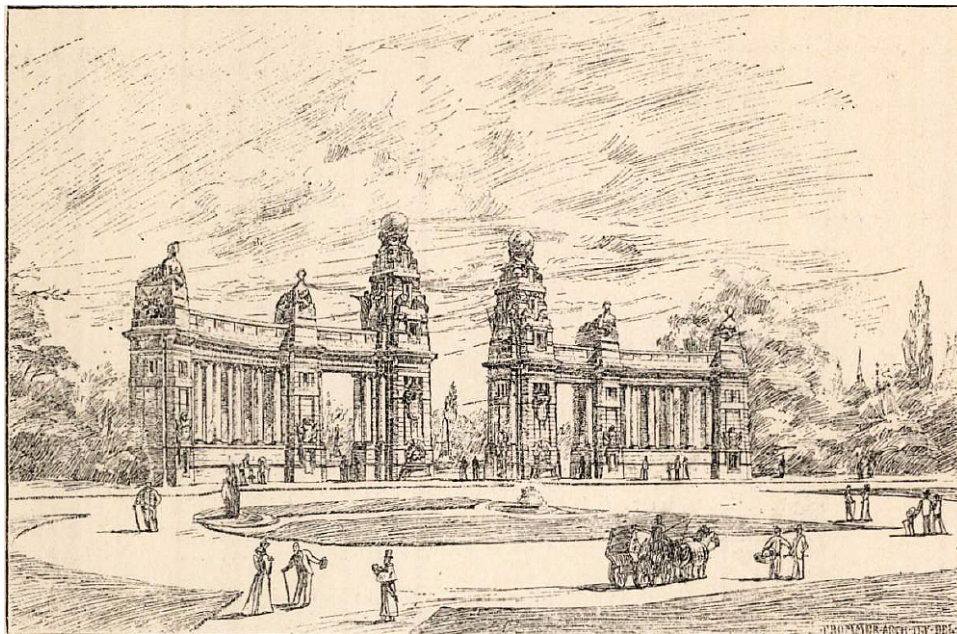
²⁴ A Magyar Mérnök- és Építész Egylet 1896. évi építészeti nagypályázata. Építő Ipar, 1896. április 15., 16. sz., p. 127.

²⁵ Az építészeti nagypályázat eredménye. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 1897. január, 1. sz., p. 57–59.

²⁶ Építészeti nagypályázat. Pesti Hírlap, 1897. március 6, p. 9.

befejezését a valódi anyagból, kőből építsék föl s a főváros bizonyára egy nevezetes, igazán művészi nívón álló művel volna gazdagabb.”²⁷

A *Magyar Szalon* 1895 őszén, a készülő kiállításról szóló beszámolóban közölte Frommer rajzát az Andrássy úti főkapuról, amely „ellátszik majd végig a mi gyönyörű boulevardunkon, a melynek szebb és mutatósabb berekesztést kívánni sem tudna az ember”²⁸ (2. ábra).

2. ábra: Az ezredéves kiállítás Andrássy úti főkapuja – Frommer Lajos rajza

A Vasárnapi Ujság hosszú sorozatot szentelt az ezredéves kiállítás legjelentősebb építményeinek; 1896 augusztusában a szerkesztőség a két főkaput mutatta be. Mint írják, Frommer szem előtt tartotta, hogy egy kiállítás főkapujának egyszerre kell ünnepélyesnek és esztétikusnak lennie. Az újságíró úgy véli, a tervező a kapu felépítésére megszabott, szerény költségvetés miatt tért el „a költségesebb és szokottabb diadalív” alaktól, és számításba véve a kapu előtti nagy szabad területet, „a sokkal szebb képpé alakítható szárnyas, vagy úgynevezett *pilon* kapuzat szerkesztését választotta. Az így készült kapuzat nagyon tetszetős, könnyed francia renaissance modorú építmény; arányai sikerültek, egyöntetűek és az egész mégis monumentális jellegű, mely bár csak ideiglenesnek készült, a kőépítkezésnek csalo-

²⁷ Frommer Lajos pályanyertes terve. Ország-Világ, 16. évf. 15. sz., 1895, p. 239.

²⁸ A készülő kiállítás. In: Magyar Szalon, 1895–1896, 24. köt. 179–182. hasáb (2. ábra).

dásig hűen sikerült utánzata.” A lap *Morelli Gusztáv* fametszetével mutatja be az impozáns látványt.²⁹

A millenniumi kiállítás eredményeit összegző kötetben *Schmidt József*³⁰ így méltatta a megvalósult főkapu tervezőjének munkáját: az „építész mellőzte a sablonszerű kapu-kiképzést, pylon-kaput tervezett, melyhez jobb- és baloldalt nagy sugárú ívezettel oszlopcsarnokok csatlakoztak. A kapu úgy eredetiségével, mint monumentális jellegével és méreteivel, valamint szépen megválasztott arányaival hatott és méltó bejárata volt a kiállításnak.” A kapu ívezete 65 m hosszú, a pilonok magassága 19 m, az oszlopcsarnok pedig 10,5 m magas volt. A favázis szerkezetet kőutánzatú vakolat borította, a díszítő és figurális szobrászmunkák gipszanyagból készültek. Frommer Lajos kiállítási érmet kapott a megvalósult tervéért.³¹

Bálint Zoltán fent már említett reprezentatív kötetében ezt írta Frommer pályadíjnyertes művéről: „A főkapu rendkívül monumentális hatású két 19 m magas pylonból állott, melyhez kétoldalt az egyenes zárású kapuzatok és ezeknek folytatásaként oszlopcsarnokok csatlakoztak, páros oszlopaik között négy interkolumniummal. Igen érdekes volt a kapuzatnak architektonikus felfogása, melylyel az építész a két pylon között lévő tulajdonképeni főutat és áthajtót átívezetlenül, teljesen szabadon hagyta. A kapuzatnak nemes barokk architektúrája, szép arányai és gondos részletezése egyaránt elismerésre méltók és kiválóan művészi hatásuk voltak.”³²

A millenniumi kiállítás egyik nagy érdeklődést kiváltó rendezvénye volt a *Nemzeti Szalon* tárlata, amelyen két termet szenteltek az építészeti műveknek. Frommer Lajos két vízfestménnyel szerepelt itt: az *Andrássy úti főbejáró* távlati képét és a *Sebestyén Artúrral* közösen készített templompályatervet állította ki. A műtárlatról beszámoló újságíró szavai szerint a „zseniális Frommer Lajos pompás művének szép távlatfestménye ugyanitt látható.”³³

Az ezredéves kiállítás történetét Frommer Lajosnak a mestere, Alpár Ignác által tervezett történelmi csarnokról írt cikkének rövid kivonatával zárjuk.

²⁹ Az ezredévi kiállítás kapui. Vasárnapi Ujság, 43. évf. 32. sz., 1896, p. 525–526.

³⁰ Schmidt József az 1896-ban létesített Szabadalmi Hivatal első elnöke volt, de mivel az ezredéves kiállítás kormánybiztosává nevezték ki, elnöki székét csak a kiállítás ügyeinek lezárása után, 1897-ben foglalta el. *Tószegi Zsuzsanna*: A hivatal élén – az elnökök pályaképei. In: Egy hivatal 120 éve. A Magyar Királyi Szabadalmi Hivataltól a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivataláig. Typotex, Budapest, 2016, p. 228.

³¹ *Schmidt József*: A kiállítás szervezete és berendezése. In: *Matlekovits Sándor* (szerk.): Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye, 3. kötet, Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1897, p. 118–119. és p. 285.

³² *Bálint*: i. m. (11), p. 39.

³³ *Architektúra a műtárlaton*. Pesti Hírlap, 1896. május 23., 142. sz., p. 6.

„Kővé vált ezredéves története a magyarnak”³⁴

A történelmi csarnok az egész ország területéről összegyűjtött, az Árpádoktól a Habsburgokig terjedő időszak architektúráját mutatja meg.

„Nem hiába az architektúra a művészetek anyja, egy művészet sem tükrözi vissza annyira korának sajtóságát, erkölcsait, szokásait, mint éppen az építő-művészet” – írja Frommer, majd így folytatja: Véletlenül ugyan, de „a három történeti főidőszak, az Árpádok, a vegyesháziai és a Habsburgok kora nagyjában összeesik a román, gót és renaissance építési korszakok idejével” – ezért kézenfekvő gondolat volt a három történelmi, illetve építészeti korszak együttes bemutatása.

A románkort a kereszténységet megteremtő kolostorokon keresztül mutatják be, „kik az új hitet hozzák be az országba, kiknek klastroma körül új, áldásos civilizáció keletkezik, kik a népnek valódi atyjai”. A szemközt épülő, a tó vizében tükröződő gótikus vajdahunyadi vár már a lovagkort jeleníti meg. „Az út felőli része festői várudvart ábrázol, olyat, melyen a lovagok egész generációi építkeztek” egészen addig, amíg „az Olaszország felől jövő humanisztikus áramlat a renaissance formáival együtt az újkor felvilágosultságát is magával hozza.”

Alpár Ignác az újkor beköszöntével erős fejlődésnek indult felső-magyarországi és erdélyi városokban gyűjtötte össze a reneszánsz épületcsoporthoz a történelmi motívumokat. „Rendre láthatni itt késmárki, bártfai, lőcsei, eperjesi, brassói motívumokat. ... A hazánk történetében beállott nagy változást pedig a török kiűzetését és a Habsburg abszolút uralom kezdetét, Mária Terézia és József korát, az épületcsoport másik oldala mutatja be.” Ebben az időben a politikai és a művészeti áramlatok egyaránt Bécsből indultak ki, és ez „nem maradhatott befolyás nélkül a bécsi udvarhoz vonzott magyar urakra” –, akik a bécsi urakéhoz hasonló palotákat és kastélyakat ugyanazokkal a művészekkel építtették meg.

„Igen, 'saxa loquuntur!' és a történelmi kiállítás épülete már magában is reprezentálja az ezredév történetét. Még az sem fog hiányzni, a mit a török, a német elvitt, széjjel hordott; mert legalább a kiállítás időtartamára ez a petrifikált történelem magába zárja mindazt, mit magyar műkincsekben, magyar hadi dicsőség jelvényeiben a szultán kincsháza, Bécs, Berlin, London muzeumai, főuraink gyűjteményei rejtegetnek, őriznek!

Bár ki se vitték, el se hordták volna!”

³⁴ Ezer év története kőben. Ország-Világ, 1895. április 14., 15. sz., p. 237.

Jámbor Lajos szakmai és közéleti szerepvállalása

Jámbor azok közé tartozott, akik szívesen vettek részt a hivatásukhoz kapcsolódó szakmai szervezetek munkájában. MMÉE-tagságáról már szóltunk, ebben a rövid fejezetben néhány választott tisztségét említjük meg az egykori sajtó hírei alapján.

Huszonnegyed magával alapító tagja volt az 1902-ben létrehozott, magánépítészekből álló *Magyar Építőművészek Szövetségének* (MÉS),³⁵ amelynek 1905 májusában a titkára lett.³⁶ 1904-ben Jámbor tervezte meg a MÉS Ferenciek bazárában kialakított új helyiségének a berendezését.³⁷

A *Magyar Képzőművészek Egyesületének* építészeti szakcsoportja 1903. évi tisztújító ülésén elnökké Lechner Ödönt, jegyzővé Komor Marcellt választották meg. A választmány tagjai lettek: Hauszmann Alajos, Jámbor Lajos, Kann Gyula, Korb Flóris és Schulek Frigyes építőművész.³⁸

1908-ban megítisztelő feladattal bízták meg Jámbort: a vallás- és közoktatásügyi miniszter az *Országos Képzőművészeti Tanács* tagjává nevezte ki hároméves időszakra. A tanácsba együtt került be mestereivel, Alpár Ignáccal és Lechner Ödönnel.³⁹ 1913 és 1916 között szerepel a neve az *Országos Középítési Tanács* tagjainak sorában, ahová az Országos Képzőművészeti Tanács delegálta.⁴⁰ A kereskedelmi miniszter 1917-ben további egy évi időtartamra nevezte ki a tanács tagjait – köztük Jámbor Lajost az „Országos Képzőművészeti Társulat” részéről.⁴¹

1918-ban alakult meg az *Okleveles Magyar Építészek Egyesülete*. A 103 alapító tag között találjuk Bálint Zoltánt, Györgyi Dénest, Komor Marcellt, Medgyaszay Istvánt, Petz Samut és másokat. Nagy megítiszteltetésnek számított, hogy az egyesület Jámbor Lajost választotta alelnökéül.⁴²

³⁵ Magyar építőművészek szövetsége. Pesti Hírlap, 1902. június 12., 159. sz., p. 8.

³⁶ A Magyar Építőművészek Szövetsége. Budapesti Hírlap, 1905. május 28., 146. sz., p. 19.

³⁷ A Magyar Építőművészek Szövetsége. Budapesti Hírlap, 1904. október 22., 292. sz., p. 16.

³⁸ A Magyar Képzőművészek Egyesülete. Független Magyarország, 1903. június 10., 442. sz., p. 11.

³⁹ Az Országos Képzőművészeti Tanács. Pesti Napló, 1908. július 11., 166. sz., p. 11.

⁴⁰ Budapesti Czim- és Lakásjegyzék. A ministeriumok főnhatósága alá tartozó hatóságok és intézmények. 1913: p. 374; 1914: p. 383; 1916: p. 389.

⁴¹ Az Országos Középítési Tanács tagjai. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1917. július 15., 28. sz., p. 264.

⁴² Okleveles Magyar Építészek Egyesülete. Építő Ipar, 1918. június 1., 21. sz., p. 165.

Bálint Zoltán – Jámbor Lajos későbbi építésztársa

Bleyer Zoltán néven született 1871. március 6-án Nagyváradon. 1888-ban még Bleyer néven iratkozott be a Műegyetemre,⁴³ de miután 1892-ben testvéreivel együtt nevet változtatott,⁴⁴ abban az évben már Bálint néven vette át építési oklevelét.⁴⁵

Egyetemi tanulmányai után külföldi tanulmányútra indult, bejárta Német-, Francia-, Svéd-, Spanyol- és Olaszországot, továbbá Angliát, Norvégiát, Dániát, Belgiumot és Hollandiát. Visszatérve Budapestre, *Korb és Giergl* műépítész irodájában dolgozott; az 1896-os millenniumi kiállítás alkalmával rábízták az iroda építkezéseinek a vezetését.⁴⁶

Hazatérése után nagy energiával kapcsolódott be az építészek szakmai közéletébe. A sajtóhírekből tudható, hogy 23 évesen kérte felvételét az MMÉE tagjainak sorába, ahová Frommer Lajos ajánlotta őt. A választmányi ülést 1894. február 3-án tartották.⁴⁷ Belépése után Bálint rendkívüli aktivitással vetette bele magát az egyesület munkájába; szinte nincs olyan tudósítás a szakmai összefüggésekről, ahol ne szerepelne a neve előadóként, felszólalóként. Nyilván ennek is köszönhető, hogy még ugyanabban az évben beválasztották az MMÉE közéleti szakosztályának a vezetőségébe.⁴⁸

Bálint legelső indítványa, amely az építészek aktív bekapcsolódását szorgalmazta az újonnan alakult Nemzeti Szalonba, nagy feltűnést keltett. A *Pesti Hírlap* egész hosszan ismertette Bálint arra irányuló javaslatát, hogy „a magyar építészek lépjenek a nagyközönség elé és állítsák ki művészi alkotásaikat csakúgy, mint teszik azt a többi képzőművészek: a festők és szobrászok”. Véleménye szerint az építészetet a legtöbben nem művészeti válfajnak, hanem csak keresetforrásnak tekintik. Több haszna is lenne, ha az építészek tömegesen lépnének be a Nemzeti Szalonba: a kiállításokon megismertethetnék a látogatókkal a műveiket, mert ez növelné az építőművészet iránti fogékonyságot. További üdvös eredménye lenne az egyesülésnek a hazai képzőművészek belső egyetértése. Bálint javaslata élénk visszhangra talált a jelenlévők között, sokan alá is írták belépési nyilatkozatot. A cikk ezekkel az optimista mondatokkal zárul: „A magunk részéről örömmel üdvözljük az építészek e legújabb mozgalmát, melynek eredménye remélhetőleg a legjobb lesz. A társművészek bizonyára majd

⁴³ A Királyi József-Műegyetem programja az 1889/90. tanévre. Harmadik rész. Az 1888/9-i tanévben bejegyezve volt hallgatók, p. 37: http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/weblap.php?step=2&cat=tanrendek&konyvtar=/tanrendek/1889_90/&alcim_id=2006.

⁴⁴ *Szentiványi Zoltán: Századunk névváltoztatásai 1800–1893.* Hornyánszky, Budapest, 1895, p. 32.

⁴⁵ A Királyi József-Műegyetem programja az 1893/94. tanévre. Negyedik rész. Névjegyzéke azon végzett műegyetemi hallgatóknak, kik az 1893. június 30-ig a Királyi József-Műegyetemtől (építési, gépészmérnöki, mérnöki vagy vegyészi) oklevelet ... nyertek ..., p. 53: http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/weblap.php?step=2&cat=tanrendek&konyvtar=/tanrendek/1893_94/&alcim_id=1991.

⁴⁶ *Szendrei János, Szentiványi Gyula (szerk.): Magyar képzőművészek lexikona.* Magyar és magyarországi vonatkozású művészek életrajzai a XII. századtól napjainkig. Köznevelési Minisztérium, Budapest, 1915, p. 144.

⁴⁷ Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 1894, p. 28.

⁴⁸ I. m. (47), p. 287.

nem látnak konkurenseket a belépő építésekben, hanem munkatársakat, akikkel vállvetve fognak működni a hazának és művészetének üdvére.”⁴⁹

Az indítványnak meglett a fogantatja: Bálint Zoltán sokadmagával – köztük Frommerrel – éveken át rendszeres kiállítója volt a Nemzeti Szalon által szervezett tárlatoknak, amelyeken bemutathatták építőművészi alkotásaikat.⁵⁰

3. ábra: Bálint Zoltán arcképe⁵¹

A későbbi években Bálint Zoltán szinte megszámlálhatatlan szakmai tisztséget töltött be; közülük a jelentősebbek: az *Építési Kongresszusok Állandó Bizottságának*, valamint a *Nemzetközi Művészeti Kongresszusok Állandó Bizottságának* elnöke, a Magyar Mérnök és Építész Egyletnek, illetve az Országos Képzőművészeti Tanácsnak választmányi tagja volt.⁵²

Bálint magánéletéről lényegesen több adat áll rendelkezésünkre, mint Jámor Lajoséról: tudjuk, hogy családot alapított, két fiútestvére szintén országos tekintélyt⁵³ vívott ki a maga szakterületén. 1911-ben fia született: *Bálint Péter*, a későbbi neves nefrológus professzor, az MTA levelező, majd rendes tagja; az ő egyik fia *Bálint András*, az ismert Kossuth-díjas színész. Bálint Zoltán egyik testvére, *Bálint Rezső*, szintén országosan ismert orvosprofesszor volt.

⁴⁹ Építészeink a „Nemzeti Szalon”-ban. Pesti Hírlap, 1894. december 18., 352. sz., p. 8.

⁵⁰ *Déry Béla, Bányász László, Margitay Ernő* (szerk.): *Almanach képzőművészeti lexikon*. Légrády, Budapest, 1912, p. 121–122., 151. és 176.

⁵¹ I. m. (14).

⁵² *Szentmiklóssy Géza* (szerk.): *A magyar feltámadás lexikona. A magyar feltámadás lexikona kiadása*, Budapest, 1930, p. 436–437.

⁵³ Bálint Rezső orvosprofesszor és Bálint Imre közgazdász.

Felesége, *Bálint Zoltánné* (*Stefánia Kedacsics*, egy keresztény horvát család sarja, aki miatt 1907-ben katolikus hitre tért⁵⁴) neve is többször felbukkan a sajtóban szakmai-társasági események, de főként az első világháború során végzett áldozatos munkája kapcsán.

Annak érdekében, hogy bemutathassuk a Bálint házaspárnak az I. világháború vészterhes idején gyakorolt önfeláldozó tevékenységét, előreugrunk az időben. Az MMÉE hadikórházának létrehozásában Bálint Zoltán, a kórház vezetésében és működtetésében pedig a felesége vállalt igen jelentős szerepet. A harcokban megsérült katonák ápolására 1914 őszén 50 ágygal nyitották meg Pesten a hadikórházat. Az eredetileg 100 napra tervezett működést 1915 elején meghosszabbították, és felemelték az ágyszámot. A hadikórházat 1916 januárjában zárták be, mivelhogy az akkori helyzetben nem volt rá tovább szükség.

Bálint terjedelmes beszámolót közölt a hadikórházról, amelyben felesége munkájáról így ír: Bálint Zoltánné „a gazdasági vezetés gondjain és munkáján kívül egy idő óta ápolást és műtősegédkezést is vállalt. ... Személye e sorok írójához olyan közel áll, hogy működéséről tárgyilagos véleményt mondani nem lehet hivatása.” A kórház sokszor részesült elismerésben; Bálint Zoltán a *Vörös Kereszt Egylet* igazgatóságának leveléből idézi a következőket: „az Egylet kórházában a tisztaság mintaszerű. Nem mulaszthatjuk el az alkalmat, hogy ... az ápolás vezetéséért Bálint Zoltánné úrasszonynak, a kórház főnöknőjének igaz és meleg köszönetünket ki ne fejezzük.”⁵⁵ A hadikórház működtetése érdekében kifejtett áldozatos munkájuk elismerésül Bálint Zoltán és felesége egyaránt megkapta a Vörös Kereszt hadi-ékitményes II. osztályú díszjelvényét.⁵⁶

Bálint Zoltán korai építésmunkái

A diplomaszerezést követő tanulmányútjáról hazatérve Bálint intenzív szakmai munkába kezdett. Első nagy sikerét az 1895-ben kiírt MMÉE-nagypályázaton érte el, amelyen második díjat nyert. A vidéki színház tervére kiírt pályázatra beérkezett öt pályamű közül Bálint Zoltán munkája ezüstérmet és elismerést érdemelt ki. A díjakat az MMÉE 1896. március 8-án tartott közgyűlésén adták át.⁵⁷

A *Budapesti Hírlap* az eseményről szóló tudósításában kiemelte a színházépítési pályázat komoly elvi jelentőségét. „Az utóbbi években számos nagyobb vidéki város állandó színházat épít, és ez a mozgalom szinte készületlenül találta a magyar építészeket.” A színházépítési technika terén az utóbbi időben bekövetkezett rohamos fejlődés egészen különleges tudást igényel. Ezért történhetett meg, hogy az építkező városok legtöbbször a magyar építészeket mellőzve, bécsi építészekkel építtette színházát. Az építészegyesület a pályázat kiírásával

⁵⁴ Bálint András: Apámról, elfogultan: https://www.doki.net/tarsasag/nephrologia/upload/nephrologia/document/Balint_Andras_megemlekezese_Balint_Peterrol.pdf.

⁵⁵ Bálint Zoltán: A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet hadikórházának története. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 50. évf. 4. sz., 1916, p. 19–24.

⁵⁶ Vöröskereszt kitüntetés. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 50. évf. 35. sz., 1916, p. 229.

⁵⁷ A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet közgyűlése. Építő Ipar, 1896. március 11., 11. sz., p. 94.

módot akart nyújtani tagjainak arra, hogy a színházépítés terén kiképezzék magukat. A bírálóbizottságban Hauszmann Alajos, Lechner Ödön, *Fittler Kamill* és mások vettek részt. Az első díjat *Hoepfner Guidó*, a másodikat Bálint Zoltán műépítész nyerte. A bírálat nagy elismeréssel szólt Bálint tervéről, melynek „alaprajza leginkább viseli magán egy vidéki színház jellegét, arkitekturája pedig nem mindennapi tehetséget árul el.”⁵⁸

Az *Építészeti Szemle* is elmarasztalta a városatyákat, amiért – főleg a színházi építkezések terén – idegen építésekhez fordulnak, pedig ez „veszélyes eltévelyedése a tervszerű és nemzeti iránynak”. A városatyák okulhatnak az MMÉE pályázatának eredményéből: „építészeink erőben és tehetségben hatalmas versenytársai a külföldieknek”, ambíciójukat tekintve pedig túl is szárnyalják őket. Az első díjat azért *Hoepfner Guidó* nyerte el, mert pályaműve jobban megfelelt a kiírásnak, mint a második díjasé. Bálint Zoltán pályázata művészi kézre vall, meglepően ízléses, és csak a díszlépcsőn múlt, hogy nem ő nyerte el az első díjat.⁵⁹

Az *Új Idők* Bálint két rajzával illusztrálja a pályázatról szóló beszámolót, szó szerint idézve a bírálatból a következőket: „sok eredeti szellemes felfogással megtervezett s különösen jól megrajzolt, s egyéni formaérzéstől duzzadó részletei után következtetve, nem mindennapi tehetséggel állunk szemben.” A cikket záró elismerő szavak: Bálint Zoltán pályaterve közel került a vidéki színház igazi típusához, és remélhető, hogy „további munkásságával csak szaporítani fogja első nagyobb sikerét, mely mint fiatal építész már is jogos büszkeséggel tölthet el.”⁶⁰

1896-ban írták ki első ízben a nagy mester tiszteletére alapított Ybl-pályázatot, melynek tárgya abban az évben egy utcai óraoszlop megtervezése volt. 1897. február 15-én tartották az ünnepi Ybl-ülést, melyen kihirdették a pályázat eredményét. A pályázatra beérkezett négy pályaművet Frommer Lajos előadó ismertette, a szavazás eredményeként az első díjat Bálint Zoltán érdemelte ki a *Több világosságot* jellegű pályaművével.⁶¹

Református gimnázium, Csurgó

A szerző kutatásai alapján fény derült Bálint Zoltán első két önálló, 1894-ben, illetve 1896-ban elnyert megbízására. Mindkét munkát nyilvános tervpályázaton indulva kapta meg; az első a csurgói, a második a csáktornyai új iskolaépület megtervezésére irányult.

A belső-somogyi evangélikus református egyházmegye 1894-ben hirdetett pályázatot a Csurgón felépítendő gimnáziumépület tervrajzaira. A kiírásban fontos feltételként fogalmazták meg, hogy az épület költségei nem léphetik túl a 70 ezer forintot. A beérkezett hat pályatervet az egyházmegye kérésére az MMÉE által felkért bírálóbizottság véleményezte, amely egyhangú véleménnyel Bálint Zoltán tervezetének ítélte az első díjat.⁶² A „fiatal

⁵⁸ Pályázat színház-tervekre. Budapesti Hírlap, 1896. március 11., 70. sz., p. 9.

⁵⁹ Az építészeti nagypályázat. Építészeti Szemle, 1896. 3. sz., p. 73.

⁶⁰ A vidéki színház mintája. Új Idők, 1896. március 29., 14. sz., p. 316.

⁶¹ Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. Építő Ipar, 1897. február 17., 7. sz., p. 50.

⁶² Új iskolaépület Csurgón. Pesti Hírlap, 1894. november 28., 332. sz., p. 9.

műépítész úr” megkapta a 400 forint pályadíjat, az épület tervét pedig bemutatták a vallás- és közoktatási miniszternek véleményezésre, egyúttal kérve anyagi támogatását. A minisztérium több változtatást kezdeményezett, amelyeket az építész végrehajtott, így megkapták az ígéretet az építkezés anyagi fedezetére.⁶³

Az egyházmegye közgyűlésének nyomtatásban közzétett jegyzőkönyve részletesen taglalja az építészeti terv módosításait, és közli a Bálint Zoltánnal kötött szerződés szövegét.⁶⁴

A *Dunántúli Protestáns Lap* 1895 januárjában részletesen beszámolt a kivitelre elfogadott, nyertes pályamunkáról. Mint megállapították, a pályázónak nem volt könnyű dolga, de szerencsésen megoldotta a feladatot: az aránylag csekély költségvetés ellenére az egyemeletes épületben ki tudta alakítani a kért helyiségeket. Bálint a jól megvilágított termeket egy széles folyosó körül helyezte el, a hasonló rendeltetésű termeket kellően csoportosította, a fizikai előadóteremmel kapcsolatos módosító kérelmeket elfogadta. A tantermek alapterülete 48, illetve 72 nm, a rajzterem 120 nm, magasságuk minimum 4 méter. Bálint a négyosztás igazgatói lakást is az iskolaépületben alakította ki. Szerencsés gondolat volt a dísztermi funkciót is ellátó, 200 nm-es tornaterem és a főépület összekapcsolása egy fedett folyosóval. „Költségvetését tekintve rendkívül kedvező ez a tervzet s csurgói iskolánk szerencsés lesz, hogy aránylag oly kis költséggel oly nagy és czélszerű épület birtokába jut” – fejeződik be a cikk.⁶⁵ A főgimnázium építése 1896 nyarán kezdődött, miután a pályázatnyertes *Morandini* céggel megkötötték a kivitelezési szerződést. A művezetéssel Bálint Zoltánt bízták meg.⁶⁶

Külön érdekesség, hogy 1942 nyarán az egyemeletes épületet kétemeletesre magasították: a tetőszerkezetet három részre vágták, és fokozatosan aláfalazták. A gimnázium 150. tanéve egy teljesen újjávarázsolt épületben nyílt meg.⁶⁷ A *Hungaricana* képtárában az eredeti, egyemeletes épületről is őriznek fotót.

Állami polgári fiú- és leányiskola, Csáktornya

Bálint Zoltán hamarosan másik pályázatot is elnyert: ez a csáktornyai polgári iskola tervének és költségvetésének elkészítésére vonatkozott.

Csáktornya nagyközség és a kormány között az 1895/96. tanévben megkezdődtek a tárgyalások a polgári iskola új épületéről. A kezdeti tervek szerint a község gondoskodott volna

⁶³ A csurgói ev. ref. főgimnázium értesítője az 1894–1895. tanévről. Vágó Gyula Könyvnyomdája, Csurgó, 1895, p. 196–197.

⁶⁴ A belső-somogyi ev. ref. egyházmegye ... közgyűlésének jegyzőkönyve, 1895. április 22. Kéthelyi ny., Kaposvár, 1895, p. 17–18.

⁶⁵ A csurgói ev. ref. főgimnázium nem sokára új épületet kap. *Dunántúli Protestáns Lap*, 1895. január 6., 1. sz., p. 14.

⁶⁶ A csurgói ev. ref. főgimnázium építése. *Dunántúli Protestáns Lap*, 1896. augusztus 23., 34. sz., 543. hasáb.

⁶⁷ Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium – Csurgó: http://reformacio.mnl.gov.hu/orokseg/csokonai_vitez_mihaly_reformatus_gimnazium_altalanos_iskola_es_kollegium_csurgo.

az építkezésről; ez ügyben megalakították az építőbizottságot, kapcsolatba léptek egy pénzügyintézettel, és 1896 januárjában kiírták az épületre a tervpályázatot. A községi önkormányzathoz mindössze egy pályázat érkezett be, de mivel az minden szempontból megfelelt a kiírásnak, elfogadták, és kifizették érte a kitűzött 1000 korona jutalomdíjat.⁶⁸

1896 júniusában a kormány azonban államosította a polgári fiú- és lányiskolát, ennek következtében az építkezésre vonatkozó megállapodások alapjaikban változtak meg. A finanszírozó immár nem Csáktornya, hanem a vallás- és közoktatásügyi minisztérium lett, amely az új épületre 94 462 forintot engedélyezett.⁶⁹ A támogatás fejében a minisztérium kikötötte, hogy a község köteles az iskolaépületnek helyet adó telket ingyenesen rendelkezésre bocsátani.⁷⁰ Az Építészeti Szemle 1896. július 31-ei számában közzétették a – véleményünk szerint csak pro forma – tervpályázati felhívást, 1896. augusztus 15-ei (kéthetes!) határidővel. A kiírásban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1874. szeptember 7-én kelt, 1258. sz. rendeletére hivatkoztak, amelyben a feltételek a legkisebb részletekig meg voltak határozva.

A kormány 1897. szeptember elején jóváhagyta Bálint módosított tervét, a kivitelezésre versenyfolyamatot írt ki, amelyet *Morandini Román és Társa* nagykanizsai vállalkozók nyertek meg. Az átadási határidő 1898. augusztus 15-e volt, amelyet az építők becsülettel teljesítettek, így az 1898/99. iskolaév az új épületben nyílt meg, azonban az ünnepélyes iskolaavatásra csak a tanév végén, 1899. augusztus 29-én került sor.⁷¹

Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter, egyben a csáktornyai kerület képviselője avatta fel az országhatár szélén felépült új iskolát, melynek létét országos érdekek nevezte. Beszédeben kitért a polgári iskolák készülő reformjára, hallgatóságát arra biztatva, hogy minél többen véleményezzék a tervezetet.⁷²

Bálint Zoltán munkájáról az iskola igazgatója, *Pálya Mihály* véleményét idézzük: „Iskolánk imponáló arányaival nemcsak egyik legszebb disze községünknek, de mint népoktatási czelokra rendelt épület ritkítja párját egész Zalavármegyében. Nincs rajta semmi pompa, nincs felesleges disz, magányosan áll nemes egyszerűségében, melyen már a laikus is mesziről felismeri a Muzsák komoly csarnokát.”⁷³

⁶⁸ A csáktornyai magy. kir. állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1899/1900. iskolai évről. Fischel Ny., Csáktornya, 1900., p. 8. Az értesítő szerint a Vállalkozók Lapja 1896. január 14-ei számában jelent meg a tervpályázati felhívás. A pályázattal kapcsolatban még egy érdekes hír került elő: a Zalamegye című lap 1897. szeptember 5-én közölte a nyilvános versenyfolyamat felhívást a csáktornyai polgári iskola felépítésével kapcsolatos kivitelezői munkálatokra; a pályázat benyújtásához szükséges dokumentációt a jelentkezők Bálint Zoltán és Frommer Lajos műépítészek irodájában vehették át. Társas cégük ekkor más működött, de a korábban elnyert pályázatot Bálint Zoltán még egyedül vitte végig.

⁶⁹ Megyei hírek. Zalamegye, 1897. augusztus 15., melléklet a 33. számhoz.

⁷⁰ I. m. (68), p. 8.

⁷¹ I. m. (68), p. 8–9.

⁷² A közoktatásügyi miniszter a csáktornyai iskolaavatáson. Vasárnapi Ujság, 1899. július 2., 27. sz., p. 455.

⁷³ I. m. (68), p. 9.

Az internetre vannak feltöltve képek az iskolaépület korabeli és mai állapotáról: örömmel konstatálhatjuk, hogy a kitűnő állapotban lévő iskolaépület ma is a tanulás szolgálatában áll. Jóleső érzés, hogy a csáktornyai (čakoveci) múzeum honlapján közzétett rövid ismertetőben megemlítik Bálint Zoltánt mint az épület tervezőjét (4. ábra).⁷⁴

4. ábra: A csáktornyai iskolaépület

A pusztaszeri emléktárgyak pavilonja az ezredéves kiállításon

Az 1896-os nagy nemzeti bemutatkozáson Bálint Zoltán nemcsak a Korb és Giergl iroda építészvezetőjeként, de önállóan is szerepelt: ő tervezte a pusztaszeri emléktárgyak pavilonját.

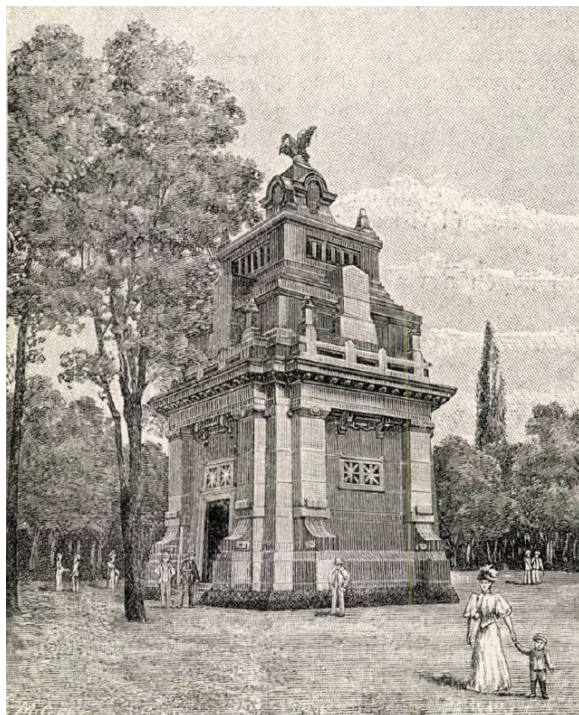
A millenniumi kiállítás egyik érdekes rendeltetésű csarnokáról adott előzetes hírt az Építő Ipar. A pavilon „alacsony kis dombon épül, amely dombot abból a földből emelik, amelyen a honfoglaló magyarok első országgyűlésüket tartották, s a hol a vérszerződést megkötötték. A „mauzóleumszerű” csarnok 16 méter magas lesz, „a tetején egy szárnyát kiterjesztő óriás turul-madárral”. A pavilonban Pusztaszerről származó földet tartalmazó emléktárgyakat mutatnak be és árusítanak.⁷⁵

Az ezredéves kiállítás eredményeit összegző, nyolckötetes műben ezt írták a pusztaszeri emléktárgyak kiállítási pavilonjáról. „Szép, tetszetős renaissance-formákban emlényjelleggel

⁷⁴ Državna građanska škola: http://phisculture.pomurski-muzej.si/cakovec/arhitektura_377/299_drzavna-gradanska-skola_868.

⁷⁵ Ezredéves kiállítás. Építő Ipar, 1895. október 16., 42. sz., p. 391.

80 m² területen és mintegy 6000 forint költséggel Bálint Zoltán tervei szerint épült pilóta-alapon⁷⁶ favázas falakból, mely falak külső-belső deszkázatára gipsz-vakolatból lettek felrakva az építészeti formák.” A pavilonért Bálint Zoltán kiállítási érmet kapott.⁷⁷

5. ábra: A pusztaszeri emléktárgyak pavilonja⁷⁸

Az ezredéves kiállítás alkalmából az *Országos Magyar Képzőművészeti Társulat* által szervezett tárlaton Bálint két művét mutatta be: a pusztaszeri emléktárgyak kiállítási pavilonjáról egy vízfestményt, az MMÉE által díjazott színházi pályatervéről pedig három tusrajzot és három vízfestményt.⁷⁹ „Bálint Zoltán díjazott színház-pályatervéről volt már alkalmunk dicsőre megemlékezni. A derék munka rajzaihoz a pusztaszeri pavilonnak eredetiségben bővelkedő ügyes tervrajza csatlakozik” – olvasható a *Pesti Hírlap* hasábjain.⁸⁰

⁷⁶ A pilótaalap a cölöpökre épített alapozást jelenti. Révai nagy lexikona, XV. köt. Révai Testvérek, Budapest, 1922, p. 456.

⁷⁷ Schmidt: i. m. (31), p. 107 és p. 285.

⁷⁸ Pusztaféri emlékcarnok. Építészeti Szemle, 1896. december 31., 12. sz., p. 281.

⁷⁹ Ezredéves Országos Kiállítás 1896. A Képzőművészeti Csoport képes tárgymutatója. Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, Budapest, 1896, p. 40.

⁸⁰ Architektura a műtárlaton. Pesti Hírlap, 1896. május 23., 142. sz., p. 6.

Bálint Zoltán szakirodalmi munkássága

Bálint már fiatakorában ismertté vált egyrészt építészként, másrészt jó tollú, írásban szívesen megnyilatkozó szakemberként. Ez utóbbira példa első nagyobb lélegzetű, *Esztétikai szemlélődések az építőművészet jelen hanyatlásáról* című, hétrészes cikksorozata, amelyből kiválóan le lehet mérni a fiatal Bálint Zoltán gondolkodásmódját, művészetfelfogását.

Sokat elárul a korabeli viszonyokról, hogy a szakma egyik fontos orgánuma, az Építő Ipar közlésre elfogadta az akkor még teljesen ismeretlen, 23 éves, külföldi tanulmányútjáról nemrég hazatért építész kényes témát feszegető tanulmányát, amely a hetilap 1894 októbere és decembere közötti számaiban jelent meg.

Nem könnyű röviden összefoglalni Bálint eszmefuttatását, amelyben először a régi művészetfelfogásról és annak változásáról elmélkedik. *Schlegel* „banálissá vált frázisát” idézi: „az építészet nem egyéb, mint megfagyott zene”, majd leszögezi: az építészetnek a ritmuson kívül a vonal, a forma és esetleg a szín bája ad művészi jelleget. A többi művészeti ághoz viszonyítva az építészet rafinált törvényeinek megértése sokkal finomabb művészi felfogást kíván meg: „az architektónikus szép fölfogása a legfogékonyabb lelket követeli, megértése pedig a legihlettebb művészt.” A Parthenon épp olyan élő művészeti lény, „organikus létező valóság, mint az Iliász vagy Michel Angelo Mózes; célja szintén bizonyos ismeretlen szépség után való törekvés. ... Az építészet a szép sejtelmének egy bámulatosan önálló megjelenése, mely azonban csaknem oly erőteljesen fejezi ki a művész gondolatát, korának erkölceit, érzelmvilágát, mint bármely más műremek.” Ez utóbbi gondolat az egész tanulmány vezéreszméje: Bálint végig arról elmélkedik, az egyes korok társadalmi berendezkedése miként határozza meg az adott korszak művészetét.

A görögöket „bámulatosan szép földön rendkívül értelmes és szép” népként írja le, akik egész intézményrendszert hoztak létre a szép testek kultuszának megteremtésére. Oka van annak, hogy *Periklész* lett a hellén műveltség legkitűnőbb megszemélyesítője, oldalán *Pheidiasz*sal, a valaha élt összes szobrászművész legtökéletesebbikével. Nem véletlenül az ő idejükben érte el az építőművészet a *Parthenonban*, az emberi teremtmény szellem egyik legnagyobb alkotásában megtestesülő tetőpontját. A felülmúlhatatlan antik művészetet a görög nép erkölcei, egyszerű, átlátszó, klasszikus tisztaságú eszméi teremtették meg.

A barbárok véget vetettek a nagy civilizáció virágzásának, elsöpörtek mindent, amit az megteremtett, azonban a népvándorlás után sem javult a helyzet: a nép hihetetlen nyomorba süllyedt. Éhínség, dögvész pusztított, az élet maga volt a kínszenvedés – nem csoda, hogy az emberek a vallásba menekültek, és a túlvilágba vetett hit vált egyetlen vigaszukká: így született meg a gótikus egyház. A gót stílusú építészetben a földtömegek a minimumra redukálódnak, helyüket óriási ablakok foglalják el, „az építményt csak a támasztó pillérek és ívek egész tömege tartja fenn. ... A belső diszítés teljesen meghazudtolja az anyagot.” A gótika művészete az emberi lélek megzavart egyensúlyának, a valóságból a bizonytalanba, az ismeretlenbe való vágyódásnak a képét tükrözi vissza.

Az olasz reneszánsz embere a maga módján művelt; nem okoskodik, de lát, a fejében több a kép, mint az eszme – írja Bálint. A finom felfogás képessége párosul az árnyalatok iránti érzékkel; „megvan benne az elvont, misztikus iránti gyűlölet, a térnek, világosságnak élénk érzete ... életeleme, lényegének része a művészetek szeretete.” Alig egy évszázad alatt keletkeztek a nagy olasz művészeti korszak remekművei, amelyek bámulatunkat ma is teljes mértékben bírják, mert tökéletességükkel a görög művészet alkotásaira emlékeztetnek.

A példaként felhozott következő korszakról, a rokokóról Bálint lesújtó véleménnyel van: „a nagy eszmék, ideálok letűntek”. Az állami élet a kegyencek uralmává süllyedt, a despotizmus hízelgéssel, kegyhajhászással párosul, az egyházat képviselő papok versenyt dőzsölnek a fejedelmekkel. A tartalom helyébe az üres formát állítják; a mindennek felett álló etikett elfogadhatóvá teszi a legaljasabb kicsapongást. A rokokó művészete már nem ismer határt. Tagadja a szerkezetet, vonalvezetése kusza, logikátlan, ugyanakkor ritmikus, bájos. A rokokó örökké mosolygó világa nem tartott sokáig, a milliók nyomorúságára épülő hazug pompa rövid idő alatt összeomlott: „megrendült bele a Bastille, és romjai alá temette ezt a felcicomázott, hiú korszakot”, és ezt követően a művészet visszatért az újra feltámadt klasszicizmushoz.

Történeti esztétikai fejtegetései után Bálint arra keresi a választ, a 19. századi társadalmi viszonyok alakulása, a műveltség és a közerkölcs állapota mennyiben idézte elő az építőművészetben tapasztalható hanyatlást. Úgy véli, a korábban mértéktelenül sanyargatott, elnyomott emberiség szabadsághoz és jogokhoz jutott ugyan, az egyéniség előtt tágas tér nyílt, azonban az emberek önzővé váltak: csak saját jólétük, boldogságuk megszerzése, a becsvágy és az élvezet szomjazása sarkallja őket – ez pedig maga az önzés. Az ember eltaszította magától a vallást, önnön kutató szellemére bízta magát, azonban az eredmény nemhogy nem elégítette ki: a lelki egyensúlya is felborult.

Az egész korszak művészete határozott dekadenciát mutat. És hogy az építészet hanyatlása miben nyilvánul meg? Nincs műiránya, nem találta meg építészeti nyelvét, amelyen magát kifejezhetné. „Azok a művek, melyek a mi időnkben keletkeztek, sohasem képeztek haladást ama korok legjobb műveivel szemben, melyeknek műirányában megszólaltak, sőt csak a legritkább esetben ütötték meg azok mértékét is ... a praktikus célok túlnyomóak lettek az ideálisok rovására.” A művészet már alig tudja követni a technika haladását, így ahelyett, hogy az építészet adta volna meg az ideának az anyagot és formát, az anyaggal együtt az ideát kényszeríti bele a kész formába.

A tanulmány végén Bálint Zoltán felteszi a kérdést: van-e remény arra, hogy a művészetek vagy éppen az építészet a közeljövőben fellendüljön? Erre nem tud határozott választ adni, de úgy véli, nem késhet soká az új művészi felvirágzás.⁸¹

⁸¹ *Bálint Zoltán: Esztétikai szemléldések az építőművészet jelen hanyatlásáról. Építő Ipar, 1894. I. rész: október 24., 43. sz., p. 507–508; II. rész: október 31., 44. sz., p. 518; III. rész: november 7., 45. sz., p. 529–530; IV. rész: november 14., 46. sz., p. 541–542; V. rész: november 21., 47. sz., p. 551–552; VI. rész: december 5., 49. sz., p. 572; VII. rész: december 19., 51. sz., p. 597–599.*

Ugyancsak az Építő Ipar adott helyet Bálint Zoltán kétrészes cikkének, amely az ezredéves kiállítás egyik rendezvényével, az építészeti műkiállítással foglalkozott. Bálint hosszan fejtegeti, milyen különleges műfajt képviselnek az architektúra és a rajz művészetének egyesülését képviselő építészeti rajzok, melyek készítése során nem fényképeszeti hűségre kell törekedni. Kiemeli a távlati rajz jelentőségét, és fájlatja, hogy nagyon kevés kiállító építész élt a perspektivikus ábrázolással. Számos külföldi példára hivatkozik: ott az építőművészeti tárlatokon inkább az ortogonális rajzok hiányoznak, a perspektivikusak szinte soha, és igen magas színvonalon művelik az építészeti rajz műfaját. A budapesti kiállításon sokan fényképeken ábrázolták az elkészült építményeket, pedig az építészeknek tudniuk kellene, hogy a fénykép a legkevésbé alkalmas a művészet hatásának felidézésére, hiszen a fénykép a legszolgáibb másolás, a művészeknek éppen az ellentéte. Bálint két nevet is említ: amíg Hauszmann Alajos műveinek bemutatását kifejezetten rossznak, addig Alpár Ignácét igen sikerültnek tartja. Megjegyezzük, hogy a hetilap egyik korábbi, a 23. számában B. Z. monogrammal is megjelent egy, a fentiekhez hasonló tartalmú rövid cikk, amelynek írója itt is hangsúlyozza, hogy az építészeti rajz ugyanolyan önálló műfaj, mint az akvarell vagy a pasztell. A szerkesztőség sietett leszögezni, hogy nem ért egyet a cikk szerzőjével, álláspontja kifejtésének csak a szabad véleménynyilvánítási jog tiszteletben tartása miatt adott helyet.⁸²

Bálint Zoltán múlhatatlan érdemei közé tartozik az ezredéves kiállítás építészeti bemutató, magyar, illetve német nyelven megjelent reprezentatív kötet publikálása. Bálint már a kiállítás ideje alatt előállt azzal a javaslatával, hogy meg kellene örökíteni a milleniumi kiállítás lebontásra ítéltetett épületeit, és a terv valóra váltásához nagy erővel igyekezett támogatókat találni. A téma iránt érdeklődők – többek között az Építő Ipar olvasói – a megvalósulás előtti fázisról 1896 végén értesülhettek. A beharangozó cikk írója fájdalommal gondol a közeli jövőre, amikor szétrombolják a városligeti tündérvárost. „Mentsük meg a maradandót az utókor számára, ha már az ideiglenes jellegű anyagot elpusztítja a megmáshíthatatlan végzet.” A nemes feladatra Bálint Zoltán vállalkozott: kiadót keresett az általa eltervezett nagyszabású műhöz, amely megörökítené az ezredéves kiállítás becses építészeti alkotásait. Bálint elsőként „a kiállítás objektumainak fényképezésére kizárólag feljogosított fotográfus-konzorciumhoz fordult a mű kiadása iránt”, de sem náluk, sem más magyar kiadónál nem járt sikerrel. Kénytelenségből külföldön keresett és talált kiadót: a bécsi Schroll cég vállalta a jókora beruházással járó mű kiadását – feltéve, ha biztosítják legalább 200 példány eladását.

Az MMÉE választmánya azonnal felkarolta a tervezett mű megjelenését, és előfizetési felhívással fordult a tagsághoz, 40%-os kedvezményt kínálva.⁸³ Az Építő Ipar néhány héttel későbbi, 48. számában jelezték, hogy az előfizetők száma elérte a 270-et. Ugyanebben

⁸² Bálint Zoltán: Az ezredéves műkiállításból. Építő Ipar, 1896. I. rész: július 29., 31. sz., p. 240–241; II. rész: augusztus 12., 33. sz., p. 254–255.

⁸³ Kiállításunk architektúrája. Építő Ipar, 1896. október 14., 42. sz., p. 321–322.

a számban jelent meg a tervezett kötethez íródott előszó Alpár Ignác tollából, amelyet az alábbiakban rövidítve idézünk.

Tisztelt Barátom! ⁸⁴

Az ezredéves kiállítás napjai meg vannak számlálva, megszűnik azoknak az építményeknek a létjogosultsága, melyekben gazdasági, ipari és művészeti fejlődésünk termékeit felhalmoztuk, eltűnnek azok a művek, melyeket a magyar építészet a kiállítás területén alkotott.

Nem volna méltányos, ha ezek az építészeti alkotások nyomtalanul vesznének el, ezért igaz örömmel üdvözöltem az Ön tervét, mellyel a kiállítás architektúráját méltó műben akarja megörökíteni.

Hogy mi volt a jelentősége ennek a kiállításnak, annak megítélését másokra bízom. Mi rámutattunk múltunkra, hogy vele igazoljuk igényeinket a jövőre nézve, s hogy erőt merítsünk a további fejlődéshez. Retrospektíve mutattuk be történeti fejlődésünk minden fázisán át egykorú kultúránk maradványait, azokat az emlékeit, amelyeket a hazánkat dúlt vésztlől és enyészettől megkímélt a sors.

Építészeti emlékeink csak az északi határszéli vármegyékben és Erdélyben maradtak meg eredeti épségükben; azokon a vidékeken, melyeket hatalmas hegyek, mint természetes védőbástyák zártak el és kíméltek meg a vad hordák barbarizmusától. E műemlékek a civilizált Európa előtt még nem eléggé ismeretesek.

A történelmi fűcsoporton kívül is létesült néhány épület történeti műemlékeink feldolgozásával, de kiállításunk épületeinek nagy része magán viseli a modern kor bélyegét és annak szellemében épült. Tervezőik a rájuk bízott feladatnak a legnagyobb részt derekasan és művészien feleltek meg: a nagyszámú kiállítási csarnok és pavilon közt határozott többségben vannak azok, melyek a kiállítások építészetének általános színvonalát elérik, sőt részben meg is haladják.

Hálát érdemlő feladat a kiállítás építkezésében felhalmozott művészi anyagot egy műben megörökíteni. Szíves örömet üdvözlöm szép vállalkozását, mellyel a magyar építőművészetnek, a magyar ezredéves kiállításnak, a magyar nemzetnek hasznos szolgálatot tesz.

Budapesten, 1896. évi október havában.

Szíves kézszorítással Alpár Ignác.

⁸⁴ Alpár Ignác előszavának kivonata. Építő Ipar, 1896. november 25., 48. sz., p. 363–364.

Az 1897-ben megjelent, nagy fóliós formátumú, 48 oldal szöveget, 59 szövegközi képet, továbbá 35 tábla professzionális minőségű fényképfelvételt magában foglaló kötet tartalmáról egészen röviden: megkerülhetetlen volt a kiállítás eszméjének és annak a vitának a bemutatása, melynek során eldőlt, országos vagy világkiállítást rendezzenek-e. Bálint ismertette az előkészületeket, a városligeti helyszínt, az épületek elhelyezkedési rendszerét, majd – külön csoportban tárgyalva a történeti, illetve a modern jellegű építményeket – leírta főbb ismérveiket, elemezte az összehatásokat, és megállapította művészi értéküket. A szöveges rész végén táblázatba szedve közölte mind a 213 építmény megnevezését, tervezőjét, kivitelezőjét, alapterületét, továbbá a teljes, illetve az egy négyzetméterre jutó építési költségét.

Az ezredéves kiállítás *architektúrája* címmel megjelent, elegáns kiállítású díszművel Bálint osztatlan elismerést aratott. Az igényes művészeti kiadványokra szakosodott bécsi Schroll Verlag a kötetet német nyelven is megjelentette.⁸⁵

6. ábra: A millenniumi kiállítás papír- és sokszorosítóipari csarnoka⁸⁶

⁸⁵ Die Architektur der Millenniums-Ausstellung, hrsg. und mit Erklärendem texte versehen von *Bálint Zoltán*. Kunstverl. A. Schroll, Wien, 1897. A magyar nyelvű kötet a Magyar Elektronikus Könyvtárban, a német nyelvű pedig az Universitätsbibliothek Heidelberg digitális könyvtárban hozzáférhető.

⁸⁶ *Bálint*: i. m. (85), p. 28.

A Budapesti Hírlap 1908. évi karácsonyi számában közölte Bálint Zoltán cikkét a magyar építőstílus kérdéseiről. A *Modern stílus – magyar stílus* címet viselő rövid eszmefuttatásban arról elmélkedik, létezik-e magyar művészeti – főként magyar építőművészeti – stílus, és ha igen, milyen a viszonya a modern építészethez. Bálint a múltba visszatekintve leírja, hogy a rokokó és az empire stílus után új stílus nem alakult ki, helyette jött a régi irányzatok feltámasztása a klasszicizmustól a barokkig. A 19. század utolsó évtizedében gyakorlatilag átmenet nélkül támadt művészi forradalom viszont új elveket és törvényeket keres annak érdekében, hogy a művészetet összhangba tudja hozni az élet modern formáival. A többi művészethez képest az építészetben az újjászületés folyamata hosszabb időt vesz igénybe. A modern építészet alapelve: ami a célnak megfelel, már csaknem szép; a célszerűség mellett pedig az anyagszerűség a legfontosabb.

Az utóbbi két évtizedben elkezdtek összegyűjteni azokat a művészeti emlékeket, „melyekre a mi nemzeti génuszunk bélyegét rányomta. Legjobbaink törekvése, hogy az összegyűjtött dokumentumok” segítségével építőművészetünk és művészi iparunk nemzetivé váljon. E művészeti mozgalom élére Lechner Ödön állt, akinek célja a magyar építészeti stílus megteremtése. „Kérdés már most, megvan-e hát a magyar stílus vagy lehet-e Lechner irányát annak tekinteni? Így vetvén föl a kérdést, sajnos, nemmel kell hogy feleljek. Lechner iránya egy nagy művésztehetség egyéni stílusa és bár kétségtávolú érzésében magyaros, mégis objektíve ez Lechner-stílus, és nem magyar-stílus. Követői őt utánozzák több-kevesebb szerencsével és több-kevesebb eredetiséggel. ... Nem Lechnert kell utánozni, hanem az ő törekvéseit! Modernnek kell lenni elsőbben és magyarnak” – tanulmányozni kell népünk naiv művészetét, az életmódunkat, az éghajlati viszonyoknak megfelelő építési anyagok természetét, és félretenni mindazt, ami idegen históriai hagyomány.⁸⁷

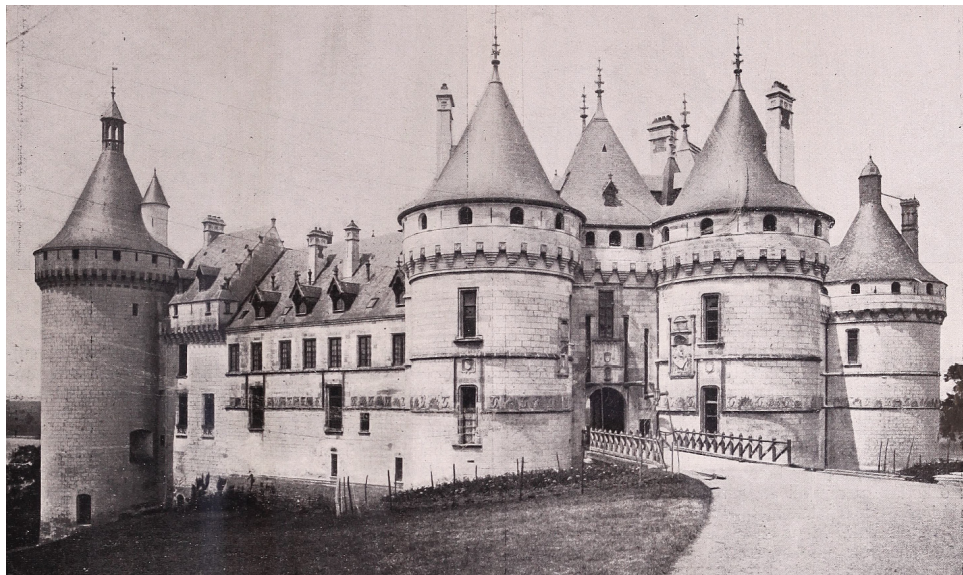
1914-ben egy érdekes könyv jelent meg Bálint Zoltántól, amelynek tárgya – és egyben címe – *A francia reneszánsz és a Loire-völgy kastélyai*. A Bálint által ebben a kötetben feldolgozott téma ismertetése messze vezetne bennünket cikksorozatunk céljától, ezért csak néhány, az építész életrajzával összefüggő adatot emelünk ki a bevezetőből.

Bálint leírja, hogy éveket töltött Párizsban, és Franciaország számos helyén megfordult, de a Loire-völgy kastélyait először csak 1913 őszén látogatta meg, amikor angliai barátaival gépkocsin utazta be Touraine festői tájait. Régi álma teljesült: „még ma is él bennem az örömmnek, a felsikoltó gyönyörűségnek az a rezgése, amely elfogott, amikor a blois-i kastély udvarára belépve a napfény tüzeiben elémbe tárult az I. Ferenc korabeli homlokzat tündéri szépsége...” A könyv kiadásának legfőbb indoka, hogy szereti Franciaországot, „mert olyan végtelen intellektuális gyönyörűségeket” köszönhet neki. A szöveg tulajdonképpen Bálint néhány előadásának írásba foglalása, célja pedig nem titkoltan az az idő tájt itthon még alig ismert francia kultúra e kivételes gyöngyszemének megismertetése a magyar közönséggel. Az MMÉE közlönyében olvasható hír szerint a mű- és középítési szakosztályok 1914. feb-

⁸⁷ Bálint Zoltán: *Modern stílus – magyar stílus*. Budapesti Hírlap, 1908. december 25., 308. sz., p. 76–77.

ruár 16-án, majd a 23-án tartott ülésén tartotta meg Bálint Zoltán a megjelent nagyszámú tagság előtt a Loire-menti kastélyokról és a francia reneszánszról szóló előadását. A folyóirat a képekkel illusztrált előadásokat 12. és a 14. lapszámában közölte.

Az 5 műmelléklettel, 50 egész oldalas és 49 szöveg közé nyomott képpel megjelent könyvet bizvást számon tarthatjuk a témáról szóló érdekes és értékes művelődéstörténeti művek között.⁸⁸

7. ábra: Chaumont kastélya⁸⁹

A Bálint és Jámbor építészpáros együttműködése 1897-től 1930-ig

A két építőművész aktív életét a diplomázástól kezdve nagyjából hatvanéves korukig lehet nyomon követni. Mind a ketten közel négy évtizeden át dolgoztak sikeres építéssként; ebből a pályakezdés néhány évében önálló tervezőként működtek – az előzőekben ezt az időszakot tekintettük át nagy vonalakban. Életművük túlnyomó és meghatározó része azonban a kettejük tulajdonában lévő, Bálint és Jámbor néven jegyzett, 33 éven át közösen működött építészirodához kötődik, amelynek kimagasló teljesítménye révén kettejük neve örök időkre elválaszthatatlanul összefonódik.

⁸⁸ Bálint Zoltán: A francia reneszánsz és a Loire-völgy kastélyai. Művészettörténeti tanulmány és ismertetés. Eggenberger, Budapest, 1914.

⁸⁹ Bálint Zoltán: A francia reneszánsz és a Loire-völgy kastélyai. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlöny, 1914. április 5., 12. sz., p. 223.

Bálint és Jámbor 1897 tavaszától 1930 őszéig dolgozott együtt saját társas cégükben. Az ezt követő időszakból több közös munkájuk nem ismert; jelenlegi ismereteink alapján Jám-bor Lajos nevéhez is mindössze egy önálló munka, Bálint Zoltán 1941-ben készült sírem-léke kötődik.

A Bálint és Jámbor társas cég dokumentumai

A korábbiakban láttuk, hogy számos közös pont volt az életükben: az egyetem, Hauszmann irodája, az MMÉE stb. Első közös pályázatukat 1896-ban adták be a *Caritas* jótékonyági egyesület Teréz körúton felépítendő egyesületi bérházának a tervezésére. A neves zsűri az első díjas Korb és Giergl mögött a második helyen Bálint Zoltán és Frommer Lajos építész tervét, mint kitűnően sikerült művet, megvételre ajánlotta.⁹⁰

Bálint 26, Frommer 28 éves volt, amikor közös építésziroda alapítását határozták el. A fő-városi levéltárban fennmaradt néhány dokumentum fontos adalékokat szolgáltat a kettejük által 1897. május 1-jén létesített közkereseti társas cégről.

Jegyzőkönyv 1905. február 18.⁹¹

„Bálint Zoltán (Nagymező u. 43.) és Jámbor Lajos (Nagymező u. 43.) építési vállalkozók, budapesti lakosok megjelennek személyesen, iparjogosultságukat igazolják s kéri, miszerint közkereseti társas cégük, melynek tagjai a fentnevezettek, czége „Bálint és Jámbor”, székhelye: Budapest, Nagymező u. 43., keletkezési ideje: 1897. évi május hó 1. napján és a mely cég a társtagok által egyformán képviseltetik és mindegyik által önállóan, a kereskedelmi társas cégek jegyzékébe bejegyeztessék; miután személyazonosságukat a bírósági tagok előtt ismeretes alulírt tanuk bizonyították, – cézöket, illetve czimaláírásukat ekkép jegyezték be:

Bálint & Jámbor”

Több, egymástól eltérő adat kering a nyomtatott és online forrásokban arról, meddig tartott az építészpáros példás együttműködése. A BFL-ben őrzött egyik jegyzőkönyv, amelynek az alábbiakban közöljük a szövegét, minden kétséget kizárólag közli a pontos dátumot: cégtársakként 1930. november 26-áig, tehát pontosan 33,5 éven át dolgoztak együtt. Egyelőre nincs adatunk arról, hogy a Jámbor kiválása után változatlan néven működő cég kapott volna további építészeti megbízást.

⁹⁰ Műszaki hírek. Pesti Hírlap, 1896. június 14. 163. sz., p. 14.

⁹¹ Jegyzőkönyv. Felvétel Budapestben, a budapesti kir. keresk. és váltótörvényszéknél, mint kereskedelmi bíróságnál 1905. február 18-ik napján. HU_BFL_VII_2_e_31924_1930 Bálint és Jámbor.

Jegyzőkönyv 1930. november 26.⁹²

Jelenlévők: Bálint Zoltán és Jámbor Lajos

„Jámbor Lajosnak az üzletből történt kilépése folytán maga a cég változatlan cégszöveggel, továbbá Bálint Zoltán építési vállalkozó eddigi társtaggal mint egyedüli cégtulajdonossal a kereskedelmi egyéni cégek jegyzékébe átvezetessék azzal, hogy cégtulajdonos a céget a cégszöveg kiírásával jegyzi.

Cégtulajdonos bejelenti, hogy a cég telephelye I. ker. Budafoki út 9–11. szám alatt van.

Jámbor Lajos kijelenti, hogy nevének a cégszövegben való bentmaradásához hozzájárul.”

Az üzletből kilépett Jámbor Lajos „társtagi minőségének és cégjegyzési jogosultságának megszűnése” miatt bekövetkezett változás a Központi Értesítőben is megjelent.⁹³

A két üzlettárs hosszú évtizedeken át – gyakorlatilag Bálint Zoltán 1939-ben bekövetkezett haláláig – ugyanabban a házban lakott. A *Nagymező u. 43.* szám alatti első közös címük a *Budapesti Czim- és Lakjegyzék* 1902/03-as kiadásában jelent meg. Az építészek 1906. október 15-én jelentették be a törvényszéknek, hogy „műtermünket és irodánkat, nemkülönben lakásunkat VIII. ker. Főherczeg Sándor tér 3. szám alá helyeztük át.”⁹⁴ Erről, a Bálint és Jámbor iroda által tervezett épületről a cikksorozat harmadik részében lesz még szó – itt az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy Bálint Zoltán egyik testvére, Bálint Rezső, a neves belgyógyász professzor ugyanebben a házban lakott.⁹⁵

A cégalapítástól eltelt másfél évtized sikereinek köszönhetően 1910–1911 között a Bálint és Jámbor társas cég saját tulajdonú bérpalotát épített a *Budafoki út 9–11.* szám alatt. Az épület keletkezésének idejéről a ház falát díszítő, ma is látható domborművű tábla szolgáltat adatot. A ház 1911. évi átadásától 1930-ig itt volt a közös építész műtermük (a budapesti telefonkönyvek mellett ezt a fent idézett egyik jegyzőkönyv is tanúsítja), és mindketten ebben a házban laktak.⁹⁶ Bálint Zoltán utoljára 1936-ban szerepelt ezen a címen a budapesti

⁹² HU_BFL_VII_2_e_31924_1930 Bálint és Jámbor.

⁹³ Bálint és Jámbor. Központi Értesítő, 1931. február 19., 8. sz., p. 103. Budapesti kir. tvszk 1931. I. 21. Cg 31924/3. 7687/3. sz.

⁹⁴ Folyamodvány a kir. Törvényszékhez. 1906. október 15. HU_BFL_VII_2_e_31924_1930 Bálint és Jámbor..

⁹⁵ Dr. Bálint Rezső gyászjelentése: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/319418#>.

⁹⁶ A Budapesti Czim- és Lakjegyzék, 1911. 23. évf. 755. oldalán, az építészek között szerepel Bálint Zoltán és Jámbor Lajos cége az I. kerület, Budafoki út 9–11. szám alatt, a lakásjegyzékben Bálint neve az 1094. oldalon, Jámboré pedig az 1487. oldalon található ugyanezen a címen.

telefonkönyvben, Jámbor Lajos pedig – amint a bevezetőben olvasható – 1955-ben bekövetkezett haláláig lakott az általuk tervezett és közös tulajdonukban állt bérházban.

8. ábra: Az építés évszáma a Budafoki út 9–11. szám alatt épült bérpalota homlokzatán⁹⁷

⁹⁷ A szerző felvétele.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) A mesterséges intelligencia (artificial intelligence, AI) egyre fejlődik, és alkalmazási köre szélesedik. Jelenleg az AI saját maga képes innovációt létrehozni, emberi feltaláló nélkül. Ez olyan képesség, amely a technológia fejlődésével egyre szélesebb körűvé válik. Az, hogy az AI által feltalált innováció szabadalmazható-e, nyitott kérdés, és egyre sürgetőbb.

Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál (United States Patent and Trademark Office, USPTO) újabban két szabadalmi bejelentésre kértek szabadalmi oltalmat olyan találmányokra, amelyeket önállóan AI hozott létre emberi feltaláló nélkül. A bejelentők azt kívánják, hogy az AI-t ismerjék el feltalálónak, és az AI-k tulajdonosai kapjanak szabadalmi jogokat. Az USPTO kutatja a viszonyt az AI és a szabadalmi törvény között, és ehhez nyilvános véleményeket is kért.

A két szabadalmi bejelentés és az AI-re vonatkozó kérdések hivatali vizsgálata előkészítheti a talajt a jövőbeli AI-innováció számára. Olyan (jogi) személyek, akik alkotómunkájukban AI-t használnak, ezen a nyomon haladva új fejleményeket próbálhatnak ki, és ennek megfelelően módosíthatják az AI alkalmazását, hogy az szabadalmi oltalomra alkalmassá válhasson.

A szellemi tulajdon-jogok az Egyesült Államok alkotmányában gyökereznek, amely a Kongresszust feljogosítja „a tudomány és a hasznos művészeti ágak fejlődésének támogatására, a szerzők és feltalálók számára korlátozott ideig kizárólagos jogot biztosítva vonatkozó írásaikra és felfedezéseikre”. Többnyire úgy tekintik, hogy a „szerzők” és „feltalálók” kifejezés emberi lényekre vonatkozik. A szabadalmi törvény ismételten utal „személyekre” mint feltalálókra, míg a bíróságok hasonló megközelítést alkalmaznak, azt gondolva például, hogy csupán természetes személy – nem vállalat – lehet feltaláló. Újabban azonban felmerültek olyan kérdések, hogy a szellemi tulajdon oltalma kiterjedhet-e az AI által feltalált technológiákra. Más szavakkal: mi történik, ha az AI feltalál valamit, ami szabadalmazható lenne, ha emberi lény találta volna fel?

A kérdés, amelyről a szabadalmi szakemberek tárgyalnak, többé nem csupán elméleti vonatkozású. A *Surrey-i Egyetem* (miként fentebb említettük) nemrég két szabadalmi bejelentést nyújtott be az USPTO-nál és az Európai Szabadalmi Hivatalnál (ESZH, European Patent Office, EPO) is, amelyekben egy DABUS nevű (a Device for the Autonomous Bootstrapping

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

of Unified Sentience = eszköz az egyesült értelem autonóm elsajátítására kifejezés rövidítése) AI-rendszer a megnevezett feltaláló. Humán kutatók fejlesztették ki a DABUS-t, hogy ötleteket hozzon létre, és azután meghatározza, hogy melyek a legújabbak, leghasznosabbak vagy legértékesebbek. A DABUS ezután kidolgozta a két találmányt emberi közbeavatkozás nélkül – egy megjavult italtartályt és egy „idegláng” készüléket, amelyet kutató- és mentő-küldetéseken lehet használni.

A Surrey-csapat a humán feltaláló hiánya ellenére azzal érvel, hogy ezeket a találmányokat szabadalmi oltalomra alkalmasnak kell minősíteni. A brigád nem állítja, hogy az AI-nek kell birtokolnia a szabadalmakat, hanem csupán arra tart igényt, hogy a tulajdonjog az AI tulajdonosát illesse meg. Ez a megoldás lehetővé tenné az AI által feltalált innovációk szellemi tulajdoni oltalmát, míg a hasznot emberek élveznék.

A Surrey-csapat szabadalmi bejelentései több kérdést vetnek fel, mint amennyit megválaszolni. Az AI által kifejlesztett innovációk – akár teljesen, akár részben – új és fejlődő dolgok. A DABUS-bejelentések próbaesetek annak kifürkészésére, hogy a törvény hogyan fejlődhet. Minthogy azonban az AI egyre erősebben növekszik, valószínű, hogy maga az AI által kifejlesztett innováció általánosabbá fog válni. Nyilvánvaló, hogy a szabadalmazhatóságot befolyásoló bármilyen törvényi változásnak ügyelnie kell az erős szabadalmi jogok létrehozása és a kellemetlen szabadalmi pereskedéstől való elriasztás közötti egyensúlyra.

B) Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala korszerűsítette a szabadalmi törvény 101. cikkén alapuló szabadalmazhatósági irányelveket. A hivatal egyidejűleg gondoskodott a szabadalmi elővizsgálók számára tanfolyamról, ahol többek között vetített képekkel tekinthetik át a változásokat.

Az elemzés két részből áll: 1. lépésből és 2.A, valamint 2.B lépésből, ahol a második lépés változott. Az első lépés változatlan maradt, és azt kérdezi, hogy a szabadalmi igénypont eljárásra, gépre, gyártmányra vagy anyagösszetételre vonatkozik-e. Ha a válasz nemleges, az igénypont nem szabadalmazható. Ha a válasz igenlő, az elemzés a második lépéssel folytatódik.

A 2.A lépés korábban azt kérdezte, hogy az igénypont természeti törvényre, természeti jelenségre (természeti termékre) vagy elvont ötletre irányul-e. A 2.A lépés kettéágazó kérdésre változott, és eltérő módszert alkalmaz az elvont ötletek értékeléséhez. Az új első elágazás azt kérdezi, hogy az igénypont elvont ötletet, természeti törvényt vagy természeti jelenséget ismertet-e. Ha a válasz negatív, az igénypont szabadalmazható. Igenlő válasz esetén a második elágazás azt kérdezi, vajon az igénypont további elemeket ismertet-e, amelyek gyakorlati alkalmazásáá integrálják az elvont ötletet, a természeti törvényt vagy a természeti jelenséget.

Amikor az első elágazásban egy elvont ötletet értékelnek, az elővizsgálók már nem használnak egy gyors hivatkozási ívet, hanem ha egy lehetséges elvont ötletről van szó, azt vizsgálják, hogy az igénypont 1. matematikai fogalmakra, 2. mentális eljárásokra vagy 3. „em-

beri tevékenységet szervező bizonyos módszerekre” vonatkozik-e. Az utóbbi vonatkozásban emberi tevékenység szervezésének sajátos példáit adják meg, amelyek lehetnek alapvető gazdasági elvek vagy gyakorlatok (így biztosítás, kockázatsökkentés); kereskedelmi vagy jogi együttműködések (így szerződések, jogi kötelezettségek, hirdetés, értékesítés vagy eladási tevékenységek); üzleti kapcsolatok; és emberek közötti személyes viselkedés, viszonylatok vagy kölcsönhatások kezelése (ideértve a szociális tevékenységeket, a tanítást és az azokból következő szabályokat és utasításokat). E három csoport bármelyikébe eső igénypont nem szabadalmazható. Ha az igénypont nem esik e csoportok egyikébe sem, azonban az elővizsgáló még mindig el akarja utasítani a 101. cikk alapján, hozzájárulást kell kapnia a műszaki központ igazgatójától. Barr elnökhelyettes megjegyzései szerint mindezek azt az erőfeszítést mutatják, amely arra irányul, hogy összeegyeztethetőbb döntéseket kapjanak.

A második elágazásban új eljárás rejlik, amely azt kívánja az elővizsgálótól, hogy azonosítsa, vajon az igénypont említ-e a jogi kivételen túl további elemeket, amelyeket az elővizsgálónak ki kell értékelnie, és el kell döntenie, hogy azok „a kivételt a kivétel egy gyakorlati alkalmazásává integrálják-e”. Az irányelvek hangsúlyozzák, hogy az elemeknek „értelmes hatást” kell szolgáltatniuk, és többnek kell lenniük az ügyes igénypontoszerkesztésnél.

Ha az első és a második elágazásra a válasz nemleges, az elővizsgálónak folytatnia kell a vizsgálatot a 2.B lépésben. Itt azt kell kérdezni, hogy az igénypont közöl-e olyan további elemeket, amelyek jelentősen többet adnak, mint a jogi kivétel. Ha a válasz nemleges, az igénypont nem szabadalmazható. Az USPTO a gyakorlati anyagban rámutat, hogy ennek a kérdésnek nagy része eldönthető lesz a 2.A lépés második elágazásának az elővizsgáló általi értékelésekor. A 2.B lépés azonban egy fontos szempontban különbözik a második elágazástól.

A 2.B lépésben az elővizsgáló *most* fontolja meg, hogy a további igénypontelemek csupán *jól ismert, rutin- vagy szokásos tevékenységet* képviselnek-e, ami nem szabadalmazható – ez egy olyan szempont, amelyet nem vesz figyelembe a második elágazásnál. Így egy igénypont megfelelhet a második elágazás próbáján még akkor is, ha a további elemek nem felelnének meg a rutin- és a szokásostevékenység-próbának. Más szavakkal: a második elágazásnál a további elemek szokásosak, rutin- vagy jól értett elemek lehetnek, mégis értelmes határt képezhetnek. Ebben az esetben az igénypont szabadalmazható, tehát az értékelés a második elágazásnál végződik, és nem kell megválaszolni azt a kérdést, hogy az elemek jól ismertek, rutin- és szokásos elemek-e, mert nem kell tovább menni a 2.B lépésre.

Az USPTO számos bírósági esetet és feljegyzést vesz figyelembe, amelyeket alkalmasnak talált annak megvilágítására, hogy mikor lehet egy természeti törvényt felhasználni egy betegség vagy orvosi állapot sajátos kezelésének vagy megelőzésének a befolyásolására. Lehetséges, hogy az elemzéssel rátérve annak megállapítására, hogy további elemek jól ismertek, rutin- vagy szokásos elemek-e, az értékelésben továbbhaladva több igénypont lesz szabadalmazhatóanál található.

A szabadalmazási irányelvek módosításának tényleges hatása mindaddig nem ismerhető meg, amíg az elővizsgálók el nem kezdik alkalmazni ezeket az új irányelveket.

Egyesült Királyság

A) Az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatala (United Kingdom Intellectual Property Office, UKIPO) némileg váratlan döntést hozott két skótwisky-márka közötti vitában.

2018-ban *Vivek Anasane*, aki Mumbaiban alapított egy italvállalatot, az Egyesült Királyságban kérelmezte skót whiskyre a GLENFIELD (1. ábra) címkevédjegy lajstromozását. E bejelentés ellen felszólalást nyújtott be a GLENFIDDICH címkevédjegyet (2. ábra) birtokló *William Grant & Sons* (WGS) szeszfőzde azon az alapon, hogy a védjegy törvény 5(2), 5(3) és 5(4)(a) cikke szerint korábbi joggal rendelkezik a GLENFIDDICH védjegyre.

1. ábra

2. ábra

A WGS-nek nem kellett használatot bizonyítania, mert bizonyítékot nyújtott be a felszólalásának alapját képező védjegy hírnevével kapcsolatban. A bizonyíték tájékoztatást tartalmazott arról, hogy a GLENFIDDICH védjegyet az 1960-as évek óta használták, mégpedig 2005 és 2014 között évi 900 000 liter italfogyasztásnak megfelelő mértékben. A benyújtott bizonyítékok szerint az egymalátás whisky 30%-os piaci részesedést ért el.

Az összetévesztés valószínűségével kapcsolatban, amikor a GLENFIELD címkevédjegyet hasonlítják össze a GLENFIDDICH szóvédjeggyel, az elővizsgáló véleménye – amely szerint a védjegyek közötti hasonlóságok kevésbé hangsúlyosak, mint ha két címkevédjegyet hasonlítanak össze – nem meglepő.

Az elővizsgáló azonban megállapította, hogy a korábbi GLENFIDDICH védjegy erős megkülönböztető jelleggel rendelkezett, minthogy széles körű hírneve volt az Egyesült Királyságban és azon túl is. Bár az elővizsgáló megállapította, hogy a védjegyek csupán alacsony szintű képi és fogalmi hasonlóságot mutattak, és alacsonytól közepes hangzási hasonlóságot, arra a következtetésre jutott, hogy ezek a tényezők globális összehasonlítás esetén nagyobb

súllyal esnek latba, mint néhány az egyéb hasonlóságok közül. Ezért a védjegy törvény 5(2) cikke alapján a felszólalást sikertelennek minősítette.

A törvény 5(3) cikkére hivatkozva a hírnévre alapozó felszólalás szintén megbukott, mert bár a korábbi GLENFIDDICH védjegyről megállapították, hogy a whiskytermékek területén jelentős hírnévvel rendelkezik, a védjegyek között határozottan hiányzott a hasonlóság. Az elővizsgáló úgy vélte, hogy a védjegyek nem hasonlítanak egymásra, és az összetévesztés valószínűsége sem áll fenn, ezért a felszólalás a törvény 5(3) cikke szerint is megbukott.

A felszólaló által benyújtott képek a GLENFIDDICH címkéről nagyon határozatlanok voltak, és azokat a felszólaló nem szívesben nyújtotta be. A benyújtott bizonyíték azt mutatta, hogy a címkét számos különböző változatban használták. Ezért az elővizsgáló megállapította, hogy a GLENFIDDICH szövegezést nem mindig lehetett világosan és jól elolvasni.

Összehasonlítva a védjegyeket, minthogy hiányoztak a hasonlóságok a GLENFIDDICH és a GLENFIELD védjegy uralkodó elemei között, az elővizsgáló végül megállapította, hogy a különbségek túlsúlyban vannak a hasonlóságokkal szemben, és hogy nincs hamis ábrázolás. Ennek megfelelően a felszólalás a védjegy törvény 5(4) cikke alapján is megbukott.

B) A „Trónok harca” (Game of Thrones), egy amerikai fantázia-tévé sorozat, amelyet világszerte emberek milliói néznek, most önmagában márkanévvé vált. Így a legkülönbözőbb országokban találkozhatunk e márkanévvel különböző árukon, például pólóingeken, csészekén, sőt még Jonny Walker legújabb, „White Walker Game of Thrones” című korlátozott kiadásán is. Emellett a GAME OF THRONES védjegy lajstromozva van a 33. áruosztályban alkoholos italokra az Egyesült Királyságban.

A Wadworth & Co. (Wadworth) egy népszerű sörfőzde, és ilyen minőségben 1875 óta működik. Ez a társaság kérte a GAME OF STONES (kövek játéka) védjegy lajstromozását az alábbi ábrán látható formában, vagyis fölötté a WADWORTH felirattal és afölött a Stonehenge képével.

Nemrég a Home Box Office amerikai tévétársaság – amely általánosan HBO-ként ismert – felszólalt a Wadworth által a 33. áruosztályban, vagyis alkoholos italokra lajstromoztatni

kívánt védjegy ellen arra hivatkozva, hogy a megtámadott védjegy megtévesztően hasonlít a GAME OF THRONES lajstromozott védjegyre.

A felszólalást az UKIPO elutasította azon az alapon, hogy a felszólaló nem támasztotta alá azt az állítását, miszerint a két védjegy hasonló, különös tekintettel arra, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy vizuálisan eltérő, mert olyan logó, ahol a „game of stones” szavak a Stonehenge ábrája alá vannak írva.

Európai Szabadalmi Hivatal

2019. május 9-i évi jelentésében az Európai Szabadalmi Hivatal publikálta fellebbezési tanácsainak 2018. évi jelentését, amely szerint a 2017. január 1-jén életbe lépett reform megnövelte a műszaki fellebbezési tanácsok teljesítményét. A jelentés szerint 2018-ban a lezárt fellebbezési ügyek száma 22,6%-kal, a műszaki tagok teljesítménye pedig 18%-kal nőtt.

A jelentés azt is megállapítja, hogy a műszakilag képzett tagok terén mutatkozó hiányt 2018-ban sikerült megszüntetni, és 2019-re 23 új helyet hagytak jóvá.

A reform keretében a fellebbezési tanácsok feletti felelősséget az ESZH elnökéről átruházták egy újonnan létesített pozícióra, a fellebbezési tanácsok elnökére. Az új elnök neve Carl Josefsson. Emellett létrehoztak az Adminisztratív Tanácsot helyettesítő testületként egy Fellebbezési Tanácsi Bizottságot

A múltban az ESZH részben személyi és szerkezeti hiányok miatt került az újságok címlapjára. A reform fő célja volt megerősíteni az ESZH fellebbezési tanácsainak szervezeti és adminisztratív autonómiáját, és növelni azok hatékonyságát.

Az ESZH fellebbezési tanácsai

Az ESZH döntései elleni fellebbezési eljárások rendszerint három évnél tovább tartanak, de ez az időtartam jelentősen hosszabb is lehet (a fellebbezési tanácsok 2017. évi jelentése szerint a műszaki fellebbezési eljárások átlagosan 38 hónapig tartottak, azonban egyes esetek nyolc éve függőben voltak). Ilyen hosszú eljárási idő mellett nem meglepő, hogy jelentős az elintézetlen függő ügyek száma (a fellebbezési tanácsok 2018. évi jelentése szerint 2018 végén ez a szám 9000 felett volt).

A fellebbezési eljárások gyakran nagy kereskedelmi fontosságú ügyekre vonatkoznak, például amikor a bejelentők/tulajdonosok egy szabadalmat érvényesíteni vagy gyakorlatba venni kívánnak, vagy arra használati engedélyt szeretnének kiadni, és a versenytársak meg akarják tisztítani az utat egy állítólagos találmány gyakorlatba vételéhez. Ezért a fellebbezési eljárások hosszú időtartama nehézségeket okozhat a bejelentőknek/tulajdonosoknak és az ellenfeleknek. Emellett az Európai Szabadalmi Egyezmény számos tagországában a nemzeti megsemmisítési/bitorlási eljárásokat gyakran függőben tartják, amíg nem születik meg a végleges fellebbezési döntés.

Ezeknek a nehézségeknek a kezelése érdekében az ESZH bizonyos körülmények között lehetővé teszi a gyorsított fellebbezési eljárást, amely a 3. vezérigazgatóság elnökhelyettesének 2008. március 17-én kiadott értesítésén alapul. Ez sajátosan úgy rendelkezik, hogy a „törvényes érdekekkel” rendelkező felek kérhetik, hogy a fellebbezést részesítsék elsőbbségben, és az eljárást gyorsítsák meg.

Egy fellebbezés gyorsított eljárására vonatkozó kérelmeket az illetékes fellebbezési tanácsnál kell benyújtani, mégpedig az eljárás kezdetén. Az ilyen kérelmeknek meg kell határozniuk a sürgősség okait, amelyeket dokumentumokkal kell alátámasztani. A gyorsított fellebbezési eljárás kérelmezésére nincs formanyomtatvány.

Az, hogy mi képez törvényes érdeket, a közlemény alapján nem egészen egyértelmű, bár néhány sajátos példát ad arra, hogy milyen körülmények igazolhatják a gyorsított eljárást:

- ahol bitorlási eljárás folyt vagy folyik, vagy az előre látható;
- ahol a fellebbezés alatt álló szabadalommal kapcsolatban a licencvételi döntés a fellebbezési eljárás kimenetelétől függ; és
- ahol fellebbezés tárgyává vált egy felszólalás, amelyre gyorsított eljárást engedélyeztek.

Míg az utóbbi feltétel egyértelmű, a másik kettő értelmezésre szorul, és az illetékes fellebbezési tanács számára jelentős teret ad annak eldöntésére, hogy a kérelmezőnek van-e törvényes érdeke. Valójában a fellebbezési tanács kialakult joggyakorlata szerint a gyorsított eljárás engedélyezése mindig a fellebbezési tanács tetszésétől függ, és nincs rögzített bizonyítási szabvány.

Ha az ESZH tudomására jut, hogy az európai szabadalom vonatkozásában nemzeti bitorlási eljárás van függőben, meg fogja gyorsítani a felszólalási eljárást (az ESZH 2008. március 17-i közleménye alapján). Ilyen körülmények között egy fél a felszólalási eljárásban kérhet gyorsított eljárást. A kérelmet bármikor be lehet nyújtani, de az írásbeli kérelem kötelező.

Az ilyen kérelmet követően az ESZH arra törekszik, hogy a legközelebbi eljárási lépését a kérelemtől vagy a felszólalási értesítésre a szabadalomtulajdonos által adott választól számított három hónapon belül végezze el.

Az ESZE szerződő államainak nemzeti bíróságai előtt a fellebbezés alatt álló szabadalom ügyében folyó bitorlási eljárások általában gyorsított eljárás engedélyezéséhez vezetnek. Ezt maguk a nemzeti bíróságok is kérhetik.

Természetesen vannak olyan ügyek is, amelyekben azok más okok miatt döntöttek a gyorsított eljárás engedélyezése mellett. Ilyenekre alább néhány példát adunk.

- A nemzeti bíróságok engedélyezhetnek ideiglenes intézkedést első fokon történő megsemmisítés ellenére. Erre példa a T 1125/13 sz. fellebbezési ügy, amelyben gyorsított eljárást engedélyeztek, mert valószínűnek tűnt, hogy a belga bíróságok ideiglenes intézkedést rendelnek el (valószínűleg *ex parte*), jöllehet a szabadalmat első fokon megsemmisítették, és a szabadalomtulajdonos korábban ideiglenes intézkedést kért.
- A szabadalmi oltalomból már csak kevés idő maradt érvényben, és az ESZH volt felelős a felszólalási eljárás elhúzódásáért. Erre példa a T 936/11 sz. ügy, amelyben en-

engedélyezték a gyorsított eljárást, mert a teljes oltalmi időből csupán négy hónap volt hátra, és az elsőfokú eljárás sokáig elhúzódott.

- III. fázisú klinikai próbák. Példaként említjük a T 1502/10 sz. ügyet, amelyben azért engedélyeztek gyorsított eljárást, mert a szabadalomtulajdonos egyik terméke, amely a szabadalmi igénypontok oltalmi köre alá esett, a III. klinikai fázisba lépett.

Miként ez várható, gyakran érvelnek a gyorsított eljárás kérelmezésekor azzal, hogy a fellebbezési eljárás „bizonytalanságot okoz”, „gátolja a beruházást” vagy „kereskedelmi fontosságú”. Az ilyen érveket majdnem kivétel nélkül mindig elutasították.

Hasonló módon rendszerint elutasították az olyan érveket, hogy az ügy alapvető fontosságú jogi kérdéseket vet fel. A fellebbezési tanácsok kialakult joggyakorlata szerint azonban engedélyezhető a gyorsított eljárás az ilyen érvelés ellenére, ha a felek egyetértenek, és a vita korai megoldása közérdek.

Az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU)

A) Védjegyoltalmat nehéz, de lehetséges kapni egy szlogenre. Az alábbiakban arra adunk példát, amikor az EU Bírósága engedélyezett ilyen védjegyoltalmat, továbbá arra is, amikor nem.

2017-ben az amerikai *Medrobotics Corp.* (Medrobotics) az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (European Intellectual Property Office, EUIPO) kérelmet nyújtott be a SEE MORE, REACH MORE, TREAT MORE (Láss többet, érz el többet, kezelj többet) szlogen lajstromozására a 10. áruosztályban orvosi készülékekre. Az EUIPO szerint ennek a kifejezésnek a vonatkozó közönség számára nyilvánvalóan hirdetési jelentése van, és nincs megkülönböztető jellege az igényelt áruk vonatkozásában. Ezért mind az elővizsgáló, mind az EUIPO fellebbezési tanácsa elutasította a védjegybejelentést, és a CJEU megerősítette az elutasítást.

Döntésében a CJEU egyértelművé tette, hogy egy szlogen bizonyára rejt magában hirdetési üzenetet, és elsősorban hirdetésnek lehet tekinteni anélkül, hogy ez befolyásolná disztinktív jellegét. Ahhoz azonban, hogy bizonyos eredetiség legyen benne, arra lenne szükség, hogy található legyen a hirdetési üzenetben egy olyan finom elem, amely bizonyos eredetiséget kölcsönöz számára, és ez a vonatkozó közönség részéről legalább értelmezést kíván vagy egy gondolkodási folyamatot vált ki. A bíróság utalt a német *Audi* gépkocsigyártó híres VORSPRUNG DURCH TECHNIK (haladás a technika által) szlogenjére, amelynek védjegyoltalmát a CJEU 2010-ben megerősítette.

Egy több elemből álló szóvédjegynek a védjegy általános értékelésén kell alapulnia, és jelentését összes eleme alapján, nem pedig azok közül csupán egynek a figyelembevételével kell meghatározni. Az általános megítélés szövegösszefüggésében hasznos lehet a kérdéses védjegyet képező valamennyi elem vizsgálata. A CJEU azonban egyértelművé tette, hogy a SEE MORE, REACH MORE, TREAT MORE szlogen esetében nincs szükség külön értelmezésre,

és a bejelentő semmiféle bizonyítékot nem nyújtott be arra vonatkozólag, hogy a védjegy kellően eredeti ahhoz, hogy disztinktívnek lehessen minősíteni. A bíróság szerint a lajstromoztatni kívánt szóvédjegy azért nem igényel értelmezést, mert azt jelenti, hogy a vonatkozó áruk lehetővé teszik a többlet látást, a többlet elérést és a többlet kezelést – a legcsekélyebb gondolkodás nélkül. Ez közvetlenül kapcsolódik az igényelt áruk funkciójához, amely az orvosi és sebészeti diagnosztikával függ össze. Ezért a CJEU megerősítette ennek a védjegynek az EUIPO általi korábbi elutasítását, és az ügyet teljes terjedelmében elutasította.

A fentivel ellentétesen ítélte meg a CJEU a WET DUST CAN'T FLY (a nedves por nem tud repülni) szlogen védjegyként való oltalmazhatóságát.

A Medrobotics erre a szlogenre 2015-ben kapott védjegyoltalmat többek között tisztításra és vákuumtisztító-készülékekre. A CJEU úgy ítélte meg, hogy ez a szóvédjegy értelmezési erőfeszítést kíván a fogyasztók részéről, és igazolva látta, hogy a szlogen – bizonyos eredetiséggel rendelkezvén – megragadja a fogyasztók figyelmét, aminek következtében könnyű emlékezni rá. A CJEU döntése szerint egy hirdetési szlogentől nem lehet megkívánni, hogy képzelőtehetséghez kapcsolódjék, vagy akár fogalmi feszültséget idézzon elő meglepő hatással ahhoz, hogy megkülönböztetőképessege tegyen szert.

B) A Marry Me Group AG svájci felperes 2016-ban uniós védjegyként kérte a MARRY ME szóvédjegy lajstromozását a 9. (szoftver virtuális szociális hálózatokhoz), a 38. (internetszolgáltatás szociális hálózatokhoz) és a 45. (ismeretségek közvetítés szociális hálózatokon keresztül) áruosztályban.

Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) elutasította a védjegybejelentést, és az EUIPO fellebbezési tanácsa a fellebbezéssel hasonlóan járt el. Mindkét fórum azon a véleményen volt, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy közvetlenül leírja a megjelölt áruk és szolgáltatások jellegét és szándékolt célját. Emellett közvetlenül egyértelmű a fogyasztók számára, hogy a 9., a 38. és a 45. áruosztály partnerközvetítésre vonatkozik házasság céljából. A MARRY ME védjegy tehát deskriptív az igényelt javak vonatkozásában.

A CJEU helybenhagyta az EUIPO és a fellebbezési tanács döntését. A bejelentő azzal érvelt, hogy nem volt elegendő közvetlen és konkrét kapcsolat a lajstromoztatni kívánt védjegy által keltett benyomás és az igényelt áruk és szolgáltatások között. A CJEU ezzel nem értett egyet, mert a fogyasztók közvetlenül megértik, hogy a védjegybejelentés által jelölt áruk és szolgáltatások lehetővé teszik házassodni kívánó személyek társulását.

A bíróság azt a következtetést vonta le, hogy a 9. áruosztályban igényelt „szoftver virtuális szociális hálózatokhoz” társalálásra szolgál. A 38. áruosztály által védett szolgáltatások szintén arra szolgálnak, hogy lehetővé tegyék kapcsolat felvételét és az érintkezést egyéb személyekkel. Másrészt a 45. áruosztály szolgáltatásainak célja, hogy összehozzon olyan embereket, akiknek komoly célja a házasságkötés, jóllehet a bejelentő azt állította, hogy ezek a szolgáltatások nem kívánják elősegíteni a házasságközvetítést. Így az igényelt valamennyi

áruosztály arra szolgál, hogy házasodni kívánó partnereket találjanak, és hogy szerelemre és házasságra vonatkozó dolgokat beszéljenek meg – vélte a bíróság.

A fentiek következtében a MARRY ME védjegy deszkriptív a védeni kívánt áruk és szolgáltatások vonatkozásában, és ezért nem védhető uniós védjegyként.

C) Az EUIPO érvénytelennek nyilvánította az amerikai *All Star CV* (All Star) 3D védjegyét cipőkre és cipőalkatrészekre.

Az All Star híres a Converse tornacipőiről (lásd az ábrát), amelyekre 2011. márciusban lajstromoztatott 3D védjegyet az EUIPO-nál a 17., 25. és 35. áruosztályban. E lajstromozott védjegy ellen törlési keresetet nyújtott be a francia *Carrefour Hypermarkets* (Carrefour).

Az EUIPO elutasította a törlési keresetet a 17. és a 35. áruosztályban, azonban a védjegyet érvénytelennek nyilvánította a 25. áruosztályban.

Ezt követően a Carrefour az EUIPO döntése ellen fellebbezést nyújtott be a fellebbezési tanácsnál, amely a 25. áruosztályban megerősítette a megtámadott védjegy érvénytelenségét. Arra alapította döntését, hogy a védjegytulajdonos által benyújtott bizonyítékok nem támasztották alá a kérdéses talp alakjának alkalmazását eredetjelzőként. A tanács szerint a vitatott talp egyszerű változata egyéb talpalakok közönséges jellemzőinek, és a magasított kivitelű talpak lábbelikhez, különösen sportcipőkhöz általánosan ismertek, emellett műszaki funkciót töltenek be. Ezért az All Star védjegyét törölni kell.

Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala

2013-ban *Xianhao Pan* (Pan) európai uniós védjegyet kapott a 25. áruosztályban egy olyan ábrás védjegyre, amely egy rajzfilmfigurát és a „Tobbia” szöveget tartalmazta.

2015. áprilisban a *Peppa Pig* (Peppa malac) rajzfilmsorozat megalkotója, az *Ashley Baker Davies and Entertainment One UK* (Ashley) az EU védjegyrendeletének 8(1)(b) és 60(2)(c) cikke alapján a TOBBIA védjegy törlése iránt keresetet nyújtott be az EUIPO-nál. A kérelem

megalapozásaként az Ashley arra hivatkozott, hogy összetévesztés valószínűsége áll fenn egy korábbi, a Peppa malacot ábrázoló uniós védjeggyel, amelyet azonos árukra lajstromoztak.

A törlési keresetet az EUIPO törlési osztálya kezdetben elutasította, elsősorban azért, mert mindegyik védjegyfigura a névvel együtt volt lajstromozva. Egy 2017. szeptemberi döntésben azonban a fellebbezési tanács megváltoztatta a törlési osztály döntését vizuális, hangzási és fogalmi hasonlóságok alapján, amelyek a tanács nézete szerint a védjegyek összetévesztési valószínűségét alapozták meg.

A Pan az EU Törvényszékénél (General Court of the EU, GC) kérte a fellebbezési tanács döntésének hatályon kívül helyezését, négy fellebbezési okra hivatkozva:

- a fellebbezés késői benyújtása;
- a bizonyíték késői benyújtása;
- a tanács elmulasztotta indokolni döntését; és
- a tanács tévedett a megtámadott védjegy és a korábbi védjegy összehasonlításakor és a megtévesztés valószínűségének általános megítélésakor.

A bíróság röviden válaszolt a Pan által megadott első három okra, mert megerősítette, hogy a fellebbezési tanács nem köteles megítélni az egyik fél összes érvét, vagy válaszolni külön-külön az egyes érvekre, elegendő, ha közli saját döntésének okait.

A Pan által említett negyedik okkal kapcsolatban a bíróság egyetértett a fellebbezési tanács által megállapított hangzási, vizuális és fogalmi hasonlóságokkal, és közölte, hogy a tanács jogosult volt figyelembe venni, hogy a védjegyek közötti különbségeknél nagyobb súllyal esnek latba a hasonlóságok. Ez különösen érvényes a ruházatok területén, ahol az összetévesztés valószínűségének megítélésénél helyes nagyobb súlyt helyezni a vizuális hasonlóságokra, mert a ruházat vásárlása együtt jár a védjegyek vizuális vizsgálatával.

Az Európai Unió Törvényszéke

A) A három párhuzamos vonal sok ember számára az *Adidas* és annak márkanevét jelenti. Az EU törvényszékének legújabb döntése azonban fontos emlékeztető arra, hogy mennyire lényeges a stratégiai tervezés egy védjegybejelentés előtt még nagynevű vállalatok számára is.

Az Adidas megpróbált tágabb oltalmi kört igényelni az ábrán bemutatott európai uniós védjegye számára, mint amennyit bejelentésére megadtak.

A lajstromozás a következő szöveget tartalmazta: „A védjegy három párhuzamos, egymástól azonos távolságra levő és azonos szélességű csíkból áll, bármilyen irányban alkalmazva a terméket”.

A GC 2019. január 19-én megerősítette az ábrán látható európai uniós védjegy lajstromozás érvénytelenségét, fenntartva az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala második fellebbezési tanácsának korábbi döntését.

Lényeges, hogy egy védjegybejelentés helyesen és pontosan részletezze, amit a bejelentő védeni kíván. Nem lehet olyan oltalmi kört igényelni, amely túl van azon, amit a bejelentésben bemutatott és meghatároztak. Az Adidas azzal próbált érvelni, hogy a védjegye minta-védjegy, és ezért használatát ki lehet terjeszteni különböző dimenziókra és arányokra.

A GC azonban fenntartotta a fellebbezési tanács döntését, amely szerint az oltalmi kör pontosan a lajstromozott alakra korlátozódott, és rámutatott, hogy az Adidas bejelentésében jelezte, miszerint a védjegy ábrás védjegy, és nem utalt arra, hogy az mintavédjegy.

Így a lajstromozás csupán azokra a vonalakra terjedhetett ki, amelyeket a lajstromozott védjegy által tükrözött dimenziókban és arányokban mutattak be. Ezért a lajstromozás alapján engedélyezett oltalmi kör szűkebb volt, mint amennyit az Adidas eredetileg védeni szándékozott, és ez közvetlenül hatással volt arra, ahogyan a bíróság értékelte az eljárásban az Adidas által benyújtott használati bizonyítékot.

Bizonyos körülmények között lehetséges egy védjegy használatának olyan bizonyítékára támaszkodni, amely különbözik a lajstromozott védjegytől, ha a különbségek nem befolyásolják a védjegy megkülönböztető jellegét.

Az ellene indított érvénytelenségi perben az Adidas azzal érvelt, hogy a védjegy az EU-ban megkülönböztetőképeségre tett szert, és a védjegy használatának bizonyítékaként benyújtott anyaggal ezt az állítását igyekezett alátámasztani. A benyújtott bizonyítékok jelentős része azonban három csíknak a használatára vonatkozott olyan alakokban, amelyek különböznek a lajstromozott védjegytől.

Az Adidas azzal érvelt, hogy a bizonyíték olyan változatok használatára vonatkozott, amelyek nem változtatták meg a lajstromozott védjegy megkülönböztető jellegét, és előadta, hogy ezért a bizonyítékot el kell fogadni.

A GC azonban egyetértett a fellebbezési tanács döntésével, amely elutasította olyan védjegyek használatának a bizonyítását, amelyek eltértek a lajstromozott védjegytől, megismételve a következő pontokat:

1. ahol egy védjegy rendkívül egyszerű, még csekély különbség is jelentős változáshoz vezethet a lajstromozott védjegy jellemzőiben;
2. a vizsgált védjegy olyan alakban való használata, ahol a színelrendezés meg van fordítva, szükségszerűen megváltoztatja a védjegy megkülönböztető jellegét;
3. a védjegyek egy része három helyett két csíkkal rendelkező jelzést mutatott; és
4. lejtő csíkok használata megváltoztatta a védjegy megkülönböztető jellegét.

Az Adidas védjegye az érvénytelenítési eljárásban azon az igényén alapult, hogy védjegye az EU-ban használat révén megkülönböztető jelleget szerzett, és ezen az alapon alkalmas volt lajstromozásra.

A bíróság a benyújtott bizonyíték nagy részét olyannak ítélte, amely kívül esett a lajstromozott oltalmi körön. A bíróság végül lényegileg öt EU-tagállamból származó öt piaci áttekintést fogadott el az Adidas igényének alátámasztására.

Bár számos tagországban lehetséges lehet extrapolálni a bizonyítékokat az EU teljes területére, ebben az esetben a bíróság azon a véleményen volt, hogy ehhez öt piacáttekintés öt EU-tagállamban nem elegendő.

Az Adidas számára nem minden veszett el, mert a három csíkból álló védjegy különböző alakjaira számos védjegylajstromozással rendelkezik.

B) A finn *Biolatte Oy* (Biolatte), egy probiotikus termékek előállítására szakosodott vállalat, az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalánál kérelmet nyújtott be a BIOLATTE védjegy lajstromozása iránt az 5. áruosztályban étrend-kiegészítőkre, emésztést elősegítő enzimekre és bébi-ételekre.

Az elővizsgáló ideiglenesen elutasította a bejelentést azon az alapon, hogy a védjegy deszkriptív, és nélkülözi a megkülönböztető jelleget.

A Biolatte az elutasítás ellen az alábbi érvekkel fellebbezett.

- A védjegy egy szótári újítás, amely egyesíti a *probiotic* szó egy részét az alapító Yves Delatte nevének egy részével.
- A védjegy disztinktív az étrend-kiegészítők vonatkozásában, amelyek nem hasonlítanak a szerves tejtermékekre.
- A védjegyet nem szándékoznak ételekkel, italokkal vagy egyéb élelmiszerekkel kapcsolatban használni.
- A bejelentő eltávolította a „bébiételek” megjelölést a megadott áruosztályból annak érdekében, hogy egyértelművé tegye: a védjegyet csupán étrend-kiegészítőkkel kapcsolatban kívánja használni.
- A védjegy már használatban van Belgiumban, az Egyesült Királyságban, Észtországban, Finnországban, Franciaországban, Lettországon, Litvániában, valamint Luxemburgban, és az EU-ban elismert státuszra tett szert.

Az elővizsgáló azonban fenntartotta az elutasítást, megállapítva a következőket.

- A BIOLATTE védjegy Olaszországban deszkriptív (*latte* = tej) a szerves tejszármaragokra nézve, amelyek nyilvánvalóan példái az étrend-kiegészítőknek.
- A „bio-” és a „latte” egy szóvá egyesítése nem adott a védjegynek megkülönböztető jelleget.
- A szerves tej arról ismert, hogy egészségügyi előnyt nyújt (például magasabb vitamin- és proteinszinteket, ezért a védjegy tájékoztató és leíró az étrend-kiegészítőkre nézve).
- A vonatkozó fogyasztó ebben az esetben olaszul beszél. Nem nyújtottak be bizonyítékot annak igazolására, hogy a védjegy megkülönböztetőképessegre tett szert az EU egy olaszul beszélő országban.

Kitartva a védjegylajstromozás megszerzése mellett, a Biolatte a döntés ellen fellebbezést nyújtott be az EUIPO fellebbezési tanácsánál, a következőkkel érvelve.

- A védjegy szótári egység.
- Az olaszul beszélő fogyasztók a „biolatte” szót nem értelmeznék úgy, hogy az „szerves tejet” jelent, mert azt a „latte organico” szavakkal fejeznék ki.
- Még ha ez az olaszul beszélő fogyasztó a „biolatte” szót „szerves tejként” értené is, még mindig disztinktív lenne étrend-kiegészítők vonatkozásában, amelyeket a fogyasztók nem társítanak a tejjel.
- A védjegy disztinktív, és védjegyszerű jelleget szerzett az EU-ban 2003 óta folytatott használat révén.

A fellebbezési tanács a fenti érvek ellenére sem változtatta meg elutasító álláspontját a következőkre hivatkozva.

- A védjegy mentes a megkülönböztető jellegtől.
- Az olaszul beszélő fogyasztó nem ismerné fel, hogy a védjegy Yves Delatte-re utal, és azt sem ismerné fel, hogy a védjegy használat útján megkülönböztető jellegre tett szert, mert a védjegyet nem használták Olaszországban.
- Az olaszul beszélő fogyasztó úgy fogná fel a védjegyet, hogy az az étrend-kiegészítő tartalmáról, nem pedig kereskedelmi eredetéről ad tájékoztatást.
- A „bio-” szó jelző, amelyet „jó az egészségre” jelentéssel ismernek, és a „latte” szó tejet jelent. A védjegy tehát azonos szótári gyököt hordoz, mint az „acido lattico”, vagyis a tejsav.
- A bejelentő elismerte, hogy az étrend-kiegészítők tartalmazhatnak tejsavbaktériumokat (miként saját termékei is), és így a védjegy ezekkel az árukkal kapcsolatban nélkülözi a megkülönböztető jelleget.
- A fogyasztók, akik látják az étrend-kiegészítőkkel kapcsolatban használt védjegyet, nem fogják azt gondolni, hogy azok italok vagy tej alakjában vannak, hanem azt, hogy tejsavat tartalmaznak.

A Biolatte az elutasítás ellen a GC-hez fordult, amely azonban egyetértett azzal, hogy a védjegy nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel, megállapítva, hogy:

- A „bio” szó egy leíró jelző, amely „biológiai” vagy „szerves” jelentésű, és a „latte” szó olaszul „tej” jelentésű.
- A védjegy nem szokatlan módon állítja egymással szembe a két szóelemet, aminek révén az megkülönböztetőképeségre tehetne szert.
- Az olaszul beszélő fogyasztó nem fogná úgy fel a védjegyet, hogy az tájékoztatást nyújt az áruk tartalmáról (vagyis tejsavat tartalmazó termékekről).
- A védjegy nem szerzett megkülönböztetőképeséget az olaszul beszélő fogyasztók körében végzett használat révén, mert a benyújtott bizonyítékok angol, litván és finn nyelvűek.

A védjegybejelentést tehát a GC is elutasította azon az alapon, hogy a védjegy leíró jelleű, és nélkülözi a megkülönböztetőképeséget.

C) Németországban a „der grüne Punkt” (a zöld pont) jól ismert fogalom, amely most a GC előtti eljárás tárgyát képezte. Itt mindenekelőtt azt kellett eldönteni, hogy a védjegy tényleges használata csomagolásokon elegendő-e ahhoz, hogy egyúttal bizonyítsa a védjegy használatát a csomagolt árukon is.

Az ügy előzménye, hogy a *Duales System Deutschland GmbH* (DSD) 1996-ban bejelentette a DER GRÜNE PUNKT-ot, illetve a megfelelő ábrát uniós kollektív védjegyként az OHIM-nál. Ezt követően a DSD a védjegyre harmadik személyeknek licenciákat adott, hogy részesei legyenek egy termékcsoomagolásokra szolgáló kettős hulladékszállító rendszernek. Miután az EUIPO törlési osztálya 2015-ben részben helyt adott egy, a védjegy törlését használat hiányával indokoló kérelemnek, a DSD e törlés ellen eredménytelenül nyújtott be fellebbezést. Ezért a DSD a GC-nél kérelmezte a fellebbezést elutasító végzés hatályon kívül helyezését. Kérelmének alátámasztására lényegileg azt adta elő – amit az általa benyújtott dokumentumok igazoltak –, hogy a vitatott védjegyet mind a csomagolásokon, mind magukon a csomagolt árukon iparilag használják. Ez annyit jelent, hogy az uniós védjegyet komolyan használják a 2017/2009 sz. rendelet 15. cikkének (most a 2017/1001 sz. rendelet 18. cikkének) első bekezdése értelmében.

A GC-nél benyújtott kérelem azonban szintén eredménytelen volt. Ez a bíróság ugyanis a DER GRÜNE PUNKT védjegynek eladott áruk csomagolásán való használatát csupán arra való utalásnak ismerte el, hogy a vonatkozó csomagolásokat egy különleges hulladékszállító rendszerben gyűjthetik és értékesíthetik, ami azonban semmiképpen sem jelenti a védjegy használatát magukon a csomagolt árukon.

Ezzel szemben a bíróság leszögezte, hogy a DER GRÜNE PUNKT védjegy tényleges használatát fő funkciójának, vagyis a vita tárgyát képező áruk eredetazonossága garantálásának megfelelően a mértékadó forgalmazó körök véleménye szerint tagadni kell. Igaz ugyan, hogy a vitatott védjegy rámutat arra a tényre, amely szerint a vonatkozó áruk előállítója vagy elosztója része a DSD licencszerződési rendszerének, és ennek következtében ennek a vállalatnak egy bizonyos ökológiai magatartására utal. Mindazonáltal a mértékadó forgalmazó körök képesek megkülönböztetni egy olyan védjegyet, amely egy termék eredetére utal, egy olyan védjegytől, amely kiürített és használt csomagolási hulladék értékesítésére utal.

Ilyen megítélés a megtámadott kollektív védjegyre vonatkozó alapszabályt is megerősíti, amely szerint ezt a védjegyet azért hozták létre, hogy lehetővé tegye a használók számára a kereskedelembe való alkalmazást. Az ilyen védjegyekkel ellátott csomagolásokat a gyűjtő- és értékesítési rendszerekben használják.

Ellentétben a DSD állításával, amely szerint a fogyasztó valószínűtlen esetben dönt azonos versenyajánlatokról csupán egy csomagolt termék csomagolásának a minősége alapján, a megtámadott védjegy nem hoz létre felvevőpiacot a gazdaság egyéb résztvevőivel szemben, akik csupán a csomagolást veszik figyelembe.

A GC a fentiek alapján egyértelműen úgy döntött, hogy a DER GRÜNE PUNKT védjegy használata a csomagolt árukon nem jelenti a védjegynek magukon a csomagolt árukon, hanem csupán a csomagolásokon való tényleges használatát.

D) A vizsgált ügyben a bejelentő védjegylajstromozást kívánt kapni a VITA szóvédjegyre a 7., 11. és 21. áruosztályban konyhai eszközökre. Az EUIPO a 207/2009 sz. közösségi védjegyrendelet 7(1)(b) és (c) cikke (a 2017/1001 sz. EU védjegyrendelet azonos cikkei) alapján elutasította a bejelentést. Az EUIPO elővizsgálója rámutatott, hogy a „vita” szó a határozott többes száma a „vit” szónak, amely svédül „fehéret” jelent, és a megjelölt áruk létezhetnek fehér színben, ezért a jelzés deskriptív lehet.

E döntés ellen a bejelentő a GC-nél nyújtott be fellebbezést. A GC 2019. május 7-i döntése nem erősítette meg az EUIPO megállapításait, mert azon a véleményen volt, hogy egy jellemzőnek a 7(1)(c) cikk értelmében „objektívnek” és „a termék vagy a szolgáltatás jellegére nézve inherensnek és lényeginek”, továbbá a vonatkozó termékre vagy szolgáltatásra nézve „valódinak és tartósnak” kell lennie. A bíróság szerint a „fehér” („vita”) szín nem tesz eleget ezeknek a követelményeknek, mert tisztán egy véletlen és mellékes jelző, amellyel az igényelt áruknak csupán néhány rendelkezhet, és amely semmiképpen sem bír közvetlen és azonnali kapcsolattal az áruk jellegével. Ennek következtében a GC tagadta a 7(1)(c) cikk alkalmazhatóságát.

Emellett a 7(1)(b) cikk (megkülönböztetőképeség hiánya) sem képezne akadályt, mert az EUIPO, amikor ezt az abszolút elutasítási okot alkalmazta, szintén helytelenül érvelt a VITA védjegy állítólagos leíró jellegére.

A GC-nek ez az új döntése meglepőnek tűnik, mert általánosítva azt jelentheti, hogy egy termék vagy egy szolgáltatás olyan megjelölése, amely többé-kevésbé önkényesen választható, alkalmas a lajstromozásra. Színjelzések mellett ez a döntés alkalmazhatónak látszik például alak, méret vagy arány jelzésére is. Később fog eldőlni, hogy ez az új esetjog valóban ilyen fordulópontot jelent-e.

Franciaország

A Nanterre-i Elsőfokú Bíróság 2018. december 20-án érdekes döntést hozott védjegyek tulajdonjogának visszaszerzésével kapcsolatos, csaláson alapuló bejelentések és ténykedések vonatkozásában.

A *Supreme*-nek nevezett amerikai vállalat ruházati cikkek, különösen utcai vagy városi öltözékek árusításában volt érdekelt, és számos SUPREME védjegyet birtokolt, ideértve az alábbi szó- és ábrás védjegyet is:

Az Egyesült Államokban 1994 óta használta ezt a jelzést, és számos amerikai védjegynek a tulajdonosa; Franciaországban két SUPREME szóvédjegyet jelentett be 1999-ben és 2015-ben a 9., 15., 25., 28., 38., 41. és 42. áruosztályban, majd a 18. és 35. áruosztályban árukra és szolgáltatásokra.

A Supreme Franciaországban a vörös SUPREME logóra is oltalmat kért 2015-ben a 18., 25. és 35. áruosztályban, és azt állította, hogy áruit Franciaországban 2013 óta árusította ezzel a logóval.

2015 április elején egy *Cheikh* nevű, művészettel és kultúrával szenvédeylesen foglalkozó vállalkozó azonos vörös SUPREME logóból álló francia védjegybejelentést nyújtott be a 16., 25. és 32. áruosztályban, majd 2016. március 3-án a 2., 14. és 33. áruosztályban. 2016. augusztus 6-án a vörös SUPREME szóvédjegyre egy további védjegybejelentést nyújtott be a 18., 25. és 35. áruosztályban árukra és szolgáltatásokra.

A Supreme felszólalt a 16., 25. és 32. áruosztályban a francia szó- és ábrás védjegy ellen. A francia védjegy hivatal elutasította a védjegyet a 25. áruosztály áruira, és a bejelentő visszavonta védjegyét a 2., 32. és 33. áruosztályban. Cheikh védjegyei azonban még érvényesek voltak a 14. és a 16. áruosztály áruira, ezért a Supreme csalás alapján indított keresetet, az alperes védjegyeinek tulajdonjogát vagy azok törlését igényelve.

A bíróság elismerte, hogy a Supreme folytonosan és széleskörűen használta a SUPREME jelzést külföldön 1994 óta és Franciaországban 2013 óta a weboldalan, valamint 2016 óta egy párizsi üzletben, és azt is elismerte, hogy a SUPREME védjegyek a Supreme által kezdetben megcélzott közönségnél szélesebb körben ismertek. Az elsőfokú bírók azt is figyelembe vették, hogy Cheikh-nek ismernie kellett a jelzések Supreme általi használatát, különös tekintettel arra, hogy érdeklődést mutatott a SUPREME védjeggyel megjelölt áruk iránt (Cheikh-et komolyan érdekelt az utcai művészet, mert egy kultúrhelyiséget nyitott, és egy ennek szentelt szemlét publikált), de tevékenységéhez egyáltalán nem volt szüksége ezeknek a jelzéseknek a használatára. A bíróság hangsúlyozta, hogy az alperes szükségszerűen ismerte a Supreme védjegyeit, és „minden szükség nélkül” ragaszkodott ahhoz, hogy azonos védjegybejelentéseket nyújtson be.

Az Európai Unió Bíróságának esetjogát alkalmazva a bíróság ezután azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a Supreme számára hasznos volt-e a kérdéses védjegyek megtartása olyan árukra, amelyekre saját védjegyei nem vonatkoztak, vagyis a 14. és a 16. áruosztály áruira.

A bíróság megállapította, hogy a Supreme nem bizonyította, miszerint védjegyét ezekkel az árukkal kapcsolatban használta. Jelezte azonban, hogy ennek nem kell a Supreme keresetének önműködő elutasításához vezetnie.

A CJEU esetjogára utalva a bíróság jelezte, hogy az európai bírók által meghatározott követelményeket áruk és szolgáltatások elemzésére bitorlási és törlési keresetek kapcsán alkalmazni kell a Supreme franciaországi tevékenysége által érintett árukra, valamint az alperes védjegyei által védett árukra és szolgáltatásokra.

A fentiek alapján a bíróság arra következtetett, hogy bizonyos áruk közötti hasonlóság hiánya ellenére „a vizsgált jelzések teljes azonossága a felek közötti egyértelmű versenyre utal, mégpedig olyan áruk kapcsán is, amelyeket Cheikh egyáltalán nem árusít”.

Így az elsőfokú bírók csalás alapján elrendelték az alperes védjegyeinek átruházását a felperesre.

Az IP5 közös vizsgálata

Az öt legfontosabb szellemi tulajdoni hivatal (IP5), nevezetesen az USPTO, az EPO, a Japán Szabadalmi Hivatal, a Kínai Szellemi Tulajdoni Hivatal és a Koreai Szellemi Tulajdoni Hivatal kísérleti kutatási és vizsgálati együttműködési tervet hozott nyilvánosságra 2019. áprilisban. Ennek megfelelően egy nemzetközi szabadalmi bejelentés benyújtásakor most a bejelentő kérheti részvételét az IP5 kutatási és vizsgálati tervében.

Ebben a kísérleti tervben az illetékes Nemzetközi Kutatási Hatóság (fő ISA) ideiglenes nemzetközi kutatási jelentést és írott szabadalmazhatósági véleményt továbbít a társ ISA-ként működő IP5-hivataloknak, amelyek kiegészítő kutatást végeznek, és ha szükséges, megküldik kiegészítésüket a fő ISA-nak. Az utóbbi ezután egy végleges nemzetközi kutatási jelentést és egy végleges írott véleményt készít, amely megfelel az ideiglenes nemzetközi kutatási jelentésnek és az ideiglenes írott véleménynek, megfelelő módon kiegészítve a társ ISA-k azon hozzájárulásaival, amelyeket a fő ISA fontosnak ítél.

Ezután a következő dokumentumokat publikálják:

- a végső nemzetközi kutatási jelentést és a végső írott véleményt, amelyek a fő ISA véleményét tükrözik,
- a társ ISA-k hozzájárulásait, amelyek minden egyes társ ISA véleményét tükrözik.

A tervnek ebben a szakaszában, amely még a kísérleti fázisnak felel meg, a részvételért nem kell fizetni. Ha azonban ez a terv a kísérleti fázis eredményeként folytatódik, díjat kell majd leróni, amely felső határként megfelel minden egyes résztvevő ISA-kutatási díjának, amihez még hozzájön az együttműködési költségek adminisztrációs díja. (Úgy tűnik, a fizetős szakaszt nem a magyar bejelentők számára találták ki.)

Japán

A) Japánban 2019. május 1-jén „Reiwa” nevű új korszak kezdődött, amely *Akihito* császár fiának, *Naruhitónak* a trónra lépését jelzi, és ez egyúttal a 126. császár trónra lépését is jelenti. A Reiwa szó szép harmóniát jelent.

Az előző „Heisel”-éra bejelentésekor a Japán Szabadalmi Hivatal elárastották a korszak nevével azonos védjegy lajstromozására irányuló bejelentések. Ezért a hivatal módosította irányelveit, amelyek világosan leszögezték, hogy korszakneveket nem lehet védjegyként használni.

Mindezek ellenére az új név bejelentése után három napon belül 48 védjegybejelentést nyújtottak be a Japán Szabadalmi Hivatalnál, kérve a REIWA védjegy lajstromozását. Ezeket nagy valószínűséggel el fogják utasítani.

Ugyanakkor a Kínai Védjegy hivatalnál a bejelentést követő egy hónapon belül több, mint 1200 hasonló védjegybejelentést nyújtottak be. Továbbá a Kínai Védjegy hivatalhoz számos olyan védjegybejelentés is érkezett, amely ezt a nevet tartalmazza, a REIWA TENKA, a REIWADO, a REIWAYA, a REIWA BEEF és a REIWA HALL, igen sok áruosztályban és különböző árukra és szolgáltatásokra. A kínai hatóság még nem döntötte el, hogy lajstromozza-e az ilyen védjegybejelentéseket.

B) Japán szabadalmi törvényének egy részét módosították egy 2019. május 17-én hatályba lépett törvénnyel, amelynek főbb változásai a következők.

1. Olyan rendszer megalapozása, amelyben semleges műszaki szakértők helyi vizsgálatokat végeznek.
2. A kártérítés-számítási módszerek felülvizsgálata.

Az 1. pont alatti rendszer akkor alkalmazható, ha fennáll a lehetősége, hogy bitoroltak egy szabadalmi jogot. Ekkor egy semleges műszaki szakértő megsemmisítheti a gyanúsított bitorló gyártást stb., kutatást végezhet a szabadalom bitorlás igazolásához szükséges bizonyíték megszerzéséhez, és a bíróságnak jelentést készíthet.

A kártérítés-számítás módszereinek 2. pont szerinti felülvizsgálata meghatározza, hogy – ellentétben a törvény korábbi változatával – a jogtulajdonosok most igényelhetnek kártérítést, amely egyenértékű a gyanúsított bitorló árukra stb. vonatkozó azon licenccdíjjal, amely meghaladja saját termelési és eladási kapacitásukat. Azt is meghatározza, hogy a jelzett licenccdíjjal egyenértékű kártérítés számítását arra a feltevésre alapozva lehet elvégezni, hogy a bíróság a szabadalmat érvényesnek és a bitorlást megtörténtnek találta.

Kína

A) Amikor a *Jaguar Land Rover Limited* (Jaguar) 2010-ben bevezette nagy végsebességű *Range Rover Evoque* (Evoque) sportkocsiját, a jármű szemet gyönyörködtető alakja elragadtató ismertetésekkel és fejlesztési díjakat kapott a globális gépjárműsajtótól. A jármű bevezetése Kínában ugyanezen év decemberében hasonló dicséretben részesült a kínai médiumoktól. A lelkes üdvözlést követően azonban egy kínai gyártó, a *Jiangling Holdings Co., Ltd.* (Jiangling) az Evoque egy olcsó másolatát hozta forgalomba. A Jiangling „*Land Wind X7*” nevű járműve a Jaguar népszerű sportkocsijának számos megkülönböztető tervezési jellemzőjét reprodukálta.

Annak ellenére, hogy tudta: hazai gyártóval szemben komoly kihívásokkal kell szembenéznie, a Jaguar úgy döntött, hogy a kínai tisztességtelen verseny elleni, 2017. évi törvény (TVET 2017) 6.1 cikke alapján eljárást indít a Jiangling ellen. Ez a törvényhely súlyos terhet

ró a terméke alakját védeni kívánó felperesre, akinek többek között bizonyítania kell, hogy járműve formatervezése disztinktív, az alperes azonos vagy hasonló tervezést használ, ami a fogyasztók megtévesztését valószínűsíti.

A kínai gyártó Evoque-másolata arra kényszerítette a Jaguart, hogy jogainak érvényesítését a kínai szellemi tulajdoni törvényekre alapozza. *Amanda Beaton*, a Jaguar szellemi tulajdoni tanácsadója leszögezte: „A Jaguar nagyon komolyan veszi szellemi tulajdonának védelmét. Jelentős mértékben beruházunk termékeink kivitelezésébe és műszaki tervezésébe, és nem gondoljuk, hogy a Jiangling eljárása válaszlépés nélkül maradhat. Ez azért is szükséges, hogy megvédjük fogyasztóinkat, akik már megvásárolták termékeinket”.

2019. március 13-án a Pekingi Chaoyang Kerületi Bíróság a Jaguar javára döntött annak tisztességtelen verseny miatt indított keresete alapján. Ez az első eset, amikor egy kínai bíróság egy hazai gépkocsigyártóval szemben szellemi tulajdon-jogot érvényesít egy pert indító nyugati gépkocsigyártó vállalat javára.

A bíróság megállapította, hogy a Jaguar a törvény 6.1 cikkére alapozva bizonyította igényei megalapozottságát az Evoque gépkocsi öt sajátos tervezési elemével kapcsolatban, amely elemeket a Jiangling lényegileg lemásolt a Land Wing X7 járműben.

A bíróság ítélete leszögezte, hogy a Jaguar bizonyította a két jármű meglepő hasonlóságát. A Jiangling kifogásolt magatartása sértette a TVET 2017 rendelkezéseit. A törvény alapján a felperesnek számos lényeges dolgot bizonyítania kellett, ideértve a következőket.

1. A Jaguarnak joga van-e perelni, és nem élt-e vissza perlési jogával?
2. Az Evoque jármű megjelenése nem volt-e „bizonyos mértékű befolyásolás díszítésre”, és vajon a Jiangling kifogásolt tevékenységei a tisztességtelen versenyt tiltó jogszabályba ütköztek-e?
3. A Jiangling tevékenységét a bíróságnak a tisztességtelen verseny körébe tartozónak kell-e tekintenie?

A bíróság elutasította az alperesnek azt az állítását, hogy a felperesnek nincs joga perelni a kínai szellemi tulajdon-jogi törvény azon elve alapján, amely kimondja, hogy „egy tulajdonhoz egy jog tartozik”. A bíróság megjegyezte, hogy „egy gépkocsi külseje több szellemi tulajdon-jogot élvezhet, ha különböző követelmények kielégítéséről van szó. Egy felperes egynél több pert indíthat különböző igényekkel”.

A gépjárművek összehasonlításakor a bíróság megállapította, hogy a Land Wing X7 másolat „lényegileg azonos” volt a Jaguar Evoque modelljével. A bíróság egyetértett a Jaguar állításával, amely szerint öt tervezési jellemzőt megismételtek a kifogásolt járműben: a lejtő kocsitetőt, a lebegő kocsitetőt, a jellemző emelkedő vonalakat, a kagylóhéjszerű motorház-tetőt és az egész kocsi körvonalát. A fogyasztók körében a kínai piacon végzett széles körű hirdetés és médiajelenlét alapján a bíróság megállapította, hogy a Jaguar mindegyik elem tervezésében disztinktív volt, és hogy bizonyította, miszerint mindegyik tervezési elem „bizonyos fokú befolyásoló díszítésre” tett szert. A bíróság elutasította a Jiangling azon érvelését, hogy a Jaguar által azonosított tervezési jellemzők funkcionálisak és ennek megfelelően

oltalomból kizártak voltak; ehelyett a bíróság megjegyezte, hogy néhány tervezési elem valóban befolyásolta a jármű funkcionalitását, amit ki kellett küszöbölni.

A bíróság elrendelte a Jaguar által kért ideiglenes intézkedést, és az alperest tartósan eltiltotta a bitorló jármű bemutatásától és eladásától. A bíróság azt is elrendelte, hogy az alperes fizessen kártérítést és költségeket a Jaguarnak. Végül a bíróság arra kötelezte a Jianglinget, hogy az ügyről közöljön nyilvános tájékoztatást a weboldalán és a médiában, hogy enyhítse azt a zavart, amely a Land Wind X7 járműútánzat forgalmazásának volt a következménye.

A kínai bíróság döntése nem csupán a Jaguar számára jelent érdekes újdonságot, hanem mindazon vállalatok számára is, amelyek szellemi tulajdon-jogaikat Kínában érvényesíteni kívánják.

B) A Kínai Legfelsőbb Népbíróság megerősítette, hogy egy korábbi védjegy által megszerzett hírnév kiterjeszthető ugyanannak a bejelentőnek egy későbbi védjegyére. A bíróság azonban egyértelműen kijelentette, hogy egy védjegylajstromozást nem lehet kiterjeszteni semmilyen módon más védjegyekre.

Tények

A *Spider King Group Co, Ltd.* (*China Spider King, CSK*) egy nagy kínai cipőgyár, amely 1996 óta árusít Spider King cipőket. A CSK tulajdonosa Kínában az 1. ábrán bemutatott lajstromozott védjegyeknek.

Szám	Hivatkozott védjegy	A bejelentés napja	A lajstromozás dátuma	Áruosztály	Áruk
1.		1996. január 4.	1997. június 14.	25.	bőrcipők, tornacipők, teremcipők, futballcipők
2.		2000. július 21.	2001. szeptember 21.	25.	lábbelik
3.		2001. szeptember 28.	2003. március 21.	25.	lábbelik, futballcipők, nyakkendők, védősisakok stb.

1. ábra

1998-ban azonban, mielőtt a CSK lajstromoztatta volna az első pókábrát (2. sor az 1. ábrán), az amerikai *USA Spider Kind Group Limited* (SKGL) egy másik pókábrát lajstromoztatott Kínában (2. ábra) a 25. áruosztályban többek között gyermekruhákra, cipőkre, úszóruhákra, nyakkendőkre, sálakra és fejevédőkre.

2. ábra

2004. október 15-én az SKGL kérte a Kínai Védjegyhivatalt korábbi védjegye ábrájának lajstromozására a kínai karakterek nélkül (3. ábra).

3. ábra

A bejelentést, amelyet később átruházták egy másik amerikai vállalatra, a Spider Group Limited-re (USA Spider), a Kínai Védjegyhivatal 2008. május 6-án előzetesen jóváhagyta.

A CSK 2008. november 28-án a hivatalnál felszólalást nyújtott be az USA Spider védjegy-bejelentése ellen, három korábbi lajstromozására hivatkozva.

Döntések

A Kínai Védjegyhivatal elutasította a felszólalást, és jóváhagyta a kifogásolt védjegy lajstromozását.

A CSK 2011. január 30-án fellebbezett a hivatal döntése ellen a Védjegy-felülvizsgálati Tanácsnál.

Az USA Spider azzal érvelt, hogy

- 25. áruosztálybeli korábbi lajstromozása (2. ábra) együtt létezett az idézett védjegyekkel; és
- nem volt bizonyíték összetévesztésre a piacon.

2012. szeptemberben a Védjegy-felülvizsgálati Tanács fenntartotta a hivatal döntését, megállapítva, hogy

- a vitatott védjegyek által megjelölt egyes áruk nem voltak egyformák;
- a vitatott védjegyek nem voltak hasonlóak; és

- az SKGL által korábban lajstromoztatott védjegy (amely kínai karaktereket is feltüntetett) indokolta a kifogásolt védjegy lajstromozhatóságát.

A tanács megállapította továbbá, hogy a hivatkozott védjegyek nem szereztek sem jól ismert státuszt, sem elegendő befolyási szintet, amely lehetővé tenné a felszólalás sikerét.

A CSK az 1. számú Pekingi Közbenső Bíróságnál nyújtott be fellebbezést. Ez a bíróság 2015. december 30-án megváltoztatta a Védjegy-felülvizsgálati Tanács döntését azon az alapon, hogy a felszólalás tárgyát képező védjegy és a hivatkozott 2. és 3. ábra szerinti védjegyek hasonlóak.

E döntés ellen a tanács és az USA Spider a Pekingi Felsőbíróságnál nyújtott be fellebbezést, amely azt 2016. december 28-án elutasította. Megállapította, hogy

- a stilizált pókot ábrázoló két védjegy hasonló volt; és
- az SKG korábbi lajstromozása (amely kínai karaktereket is ábrázol) nem tett szert olyan hírnévre, amely elegendő lenne bármilyen zavar elkerülésére.

Ezért ennek a védjegynek a hivatkozott 2. és 3. ábra szerinti védjegyekkel való egyidejű létezése nem tette lehetővé a felszólalás tárgyát képező védjegy lajstromozását.

Az USA Spider perújrafelvételi kérelmet nyújtott be a Kínai Legfelsőbb Népbíróságnál azzal érvelve, hogy a megfellebbezett védjegy egy korábbi lajstromozás kiterjesztése volt.

Ez 2017. december 22-én elutasította a perújrafelvételi kérelmet, megerősítve az elsőfokú és a fellebbezési bíróság azon megállapítását, hogy a felszólalás tárgyát képező védjegy azonos vagy hasonló áruk vonatkozásában hasonló volt a hivatkozott 2. és 3. ábra szerinti védjegyhez.

Németország

A) A Münchener Kerületi Bíróság 2018 decemberében úgy döntött, hogy az *Apple* bitorolta a *Qualcomm Incorporated* (Qualcomm) okostelefonok energiamegtakarítására vonatkozó szabadalmait. Ennek eredményeként a bíróság ideiglenes intézkedést rendelt el, amely utasítja az Apple-t, hogy „szüntesse meg Németországban a bitorló termékek eladását, eladásra kínálását és importálását”. Az eltiltás az összes olyan iPhone-modellt érinti, amely tartalmazza a bitorló funkciókat. Az ítélet azonnal hatályba lép, mihamarabb a Qualcomm bemutatja az Apple által okozott károk megtérítésére vonatkozó követelését, feltéve, hogy a fellebbezési bíróság az ítéletet nem változtatja meg, vagy nem módosítja.

A bíróság egyrészt elutasította az Apple kérését az ideiglenes intézkedés megszüntetésére, másrészt megállapította, hogy az Apple pénzügyi kártérítéssel tartozik egy később meghatározandó mértékben.

A Qualcomm és az Apple 2017 kezdete óta folytatott vitát, amely abban gyökerezett, hogy az Apple tisztességtelen licencadási gyakorlattal vádolta meg a Qualcommot. Utóbbi azzal lőtt vissza, hogy különböző országokban számos pert indított az Apple ellen szabadalombitorlásért és royaltyfizetés elmulasztásával kapcsolatos különböző egyéb kihágásokért. A né-

metországi győzelem – azzal együtt, hogy nem sokkal korábban a kínai bíróság is ideiglenes intézkedést rendelt el a Qualcomm keresete alapján az Apple ellen – amiről e folyóirat 2019. évi 3. számának 110. oldalán számoltunk be – az első jól érzékelhető jele a Qualcomm gyűmölcöző szabadalmi stratégiájának.

A Qualcomm győzelme természetesen nem tekinthető véglegesnek, mert a bíróság döntése megfellebbezhető.

B) Egy alperes, akit a felperes egy bitorlási perben megtámadott, megsemmisítési keresetet nyújtott be a felperes ellen a Szövetségi Szabadalmi Bíróságnál (Bundespatentgericht, BPG) azt állítva, hogy a per alapját képező szabadalom újdonság és feltalálói tevékenység hiánya miatt nem szabadalmazható.

A BPG elutasította a megsemmisítési keresetet, ami ellen a felperes a Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnál (Bundesgerichtshof, BGH) nyújtott be fellebbezést. A BGH szintén elutasította a fellebbezést.

A per tárgyát képező szabadalom motoros járművek világító- és jelzőkészülékeire, különösen szellőzőrendszerrel rendelkező fényszórókra vonatkozott. Az ilyen rendszerek célja, hogy szellőztessék a fényszórók belsejét, miközben meggátolják víz, por vagy piszok bejutását. További cél, hogy meggátolják víz behatolását elülső fényszórók burkolatába nagy nyomású vízzel való mosás közben, például egy jármű motorterében. A technika állása kanyargó szellőzőutat kínál megoldásként. A perbeli szabadalom ennek a megoldásnak a korlátozott hatékonyságát bírálja, mert az csupán kevésbé kanyargó szellőzőutat biztosít.

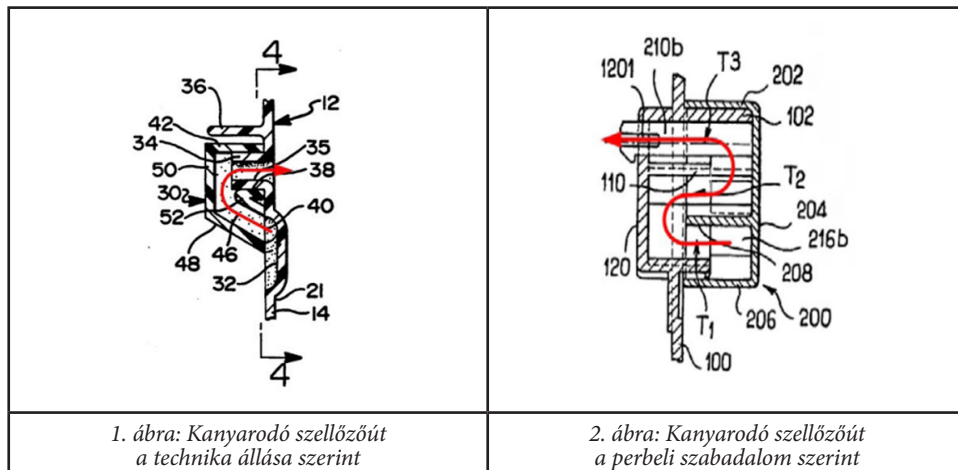
Egy ilyen szellőzőrendszer hatásának a fokozása érdekében a perbeli szabadalom olyan kanyargó utat javasol a belső szellőzéshez, amelynek két ellentétes bemenőnyílása, a két bemenőnyílás közötti összekötő vonallal átlósan szemközt bemenőcsatornája és kétszeres irányváltású és a bemenőnyílásokon lényegesen túlnyúló labirintusa van.

A BGH megerősítette a BPG döntését, amely szerint a perbeli szabadalom új és feltalálói tevékenységen alapszik a technika állásához képest, minthogy a technika állásában többek között nincs kinyilvánítva és nincs is ajánlva két irányváltású labirintus.

A BGH döntésének meghozatalánál alapvető fontosságú volt a labirintus kétszeres irányváltású jellegének a megértése. Ennek értelmezésekor a BGH rámutatott, hogy egy szabadalom arra törekszik, hogy tanítását megkülönböztesse a benne leírt technika állásától. Ha a leírásban egy ismert technika állása egyenlő egy szabadalmi igénypont általános kifejezésével, az igénypont jellemző részének sajátos vonásait nem lehet olyannak tekinteni, mint amelyek kétség esetén úgy értelmezhetők, hogy megtalálhatók abban a technika állásában, amelytől elhatárolni kívánják őket.

A vitatott szabadalomban egy, a technika állásához tartozóként leírt idézet már ismertetett egy kanyarodó szellőző utat, amelynek első irányváltása a bemenőnyílások és a bemenőcsatorna nyílása közé esett, és ezt követte egy második irányváltás. A perbeli szabadalom tanítása szerint ez a kanyarodó szellőzőút, amely már ismert a technika állásából,

tovább fejlesztendő a szellőzőhatás megjavítása céljából a labirintusnak a találmány szerinti módon való kialakítása által. A bemenőnyílások és a bemenőcsatorna nyílása közötti irányváltás beiktatása a labirintusban a kanyarodó szellőzőút kívánt javítását eredményezi a technika állásához viszonyítva.

A fenti ábrák alapján megállapítható, hogy találmány szerinti labirintus kétszeres irányváltása csak a kettős bemeneti nyílásokon túl, a bemenőcsatorna nyílása után kezdődik. A bemenőnyílások és a bemenőcsatorna nyílása által kialakított szellőzési út első irányváltása még nem része a találmány szerinti labirintusnak.

Döntésével a BGH megerősíti azt a kialakult joggyakorlatot, amely szerint az elfogadható értelmezési anyagok is magukban foglalhatják a szabadalmi leírásban idézett technika állását (lásd a BGH 2007. február 13-i, Lánccelrendezés című ítéletét). Ezért az igénypontok értelmezését mindig az idézett technika állásának fényében kell végezni. Továbbá a BGH saját joggyakorlatára utal, ahol az igénypontok értelmezését a hivatkozott technika állásától elkülönülten végzi. Így a BGH 2010. január 26-i, „A bennülők védőrendszerét szabályozó egység” című ítélete szintén az igénypontok korlátozó értelmezését feltételezte az idézett technika állása alapján, ha a technika állásában megadott információ olyan mértékben korlátozza a szabadalom kinyilvánított tartalmát, hogy egy szakember nézőpontjából a szabadalmi leírásból szűkebb tanítást lehet kiolvasni, mint ami a szabadalmi igénypontok szövegezése alapján kezdetben indokoltnak tűnik.

Ezzel a döntésével a BGH egy további fontos elvvel egészítette ki a szabadalmi igénypontok értelmezésére vonatkozó, legfelsőbb bírósági zsinórmértéket, amely jelentős értelmezési segítséget nyújt majd a jogászai és bírósági gyakorlathoz.

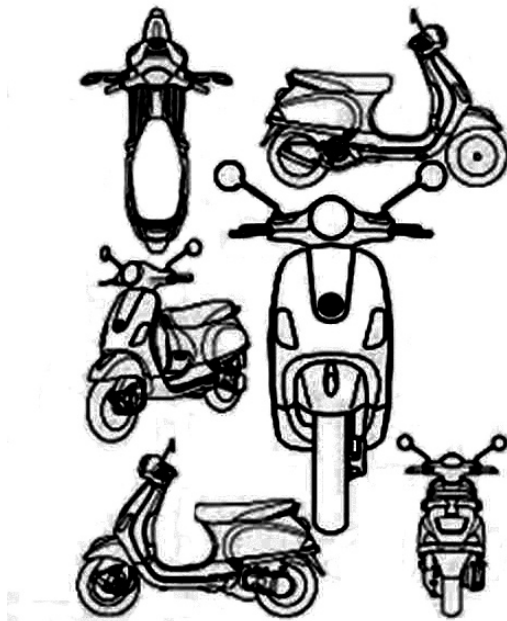
Olaszország

A Torinói Fellebbezési Bíróság 2019. április 16-i döntésével elismerte, hogy a *Piaggio* híres Vespa robogója védve van 3D védjegyként és szerzői joggal is.

Miután a Piaggio 2013-ban bizonyítékot szolgáltatott arról, hogy Vespa robogója másodlagos jelentésre tett szert, eredményesen lajstromoztatta annak alakját olasz és európai 3D védjegyként, amelynek rajzát az 1. ábrán mutatjuk be.

A Piaggio olasz lajstromozásának érvényesítése érdekében a 2013. novemberben tartott Milánói Nemzetközi Vásár alatt tett lépéseket, amelyek alapján a bíróság elrendelte három robogómodell, a CITYZEN, a REVIVAL és a VES modell lefoglalását.

A 2. ábrán bemutatott robogómodelleket két kínai vállalat, a *Zhejiang Zhongneng Industry Group* és a *Taizhou Zhongneng Import and Export Co* (a két vállalatot a továbbiakban együtt *Znen* néven említjük) állította ki. A két első modell lajstromozott közösségi mintaként védve volt.

1. ábra

2. ábra

A lefoglalás után a Znen keresetet indított a Torinói Igazságügyi Bíróságnál, kérve annak megállapítását, hogy robogói nem bitorolják a Piaggio jogait, és hogy a Vespa robogó alakját védő 3D védjegy érvénytelen az alábbi okok miatt:

- nélkülözi az újdonságot, mert korábban ismert volt a Znen CITYZEN és REVIVAL mintája;
- nélkülözi a megkülönböztető jelleget; és
- a Vespa védjegyét az olasz ipari tulajdoni törvény 9. cikkének megsértésével lajstromozták.

Az említett 9. cikk megállapítja, hogy egy jelzést nem lehet 3D védjegyként lajstromozni, ha csupán olyan alakból áll, amelyet a termék jellege diktál, vagyis a termék alakja olyan műszaki eredmény vagy alak eléréséhez szükséges, amely lényeges értéket kölcsönöz a terméknek.

A Piaggio nemcsak elutasította a Znen állításait, és kérte a bíróságot, hogy erősítse meg 3D védjegyének érvényességét, hanem azt is kérte, hogy erősítse meg, Vespa robogójának alakja az olasz szerzői jogi törvény 2.10 cikke alapján ipariminta-termékként is oltalmat élvez.

A Torinói Igazságügyi Bíróság 2017. április 6-án hozta meg elsőfokú döntését, amelyben elutasította a Znen állításait, és megerősítette mind a VESPA védjegy érvényességét, mind annak szerzői jogi oltalmát.

A bíróság különösen azt hangsúlyozta, hogy a Piaggiónak a Vespa robogó alakjára vonatkozó védjegyjogaira nézve a Znen 2007. és 2010. évi mintái nem voltak újdonságrontók. A Piaggio 3D védjegyét 2013-ban lajstromozták másodlagos jelentése alapján. Az az alak, amelyre a Piaggio oltalmat kapott, a 2005-ben forgalomba hozott Vespa LX robogó alakjával megegyezett. Ebből a bíróság azt a következtetést vonta le, hogy a Piaggio védjegye azóta közösségi védjegyként élvezett oltalmat, így megelőzte a kínai vállalatok által lajstromoztatott mintákat. A bíróság azt is megerősítette, hogy a 3D védjegy megkülönböztető-képessége sajátosan az alábbi négy jellemzőnek tulajdonítható, amelyek a Vespát 1946-ban

történt megalkotása óta jellemezték, és lehetővé teszik a fogyasztók számára, hogy a védjegyet újra összekapcsolja az előállítóval, és megkülönböztesse azt a piacon levő valamennyi egyéb robogótól:

- az X alak, amelyet az oldalsó kidudorodások és az ülés között lehet felismerni;
- a fejjel lefelé álló Ω alak az ülés és a lábtámasz közötti részen;
- az elülső pajzs nyílalakja; és
- a test hátsó körvonala, amely két cseppalakot formáz.

A bíróság megerősítette a védjegy érvényességét az olasz szellemi tulajdoni törvény 9. cikkének követelményei szerint, megállapítva, hogy a Vespa robogó alakját nem a termék jellege írja elő, és azért sincs rá szükség, hogy műszaki eredményt érjenek el, vagy hogy a terméknek lényeges értéket adjon. A bíróság elismerte továbbá, hogy a Vespa robogó alakja ipari minta, és mint olyan szerzői jogi oltalmat is megérdemel. A bíróság kinyilvánította, hogy a kínai robogók bitorolják a Piaggio védjegyét és a Vespa szerzői jogát, és ehhez hozzáfűzte, hogy a Znen a tisztességtelen versenyt tiltó törvény rendelkezéseit megsértette.

A Znen a bíróság döntése ellen fellebbezett a Torinói Fellebbezési Bíróságnál. Az utóbbi azonban elutasította a fellebbezést, és 2019. április 16-i döntésével megerősítette az elsőfokú bíróság döntését.

Oroszország

2019. június 27-én Oroszországban új mintatörvény lépett hatályba, amely bevezeti az ipari minták ideiglenes oltalmát. Legfontosabb rendelkezéseit az alábbiakban foglaljuk össze.

- Lehetővé válik egy ipariminta-bejelentés publikálása a bejelentő kérelmére, miután a hivatal elvégezte az alaki vizsgálatot.
- A minta engedélyezése és lajstromozása után a mintatulajdonos pénzügyi kártalanítást kérhet mintájának harmadik fél általi jogtalan használata esetén a mintabejelentés időpontja és a minta engedélyezésének meghirdetési időpontja közötti időszakra.

A bejelentés publikálása után bárki hozzáférhet a bejelentési dokumentumokhoz.

Ezek a módosítások valójában főleg a divatipar támogatását és a tervezők jogainak hatékonyabb oltalmát szolgálják.

Portugália

Portugáliában 2019. július 1-jén új iparjogvédelmi törvény lépett hatályba, amelynek legfontosabb módosító rendelkezéseit az alábbiakban foglaljuk össze.

- Az iparitulajdon-jogok törlése elleni keresetek benyújtásának határideje az ilyen jogok megadásától számított 10 évről 5 évre csökkent.

a) Szabadalmak

- Lehetővé vált, hogy ugyanarra a találmányra egyidejűleg egy nemzeti és egy európai szabadalom is hatályban legyen Portugáliában.
- Megszűnt annak a lehetősége, hogy szabadalmi bejelentésekbe utólag műszaki adatokat iktassanak be.
- A közvetlen bitorlás mellett közvetett bitorlás is lehetővé vált Portugáliában, ami annyit jelent, hogy a szabadalmas jogosult megtiltani harmadik felek számára a találmány gyakorlatba vételét lehetővé tevő eszközök előállítását.

b) Védjegyek

- A Szabadalmi és Védjegyhivatal jogosultságot kapott védjegytiltási és -érvénytelenítési ügyek eldöntésére, vagyis az ilyen ügyeket a Szellemi Tulajdoni Bíróság helyett a hivatal intézi.
- A Szabadalmi és Védjegyhivatal által védjegyügyekben hozott döntések ellen a Szellemi Tulajdoni Bíróságnál lehet fellebbezést benyújtani a döntés publikálásától számított két hónapon belül.
- Egy védjegy lajstromozása ellen a bejelentés publikálásától számított két hónapon belül fel lehet szólni a védjegy elutasításának abszolút okaira hivatkozva.
- Ha egy védjegy ellen tiltsági vagy érvénytelenítési eljárást indítanak, a védjegy tulajdonosa kérheti, hogy a kérelmező bizonyítsa saját korábbi védjegyének tényleges használatát.
- Az új törvény egyértelműen kimondja, hogy a védjegylajstromozás elutasításának okát képezheti a rosszhiszemű lajstromozás is.
- A védjegylajstromozások a bejelentés, nem pedig az engedélyezés napjától számított 10 évig hatályosak.
- Az új törvény bevezette a védjegylajstromozási díjat, amelyet az engedélyezés publikálásától számított 6 hónapon belül kell kifizetni.

c) Használati minták

- Az új törvény kötelezővé teszi a használatiminta-bejelentések újdonságának, feltalálói tevékenységének és ipari alkalmazhatóságának vizsgálatát.
- Az új törvény a biológiai anyagokra, valamint a vegyi és gyógyászati anyagokra vagy eljárásokra vonatkozó találmányokon kívül az élelmiszertermékekre vagy azok előállítására vonatkozó találmányokat is kizárja a használati minták által oltalmazható találmányok köréből.

Spanyolország

A) A Spanyol Legfelsőbb Bíróság 2019. április 3-án elutasította a *Pfizer*nek azt a rendkívüli fellebbezését, amelyet a Barcelona Fellebbezési Bíróság ítélete ellen nyújtott be. Ez az ítélet megerősítette annak a szabadalombitorlási eljárásnak az elutasítását, amelyet a *Pfizer* a sildenafil-generikumot gyártó versenytársak ellen Spanyolországban indított.

A döntés egy hosszú harc végét jelenti, amely harcot a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi szempontjaira vonatkozó TRIPS-megállapodás 27. és 70. cikkének, valamint a kémiai és gyógyászati termékek korábbi tiltásának (ami Spanyolországban 1992. október 7-ig volt hatályban) értelmezésével kapcsolatban folytattak.

a) Tények

A *Pfizer* tulajdonosa volt a 0463756 sz. (EP '756-os) európai szabadalomnak, amelyet 1991. júniusban nyújtottak be, és 1995. áprilisban engedélyeztek. A szabadalom három igénypontosorozatot tartalmazott, amelyek közül az egyik sajátos spanyolországi eljárásigénypontokból állt. A szabadalom spanyol fordítását 1995. júliusban publikálták.

2002-ben a *Pfizer* kiegészítő oltalmi tanúsítványt (SPC) kapott, amely akkor lépett hatályba, amikor a szabadalom 2011. júniusban lejárt, és 2013. júniusig volt hatályban.

2006. márciusban a *Pfizer* az EP '756-os szabadalom módosított fordítását nyújtotta be a Spanyol Szabadalmi Hivatalnál, amely fordítás termékigénypontokat is tartalmazott. A hivatal elutasította a módosított fordítás publikálását, ezért a *Pfizer* a Vitás Ügyek Adminisztratív Bíróságához fordult. Végül 2010 novemberében ez a bíróság megsemmisítette az hivatal döntését, és elrendelte a szabadalom módosított fordításának a publikálását, amire 2011. augusztusban került sor (vagyis a szabadalom oltalmi idejének lejártá és az SPC hatálybalépése után).

2011. októberben a *Pfizer* beperelte az összes vállalatot, amely sildenafil-generikumot forgalmazott Spanyolországban, azt állítva, hogy ezek a vállalatok bitorolták a szabadalmát és az SPC-t a módosított fordítás termékigénypontjai alapján. E generikumok közül egyesek piacon voltak 2009 vége és 2010 eleje óta.

b) Korábbi döntések

2014. október 28-án a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 7-es tanácsa elutasította a bitorlási keresetet a Barcelonai Fellebbezési Bíróság néhány nappal korábban egy hasonló ügyben (escitalopram) hozott döntését követően. E döntésében a fellebbezési bíróság

- megvizsgálta a CJEU esetjogi döntéseit 2013. júniusban (levofloxacin) és 2014. januárban (atorvastatin) a TRIPS-megállapodás 70. cikkének teljes értelmezéséről; és
- úgy döntött, hogy az eljárási igénypontokat tartalmazó, csak Spanyolországra engedélyezett szabadalmak oltalmi körét utólag nem lehetett bővíteni felülvizsgált fordítások termékigénypontjainak a hozzáadásával.

2016. július 20-án a Barcelonai Fellebbezési Bíróság megerősítette a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 7-es tanácsának a sildenafil-ügyben hozott korábbi döntését.

c) A Spanyol Legfelsőbb Bíróság döntése

2019. április 3-án a legfelsőbb bíróság közvetlenül elutasította a Pfizer rendkívüli fellebbezéseinek a befogadását lényegi indokolás nélkül. Továbbá elutasította a Pfizer kérelmét a CJEU-nak való felterjesztés iránt.

Ebben a vonatkozásban figyelembe vette, hogy a CJEU joggyakorlata világos volt, és hogy a fellebbezési bíróság korábbi ítélete ilyen vonatkozásban következetes volt.

Így a legfelsőbb bíróság megerősítette analóg ügyekben 2015. december 15-én hozott (quetiapine) és 2017. október 20-án hozott (escitalopram) döntéseit, amelyekben már megállapította, hogy a CJEU döntései ellentmondásban álltak a TRIPS-megállapodás 70. cikkével, és hatálytalanná tették a legfelsőbb bíróság 2010-es és 2012-es esetjogát, amely ezt a rendelkezést túlságosan tágan értelmezte. Ezen az alapon a legfelsőbb bíróság hibásan ismerte el gyógyászati termékekre vonatkozó szabadalmak hatásosságát, jöllehet Spanyolországban korábban tiltva voltak a vegyi és gyógyászati termékekre vonatkozó szabadalmak.

B) 2019. január 24-én az Alicantei Kerületi Bíróság 8-as tanácsa (EU-védjegybíróként működve) elutasította az *Equivalenza Retail SL* (Equivalenza) fellebbezését a 2. sz. Alicantei Kerületi Bíróság 2017. február 13-i döntése ellen. A megfellebbezett döntés elítélte az Equivalenzát azért, mert bitorolta a *Hugo Boss*, a *Gucci* és a *Lacoste* parfümjeit hasonló illatú másolatokkal.

A következő felek indítottak pert az *Equivalenza* ellen hasonló illatú parfümök eladása és forgalmazása, valamint azok lajstromozott védjegyeinek jogtalan használata miatt: *Gucci Gucci S.p.A.*; *Hugo Boss Trademark Management GmbH*; *Lacoste SA.*; *Procter & Gamble International Operations SA.*; és *Procter & Gamble Prestige Products SAU* (most HFC Prestige Products SAU).

Az *Equivalenza* a felperesek védjegyeit használta mind összehasonlító listákon, mind szóban kereskedelmi tárgyalásain, ahol összekapcsolta hasonló illatú parfümjeinek számszerű hivatkozását az állítólag utánzott parfümök védjegyével.

Az elsőfokú bíróság döntése szerint az *Equivalenza*

- bitorolta parazita módon a felperesek jól ismert védjegyeit, tisztességtelen előnyt húzva azok hírnevéből, vonzerejéből és presztízséből (az EU 2017/1001 sz. védjegyrendeletének 9.1 cikke); és
- tisztességtelen versenybe ütköző cselekedeteket hajtott végre azzal, hogy:
 - tisztességtelen előnyt húzott más piaci szereplők hírnevéből; és
 - törvénytelen összehasonlító hirdetést végzett azzal, hogy saját termékeit a felperesek termékeihez hasonló illatú másolatokként mutatta be.

Az Equivalenza megfellebbezte az elsőfokú bíróság döntését mind eljárási, mind érdemi okok miatt. Egyéb lényeges okok mellett azzal érvelt, hogy nem volt felelős eladási cselekedetek miatt, mert egy korábbi ítéletnek megfelelően járt el, amelyet egy Puig-ügyben hoztak 2014-ben hasonló cselekedetekért. Így azt állította, hogy

- megtiltotta raktárainak olyan eredeti parfümök védjegyeinek használatát, amelyeket állítólag utánozott (mind szóban, mind összehasonlító listákkal); és
- így bárminő ilyen használat nem volt az Equivalenzának tulajdonítható.

Emellett azzal is érvelt, hogy a felperesek védjegyeinek ilyen használata ártalmatlan és szükséges volt ahhoz, hogy leírja parfümjének aromáját.

Az EU védjegy bírósága elutasította az Equivalenza fellebbezését.

Ez a bíróság megtárgyalta a védjegy bíróság esetjogát összehasonlító listák használatával kapcsolatban parfümök forgalmazásáért a védjegy törvény és a tisztességtelen versenyt tiltó törvény alapján (ilyen vonatkozásban 2014 óta hat ítélet született). A bíróság rámutatott, hogy:

- az ilyen esetjog ismételten megerősítette az összehasonlító listák törvénytelenységét; és
- az Equivalenzát korábban már elítélték hasonló magatartás miatt.

A védjegy bitorlással kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy az alperes üzleti tevékenysége abban állt, hogy nagyban adott el parfümöket egy üzlethálózaton keresztül. Azt is figyelembe vette, hogy a felperesek jelentős számú üzlet révén bizonyították védjegyeiknek összehasonlító listákon vagy szóban való használatát. Megállapította, hogy az Equivalenza üzleti modellje jól ismert védjegyek használatán alapult hasonló illatú parfümök eladására.

A bíróság az alábbiakat is figyelembe vette:

- összehasonlító listák használata harmadik felek védjegyeinek a használatát képezte a kereskedelem folyamán; és
- az Equivalenza ezt azért tette, hogy előnyre tegyen szert az említett védjegyek jól ismert hírnevéből.

Az EU védjegy bírósága megállapította, hogy az alperesek üzleti módszerét meg lehetett volna valósítani kellemes illatokra való kizárólagos hivatkozással, harmadik felek védjegyeinek használata nélkül. A bíróság szerint azonban a felperesek bizonyították, hogy az alperes üzlete pontosan arra volt alapozva, hogy harmadik felek védjegyeit használta azok hírnevéből és presztízséből való előnyszerzés érdekében. A bíróság szerint éppen az indokolatlan előny volt az, amin a védjegy bitorlás megállapítása alapult.

A tisztességtelen verseny vonatkozásában a bíróság figyelembe vette, hogy az Equivalenza kereskedelmi gyakorlata utánozott áruk eladásra ajánlásán és forgalmazásán alapult a felperesek jól ismert védjegyeinek a használatán keresztül. Ilyen összefüggésben figyelembe vette, hogy az Equivalenza

- tisztességtelen összehasonlítást végzett;
- kihasználta a felperesek hírnevét; és
- tisztességtelen összehasonlító hirdetést végzett.

A fentiek alapján a bíróság megerősítette az elsőfokú döntést, amely elrendelte, hogy az Equivalenza:

- szüntesse meg a felperesek védjegyeinek használatával parfümjének forgalmazását, és ettől álljon el;
- vonja vissza és semmisítse meg összehasonlító listáit és egyéb olyan hirdetési anyagait, amelyek a felperesek védjegyeit tartalmazták;
- kártalanítsa a felpereseket; és
- publikálja az ítéletet.

A bíróság azt is elrendelte, hogy az Equivalenza változtassa meg a számszerű hivatkozásokat, amelyeket a felperesek védjegyeivel együtt használt annak megakadályozása érdekében, hogy a fogyasztók tovább asszociáljanak a felperesek termékeire.

Svájc

A) A Szövetségi Szellemi Tulajdoni Intézet elutasította az APPLE védjegy oltalmát a 14. áruosztályba tartozó ékszerárúkra és a 28. áruosztályba tartozó elektronikus játékokra. Az intézet szerint az *Apple* ezeknek az áruknak az alakját vagy a motívumát írja le ahelyett, hogy jelezné azok kereskedelmi eredetét.

Fellebbezésében az Apple azzal érvelt, hogy kiváló hírnevére tekintettel a vonatkozó közönség az „apple” kifejezés jelentését megváltozottan gondolja, és azt már nem almaként érti, hanem az Apple-re mint vállalatra vonatkozóan fogja fel.

2018. július 24-i döntésében a Szövetségi Adminisztratív Bíróság fenntartotta a Szövetségi Szellemi Tulajdoni Intézet döntését. A bíróság szerint amikor felbecsülik egy jelzés eredeti disztinktív jellegét, a jelzést absztrakt módon kell megítélni. A bíróság megjegyezte, hogy a hírnevet figyelembe lehet venni, az Apple azonban nem utalt erre a szempontra.

A Szövetségi Adminisztratív Bíróság szerint az „apple” szó része az alapvető angol szókincsnek, és ezért az átlagfogyasztó szó szerinti jelentéseként is érti. Az almának mint gyümölcsnek erős szimbolikus jelentése van tündérmesékben vagy a vallásban és az ékszerészetben, és a játékok ilyen ok miatt gyakran felveszik egy alma alakját. Ezért a bíróság elutasította az APPLE védjegy lajstromozását az igényelt árukra.

A Svájci Legfelsőbb Bíróság 2019. április 9-én elutasította ezt a döntést. Az a kérdés, hogy egy szó deskriptív-e azon áruk és szolgáltatások vonatkozásában, amelyekre a lajstromozást kéri, attól függ, hogy a jelzésnek van-e érthető jelentése. Ha egy szónak több jelentése van, a jelzés megkülönböztető jellemzőjének megállapításához azt a jelentést kell felhasználni, amelyik a vonatkozó közönség szempontjából a legfontosabb az igényelt áruk vonatkozásában. Ez az értelmezés a legtöbb esetben megfelel a kifejezés szó szerinti jelentésének. Ha azonban egy szót a vonatkozó közönség nem annak szó szerinti jelentéseként értelmez, hanem elsődlegesen egy bizonyos vállalat jelzéseként, ezt a lajstromozási eljárásban nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Az APPLE márkanév kiváló hírnevének tulajdoníthatóan egyike a világon legjobban ismerteknek. Ezért az átlagfogyasztó nem a szó szerinti jelentésének megfelelő gyümölcshez hasonlítja, hanem közvetlenül egy bizonyos vállalat jelzéséként fogja fel. A svájci közönség jelentős része tudja, hogy az angol „apple” kifejezés almát jelent, ami németül Apfel, franciául pomme vagy olaszul mela. Azonban a gyümölcstől eltérő áruk esetében az átlagfogyasztó azonnal felismeri az „apple” idegen szóban a vonatkozó vállalat jelzését.

Mindezek következtében a bíróság kinyilvánította, hogy alsó fokon megsértették a védjegy törvény 2lit.a cikkét azzal, hogy megtagadták az APPLE védjegy lajstromozását az igényelt árukra, vagyis a 14. áruosztályban ékszerekre és a 28. áruosztályban elektronikus játékokra.

B) A *Swatch* 2015. július 16-án a Szövetségi Szellemi Tulajdoni Intézetnél kérelmezte a TICK DIFFERENT védjegy lajstromozását a 14. áruosztályban órákra. E védjegybejelentés ellen felszólalt az *Apple* lajstromozatlan THINK DIFFERENT védjegye alapján. Az Apple arra hivatkozott, hogy védjegye jól ismert órákon.

Itt röviden ismertetjük a svájci védjegy törvény vonatkozó részeit.

- A törvény 3. cikkének 1. bekezdése szerint a védjegyoltalomból ki vannak zárva az olyan védjegyek, amelyek *a)* azonosak egy korábbi védjeggyel, amely azonos árukra vagy szolgáltatásokra van lajstromozva; *b)* azonosak egy korábbi védjeggyel, amely hasonló árukra vagy szolgáltatásokra van lajstromozva, ha fennáll az összetévesztés valószínűsége.
- A 3. cikk 2. bekezdése szerint korábbi védjegyeknek számít *a)* egy benyújtott vagy lajstromozott védjegy, amely a törvény alapján elsőbbségi jogot biztosít; *b)* egy olyan védjegy, amely az 1883. március 20-i Párizsi Unió Egyezmény 6bis cikke szerint jól ismert Svájcban a jelzés benyújtásának időpontjában.

A megalapozott esetjog szerint csak egy külföldön védett védjegy tulajdonosa jogosult a 3. cikk 2.*b* bekezdése alapján fokozott oltalmat igényelni Svájcban jól ismert jelleg alapján.

A Szövetségi Szellemi Tulajdoni Intézet 2016. június 30-án elutasította a felszólalást azon az alapon, hogy az Apple elmulasztotta bizonyítani, miszerint védjegye hírnévnek örvend Svájcban. Ezt a döntést az Apple a Szövetségi Adminisztratív Bíróságnál megfellebbezte.

A Szövetségi Adminisztratív Bíróság a Swatch mellé állt, és fenntartotta az intézet döntését.

A bírának először azt kellett megfontolniuk, hogy teljesült-e a külföldön védett védjegy birtoklásának követelménye. Ilyen vonatkozásban az Apple védjegyének az Egyesült Államokban való használatával számolhatott, ahol az ún. „szokásjog (common law)” alapján a lajstromozatlan védjegyek használat alapján oltalmat élveznek. Azt lehetne hinni, hogy ez könnyű követelmény, a valóságban azonban más a helyzet, mert a használatnak *(i)* a Swatch védjegyében megjelölttel azonos vagy hasonló árukon kell történnie *(ii)* a Swatch védjegyének benyújtása előtti időben, és *(iii)* még akkor is folyamatban kell lennie.

Ez az Apple számára nehéz feladatot jelentett. Nem használták ugyanis szlogenjüket órákra, hanem csupán számítógépekre, továbbá a használatot 2002-ben megszüntették. Ezért az Apple nem támaszkodhatott a 14. áruosztályban szokásjogra.

A jól ismert jelleg vonatkozásában a bíróság megállapította, hogy az Apple nem bizonyította szlogenjének nagyfokú nyilvános ismertségét Svájcban. Ezért a bíróság szerint a szlogen egy évtizednél hosszabb időn át tartó használathány miatt a svájci közönség számára többé már nem volt ismert. Ennélfogva a bíróság elutasította az Apple fellebbezését, és az Apple THINK DIFFERENT korábbi védjegye ellenére elismerte a Swatch TICK DIFFERENT védjegyét.

Valószínű, hogy a két védjegy összehasonlításakor azokat vizuális és hangzási szempontból nagymértékben hasonlónak találnák. Azonban ez a fenti ügyben nem volt lényeges szempont, mert az Apple nem rendelkezett Svájcban a 14. áruosztályban korábbi védjeggyel. Ha lett volna ilyen védjegye, sokkal kedvezőbb helyzetben lett volna ahhoz, hogy felszólalását megalapozottnak találja a bíróság.

Svédország

Svédországban a „fekete és fehér mindent fed” megközelítést alkalmazták hosszú időn keresztül. Ez azt jelenti, hogy egy fekete és fehér védjegylajstromozás, amely nincs semmilyen színre korlátozva, minden színre és színkombinációra kiterjeszti a védjegyoltalmat, vagyis színek vonatkozásában széles körű oltalmat biztosít.

2019. február 21-én a Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság olyan döntést hozott, amely megváltoztatta a fekete és fehér védjegyek megítélését uraló svéd eljárást. E döntésből az következik, hogy a svéd védjeggyakorlatot az „amit lát, azt kapja” megközelítés használatával kell megítélni. Ez azt jelenti, hogy egy fehér és fekete színben benyújtott védjegy csupán e két színt védi. Az új döntés a svéd védjegy törvényben alapvető változást képvisel, és valószínűleg a létező védjegylajstromozások oltalmi körét is befolyásolni fogja.

A „fekete és fehér mindent fed” elvet évtizedeken keresztül alkalmazták a svéd védjegy törvényben. Minthogy azonban a védjegy törvény területét egyre növekvő mértékben harmonizálták az EU-n belül, ez újabban eltérést okozott az EU-szabályozáshoz és a legtöbb tagországban alkalmazott jelenlegi általános gyakorlathoz képest. Az ellentétes – „amit lát, azt kapja” – megközelítést, amely azt jelenti, hogy a védjegy csak arra az alakra ad oltalmat, amelyben lajstromozták, az EUIPO is elfogadta, és így az általános elvvé vált. Minthogy egyes EU-tagállamokban a lajstromozó hivatalok korábban a „fekete és fehér mindent fed” megközelítést, míg más államok az utóbbi elvet alkalmazták, a tagországok lajstromozó hivatalai célul tűzték ki közös gyakorlat kialakítását. Ennek eredményeként jelenleg az „amit lát, azt kapja” megközelítést alkalmazza a legtöbb tagállam, kivéve Svédországot, Dániát és Finnországot. Svédország 2011-ben és 2012-ben formailag nem vett részt a közös gyakorlat kifejlesztésében, bár közölte véleményét, és támogatta a közös gyakorlat felé irányuló tö-

rekvést. Azonban jogi önmérséklet következtében, amely az 1958-as előkészítő munkákból eredt, és amelyeket Svédországban még mindig érvényesnek tekintenek, a Svéd Szabadalmi és Lajstromozási Hivatal nem volt olyan helyzetben, hogy megvalósíthassa a közös gyakorlatot, mert az ügyben a „fekete és fehér mindent fed” elvet alkalmazta.

Az utóbbi években fontos kérdésként merült fel, hogy a svéd bíróságok hogyan ítéljenek meg egy fekete és fehér európai uniós védjegyet állítólagos bitorlás valószínűsége esetén. Nemrég a Svéd Legfelsőbb Bíróságnak alkalma volt tisztázni, hogy még mindig uralkodnak-e az 1958-as előkészítő munkák és a korábbi esetjog, vagy pedig a fekete és fehér védjegyekre vonatkozó svéd nézetet harmonizálni kell az EU-törvénnyel. A kérdés egy olyan EU-védjeggyel kapcsolatban merült fel, amely fekete és fehér ábrás védjegyként van lajstromozva, azonban csupán kék és piros színben használták. Az alperes hasonló ábrás védjegyet használt kék és zöld színben.

Egy svéd bíróságnak egy EU-védjegy bitorlási ügyében gyakorlatilag azt kellett eldöntenie, hogy alkalmazza-e ugyanazokat az elveket az oltalmi kör meghatározásánál, mint amelyeket az EUIPO használt a lajstromozás időpontjában, vagyis az „amit lát, azt kapja” elvet. Egyébként a védjegyek hasonlóságának megállapítása bitorlási ügyekben attól az országtól függne, amelyben az adott EU-védjegy bitorlási ügyét intézik. A Svéd Legfelsőbb Bíróság azonban nem foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy milyen jelentőséget lehetne tulajdonítani annak a ténynek, miszerint a védjegylajstromozás nem korlátozódik valamilyen színre, és ennek milyen következményei lehetnek a konkrét ügy tényeire, jóllehet az alperes határozottan utalt a „fekete és fehér mindent fed” elvre. A bíróság feltehetőleg nem vette figyelembe, hogy a szín kérdése döntően befolyásolja az adott ügy megítélését. Emellett a közös gyakorlat csak a lajstromozási eljárással foglalkozik, és így a védjegybitorlással kapcsolatos kérdéseket kimondottan nem tárgyalja. Ennek folytán az 1958-as előkészítő munkák során tett megállapítások és a későbbi esetjog alkalmazhatósága eldöntetlen maradt, ezért várták a Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság új döntését.

A konkrét ügy egy nemzetközi védjegylajstromozás érvényességére vonatkozott. A Svéd Szabadalmi és Lajstromozási Hivatal elutasította, hogy Svédországban érvényesnek nyilvánítsa a *ContextLogic* védjegyet (egy lekerekített négyzet alakú ábrás védjegy, közepén „g” betűvel). A védjegy a nemzetközi lajstromban fekete és fehér színnel volt ábrázolva (1. ábra).

1. ábra

2. ábra

A hivatal szerint fennállt az összetévesztés valószínűsége egy korábbi EU-védjeggyel (ábrás védjegy, közepén „g” betűvel piros mezőben fehér szegéllyel) (2. ábra). A megítélést befolyásolta az a tény, hogy a fehér és fekete színnel lajstromozott védjegy minden színre vonatkozik, ideértve a pirosat és a fehéret is. Mind a nemzetközi lajstromozás, mind az EU-védjegy lajstromozása a 9. áruosztályban hasonló árukra és szolgáltatásokra történt, például számítógépszoftverre.

Az ügy fellebbezés útján a Szabadalmi és Piaci Bírósághoz került, amely fenntartotta a hivatal döntését. Ezután a Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság előtt a hivatal az összetévesztés valószínűségére vonatkozó változatlan álláspontját kiegészítette azzal, hogy talán ideje lenne megfontolni az újabb EU-harmonizáció alapján kialakult gyakorlatot. A fellebbezési bíróság hatálytalanította az alsófokú bíróság ítéletét, és megállapította, hogy a nemzetközi lajstromozást Svédországban érvényesnek kell nyilvánítani. Minthogy kezdetben leszögezték, hogy a szolgáltatások vonatkozásában azonosság/hasonlóság állt fenn, a bíróság szerint az ügyben a döntő tényező az volt, hogy egy fekete és fehér lajstromozást minden színt magában foglalóként kell-e értelmezni. Abban az esetben, ha a lajstromozást így tekintenék, ideértve a piros és a fehér színt is, a védjegyek – kisebb különbségek ellenére például a háromdimenziós hatás terén – nagyon hasonlóknak lennének, és azonos általános benyomást keltenének. A Szabadalmi és Piaci Bíróság a CJEU *Specsavers*-ügyére hivatkozott, amelyben a CJEU megállapította, hogy egy állítólagos bitorlás kapcsán annak eldöntése, hogy egy EU-védjegyet feketén és fehérén vagy színesen lajstromoztak-e, befolyásolja az átlagos fogyasztónak a védjegyre vonatkozó benyomását. A CJEU esetjogának alapján a fellebbezési bíróság az EU-törvény fényében kinyilvánította, hogy egy védjegy fekete és fehér lajstromozása nem nyújthat önműködően védelmet a védjegynek bármilyen színben.

A fentiek következtében a nemzetközi lajstromozást nem tekintették szín szempontjából azonosnak az EU-védjeggyel, amelyet bizonyos színekben lajstromoztak. Ezt a megközelítést alkalmazva a védjegyek hasonlóságát megfelelően csekélyebbnek tekintették, és kisebb kockázatát látták annak, hogy az átlagfogyasztó összetévesztené a két védjegyet, ezért nem volt akadálya a nemzetközi védjegy érvényesítésének Svédországban. A döntés ellen nem lehet fellebbezni a legfelsőbb bíróságnál, ezért az végleges és jogilag kötelező.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO)

A WIPO a Cornell University-vel és az *Institut Européen d'Administration des Affaires* (Insead), nemzetközileg elismert üzleti iskolával együtt publikálta a 2019. évi globális innovációs indexet (GII). Ez az index 12. kiadása, és célja, hogy segítse a döntéshozókat a gazdasági és a humán fejlődést előmozdító innovációs tevékenységben.

A tanulmány 129 gazdaságot minősít, és az eredmények 80 tényezőn alapulnak, mint például a szellemi tulajdoni bejelentések száma, az egyetemek besorolása, valamint a tudományos és műszaki publikációk.

A lista élén leginnovatívabb országgént ismét Svájc áll. Ezt az országot az Egyesült Államok, Hollandia, az Egyesült Királyság, Finnország, Dánia, Szingapúr, Németország és Izrael követi. A két évvel ezelőtti 22. Dél-Korea most a 11. Magyarország a 33. a listán.

A magánszektor által finanszírozott kutatás és fejlesztés (R&D) koncentrált maradt. Nyolc országban – Dél-Korea, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, India, Japán, Kína és Németország – a magánszektor az R&D-beruházások 82%-áért felel. A kínai magánszektor ilyen beruházásai az egész világra vonatkoztatva 27%-ot képviselnek; ez a szám 20 éve 2% volt. Egyes társaságok, így a Samsung (Dél-Korea), a Volkswagen (Németország), a Microsoft (Egyesült Államok) vagy a Huawei (Kína) majdnem annyit ruháznak be, mint saját országuk kormánya.

Törökország

A *Bacardi*, a BREEZER nevű, gyümölcsalapú alkoholos ital tulajdonosa 2001-ben lajstromoztatta itala nevét Törökországban, azonban azt sohasem használta, mert a török törvények szigorúan tiltották alkoholtartalmú koktélok árusítását.

Nemrég a Bacardi bitorlási pert indított egy *Freezer* nevű török vállalat ellen, amely FREEZER védjegyét a Bacardi védjegyéhez hasonló alakban használta. Az alperes ellenintézkedésként a Bacardi védjegyének törlését kérte azon az alapon, hogy azt a Bacardi soha nem használta Törökországban.

A török bíróság azonban elutasította a Freezer keresetét, megállapítva, hogy a Bacardi védjegyének használatát törvényes korlátozások tiltották Törökországban, és ez megfelelő ok volt a használat elmaradására. Ilyen körülmények között a Bacardit törvényes tilalom gátolta védjegyének használatában, és ezért védjegyét nem lehetett törölni. Így a bíróság megalapozottnak találta a Bacardi bitorlási keresetét, és megtiltotta a Freezer kifogásolt termékének árusítását.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

ÁTDOLGOZÁSI JOG MEGÍTÉLÉSE

SZJSZT-04/2017

A megkereső által feltett kérdések

A Fővárosi Törvényszék végzésében feltett kérdései az alábbiak.

Vizsgálja meg a keresetlevélhez csatolt F/3 jelű támogatási és karbantartási szerződést, az annak előzményeit képező, az alperes és a perben nem szereplő harmadik fél 2004. és 2005. évben megkötött szerződéseit a perbeli szoftver létrehozásával kapcsolatban! Majd vizsgálja meg a felperes 3. sz. beadványához F/8 alatt csatolt CD-n található szoftvert, és vesse össze az alperes által a 25. számú beadványhoz csatolt CD-n szereplő szoftverrel! Az utóbbit kezelje bizalmasan, a felperes részére az csak a bíróság rendelkezése alapján adható ki. A szoftverek megjelenése szempontjából vegye figyelembe a 29. számú jegyzőkönyvhöz a felperes által 29/F/1. alatt csatolt képernyőnyomatokat!

- 1. A fentiek fényében állapítsa meg, hogy az alperes által végrehajtott szoftverátdolgozás meghaladta-e a felperes szoftverének az alperes saját gépi felhasználásához, archiválásához szükséges mértéket, illetve a korábbi használatnak megfelelő feladatmegoldás céljából elengedhetetlenül szükséges átdolgozás szintjét!*
- 2. Vizsgálja meg, hogy a fent említett 3 szerződés rendelkezései szerint a szoftver átdolgozása a korábbi használatnak megfelelő feladatmegoldás céljából korlátozásba ütközött-e, illetve az átdolgozás tekinthető-e hibajavításnak a banki művelet gyorsítása érdekében (lásd 34. sz. beadvány 4. pont)!*

Az eljáró tanács szakértői véleménye

I. Bevezető megjegyzések

A) Műszaki megállapítások

Az eljáró tanács a kirendelő végzésnek megfelelően megvizsgálta a rendelkezésére bocsátott adathordozókat. A vizsgálat alapján levonható következtetések az alábbiakban foglalhatóak össze.

Az eljáró tanács számára nem állt rendelkezésre olyan technikai háttér, amellyel ilyen nagy volumenű rendszert futtatás közben meg tudna vizsgálni. Ennek következtében az informatikai vizsgálat lehetséges eszközei jelentősen beszűkültek. Az eljáró tanács műszaki vizsgálatát jelentősen korlátozta az is, hogy nem állt rendelkezésre olyan fejlesztési állapot, mely alapján műszakilag egyértelműen eldönthető lett volna, hogy az átdolgozás mértéke indokolt volt-e a felmerülő igények, problémák szempontjából, vagy az azon való túlmutatás az eredeti célfunkcionalitást oly mértékben átalakító művelet volt, amelyre az alperesnek nem volt joga.

Ugyancsak korlátozta az eljáró tanács lehetőségét, hogy az iratanyaghoz csatolt képernyőképek utalnak hibajavításon túlmutató új megoldásokra, de ezek működés közbeni visszaellenőrizhetősége a csatolt elektronikus állományokból nem volt megoldható. A rendelkezésre álló elektronikus adathordozón rögzített adatokból az eredeti elvárásrendszer pontos jellemzői nem állapíthatók meg. A programok futtatása nélkül, továbbá a szoftverrel összekapcsolt egyéb számítógépes rendszerek részletes leírása nélkül, önmagukban a kódok nem alkalmasak arra, hogy rá lehessen mutatni az átdolgozások egész rendszerben betöltött szerepére és annak pontos mértékére.

A „saját gépi felhasználás” fogalma informatikai szempontból nem állandósult, így ennek mentén szintén nem fogalmazható meg olyan objektív határvonal, mely alapján az átdolgozási kereteket a forráskódra építve el lehetne pontosan különíteni.

Az eljáró tanács számára átadott dokumentumok a fejlesztési folyamatokban lezajló eseményekre kitérnek, de az események egymásra épültségét nem lehet a forráskód alapján, pusztán informatikai eszközökkel lekövetni, mivel mindkét csatolt forrásanyag egy pillanatnyi állapotot tükröz.

Önmagában informatikai eszközökkel a fenti okok miatt nem volt megállapítható, hogy a szoftverátdolgozás meghaladta-e a saját gépi felhasználáshoz szükséges mértéket.

B) Az átdolgozási jog mibenléte

Az átdolgozási jog a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 17. § f) pontjában nevesített felhasználási jog, amely a vagyoni jogok körébe tartozik. Részletes kifejtését a 29. § tartalmazza az alábbiak szerint:

29. § A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.

A vagyoni jogok vonatkozásában a törvény további – jelen ügy szempontjából fontos – rendelkezése a 16. § (1) és (4) bekezdése, amely a vagyoni jogok hasznosításának módját nevesíti:

16. § (1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.

(4) Ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le. Ha a törvény a felhasználási szerződés érvényességét megszabott alakhoz köti, a díjazásról való lemondás is csak a megszabott alakban érvényes.

Szintén kapcsolódó jogszabályhely a 42. § (1) és (3), valamint a 47. § (1) bekezdése:

42. § (1) Felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.

(3) Ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.

47. § (1) A felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására.

C) A rendelkezésre bocsátott dokumentumok alapján az alábbiak a szerzői jogilag releváns viszonyok

1. Vagyoni jogosult/felperes – viszonteladó/felhasználó-1

A felek által nem vitatottan az eredeti szoftver (Elektronikus számlakezelő központ vagy Távszámla) vagyoni jogosultja a felperes. A vagyoni jogosult jogosította a felhasználó-1-et, hogy a szoftver felhasználására jogosítsa a felhasználó-2-t.

Szerzői jogi szempontból fontos kérdés, hogy a vagyoni jogosult és a felhasználó-1 között létrejött szerződés mely felhasználási jogok átruházását engedte, hiszen amennyiben felhasználó-1 nem volt jogosult bizonyos körben felhasználó-2 részére jogot adni, akkor függetlenül a felek (felhasználó-1 és -2) szándékától, jogosításra nem kerülhetett sor. Nem jogosulttól ugyanis jogot szerezni nem lehet.

A vagyoni jogosult és a felhasználó-1 közötti szerződés az F/6 szám alatt csatolt Munkaleírás 2. oldalán olvasható:

„Egyedi szoftver

A Vállalkozó kizárólag az alábbi felhasználási jogot ruházza a Megrendelőre: Megrendelő kizárólag a saját és az alábbiak szerint meghatározott Megrendelő Vállalatai részére jogosult a jelen szerződés teljesítése során kifejezetten a megrendelő által kivitelezett projekt számára kifejlesztett és a rendszertervben meghatározott szoftverek számítógépes feladatmegoldásra, a használat

engedélyezésére illetve a számítógép működésére való használatra vonatkozó, jelen munkaleírás és az Alapmegállapodás szerinti felhasználási jogot engedni. Ez a használati jog a Megrendelő számára lehetővé teszi, hogy harmadik személy számára adatfeldolgozási szolgáltatást nyújtson.

A szoftver másolására és átdolgozására a Megrendelő jogosult, ha ez a felhasználáshoz, beleértve a Megrendelő részére teljesítendő hibás vállalkozói teljesítés kijavítását vagy az archiválásra szükséges és a másolatokat illetve a továbbfejlesztett változatokat más célra nem használhatják fel, említett átdolgozást a Megrendelő vagy általa megbízott harmadik, a Vállalkozótól független személy is végezheti.

Amennyiben a Vállalkozó a szerződésben vállalt illetve a szavatossági, jótállási kötelezettségeit írásbeli felszólítás ellenére megfelelő póthatáridőre nem teljesíti a Megrendelő illetve a Megrendelő Vállalatai jogosultak a Vállalkozó által a szerződés teljesítése céljából átadott fejlesztett szoftverek átdolgozására, módosítására.

A Vállalkozó a fenti felhasználási jogokat a fenti első bekezdés szerinti korlátozott tartalommal és céllal kizárólagos hatállyal ruházza a Megrendelőre, aki azonban e jogokat harmadik személynek – a Megrendelő és a Megrendelő Vállalatainak tagjait kivéve – nem adhatja tovább, nem értékesítheti.” (Sic!)

Az idézett szövegnek két értelmezése lehetséges, egy tágabb és egy szűkebb átdolgozási jogot biztosító.

A tágabb átdolgozási kört a „ha ez a felhasználáshoz... szükséges” fordulat adná, amelynek részét képezheti („beleértve”) a hibajavítás, illetve az archiválási cél.

A szűkebb értelmezést az támasztja alá, hogy amennyiben a felek teljes átdolgozási jogot szerettek volna átruházni, annak ilyen módon történő részletezésére nem lett volna szükség. Illetve az az utalás, mely szerint: „[a] Vállalkozó a fenti felhasználási jogokat a fenti első bekezdés szerinti korlátozott tartalommal és céllal kizárólagos hatállyal ruházza a Megrendelőre” vonatkozhat szintén arra, hogy az átadott jogok nem voltak teljes körűek, és kifejezetten a hibajavításhoz kapcsolódó ismertetett esetre (a vállalkozó határidőre nem javítja a hibát) korlátozódtak.

Az Szjt. 42. § (3) bekezdése segíti az értelmezések közötti választást: „ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni”. Ez alapján jelen helyzetben csak a szűkebb értelmezésnek van helye. Ennek értelmében a megrendelő nem szerzethetett tág körben átdolgozási jogot, mivel azzal a felhasználó-1 sem rendelkezett. Amit szerzett (és így továbbadni jogosult volt), az egy erősen körülhatárolt – a szerzői jogi törvény rendelkezéseinél is szűkebb körben meghatározott – kifejezetten hibajavításra korlátozódó lehetőség.

Mivel a felek kitértek az átdolgozási jog részletszabályaira, így az Szjt. 59. § (1) bekezdése nem értelmezhető, hiszen az a rendelkezés csak „eltérő megállapodás hiányában” áll fenn.

Itt a feleknek volt eltérő megállapodása, ami kimondta, hogy az átdolgozási jog az alábbi feltételek együttes teljesülése esetében illeti meg a megrendelőt (a felhasználó-1-en át a megrendelőt):

- a felhasználáshoz szükséges,
- az átdolgozás a hibás vállalkozói teljesítés kijavítására használt (ennek definícióját tartalmazza a következő bekezdés: szerződésben vállalt szavatossági, jótállási kötelezettség nem teljesítése, feltéve, hogy erre írásban történt figyelemfelhívás és megfelelő póthatáridő kitűzése).

A szerzői jog természetesen lehetőséget ad arra, hogy valaki átdolgozási jogot ruházzon át. Szoftver esetében ezt meghaladóan a vagyoni jogok átruházására is mód lenne. Itt azonban nem ez történt. Amennyiben teljes körű átdolgozási jog átruházására kerül sor, amely a szoftver továbbfejlesztésére vonatkozik, jellemzően az alábbi körülményekről rendelkezik a szerződés [47. § (1) bek. alapján]:

- az átdolgozási jog és a forráskód átadása együttesen történik meg,
- a felek rögzítik azt, hogy e jogátruházás ellentételezését a jogdíj tartalmazza,
- valamint kitérnek arra, hogy az átdolgozás következtében létrejövő új mű hasznosításából az eredeti jogosult és a jogszerző milyen mértékben részesülnek, hiszen az új mű ebben az esetben „közös mű”-nek minősül, amelynek a hasznosításáért az eredeti jogosultat – a felek eltérő rendelkezése hiányában – jogdíj illeti meg.

Az eljáró tanács az átdolgozási jogra vonatkozó kizárólagosság szabályozására utaló rendelkezést nem lelt fel.

2. Vizsonteladó/felhasználó-1 – végfelhasználó/felhasználó-2

A következő szerződéses viszony, amelyet vizsgálni szükséges, az a fejlesztési szerződés, amelynek keretében a felhasználó-2 a felhasználó-1-től a szoftvert megrendelte. Ez a szerződés az Elektronikus Számlakezelő Központ fejlesztése 41NTKE0076 azonosítószámon kelt szerződés. Tekintettel arra, hogy a szerződés 3. számú melléklete – amely a vállalkozói díj részletezését tartalmazza – nem tér ki arra, hogy jogdíj jogcímén milyen összeg került kifizetésre, e helyen nem szerepel semmilyen jogosítási tétel.

E szerződés 6.2. pontja az alábbiakat rögzíti:

„A Vállalkozó az alábbi feltételekkel a Megrendelőre ruházza a jelen szerződés teljesítése során kifejezetten a Megrendelő számára kifejlesztett és a Rendszertervben meghatározott szoftverek számítógépes feladatmegoldásra, illetve számítógép működtetésre való használatának jogát. Ez a használati jog a Megrendelő számára lehetővé teszi, hogy harmadik személy számára adatfeldolgozási szolgáltatást nyújtson. Az átadott szoftver műpéldány(ok) (azaz a Megrendelő részére átadott egyedi fejlesztésű szoftvert tartalmazó CD) a Megrendelő tulajdonába kerülnek. A Vállalkozó a felhasználási jogokat a szoftver teljes szerzői jogi védettsége idejére ruházza a Megrendelőre.

A szoftver másolására és átdolgozására a Megrendelő jogosult, ha ez saját gépi felhasználáshoz vagy archiválásra szükséges és a másolatokat illetve a továbbfejlesztett változatokat más célra nem használják fel. A másolatokat, változatokat meg kell semmisíteni, amint a szoftver használata megszűnik jogosított lenni. Az itt említett átdolgozása a Megrendelő vagy általa megbízott harmadik, a Vállalkozótól független személy is végezheti.” (Sic!)

Az e rendelkezésben megjelölt „saját gépi felhasználás” egy, a szerzői jog által nem nevesített felhasználási mód, melynek pontos tartalmát a felek között létrejött megállapodás nem rögzíti. A szoftverek esetében lehetséges felhasználás a futtatás, amelynek körében meghatározható, hogy a felhasználási engedély eszközhöz (számítógép) vagy felhasználóhoz kulcsolt legyen.

Jelen esetben a saját gépi felhasználáshoz szükséges átdolgozás a következők szerint értelmezhető: ha a megrendelő arra kap jogosultságot, hogy ha az eredeti telepítést követően új, egyedi hardver- vagy alapul szolgáló szoftverkörnyezetet (operációs rendszer csere) alakít ki, melyhez illeszteni szükséges a korábban létrehozott (más hardverre készített) szoftvert, akkor az ehhez szükséges módosításokat elvégezheti vagy elvégeztetheti. (Pl. ha a felhasználó-1 hardvereiről más gyártó hardvereire áll át.)

A „saját gépi felhasználás” bármilyen kört is fed le, nem járhat olyan módosítással, amely a „saját gép” körét meghaladja. Az a módosítás, amely nem hardverillesztésre szolgál, és/vagy bármilyen módon nyilvánosságra kerül, azaz a megrendelőn, (jelen esetben megrendelői csoport), a hozzájuk tartozó alkalmazotti körön túl harmadik személyek számára megismerhetővé válik, nem végezhető az itt megjelölt jogosítás alapján.

Szintén fontos megjegyezni, hogy a felhasználó-1 által megkötött szerződés más jogosítási feltételeket rögzít, mint az eredeti felperes–felhasználó-1 közötti megállapodás. A jogosítás tágabb körű. Az eljáró tanács álláspontja szerint az átdolgozási jog gyakorlásának feltételeire vonatkozó szűkítéssel kapcsolatban a felhasználó-1 akkor járt el volna jogszerűen, ha az alperessel kötött szerződésében is feltünteti.

3. Megrendelő – támogató/felhasználó-1

A harmadik szerződéses viszony a megrendelő és a felhasználó-1 között 4510069656 iktatószámon létrejött támogatási megállapodás, mely a szerzői jogi szempontból fontos rendelkezéseket a 6. pontban tartalmazza, az alábbiak szerint:

„A Vállalkozó az alábbi feltételekkel a Megrendelőre ruhazza a jelen szerződés teljesítése során kifejezetten a Megrendelő számára kifejlesztett szoftverek számítógépes feladatmegoldásra, illetve számítógép működtetésre való használatának jogát. Ez a használati jog a Megrendelő számára lehetővé teszi, hogy harmadik személy számára adatfeldolgozási szolgáltatást nyújtson. Az átadott szoftver műpéldány(ok) (azaz a Megrendelő részére átadott egyedi fejlesztésű szoftvert tartalmazó CD) a Megrendelő tulajdonába kerülnek. A

Vállalkozó a felhasználási jogokat a szoftver teljes szerzői jogi védettsége idejére ruházza a Megrendelőre.

A szoftver másolására és átdolgozására a Megrendelő jogosult, ha ez saját gépi felhasználáshoz vagy archiválásra szükséges és a másolatokat illetve a továbbfejlesztett változatokat más célra nem használják fel. A másolatokat, változatokat meg kell semmisíteni, amint a szoftver használata megszűnik jogosított lenni. Az itt említett átdolgozása a Megrendelő vagy általa megbízott harmadik, a Vállalkozótól független személy is végezheti.” (Sic!)

Az itt rögzített rendelkezések a rendszertervre utalás kivételével a fejlesztési szerződés szövegét tükrözik. Tekintettel azonban arra, hogy a karbantartás és támogatás fázisában érdemi fejlesztési tevékenység végzésére jellemzően nem kerül sor (vagy azok vonatkozásában a felek külön megállapodást kötnek), az itt szereplő jogosítás csak azon modulok vonatkozásában értelmezhető, melyek e támogatási szerződés hatálya alatt születtek.

4. Megrendelő – támogató/felperes

A negyedik nevesített szerződéses viszony, a 4600002755 iktatási számon kelt támogatási, karbantartási szerződés 10. sz. melléklete, hasonló tartalmú a korábban megismert szövegekhez, fontos látni, hogy ez nem a teljes szoftverre, hanem csak az e szerződés keretében létrejött, módosított részletekre vonatkozik:

„Megrendelőt a Fejlesztési szerződés alapján átadott rendszer egyedileg kifejlesztett szoftver elemeinek Vállalkozó által *jelen szerződés keretében végzett módosításaira, fejlesztéseire (kis CR, nagy CR)* az alábbi felhasználási jog illeti meg:”

Az alábbi rendelkezés csak és kizárólag arra ad lehetőséget, hogy az alperes saját hardver-környezetében (tehát másnak el nem adva, mást erre nem jogosítva) használja a szoftvert. Pl. ennek keretében végezzen számításokat, számlázásokat készítsen elő és véglegesítsen a partnerei számára.

Az alperest e rendelkezés semmilyen módú vagy mértékű átdolgozásra nem jogosítja fel, ez egy „futtatásra” vonatkozó jogosultság:

„A Megrendelőt megilleti a számára kifejlesztett szoftverek számítógépes feladatmegoldásra, illetve számítógép működésére való használatának joga.

Ez a használati jog a Megrendelő számára lehetővé teszi, hogy harmadik személy számára adatfeldolgozási szolgáltatást nyújtson.

Az átadott szoftver műpéldány(ok) (azaz a Megrendelő részére átadott egyedi fejlesztésű szoftvert tartalmazó CD) a Megrendelő tulajdonába kerülnek.

A Vállalkozó a felhasználási jogokat a szoftver teljes szerzői jogi védettsége idejére ruházza a Megrendelőre.

A szoftver másolására és átdolgozására a Megrendelő jogosult, ha ez saját gépi felhasználáshoz vagy archiválásra szükséges és a másolatokat illetve a

továbbfejlesztett változatokat más célra nem használják fel. A másolatokat, változatokat meg kell semmisíteni, amint a szoftver használata megszűnik jogosított lenni. Az itt említett átdolgozása a Megrendelő vagy általa megbízott harmadik, a Vállalkozótól független személy is végezheti.” (Sic!)

A melléklet tartalmaz egy kiegészítést, amely a forráskód átadásának és mellékletének frissítésére vonatkozó eljárásban nevesített:

„3.2. ... Amennyiben Vállalkozó megfelelő előzetes jelzés ellenére ennek a kötelezettségének nem tesz eleget, a bíróték a fenti bizonyítási teher, jótállás, szavatossági jogok elvesztése nélkül felbontható azzal, hogy ez *nem érinti a szoftver jogszerű mértékű s módon történő felhasználására és a jogellenes mértékű vagy módon történő felhasználástól történő tartózkodásra vonatkozó kötelezettséget.*”

Ez a rendelkezés azt mutatja, hogy a felek által ismert volt egy ilyen kötelezettség. Mivel a szerződés erre közvetlenül nem tér ki, a szerzői jogi törvény mint háttérjogszabály alkalmazása válik szükségessé.

D) Az átdolgozás speciális helyzete szoftverek vonatkozásában

Kifejezetten szoftverek esetében a szerzői jogi szabályozás egyedi rendelkezéseket tartalmaz az átdolgozási jog tekintetében is:

59. § (1) *Eltérő megállapodás hiányában a szerző kizárólagos joga nem terjed ki a többszörözésre, az átdolgozásra, a feldolgozásra, a fordításra, a szoftver bármely más módosítására – ideértve a hiba kijavítását is –, valamint ezek eredményének többszörözésére annyiban, amennyiben e felhasználási cselekményeket a szoftvert jogszerűen megszerző személy a szoftver rendeltetésével összhangban végzi.*

Ahogy arra korábban utaltunk, a felperes–felhasználó-1 közötti fejlesztési szerződés tartalmazta az eltérő megállapodást. Azaz a szerző az átdolgozásra vonatkozó kizárólagos jogát fenntartotta azzal a kivétellel, hogy a felhasználó maga jogosult az átdolgozást végrehajtani, ha az a felhasználáshoz szükséges, és az átdolgozást a hibás vállalkozói teljesítés kijavítására használják (Ennek definícióját tartalmazza a következő bekezdés: szerződésben vállalt szavatossági, jótállási kötelezettség nem teljesítése, feltéve, hogy erre írásban történt figyelemfelhívás és megfelelő póthatáridő kitűzése.)

Tehát alperesnek nem volt jogalapja az 59. § alkalmazására.

Ha csak az alperes által kötött szerződéseket vesszük alapul, akkor az 59. § értelmezése az alábbiak szerint alakul.

Az 59. §-ban adott jog nem használható a szoftver „bővítésére”, funkciókkal való gazdagítására, hanem csak pl. a hiba javítására, egy hardver-, illetve szoftverkörnyezet-cserét követő igazításra vagy a szoftver jogszabályváltozás következtében kötelezővé váló változ-

tatására jogosít. Az 59. § azokat a feltételeket teremti meg, melyek mentén a szoftver – pl. a fejlesztővel való szerződés megszűnését követően – tovább használható. E körben a szerzői jog a felhasználó érdekeit védi, nézi. De ez a felhasználás nem lehet a szerzőre nézve sérelmes. Amennyiben az itt engedélyezett kivétel túl széles körben kerül értelmezésre, kiüresíti az átdolgozás jogát, amely az egyik legfontosabb jogosultsága a szerzőnek.

A peranyagban az alperes nem tárt fel olyan okot, amely az 59. §-ba tartozó átdolgozáshoz való jogát alátámasztotta volna. Az alperes felhasználása funkcionális bővítésre irányult.

60. § (1) A szerző engedélye nem szükséges a kód olyan többszörözéséhez vagy fordításához, amely elengedhetetlen az önállóan megalkotott szoftvernek más szoftverekkel való együttes működtetéséhez szükséges információ megszerzése érdekében, feltéve, hogy

a) e felhasználási cselekményeket a jogszerű felhasználó vagy a szoftver példányának felhasználására jogosult más személy, vagy az ő megbízottjuk végzi;

b) az együttes működtetéshez szükséges információ az a) pontban említett személyek számára nem vált könnyen hozzáférhetővé;

c) e felhasználási cselekmények a szoftvernek azokra a részeire korlátozódnak, amelyek az együttes működtetés biztosításához szükségesek.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazása útján megszerzett információ

a) nem használható fel az önállóan megalkotott szoftverrel való együttes működtetésen kívüli célra;

b) mással nem közölhető, kivéve, ha az önállóan megalkotott szoftverrel való együttes működtetés ezt szükségessé teszi;

c) nem használható fel a kifejezési formájában lényegében hasonló másik szoftver kifejlesztéséhez, előállításához és forgalomba hozatalához, sem pedig a szerzői jog megsértésével járó bármely más cselekményhez.

A 60. § pedig egy összetett szabályozást jelent, ahol a felsorolt feltételeknek együttesen kell megállniuk, különben a felhasználás nem válik jogszerűvé. Nézzük ennek elemeit jelen esetben:

- szükséges egy másik szoftver, amire vonatkozóan az együttműködést létre kell hozni (OTP – VPOS),
- kell, hogy a felhasználó jogosult legyen a használatra (ez teljesült, az alperes a felhasználásra jogosult volt),
- az együttműködéshez szükséges információ nem vált könnyen hozzáférhetővé (ez nem teljesült)!

Ezen a ponton megdől az alperes érvelése, ugyanis a felperes a fejlesztésre tett ajánlatot, ami nem volt a piaci viszonyokhoz mérten eltúlzott. Az alperes ezt nem fogadta el. Az alperes nem kereste meg felperest annak érdekében, hogy a szükséges interfészt a fejlesztéshez és a modulillesztéshez adja meg, holott erre lehetősége lett volna. Tehát a törvény által előírt

köteletségének nem tett eleget. Ezt követően tehát nem vált jogosulttá az információk megismerésére.

II. Az eljáró tanács válasza

- I. A fentiek fényében állapítsa meg, hogy az alperes által végrehajtott szoftverátdolgozás meghaladta-e a felperes szoftverének az alperes saját gépi felhasználásához, archiválásához szükséges mértéket, illetve a korábbi használatnak megfelelő feladatmegoldás céljából elengedhetetlenül szükséges átdolgozás szintjét!*

Az eljáró tanács – az I.A) pontban részletezett korlátozott műszaki lehetőségek miatt – a szoftver működését ellenőrizni nem tudta. Ugyanakkor a rendelkezésre bocsátott iratokból, a peres felek által tett nyilatkozatokból – a fent hivatkozott értelmezési szabály figyelembevételével – arra következtet, hogy az átdolgozás nem a szerződésekben nevesített feltételek mellett történt meg, és a „saját gépi felhasználáshoz” szükséges mértéket meghaladta.

A „saját gépi felhasználás” a szerzői jog szempontjából értelmezhetetlen, az átadott iratokban egyértelműen nem meghatározott fogalom. A felek ezzel kapcsolatos szándéka – kiindulva abból, hogy a felhasználó-1 server- és szoftverszállítóként jelent meg – feltételezhetően arra vonatkozik, hogy a felhasználó tulajdonában álló gépparkon („saját gép”) történő futtatáshoz tartozó szükséges módosításokat tartalmazza. A saját hardver- és szoftverkörnyezet változásához való igazítás mint igény indokolhatta az átdolgozási jog bizonyos körű biztosítását, hiszen a szoftverre vonatkozó jogosítás az oltalom teljes időtartamára vonatkozott, míg a hardver- és a szoftverkörnyezet vonatkozásában ezek a jogosultságok időben limitáltak voltak.

Az átdolgozásra nyilvánvalóan nem kerülhetett sor archiválási céllal sem, hiszen az archiválási folyamatban nincs olyan tényező, ami szoftvermódosítást igényelne, az a többszörözést mint szerzői jogilag releváns felhasználási formát érinti.

A peres anyagban becsatolásra került bizonyítékok alapján az eljáró tanács álláspontja szerint a felperes által átadott rendszer nem produkált olyan hibát, és nem állt be olyan – az alperestől független – körülményváltozás, ami szükségessé tette volna az alperes beavatkozását a szoftver forráskódjába. Az alperes által végzett módosítások ebből következően nem hibajavításra, hanem funkcióbővítésre irányultak, így meghaladták a felhasználási szerződésekben és a szerzői jogi törvényben nevesített, a felhasználót megillető átdolgozási jogosultság körét. Az alperes az általa végrehajtott módosításokhoz igazodó átdolgozási joggal nem rendelkezett, azt nem szerezte meg, annak ellentételezéseként a szükséges jogdíjat nem fizette meg.

II. Vizsgálja meg, hogy a fent említett 3 szerződés rendelkezései szerint a szoftver átdolgozása a korábbi használatnak megfelelő feladatmegoldás céljából korlátozásba ütközött-e, illetve az átdolgozás tekinthető-e hibajavításnak a banki művelet gyorsítása érdekében (lásd 34. sz. beadvány 4. pont)!

A csatolt és jelen véleményben hivatkozott szerződések idézett rendelkezéseit – figyelembe véve az Szjt. fent hivatkozott értelmezési szabályát – sértette az alperes által végrehajtott átdolgozás mértéke. Az átdolgozásra nem a szerződésben nevesített keretek között került sor, és annak módja nem felelt meg a szerzői jogi törvény 59. § és 60. § -ában foglalt kivételeknek sem. Az átdolgozás ily módon a törvény 29. §-ába ütköző volt.

Az átdolgozás nem minősült hibajavításnak, a 4. pontban jelzett „hiba” – a csatolt iratok alapján – az OTP VPOS szolgáltatásánál állt fenn.

A 34. sz. beadvány 4. pontjával kapcsolatosan az eljáró tanács idézni kívánja a jogvita kezdetekor hatályos 1959. évi IV. törvény 4. § (4) bekezdését, amelynek értelmében „[h]a ez a törvény szigorúbb követelményt nem támaszt, a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat.” Az a tény, hogy az alperes előtt 2012. nyarán már ismert volt egy korlátozott funkcionalitás, vagy ahogy ő nevezi: „hiba” [a leírás alapján valójában: „fejlesztési igény”, hiszen nem a karbantartási szerződés terhére kért javítást, hanem szoftverváltozási szint iránti kérelmet (CR) jelentett be], amire vonatkozóan árajánlatot kért, majd nem rendelte meg azt hónapokon át, utóbb nem szolgálhat egy szerzői jogból fakadó jog megsértésének alapjaként.

Mindezek alapján a jelen ügyben csatolt szerződésekben nincs olyan rendelkezés, amely egyértelműen az alperes javára állapítana meg funkcióbővítést tartalmazó átdolgozási jogosultságot.

Az alapszerződésben (felperes–felhasználó-1) kifejezetten korlátozott a felhasználó-1 ezen jogosultsága, a többi szerződésben nincs arra utaló jel, hogy alperes az átdolgozási jog megszerzéséhez tartozó jogdíjat megfizette volna, a kizárólagossággal kapcsolatos rendelkezéseket – bár a törvény előírná – a szerződések nem tartalmazzák.

Az átdolgozási jog fentebb részletezett szabályozása – kiegészítve az Szjt. 42. § (3) bekezdésével, mely szerint: „ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni” – azt támasztja alá, hogy felperes az átdolgozási jogokat az alperes által használt mértékben nem ruházta át, a szoftver módosítására, bővítésére, a forráskód átírására jogot nem adott.

*Dr. Békés Gergely, a tanács elnöke
Dr. Dudás Ágnes, a tanács előadó tagja
Mamuzsics Gábor, a tanács szavazó tagja*

ACÉLSZERKEZETES ÉPÍTÉSI RENDSZERŰ CSARNOKOK

SZJSZT-17/2017

Rövid tényállás

A felperes az L. csoport leányvállalata, az anyavállalat légtechnikai rendszerekhez és könnyűszerkezetes épületekhez fejleszt, gyárt és értékesít termékeket.

A felperes tető- és falburkolati, illetve épületrendszer-megoldásokat kínál, ebbe beletartozik előregyártott acélelemekből készült, nagy méretű ipari és más csarnokok tervezése, gyártása és építése.

A felperes állítása szerint szerzői jogi oltalom alatt álló művei a testületnek megküldött látványtervek, fotók, műszaki létesítmények tervei, amelyek vonatkozásában az alperes részéről jogosulatlan felhasználás/átdolgozás történt annak Facebook oldalán, weboldalán és YouTube csatornáján.

Az alperes 2015 januárjában alakult, honlapja tartalmazza üzleti tevékenységének leírását: csarnoképületek kiváló minőségű alapanyagból, egyedi igényekre szabva, magas szintű támogatással és teljes körű szolgáltatási háttérrel. Az alperes a felperes versenytársa.

Az alperes a fotókkal kapcsolatban nem vitatta a szerzői jogi oltalom fennállását ezzel kapcsolatban ezért nem intéztek kérdést a testülethez. A látványtervek és a műszaki létesítmények tervei kapcsán az alperes megkérdőjelezte a szerzői jogi védelem fennállását arra hivatkozva, hogy azok nem tartalmazzák a legfontosabb építészeti műszaki determinációkat, tartalmi és esztétikai elemeket; valamint a hasonlóságot elsősorban a funkcionalitásból eredő szakmai okokkal magyarázta.

A törvényszék által feltett kérdések

1. *A szakértő feladata annak megválaszolása, hogy a per tárgyát képező látványtervek, valamint a műszakilétesítmény-tervek a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. tárgyi hatálya alá tartoznak-e.*
2. *Amennyiben igen a válasz, úgy válaszoljon arra a kérdésre, hogy felperes fenti szerzői művei átdolgozásának eredményeképpen születtek-e az alperes alkotásai, avagy azok is önálló szerzői jogi alkotásnak minősülnek-e!*
3. *Amennyiben a látványtervek, műszakilétesítmény-tervek szerzői jogi oltalom alatt állnak, ezen felvételek felhasználásáért milyen mértékű díjazás (gazdagodás) illeti meg a felperest, figyelemmel a felhasználás módjára, jellegére, annak időtartamára.*

Az eljáró tanács szakvéleménye

Ad 1. A szerzői jog védi az egyéni-eredeti irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat, így többek között az építészeti alkotást, valamint a műszaki létesítmény tervét [Szjt. 1. § (1)–(2)–(3) bek.].

Az építészeti alkotások tekintetében rendszeresen visszatérő kérdés, hogy vajon a szerzői jogi oltalom a vázlatokra, a tervre, a látványtervre vagy a megvalósult épületre vonatkozik-e. A válasz erre a kérdésre az, hogy a szerzői jogi oltalom minden esetben a megvalósult egyéni-eredeti gondolatszövedéket illeti meg. Egy zenei mű megtestesülhet kottában, előadásban és hangfelvételben, de maga a mű ebben a három esetben azonos. Ehhez hasonlóan az építészet területén is a szerzői jogi oltalom az elvont „építészeti alkotást” (vagy „műszaki létesítményt”) illeti meg, amelynek egyes lehetséges megvalósulási formái, többszörözött műpéldányai a vázlat, terv, látványterv, valamint a megvalósult épület.

Válasz a látványtervek vonatkozásában

A testület korábbi gyakorlata értelmében „egy építészeti alkotás látványterve lehet az építészeti terv első változata, amely szerzői jogi védelem alatt álló alkotásnak minősül”.

Az eljáró tanács álláspontja szerint a felperes „látványterveknek” nevezett művei jelen ügyben eléri a szerzői jogról szóló 1999. évi tv. 1. §-a által a szerzői jogi védelem feltételeként megkövetelt egyedi-eredet jelleg szintjét, és elkészítésük körülményeit figyelembe véve olyan szellemi alkotásnak minősülnek, amelyek szerzői jog oltalom alatt állnak.

A látványtervek alkotóit az ábrázolt épület kialakítása során ugyan kötötték funkcionális elvárások, de nem olyan mértékben, hogy ez az egyéni-eredeti alkotómunkát kizárta volna. A tervezési munka során volt akkora alkotói mozgástér, ami a szerzői jogi védelem megállapításához vezet.

A megítélés szempontjából közömbös, hogy a kiadványokban szereplő látványtervek ezen a képeken látható kidolgozottsága sem engedélyezési, sem kivitelezési építészeti terv kidolgozottságát nem mutatja.

A szerzői jogi védelem ugyanis nem meghatározott tervfajtákhoz kötődik, hanem csak az egyéni-eredeti jelleghez.

A felperes által közzétett ábrázolások jelen esetben nem fantáziarajzok, nem műszaki tartalom nélküli fiktív épületekről készült ábrák. Tulajdonképpen még egy „fiktív” épület terve is lehet valós műszaki létesítmény terve, ha megvalósításának módjára, műszaki tartalmára, szerkezeti részleteire vonatkozó információkhoz a látványtervben foglalt információkon túl, azt meghaladó módon hozzá lehet jutni. Jelen esetben ezek a szükséges és elégséges többlet-információk rendelkezésre állnak, hiszen mindezek részét képezik a jelen ügyben szereplő épületrendszer információs adatbázisainak (leírások, szerkezeti ábrák, tervezői szoftverek, alkalmazástechnikai útmutatók).

A közölt látványtervekről kimondható, hogy az azokon szereplő épületek megvalósítási módja, műszaki tartalma kellően determinált az adott építési rendszer elemeinek, mód-szereinek és részmegoldásainak az ismeretében. Az is kimondható, hogy az adott látványtervet csak az építési rendszer lehetőségeit jól ismerő tervezői tudatosság révén lehetett megalkotni.

A felperes által alkalmazott épületrendszer termékeinek és szolgáltatásainak a leírását a felperes F/3 mellékletként csatolta. Az F/3 mellékletben bemutatott mintacsarnokok esetében jól látható, hogy a felperes által kínált, itt szereplő megoldások esetében érdemben és részletekbe menően lehet információt szerezni az alkalmazható műszaki megoldásokról (alaprajzi kialakítás, méretrend, szerkezeti kialakítás, szerkezeti részletek, alkalmazandó elemek, gyártmányok).

Az eljáró tanács véleménye szerint kijelenthető, hogy a felperes által közölt referenciatervek és -épületek érdemi tervezői tevékenység eredményei, egyéni, eredeti alkotások.

Válasz a műszaki létesítmény tervei vonatkozásában

Az eljáró tanács véleménye szerint a T/43 és T/44 alatti művekkel (az anyagban műszaki-létesítmény-tervekként szerepelnek) kapcsolatban megállapítható, hogy azok a felperes könnyűszerkezetes csarnokrendszer mérnökiileg megtervezett csarnokainak szerkezetét ábrázolják, és tekintettel tervezettségükre és a tervezési folyamatban megvalósuló egyéni-eredeti teljesítményre, ezek a művek is szerzői jogi védelmet élvező alkotásnak minősülnek.

Ad 2. Az anyagban szereplő csarnokokról (F/3, F/4, F/5, F/6, F/7, F/8, F/9 melléklet) készült látványtervek alperesi változatai érdemben azonosak a felperesi brosúrákban szereplő látványtervekkel. Ugyanazokat a megoldásokat láthatjuk viszont, bár esetenként a látványt, a kép kompozícióját kissé megváltoztatták.

Mivel mind a csarnokok összképe, mind az egyes részletek (pl. ablak- és ajtókiasztások) tekintetében szembeötlően sok az egyezés, az átvétel ténye az eljáró tanács véleménye szerint egyértelmű. A látvány, a kompozíció megváltoztatása ugyan az eredetitől kissé eltérő képet adott eredményként, de ez a szerzői jogi jogsértés megállapítását nem zárja ki, mivel maga a műszaki létesítmény, amely mind a felperesi, mind az alperesi képen látható, azonos.

Egyes esetekben az anyagban szerepelnek a bemutatott csarnokok felperes által készített tervei is (pl.: F/7, F/8, F/9). Az alperes által készített terveket az anyag nem tartalmaz. Az feltételezhető, hogy az alperes nem készített terveket a bemutatott csarnokokról, és a felperes által készített terveket sem dolgozta át, hanem egyszerűen közzétette a felperes által készített látványterveket, esetenként kisebb, érdeminek nem mondható módosításokkal.

Átdolgozásról csak abban az esetben beszélhetnénk, ha az eredeti műhöz annak megváltoztatása során olyan mérvű hozzáadott alkotói munka kerül, amely újabb egyéni-eredeti

művet hoz létre. („Átdolgozás a mű ... olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.” – Szjt. 29. §)

Az eljáró tanács véleménye szerint az alperesi módosítások az eredetire épülő új műveket nem hoztak létre, tehát a felperesi művek többszörözéséről (és nem átdolgozásáról) beszélhetünk.

Ad 3. A látványtervek felhasználása miatti díjazás (gazdagodás) tekintetében az eljáró tanács nem tud általános fogódzót adni a törvényszék részére. A Hungart Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület díjszabása képző-, ipar- és fotóművészeti művek másodlagos felhasználására vonatkozik, ahol a művek elsősorban illusztrációs, dekorációs szerepben jelennek meg. A Hungart díjszabása az eljáró tanács véleménye szerint nem használható építészeti alkotások és műszaki létesítmények terveinek versenytárs általi felhasználása esetén.

Ebben az esetben a jogsértéssel elért gazdagodást [Szjt. 94. § (1) e) pont] a törvényszék az eset egyedi körülményeitől függően tudja felmérni. „Objektív jogsértés esetén a szerző vagyoni igényeinek legalsó határa az elmaradt jogdíj. Ha a jogsértő gazdagodása ezt a mértéket meghaladja, a különbözet is követelhető.” (In: Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez, szerk: Gyertyánfy Péter, p. 581.) Az eljáró tanács – a Szerzői Jogi Szakértő Testület általános gyakorlatával összhangban – nem tekinti szerzői jogi szakkérdésnek a jogsértéssel elért gazdagodás megállapítását, így a kérdés megválaszolására nincs hatásköre.

Dr. Berki Ádám, a tanács elnöke

Dr. Tóth Péter Benjamin, a tanács előadó tagja

Jékely Zsolt, a tanács szavazó tagja

* * *

VÁROSHÁZA ÁTÉPÍTÉSÉVEL KAPCSOLATOS SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEK

SZJSZT-21/2017

A megkereső által feltett kérdések

- 1. A rendelkezésre álló iratok alapján illet-e meg bárkit szerzői jog az önkormányzatunk kizárólagos tulajdonában álló, városháza megnevezésű ingatlan tekintetében?*
- 2. Amennyiben megillet bárkit is a szerzői jog a városháza tekintetében, úgy ki a szerzői jog jogosultja (a zrt. vagy a vezető tervező)?*

3. A szerzői jogi védelem a rendelkezésre álló iratok alapján milyen időponttól kezdve és meddig áll fenn?
4. A tervezett, szükségszerű átépítés kívül esik-e a szerzői jogi védelem körén?

Az eljáró tanács szakvéleménye

1. Az építészeti művek – ideértve a terveket, tervdokumentációt és magát a terv többszörözését jelentő épületet is – a szerzői jogról szóló, jelenleg hatályos 1999. évi LXXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.)¹ és a szerzői jogról szóló, korábban hatályos 1969. évi III. törvény (a továbbiakban: RSztj.)² értelmében is szerzői jogi védelem alatt állnak a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellegük alapján. A megkereső tulajdonában álló ingatlanon létesített városháza épülete kétséget kizáróan *egyéni, eredeti jellegű alkotás*, így az épület – és annak tervei – szerzői jogi védelem alatt áll. Ugyan a tervezőnek „a fizikai törvények és építészeti előírások nyilvánvalóan szűkebb mozgási teret engednek, mint a képzőművészeti alkotásokat létrehozó szerzőnek”,³ a szóban forgó városháza épülete esetében a tervező ezt a rendelkezésre álló mozgásteret alkotó módon használta ki. A megkereső utal arra megkeresésében, hogy az épület „a kor technológiájának megfelelően, magas színvonalon” jött létre: bár a műre vonatkozó értékítélet a szerzői jogi védelem fennállását nem befolyásolja,⁴ azonban arra a tényre tekintettel, hogy az épület a téralakítás egyéni, eredeti megoldását mutatja, az alkotó jellegű hozzájárulás a jelen esetben kétségtelen.

A szerzői jogi védelem tehát fennáll, és tekintettel arra, hogy az épület tervei az 1970-es években készültek el, a védelmi idő sem járt még le (erről részletesebben lásd a 3. kérdésre adott választ).

2. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Ennek megfelelően az eljáró tanács erre a kérdésre is a megkereső által rendelkezésre bocsátott adatok, dokumentumok alapján tud válaszolni.

Az, hogy ki a szerzői mű jogosultja, a szerzői jogi védelem keletkezésekor hatályos szerzői jogi jogszabály alapján határozható meg.⁵ A megkereső által csatolt, műszaki tervezési munkára vonatkozó szerződés 1972. augusztus 14-én jött létre, így az RSztj., valamint a

¹ Sztj. 1. § (2) bek. k) pont és Sztj. 1. § (3) bek.

² Az RSztj. végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (a továbbiakban: Vhr.) 1. § (1) bek.

³ SZJSZT-38/2001 – Épület átalakítása során felmerülő egyes szerzői jogi kérdések.

⁴ Sztj. 1. § (3) bek. 2. mondata: „A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.”

⁵ SZJSZT-19/2012 – A B. integrált rekonstrukciójával kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

Vhr. ekkor hatályos rendelkezései az irányadóak a kérdés eldöntéséhez.⁶ Az RSzjt. 4. § (1) bekezdése értelmében „a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző)”. A rendelkezésünkre álló dokumentumokból az tűnik ki, hogy az épület terveit a vállalat felelős tervezőjeként H. L. alkotta.

2.1. Szerzői vagyoni jogok

Az RSzjt. is külön rendelkezéseket tartalmazott a munkaviszony keretében létrehozott művek kategóriájára,⁷ amelyek értelmében a szerzői vagyoni jogok a munkáltatóra szálltak át, amennyiben a mű megalkotása a szerzőnek munkaköri kötelessége volt, amely munkaszerződésen, illetve szolgálati utasításon alapulhatott. Mivel nem állnak rendelkezésünkre olyan dokumentumok, amelyekből hitelt érdemlően megállapítható lenne, hogy H. L. tervező valóban munkaviszonyban állt-e az Y Vállalattal, az RSzjt. hatálya idején bevett gyakorlat,⁸ a csatolt vállalkozási szerződés⁹ és az Y Vállalat tevékenységi köre¹⁰ alapján *feltételezhető*, hogy a műszaki tervezési munkára vonatkozó vállalkozási szerződést aláíró vállalat munkáltatóként jogátszállással megszerezte az eredeti terveket készítő szerző felhasználási jogait.¹¹

A rendelkezésünkre bocsátott dokumentumok alapján tehát *feltételezhető*, hogy a szerzői vagyoni jogok jelenlegi jogosultja a műszaki tervezési munkára vonatkozó vállalkozási szerződést tervezőként aláíró vállalat *jogutódja, a zrt.* Önmagában abból a tényből, hogy a társaság honlapján a „Cégtörténet” menüpontban nem található utalás erre az épületre, nem vonható le következtetés a szerzői jogra vonatkozóan. (Megjegyezzük, hogy a „Meghatározó

⁶ Vö. SZJSZT-05/2013 – Uszoda fejlesztésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések, vagy SZJSZT-08/2013 – Építészeti mű átdolgozása.

⁷ RSzjt. 14. § (1) bek. és Vhr. 11. §.

⁸ Ahogyan a testület az SZJSZT-07/2013 – Tervdokumentáció átdolgozása c. szakvéleményben is kifejti, a tervezői gyakorlat szerint a munkáltató jogszerzését támaszthatja alá az is, ha a megbízóval csak a kérdéses társaságnak volt szerződése, a tervezőnek önállóan nem, valamint ha az összes engedélyezési és kiviteli terven a társaság cégszerű aláírása szerepel, a terveket ugyancsak a társaság engedélyeztette, valamint az engedélyen is ő szerepel.

⁹ L. hasonló kérdésben: i. m. (8).

¹⁰ Ahogyan arra az SZJSZT-2/2005 – Szerzői felhasználási jogok sorsa gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnése esetén c. szakvélemény is utal egy hasonló ügyben: „Mivel a va. Cég nevének tevékenységi körre utaló eleme (Mérnökiroda) is arra utal, hogy a tevékenységi köre nyilvánvalóan a munkavállalói által (és esetleg külső harmadik személyek által) alkotott mérnöki művek (tervek, műszaki dokumentációk) elkészítésére és értékesítésére terjed ki, minden bizonnyal helyes az a megállapítás, hogy valamilyen, a munkavállalók által munkaköri kötelezettség alapján készített tervre (műszaki dokumentációra) nézve a va. Cég, mint munkáltató, az átadással felhasználási jogot szerzett, és e felhasználási jog terjedelme a va. Cég tevékenységi körében korlátok nélkül gyakorolható (volt). E körben is meg kell jegyezni, hogy a megállapítás aggály nélküli helyességét csak művenként, a va. Cég létesítő okirata, szervezeti és működési szabályzata, esetleges honorárium (szerzői díj) szabályzata, kollektív szerződése és az egyes alkotó-szerzők munkaszerződésai és munkaköri leírásai alapján lehet ellenőrizni.”

¹¹ Hasonlóan 6. lábjegyzetben hivatkozott szakvéleményben elemzett ügghöz.

szakági szakemberek” menüpont alatt viszont H. L. tervező neve szerepel, ami önmagában szintén nem elegendő a szerzői vagyoni jog eredeti jogosultja személyének tisztázásához, de a jogosultkutatást segítheti.) Az sem tisztázható megnyugtatóan a rendelkezésre álló iratok alapján, hogy a tervezési folyamatba került-e más munkaviszonyban álló vagy külső tervező bevonásra, s amennyiben igen, a zrt. kötött-e a kérdéses külső tervezővel olyan felhasználási szerződést, amellyel a vállalatnak kizárólagos felhasználási jogot engedett.¹²

A jogosult(ak) megfelelően gondos felkutatása szükségesnek mutatkozik, ami – utalva az SZJSZT korábbi szakvéleményeire – azt jelenti, hogy a felhasználó „az érintett műtípus és a felhasználási mód figyelembevételével megtette az adott helyzetben általában elvárható intézkedéseket. Az eset körülményeihez képest a következő magatartások tartoznak a gondos kereséshez (nem teljes felsorolás, csak a jogszabályi példák az adott helyzethez alkalmazva): keresés az SZTNH önkéntes nyilvántartása alapján szerkesztett adatbázisban, az interneten hozzáférhető adatbázisokban, a szerző hollétének megállapítására alkalmas nyilvánosan hozzáférhető adatbázisokban, az építészeti tervek nyilvánosság számára hozzáférhető gyűjteményeinek adatbázisaiban, a szobrok szerzőire/jogutódaira nézve a HUNGART adatbázisaiban a Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága, a HUNGART megkeresése útján, tájékoztatás kérése a mű ismert és megtalálható többi szerzőjétől, továbbá az építési tervekkel kapcsolatban hatósági feladatokat ellátó szervezetektől; hirdetés országos napilapban.”¹³ A jelen ügyben is az elvárható intézkedések közé tartozik a helyi és/vagy országos napilapban történő hirdetés, de a megyei levéltár XXXII-4/b „Megyei épületek tervgyűjteményében”, a Magyar Építész Kamara és a helyi építész kamara honlapján való tájékozódás is. A megkereső akkor jár el helyesen, ha a gondos jogosultkutatás keretében megkeresi az X Zrt.-t is, amely nyilatkozni tud a kérdésben, és a jogátszállást/szerződési jogátengedési láncot¹⁴ igazoló dokumentumokkal alátámaszthatja a fenti feltételezést.

2.2. Szerzői személyhez fűződő jogok

A megkereső nem jogvita ügyben, hanem peren kívül kéri a testület állásfoglalását. Az SZJSZT ilyen esetben az Szjt.-ben szabályozott vagyoni jogok gyakorlásával összefüggő kérdésekben adhat szakvéleményt.¹⁵ A jelen ügyben a szerzői vagyoni jogok gyakorlása nem választható el a városháza átépítését érintő, szerzői, személyhez fűződő jogok gyakorlásától,

¹² L. szintén: 6. láb.

¹³ I. m. (5).

¹⁴ Ahogyan az az SZJSZT-19/2012-ügyben is kifejtésre került, amennyiben nem az említett társasággal munkaviszonyban álló szerzőről van szó, akkor erre a Középülettervező Vállalat a felhasználási jog továbbengedésére jogosult személynek (jogszerű felhasználónak) csak akkor minősülhet, ha megfelelő tartalmú, írásba foglalt felhasználási szerződéssel igazolható a jogszerzése. Erre vonatkozóan l. részletesen az említett szakvéleményt, i. m. (5).

¹⁵ Szjt. 101. § (3) bek., és a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI.3.) Kormányrendelet 1. § (3) bek.

ezért a testület a feltett kérdések személyhez fűződő jogokat érintő részét is meg tudja válaszolni, összhangban az SZJSZT gyakorlatával.¹⁶

A szerzői, személyhez fűződő jogok jogosultja – a munkaviszonytól és a vagyoni jogok esetleges átszállásától függetlenül – maga a természetes személy tervező (a rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján vélhetően H. L. tervező) maradt.¹⁷ A szerző halála után a személyhez fűződő jogokat a védelmi időn belül az gyakorolhatja, akit a szerző irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott, ennek hiányában pedig, vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogot öröklés jogcímén megszerezte.¹⁸

A jogosult(ak) megfelelően gondos felkutatása e kérdés tisztázásához is szükségesnek mutatkozik a 2.1. pontban írtak szerint. Hozzáteesszük, hogy ennek részeként is célszerűnek mutatkozik az X Zrt. megkeresése a személyhez fűződő jogok jogosultjának tisztázása érdekében [amennyiben a megkeresőnek nem állnak rendelkezésére maguk a szerző(k) nevét egyértelműen feltüntető korabeli tervek és dokumentáció]. A jelen megkereséshez csatolt dokumentumok alapján ugyanis – ahogyan arra a vagyoni jogok kapcsán is utaltunk – nem zárható ki, hogy H. L. tervezőn kívül más tervező is alkotó módon hozzájárult a mű elkészítéséhez.¹⁹

3. A szerzői jogi védelem a mű *megalkotásának időpontjától* kezdve fennáll.²⁰ A szerzői művekre a védelmi idő főszabálya szerint a szerző – közös művek esetében az utoljára elhunyt szerzőtárs – halálát követő év első napjától 70 éven át áll fenn.²¹

A rendelkezésre álló iratokból nem derül ki minden kétséget kizáróan, hogy H. L. tervező az egyedüli szerzője-e az alkotásnak, és az az információ sem áll rendelkezésünkre, hogy mikor hunyt el. Az biztosan állítható, hogy a védelmi idő még nem járt le, hiszen a városháza alkotója/alkotói akár élő szerzők, akár 1946. december 31-ét követően halt(ak) meg (ami az alkotás időpontjára tekintettel esetünkben szükségszerű), a mű szerzői jogi védelem alatt áll.²²

Amennyiben a jogosultkutatás további eredményeképpen nem dől meg az a feltételezés, hogy H. L. tervező az egyetlen szerző, az ő halálát követő év első napjától számított 70 évig

¹⁶ L. különösen i. m. (5)..

¹⁷ RSzt. 12. §, Vö. még SZJSZT-08/2013 – i. m. (6).

¹⁸ Uo.

¹⁹ „... megjegyezzük, hogy a közreműködő szakemberek közül építészeti alkotásnál csak a téralakításban közreműködőket tekinthetjük szerzőnek.” Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 361.

²⁰ A formalitásmentes oltalomról részletesen l. Gyertyánfy: i. m. (19), p. 68.

²¹ Szt. 31. §, RSzt. 15. § és Szt. 108. § (1) bek. „A 31. § rendelkezéseit alkalmazni kell olyan művekre is, amelyeknek a korábban hatályos rendelkezések szerint számított védelmi ideje az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény hatálybalépéséig már lejárt.”

²² Uo., l. még: i. m. (5).

áll fenn a védelmi idő.²³ Megjegyezzük, hogy a védelmi idő eltelte után is lehetőség van a szerző emlékének megsértése címén, sajátos kulturális, kegyeleti jog alapján fellépni olyan magatartás miatt, amely a védelmi időn belül sértene a szerző jogát arra, hogy a művén vagy a művére vonatkozó közleményen szerzőként feltüntessék.²⁴

4. Ahogyan azt az SZJSZT több szakvéleményében is rögzítette, ezt a kérdést a hatályos Szjt. alapján kell megválaszolni.²⁵

4.1. Az átdolgozás joga

A megkereső által tervezett átépítés szerzői jogi szempontból *átdolgozásnak* minősül,²⁶ hiszen a tervezett *változtató, kiegészítő vonások önmagukban is olyanmilyre lényegiek, hogy megfelelnek az egyéni és eredeti mű követelményének* (alkotó jellegűek), és egyúttal az így létrejött mű együtt tartalmazza az eredeti alkotó személyiségi jegyeit mutató gondolati formákat is.²⁷ Nem osztjuk tehát a megkereső azon álláspontját, mely szerint az eredeti építészeti alkotásból a tervezett átalakítást követően nem maradna fenn egyéni, eredeti jelleget tükröző elem (például az épületegyüttes sziluettjében, városi tömegében fennmarad).²⁸

Bár a megkeresés azt tartalmazza, hogy a megkereső az eredeti terveket nem kívánja felhasználni, egy épület átdolgozása az építészeti alkotás terveinek átdolgozásával kezdődik, ezt követi – már a módosított tervek alapján – magának az építészeti alkotásnak az átdolgozása. Ezért a jogosult által adott átdolgozási engedélynek is kettősnek kell lennie: egyrészt ki kell terjednie magának az eredeti terveknek, másrészt az eredeti tervek alapján létrejött eredeti építészeti mű átdolgozására.²⁹

Fontos szempont ugyanakkor, hogy „a tulajdonosi jogok rendeltetésszerű gyakorlása nem eredményezheti a tervezőnek az építményhez fűződő szerzői joga megsértését. ... A tulajdonost megilleti az a jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet – ha annak igénye, illetve szükségessége a részéről felmerül – átépítse (annak építészeti kialakítását, rendeltetését stb. megváltoztassa), vagy akár elbontsa azt.”³⁰ A tulajdonost „megilleti tehát az a

²³ Megjegyezzük, hogy a megkereső által hivatkozott RSzt. 51. §-ban szabályozott 15 éves védelmi idő egy rokonjogi védelmi forma esetére állt fenn, a tudományos vagy művészi alkotásnak nem minősülő, és ezért szerzői jogi védelem alá nem eső fényképek, ábrák és egyéb szemléltető eszközökre.

²⁴ RSzt. 12. § (3) bek., Szjt. 14. § (2) bek.

²⁵ „Azt, hogy valamely cselekmény/magatartás szerzői jogi jogsértésnek minősül-e, akkor is a hatályos Szjt. alapján kell eldönteni, ha a mű elkészítésére és felhasználására a felek annak hatályba lépését megelőzően (1999. szeptember 1.) bármilyen korábbi szerzői jogi törvény hatálya idején kötöttek szerződést” SZJSZT-05/2013. – i. m. (6) és i. m. (5).

²⁶ Szjt. 29. §.

²⁷ Gyertyánfy: i. m. (19), p. 190.

²⁸ Az eredeti épület lebontásával járó esethez képest (l. pl. SZJSZT-1/2006 – Építészeti mű átépítése) itt lényegesen eltérő helyzettel állunk szemben.

²⁹ I. m. (9).

³⁰ BH 427.2005.

jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet, ha annak reális igénye felmerül, átalakítsa, bővítse, funkcióját, rendeltetését megváltoztassa, vagy ha azt szükségesnek tartja, az épületet lebontsa, vagy az épületet teljes egészében átépítse. Ezek a rendelkezések önmagunkban nem sértik a tervezőt megillető szerzői jogokat.”³¹ Azaz a tulajdonos tulajdonjogból fakadó jogosultságait akkor gyakorolhatja a szerző jogát *fogalmilag* sértő módon, ha az alkotás megváltoztatásához, vagy akár az épületben megtestesülő alkotás megsemmisítéséhez fűződő érdeke mögött olyan szükségszerű („reális”), magán- vagy társadalmi igény áll, amelylyel szemben a szerzői jog gyakorlása rendeltetésellenes joggyakorlásnak minősülne. Ezt a mérlegelést azonban *esetenként* kell elvégezni:³² a jogosult szerzői joga szempontjából a felhasználó hasznosítási jogosultságait érdekösszeméréssel kell mérlegelni.³³

Az eljáró tanács álláspontja szerint a városháza tervezett korszerűsítése mind a rendeltetészerű használathoz fűződő jogszerű tulajdonosi magánérdekre, mind a városháza és a városkép modernizálása kapcsán megjelenő társadalmi érdekre tekintettel reális tulajdonosi igényként fogható fel. Ez azt jelenti, hogy a vagyoni jog jogosultja az épület átépítésére vonatkozóan a felhasználási engedély megadását *nem tagadhatja meg* szerzői jogaira való hivatkozással, ugyanis ez a joggal való visszaélés tilalmába ütközne. Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy a felhasználásért méltányos ellenérték követelése nem visszaélésszerű magatartás a szerzők részéről. Összegezve: a vagyoni jog jogosultja a hozzájárulást *arányos, a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megfelelő díjazást tartalmazó ajánlat* esetén nem tagadhatja meg.³⁴

4.2. Integritáshoz fűződő jog

A vagyoni jogokhoz hasonlóan a mű integritásához fűződő, szerzői, személyiségi jog építészeti művekre való alkalmazásával is számos esetben foglalkozott már az SZJSZT. Az Szjt.³⁵ és a következetes gyakorlat értelmében a szerzőnek az építészeti művek tekintetében a mű integritásához fűződő joga abban az esetben sérül, amennyiben az alkotás megváltoztatásának³⁶ eredményeképpen a külső megjelenés a lényegét érintő mértékig eltorzul, megcson-

³¹ A Legfelsőbb Bíróság Pf. IV. 24 712/2001/6. sz. ítélete.

³² I. m. (28), SZJSZT-15/2010 – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján.

³³ BDT2010. 2329.

³⁴ I. m. (5).

³⁵ Szjt. 13. §, 67. §.

³⁶ Ide nem értve az Szjt. 50. §-ában rögzített, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat.

kul, illetve a külső megjelenés vagy a rendeltetésszerű használat oly módon változik meg, hogy az a szerző becsületét, jó hírnevét sérti.³⁷

A jelen ügyben a tervezett átépítés az eljáró tanács álláspontja szerint *nem járna az integritáshoz fűződő jog sérelmével* a jogos tulajdonosi igényekhez igazodó joggyakorlás folytán³⁸ (a 4.1. pontban említett érdekösszemérés alapján). Másrészt bár részben a rendeltetésszerű használat és jelentős mértékben a külső megjelenés is megváltozik a tervek szerint, álláspontunk szerint ez nem eredményezné a szerzői becsület vagy jó hírnev sérelmét.³⁹ (Azzal együtt, hogy a megkereső maga is utal rá, hogy a külső megjelenés nagyrészt megtartható lenne, ám az átépítés során határozott elvárás a megjelenésében is teljesen megújuló homlokzat.)

Hozzáteesszük, hogy mivel feltételezhetően az átdolgozás joga a munkáltatót illeti meg, a munkáltatói rendes joggyakorlás (az átdolgozás engedélyezése) eleve beszűkíti a szerző lehetőségeit: az eredeti szerző jogosultsága mindössze arra terjedne ki, hogy kérje neve feltüntetésének mellőzését, amennyiben a változtatással nem ért egyet.⁴⁰

Mindezekon túl – az arculat lényeges megváltozására is tekintettel és a Magyar Építész Kamara etikai előírásaival is összhangban⁴¹ – az eljáró tanács azt tartja méltányos eljárásnak, ha a tulajdonos a szerzői személyhez fűződő jog jogosultját is értesíti a tervezett átépítésről, hogy a jogosultnak módja legyen az alkotásról fényképezés útján vagy egyéb módon másolatot készíteni.⁴²

Végezetül az eljáró tanács emlékeztet arra, hogy az eredeti tervezőt a névfeltüntetés joga – az adott műtípushoz és felhasználáshoz igazodó módon – az átdolgozást követően is megilleti.⁴³

Dr. Tomori Pál, a tanács elnöke

Dr. Pogácsás Anett, a tanács előadó tagja

Vadász Bence DLA, a tanács szavazó tagja

* * *

³⁷ I. m. (28), SZJSZT-35/2002 – Kórház tervdokumentációjának átdolgozása; SZJSZT-26/2004 – Építészeti látványtervek szerzői jogi oltalma és felhasználása.

³⁸ SZJSZT-08/2013: i. m. (6).

³⁹ Uo.

⁴⁰ Szjt. 30. § (5) bek.

⁴¹ I. m. (9)..

⁴² Ahogyan arra az SZJSZT-1/2006 (i. m. 28) is felhívja a figyelmet, ez levezethető az Szjt. 13. §-ának és az alapjául szolgáló Berni Unió Egyezmény 6bis cikkének szelleméből.

⁴³ Szjt. 12. § (2) bek.

TÉRKÉPÉSZETI MŰVEK (ADATÁLLOMÁNYOK) SZERZŐI JOGI VIZSGÁLATA*SZJSZT-31/2017**A megkeresés tárgya*

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban: NAV) végzésével a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 101. §-a, valamint a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a alapján szakértői vélemény adására rendelte ki a Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: testület, illetve SZJSZT).

A megkereső hatóság által feltett kérdés

Kérem annak megállapítását, hogy a házkutatás során, a lementett térképprogramok, illetve az azok alapján készülő térképek, illetve a térképek elkészítésének módja szerzői jogokat sértenek-e.

A szakértő egyéb észrevételei.

*Az eljáró tanács szakvéleménye**Általános megállapítások*

A NAV kirendelése kapcsán az SZJSZT eljáró tanácsa szakértői vizsgálatát a részére megküldött iratok alapján végezte el. A feljelentés szerint a feljelentő „térképészeket, továbbá számítástechnikai adatrögzítőket, informatikusokat munkaviszonyban foglalkoztatva” készített térképet, útikönyvet, térképprogramot. A 2015. 06. 08-án kelt feljelentés kiegészítés rögzíti, hogy a Budapest-térképek kétharmadának elkészítése a feljelentőnek „10 évig tartott, négy főállású térképésszel.” V. Zs. tanúvallomásában elmondta, hogy az X Építőipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság (a továbbiakban: kft.) alkalmazásában térképészként dolgozik, a feljelentőnél pedig 15 évig dolgozott, „ott is mint térképrajzoló”. Nem voltak azonban az iratok között fellelhetők munkaszerződések, munkaköri leírások, esetleges belső szabályozók, így a szakértői tanács azzal a feltételezéssel élt, hogy a feljelentésben megjelölt egyes természetes személyek az Y Térképkiadó és Térképellátó Korlátolt Felelősségű Társaságnál (a továbbiakban: térképkiadó) és a kft.-nél munkaviszonyban álló személyek (illetve foglalkoztatottak) voltak, a térképészeti alkotások előállítására mun-

kaviszonyból, munkakörükből származó kötelezettségük (volt), és az Szjt. 30. §-ában írt,⁴⁴ munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó szabályoktól eltérő megállapodás (ideértve egy esetlegesen a munkaviszonyon kívüli körben létrejött felhasználási szerződést is) nem jött létre az érintettek között.

A szerzői művek tekintetében azért bír különösen nagy jelentőséggel az alkotás mögött húzódó jogviszony, mivel adott esetben a jogátruházás, megfelelő felhasználási engedély hiányában a szerzői vagyoni (és személyhez fűződő) jogokkal kapcsolatos joggyakorlás vitathatóvá válhat, és ez a kétely az ügy megítélését is döntően befolyásolhatja.

Szakvéleményében foglalt megállapításai szempontjából az eljáró tanács rögzíti, hogy a teljes körű adatok hiányában nem tette külön vizsgálat tárgyává, hogy az egyes alkotások közös vagy együttesen létrehozott műveknek minősíthetők-e. A szakértői vizsgálat az egyes térkép-adatállományok szerzői jogi védelmére és azok szerzői jogi kapcsolatára (származékos mű, szolgai átvétel) korlátozódott, ehhez kapcsolódóan az eljáró tanács előjáróban szükségesnek tartja az Szjt. következő rendelkezéseit ismertetni.

Az Szjt. 1. § (2) bekezdése értelmében *„Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:*

...

j) a térképmű és más térképészeti alkotás,...”

„A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.” [Szjt. 1. § (3) bek.]

⁴⁴ Munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott mű
30. § (1) Eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége.

...

(3) A szerzőt megfelelő díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza.

...

(5) Ha a mű elkészítése a szerzőnek munkaviszonyból folyó kötelessége, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül. A mű visszavonására irányuló szerzői nyilatkozat (11. §) esetén a munkáltató köteles a szerző nevének feltüntetését mellőzni. Ugyancsak mellőzni kell a szerző kérésére nevének feltüntetését akkor is, ha a művön a munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve változtat, de a változtatással a szerző nem ért egyet.

(6) A szerző munkaviszonyból folyó kötelessége teljesítéseként megalkotott művel kapcsolatos jognyilatkozatokat írásba kell foglalni.

(7) A munkaviszonyból folyó köteleesség teljesítéseképpen elkészített műre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell, ha közszolgálati, kormányzati szolgálati, állami szolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló vagy szolgálati viszonyban foglalkoztatott személy, vagy munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tag alkotta meg a művet.

Az Szjt. 4. § (2) bekezdése alapján „Szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.”

A törvény 16. § (1) bekezdése szerint: „A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.”

„A mű többszörözésének minősül különösen a nyomtatással megvalósuló mechanikai, filmes vagy mágneses rögzítés és másolatkészítés, a hang- vagy képfelvétel előállítás, a sugárzás vagy a vezeték útján a nyilvánossághoz történő közvetítés céljára való rögzítés, a mű tárolása digitális formában elektronikus eszközön, valamint a számítógépes hálózaton átvitt művek anyagi formában való előállítása. Az építészeti alkotások esetében többszörözés a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése is.” [Szjt. 18. § (2) bek.]

Az Szjt. 29. §-a alapján „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre”.

A szakértői vizsgálat

A vitás helyzet egyértelműen eldönthető a térképállományok tekintetében a rajzi csomópontok alaposabb vizsgálatával. Ezek nagyszámú egyezése ugyanis kizárja annak lehetőségét, hogy ugyanazon személy két, eltérő időpontban rajzolt térképművein ezek egybeessenek. Különösen célszerű a görbe vonalak (például a Városligeti-tó vagy a Duna partvonalrajza, illetve az egyes vasúti pályák) rajzolatának összehasonlító vizsgálata. A megalapozott szakvélemény kialakításához ezért szükségessé vált a térképkiaadó tulajdonát képező állományok vizsgálata is, azaz hogy azok digitális rajzi megoldásai tételesen összevethetők legyenek a kft.-nél lefoglalt állományokkal.

A Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése értelmében a Szerzői Jogi Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét, és nem idézhető. Szükség esetén azonban további adatok szolgáltatását kérheti a megkereső bíróságtól vagy hatóságtól, illetve a megbízótól. Az összehasonlítás teljes körű elvégzése érdekében az eljáró tanács a kormányrendelet 8. §-ának (1) bekezdése alapján további adatok szolgáltatását kérte a kirendelő nyomozóhatóságtól, amelyek átadását követően szakértői vizsgálatát valamennyi rendelkezésre álló adatra figyelemmel tudta lefolytatni.

Az eljáró tanács részére rendelkezésre bocsátott iratokban a VIII–IX. kerület, a II–XXII. kerület, a XVIII–XXIII. kerület, a IV–X. kerület, IV–XV. kerület térképe került megemlí-

tésre mint a jogsértéssel érintett művek. Az eljáró tanács rögzíteni kívánja azonban, hogy szakértői vizsgálatához nyomtatott formában mindösszesen a VIII–IX. és a III. kerület térképe került birtokába. Az egyes digitális állományok Budapest feljelentéssel érintett térkép-részleteit is tartalmazzák.

Az eljáró tanács a H. H. Sz. által összeállított – a sértett térképkiadó részéről bizonyítékként a feljelentéshez csatolt – térképrészleteket elemző összeállítás egyes tételeire vonatkozó állítások helytállóságát a kft. munkáira vonatkozóan az igazságügyi informatikai szakértő által a kft.-nél lementett CorelDraw-rajzállományok segítségével vizsgálta meg. Az összefoglaló elemzésben megfogalmazott állítások valósak, azonban az alábbiakra tekintettel nem minősülnek meghatározónak a szerzői jogi jogsértést illetően.

V. Zs. tanúként történő meghallgatása (2016. március 18.) során kijelentette, hogy korábban 15 évig dolgozott a térképkiadónál, és az általuk kiadott térképek jó részét is ő rajzolta. A kft. összes térképe is az ő munkája, „a térképeket újonnan, teljesen a nulláról indulva” készítette el. Ha bármilyen egyezés kimutatható a két cég által kiadott térképeken, az ennek tulajdonítható.

Ugyanaz a térképész, ugyanarról a területről, azonos forrásmunkák felhasználásával igen hasonló, számos ponton egymással megegyező térképet készíthet el, és ez a rendelkezésre álló adatok alapján a vizsgált esetben sem történt másként. A grafikai megjelenés jelentős hasonlósága az alkotás folyamatában a digitális állományok szolgai átvételét nem támasztja alá.

A szakértői véleményezés szempontjából mindenekelőtt azt szükséges a szerzői jog terén megvizsgálni, hogy az egyes térképek egészükben vagy valamely részletükben egyéni-eredeti jelleggel bíró alkotásnak, szerzői műveknek minősülnek-e. Amennyiben ugyanis a térképkiadó valamely térképe nem részesülhet oltalomban, e térképre vonatkozóan bármely szerzői jogi jogsértés megállapíthatósága is kizárt volna. Jogsértés szempontjából ugyancsak lényeges, hogy mely szerzői jogot sért meg egy állítólagos átvétel (ekként különösen: a szerző átdolgozása vagy a mű többszörözése és terjesztése vonatkozó jogait, illetve a műintegritás védelméhez kapcsolódó személyhez fűződő jogát⁴⁵). Ehhez szintén elengedhetetlen az „alapul vett” és az „átvevő” térképek védelmének vizsgálata.

Az eljáró tanács e vizsgálatot elvégezte, és megállapította, hogy mind a térképkiadó, mind a kft. térképei egyéni, eredeti jellegűek, elkészítésük a szakmai szabályok és elvárások által meghatározott mozgástérben megtett alkotói lépések eredménye, azaz szerzői jogi védelemben részesülnek.

A feljelentő állítása szerint az általa kiadott budapesti kerülettérkép „sorozatban Budapest egyes kerületeit egyedi módon jeleníti meg térképen”. Ennek az állításnak a kapcsán az eljáró tanács a rendelkezésére bocsátott VIII–IX. kerületi nyomtatott térképek vizsgálatával

⁴⁵ A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. (Sztj. 13. §)

a szerzői jogi értelemben vett szerkesztői jogok fennállását megállapítani nem tudta, lévén hogy álláspontja szerint e térképek esetén az elrendezések (a kerületek „csoportosításai”) egyéni-eredeti, sajátos jelleget nem mutatnak, rámutatva ugyanakkor arra, hogy jellegbitorlás, tisztességtelen piaci magatartás tekintetében az SZJSZT megállapítást nem tehet, vizsgálatot nem folytathat.

A további szakértői vizsgálat kifejezetten arra a kérdésre kereste a választ, hogy a kft. térképei a térképkiadó térképeinek átdolgozásai-e.

I.

A két cégtől származó digitális állományok összehasonlításakor egyértelműen megállapítható volt, hogy a fájlok rétegszerkezetének kialakítása és elnevezése többnyire megegyezik. Ez azonban csak azt támasztja alá, illetve valószínűsíti, hogy mindkét társaságnál V. Zs. hozta létre az állományokat saját munkamódszerét követve. Az eljáró tanács szavazó tagjának több évtizedes térképszerkesztői gyakorlati ismereteire alapozottan kijelenthető, hogy azonos személyek ugyanolyan térképtípus készítésekor, függetlenül attól, hogy mely megrendelő vagy munkáltató számára készítik a térképeket, azonos rétegszerkezetet és -megnevezéseket használnak. A térképészszakmában ez szokványos, életszerű.

II.

A korábban kifejtetteknek megfelelően a digitális állományok közös eredetének vizsgálatkor – amely közös eredet az engedély nélküli felhasználás (az átvétel, illetve átdolgozás) egyértelmű bizonyítéka – különösen célszerű a görbe vonalak (például a Városligeti-tó vagy a Duna partvonala, illetve az egyes vasúti pályák) rajzolatának összehasonlító elemzése. Annál inkább érdemes ezeket a térképi elemeket tanulmányozni, mert természetbeni elhelyezkedésük, fekvésük kevésbé gyorsan változik. Az utak átépítése vagy a beépítettség változása (bontások, új épületek stb.) sokkal gyakoribb. Éppen ezért a két cég Budapest területét ábrázoló térképi állományainak összehasonlításakor az eljáró tanács az alábbi tételes vizsgálatokat végezte el, és a következő megállapításokat tette.

1. A Duna partvonalának vizsgálata. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
2. A Szilas-, a Csömöri- és a Mogyoródi-patak rajzának vizsgálata. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
3. A Dunakeszi és Budapest határán, az M0 autópálya közelében fekvő tavak (Dunakeszi-kavicsbányató, Barrakuda-tó, Kavicsbányató) kontúrvonalának vizsgálata. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.

4. Az Orczy-kerti tó kontúrvonalának vizsgálata. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
5. A Városligeti-tó kontúrvonala. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
6. A Fővárosi Állat- és Növénykert tavainak vizsgálata. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
7. A vasúti pályák vizsgálata a volt Józsefvárosi pályaudvar tágabb környezetében. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
8. A vasúti pályák vizsgálata a Keleti pályaudvar tágabb környezetében. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
9. A vasúti pályák vizsgálata a Nyugati pályaudvar tágabb környezetében. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.
10. Budavár falának – mint egyenes és görbe vonalakból felépülő, sajátos térképelemnek – a vizsgálata. Egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak.

A fentieket összegezve megállapítható, hogy valamennyi vizsgált térképi elem (görbe vonalakból felépülő objektumok: a Duna és más vízfolyások, a tavak kontúrvonalai, illetve a különböző vasúti pályák nyomvonalai) esetében egyértelműen kizárható a közös digitális eredet. Sem a csomópontok száma, sem azok elhelyezkedése és rajzi jellemzői nem azonosak. Így az állományok – feljelentésben foglaltak szerint történt – jogsértő felhasználása kizárt.

III.

Az eljáró tanács elvégezte a H. H. Sz. által a sértett térképkiadó részéről összeállított, bizonyítékként a feljelentéshez csatolt térképrészletek digitális állományrészleteinek is a tételes összehasonlítását. Ehhez is egyrészt az igazságügyi informatikai szakértő által a kft.-nél lementett CorelDraw-rajzállományokat, másrészt az adatszolgáltatásként a nyomozhatóságtól bekért, és a térképkiadótól származó CorelDraw-állományokat használta fel az eljáró tanács. A vizsgálat eredménye alapján megállapítható, hogy az 1–6. jelű térképrészletek esetében a közös digitális eredet kizárt.

Szakértői bizonyossággal állítható a fentiek összefoglalásaként, hogy minden egyes megvizsgált (különösen egyező feldolgozást, azonos digitális eredetet feltételező) térképrészlet esetében a közös digitális eredetet a térképkiadó által összeállított térképrészletpárok térképi objektumai rajzolatának tételes vizsgálata egyértelműen kizárta. *Ilyen módon a feljelenítő által sérelmezett térképek sem egészüket, sem részleteiket tekintve nem a térképkiadóhoz köthető alkotások, illetve azok származékos művei, hanem önálló alkotó munka eredményei. Ilyen formában az eljáró tanács álláspontja szerint a kft. térképei vonatkozásában nem állapítható meg szerzői jogi jogsértés.*

Dr. Szilágyi István, a tanács elnöke

Dr. Tarr Péter, a tanács előadó tagja

Dr. Márton Mátyás, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Papp-Váry Árpád: Országmárkázás. Versenyképes identitás és imázs teremtése. Akadémiai Kiadó, 2019; ISBN: 978 963 454 345 9

Gyártani ma már szinte bárki bármit tud – eladni, ez a mind nehezebb varázslat. Ebben lehet a márkának kulcsszerepe!

A globalizáció elhatalmasodásával egyre inkább mindenütt mindenki mindenkivel versenyez, a fogyasztó pedig tanácstalanul és ezért rémülten kapkodja a fejét a kínálat gazdagságának – és mind megbízhatatlanabb minőségének – zavarában. Ez erősen felértékeli az országmárkázás és általában az árjelzők gazdasági szerepét és jelentőségét.

„Habár a gyártási folyamatokat és a termék megjelenését a versenytársak könnyen le tudják másolni, a többéves marketingtevékenység és a termékhez fűződő tapasztalatok révén az egyének és szervezetek emlékezetébe vésett maradandó hatásokat már nehezebb utánozni” – Philip Kotler, Kevin Lane Keller: Marketingmenedzsment (a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől).

Az *aranyigazság*: „Jó termék nélkül nem létezik jó márka. Egy jó terméknek lehet igazán jó marketinget csinálni, míg egy vacak termék esetében maximum azt érhetjük el, hogy egyetlenegyszer megvásárolja a vevő – majd beszámoljon róla ismerőseinek, személyesen és online, hogy milyen vacak is volt” – a márkázás kulcsgondolatai c. alfejezetből. Tegyük hozzá: gyakran idézett tény, hogy az emberek kedvező tapasztalataikat többnyire csak a hozzájuk közelállók néhányával osztják meg, a bosszantókat viszont világgá kiáltják. S egészen biztos, hogy ez utóbbi reakciót és annak hatását a közösségi médiumok adta lehetőségek a korábbiak sokszorosára növelték.

A szerzőről: Anno Kotlerre mondták, hogy „a marketing pápája” – immáron Papp-Váryról mondható, hogy a márkázás itteni hercegprímása. Megdolgozott érte. Jelenleg a Budapesti Metropolitan Egyetem dékánja, szakvezetője.

Első könyvéről – *Marketing a gyakorlatban* – az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2008/4. számában szoltunk. Arról itt csak annyit: évtizedek során a recenzió szerzője nagyon sok könyvet olvasott a marketingről, beleértve leghatásosabb és legelismertebb szíószólója, Kotler egymást követő műveit is. Ezzel a háttérrel is elmondható, hogy Papp-Várynak az a műve kitűnő szakkönyv a marketing gyakorlóinak, és kitűnő ismeretterjesztő mű mindazoknak, akiket a marketingesek minduntalan meg akarnak fogni. A legjobbak között van e műfajban. Olyan, mint az igazán jó marketing: emberközeli, világosan és könnyen érthetően szól, teljesen mentes minden mesterkéeltségtől, elbonyolított fogalmazástól, amit sok szerző tudományos benyomást keltőnek remél.

A márkanév ereje c. könyvét a 2014/4. számban ismertettük. Igen jól megalapozott és kidolgozott tudással szolgál erről az itthoni szakirodalomban kevésbé feldolgozott témáról.

A Márkázott szórakoztatás c. műve (Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/2. sz.) is tökéletesen hozza – akárcsak az előzőek és a mostani – a Papp-Váry „JPÉ márkája” által jegyzett minőséget: „JPÉ marketing – Elmélet és gyakorlat józan paraszti ésszel”. Mindegyikre jellemző, hogy előadásmódjukban, a témák, tudnivalók kifejtésében is tökéletesen igazodnak ahhoz, hogy a marketing nem más, mint a józan paraszti ész okos alkalmazása, így megfogalmazásaik világosak, „józan paraszti ésszel” könnyen követhetők, mentesek minden túlbonyolítottságtól és hókusz-pókusztól, ami annyi marketingszakkönyvnél nehezíti, hogy hozzáférjünk mondanivalójának lényegéhez. Akit pedig érdekel a téma, az a szerző elegánsan könnyed előadását kifejezetten szórakoztatónak, nemritkán felvillanyozónak találja, ami szintén nem igazán sűrűn élvezhető, ám annál hasznosabb tulajdonsága a marketingszakkönyveknek.

„Az országmárkázás vagy más néven országimázs-építés olyan, mint a foci vagy a reklám. Mindenki ért hozzá és persze mindenki jobban tudná csinálni. Mégis nagyon kevés tudományos cikk olvasható a témában, sőt az országmárkázás, country branding rendszere nyitott kérdés. Jómagam e rendszert próbálom kidolgozni” – Papp-Váry e könyvhöz kapcsolt weboldaláról (<http://www.papp-vary.hu/orszagmarkazas>).

Sajátos, nem kevésbé zavaró jelenség itt a szakmák fogalomhasználatának erős eltérése. A marketing „márkáról”, az azonos jelentésű „brandról” beszél, és az árujelző kifejezés ebben a könyvben sem jelenik meg. A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény viszont az előbbi fogalmakat nem használja. A problémát jól érzékeltetik Papp-Váry szavai: „A zavar abból fakad, hogy sokan a márka alatt a védjegyet vagy a logót (szimbólumot, emblémát, monogramot), esetleg a márkanévet értik. Pedig *a márka valami sokkal kevésbé megfogható, mint az előzőek.*” A márka valóban sokkal kevésbé megfogható, és minőségileg teljesen más is, mint a márkanév, illetve a márkajel. A védjeggyel így összevetni már kevésbé lehet – azzal a gondolati, olykor érzelmi tartalommal közeli rokon, amelyet a védjegy triggerként előhív.

Két értékelés a könyvről, a kiadó honlapjáról (www.akademiai.hu):

„Fiatalos, lendületes és lényegre törő összeállítás az országmárkák építésének fontosságáról, folyamatáról és korlátairól. *Hiánypótló munka*, amely a rendszerezett elméleti alapok áttekintése után gyakorlati iránymutatásokat fogalmaz meg a témával elméleti vagy gyakorlati szinten foglalkozók számára. Ajánlom a könyvet mindazoknak, akik szeretik az igényes és olvasmányos szakkönyveket, és akiket érdekel, hogy miként lehetne Magyarország országimázsát innovatív módon formálni” – Deli-Gray Zsuzsa kutatóprofesszor, ESSCA School of Management.

„Termékmárkát építeni nem könnyű feladat, országmárkát építeni ennél is nagyobb kihívás. Itt a professzionalizmus mellett számos más, szakmán túli faktor gazdagítja a képletet.

A szerző vitathatatlan erénye, hogy ezeken felülemelkedve *szakmai keretet ad, struktúrát vázol, példákat hoz, ellentétes álláspontokat villant föl, miközben nehézségekre is rámutat*, köztük talán a legfontosabbra: nincs országmárka-építés országépítés nélkül, hisz a márkát végső soron mégiscsak maga a termék határozza meg” – Nagy Bálint marketingtanszék-vezető, International Business School.

E könyv célja: „A mostani könyv célja mindenekelőtt *elméleti megalapozottsággal áttekinteni az országmárkázás alapvető sajátosságait, és egyben gyakorlati tanácsokkal is szolgálni az Olvasóknak.*” (Innentől idézetek a könyvből.) „*Magyar nyelven ez az első kísérlet egy önálló összefoglaló könyvre.*”

Nézőpontja: „Fontos leszögezni azt is, hogy a területnek rendkívül sokféle megközelítése van. A jelen kötet szerzője elsősorban marketinges, a Budapesti Metropolitan Egyetem dékánjaként ilyen tárgyakat tanít, egyúttal a Magyar Marketing Szövetség alelnöke. Ezért *marketinges szemmel nézi az országmárkázást*, míg mások egészen más aspektusból tudják megközelíteni ugyanezt. Ez is hozzájárul a téma komplexitásához, és ettől is olyan izgalmas, érdekes és egyben megosztó a mondanivaló.”

Az országmárkázás lényege: „Az elmúlt két évtizedben szerte Európában és a világon ’országmárka-központok’, ’országmárka-tanácsok’ alakultak. Feladatuk mindenütt ugyanaz: az ország pozicionálása, azaz megkülönböztetése a ’versenytársaktól’, egységes márkas stratégia megalkotása és az országról szóló különböző üzenetek egyfajta összehangolása. Egyre gyakoribb az is, hogy politikusok országmárkázásról, nemzetmárkázásról beszélnek, vagy hogy a közéleti, netán a bulvársajtóban tűnik fel a kifejezés. Ha röviden próbáljuk összefoglalni, az *országmárkázás a márkázás technikai alkalmazása országokra, és ez által az ország reputációjának javítása*, ami nagyobb versenyképességet, még egyszerűbben több pénzt jelent. Ez a márkázás (vagy más szóval *márkaépítés*) ráadásul olyasvalami, amit egyaránt használhat kis és nagy, vagy éppen fejlődő és fejlett ország.”

A tartalomról: [A könyv] „*próbálja a témát minél több oldalról megvilágítani.*

- Az első rész a *márka és a márkázás viszonyát tisztázza*, majd ezt követi az országmárka és országmárkázás *elméleti és gyakorlati alapjainak bemutatása*: hogyan jelennek meg ezek a fogalmak a nemzetközi és hazai szakirodalomban, milyen gyökerei vannak a területnek, illetve miért pont most lett ennyire időszerű.
- Az ezt követő rész az *országmárkázás céljait* mutatja be, melyek közt megtalálható a turizmus ösztönzése, a befektetések erősítése, az export fejlesztése, a nagyobb szerep betöltése a nemzetközi szervezetekben, végül, de nem utolsósorban az állampolgárok büszkeségének növelése is.
- Az országmárkának, illetve az országmárkázásnak *megvannak a sajátosságai*, egyedi vonásai, melyeket külön fejezet foglal össze.

- Ezt követően az *országmarca rangsorok* kerülnek terítékre, azok közül is a három legfontosabb: az Anholt-GfK, a FutureBrand és a Bloom Consulting megközelítései, melyekről magyar nyelven korábban nem készült ilyen összefoglalás.
- Az *országmarkázás rendszeréről* szól a következő fejezet, mely egyfajta útmutatót kínál, mi alapján lehetne az országmarkát építeni, kiemelt tekintettel a pozicionálásra.
- Az ezt követő rész az *országmarkázás lehetséges kommunikációs eszközeit* emeli ki, hangsúlyozva, hogy a country branding lényegesen szélesebb, mint a kommunikáció, és jóval többet takar, mint egy jó szlogen vagy logó megalkotása.
- Az ezt követő kritikai szemléletű részben az is kiderül, hogy *milyen korlátjai vannak* az országmarkázásnak, sőt, hogy egyáltalán létezik-e ilyen.
- Végül egy jó minta, *esettanulmány* kerül bemutatásra, mégpedig Észtország példája, ahol az elmúlt időszakban rendkívül tudatosan építették az országmarkát, így az más országok, köztük Magyarország számára is iránymutató lehet.”

Érdemes kiemelni a következőket:

Az országmarca nyilvánvalóan egyfajta kollektív árjelzőként, itteni szóhasználatával *kollektív márkaként működik*. Az általa felidézett imázsnak az információhiányok kitöltésében lehet fontos szerepe: pl. az ország jó híre vonzóbbá teheti azt turistacélpontként, a borvidék erősen jó imázsa kelthet érdeklődést, megelőlegezett bizalmat a nekünk ismeretlen ottani pincészet iránt. Érdemes itt megjegyezni, hogy ily módon az *országmarkázás, ha a kívánt módon hat, felértékeli a földrajzi árjelzők gyakorlati gazdasági jelentőségét*, megnöveli azok vonzerejét, s ugyanezt teszi minden más olyan árjelzővel is, amely a célközönség gondolkodásában a kérdéses ország jó híréhez, ígéretes jellemzőihez kötődik.

Kritikus jelentőségű lehet ebben, hogy kevés törékenyebb dolog van a világon, mint a fogyasztó hűsége, s vele a márka vonzereje. Általános szabálynak tekinthető, hogy ha a fogyasztó úgy érzi, hogy nem kapta meg maradéktalanul azt, amit neki a márka ígért – vagy amilyen vonzó képzeteket azzal összefüggésben elültettek benne –, elfordul tőle. Ha pedig a márka árucikkek csoportjához kötődik, a valamelyikükkel szerzett csalódás nyomán a továbbiakban valamennyit elutasítja. Ahogy a márka a pozitív képzeteket, a vonzó vonásokat képes ráragasztani az árucikkekre, ugyanúgy, közös nevezőként átviheti a negatív tapasztalatokat is mindenre, aminek a piaci megítélésében szerepet játszik. Esetünkben az országimázs alakulása játszhat ilyen szerepet a jól felismerhetően idekötődő dolgok – áruk, szolgáltatások – tekintetében, s ez utóbbiak is árthatnak az országimázsnak, ha velük kapcsolatban terjed el széles körben valamilyen rossz megítélés.

Nem hagyható említés nélkül az *országmarkázás egy sajátos korunkbeli problémája*. A globális telekommunikáció erőterében általános gyakorlattá vált, hogy a belpolitikai harcokban az ellenzék a nemzetközi porondra is kiviszi a kormányellenes üzeneteit, panaszait. A külföldi közönség messze túlnyomó hányada ugyanakkor nem tesz különbséget kormány és ország között, és az így érzékelt negatívumokat sem pusztán a kormányzatnak, hanem az ország egészének tudja be, ami igen erősen is ronthatja az országmarkázással elérni kívánt hatást. A

geopolitikai nyomulások egyik legfőbb eszköze ma a minden határon áthatoló tömegmédia – politikai indíttatásból külső erők és szereplők is közreadhatnak olyan kritikákat, amelyeket a külföldi közönség szintúgy nem a kormányzat, hanem az ország ellen értelmez (s ebben gyakorlatilag többnyire teljesen lényegtelen, hogy mennyire helytálló a kritika.)

Mindezekből adódó következtetés, amelyet a szerző is hangsúlyoz, hogy az *országmárkázás, a kedvező országimázs megteremtése és „működésben” tartása nem egyszeri feladat, hanem folyamatos, nagyon szívós és roppant körütekintő munkát igényel.*

Fontos összefüggés, hogy az országimázs más módon is felértékelheti a kérdéses országhoz kötődő márkákat. Ennek sarkos megnyilvánulása a márkák ama sajátos szerepéhez kötődik, hogy sokuk presztízsmegjelenítőként működik. Papp-Váry idézetével: „a vásárló úgy érezheti, hogy a vásárlással azonos értékeket képviselő, képzeletbeli közösség tagja lehet”. Ebben a vonatkozásban egy számára magas presztízssú közösségről van szó, amelyhez tartozással akár a „világ”, a neki fontos környezet szemében igyekszik felértékelni magát, vagy a saját önképében teszi ezt, így „becsüli magát” – ezért visel „menő” márkás „cuccokat”, fogyaszt francia pezsgőt, vezet csúcskategóriás olasz sportkocsit.

Márka vs. márkajel: e kettőt még a honi szaknyelv is gyakran keveri. Valójában a márkajel idézett védjegy törvényünk szóhasználatát véve a „megjelölés” (amely azután lajstromozás révén válhat védjeggyé). Már a „brand” ősforrása, a billog is erről szólt: a beégetett jel az emberek tudatában összekötötte az állatot a tulajdonosával, a terméket a készítőjével. A márka viszont immateriális, a tudatunkban él, ott teremtik meg és formálják azt a személyes tapasztalatok, a másoktól átvett vélemények, továbbá a kommunikációban érkező, a márkaépítést szolgáló üzenetek.

Tudatosság, tudat, avagy a dolog lényege: „A márka az eredmény – hogy azzal kapcsolatban mit tud, gondol, érez, tapasztal a fogyasztó. A márkázás (márkaépítés) pedig a folyamat, ahogy tudatosan próbáljuk befolyásolni ezt a képet. (Pontosan úgy, ahogy az árujelzők mögé igyekezni kell felépíteni mindazt a vonzó képzetet, érzést, amelyeket azok felidézhetnek az emberekben, és amelyek vonzóvá teszik számukra az árujelzővel megjelölt dolgot – Osman P.) A félreértések abból adódnak, hogy a márka alatt sokan valami nagyon tudatos dolgot értenek, pedig ez nem önmagában, hanem a maga folyamatában, vagyis a márkázásban jelenlévő tudatossággal kapcsolatos. Úgy is mondhatjuk, hogy míg a márka (illetve a márkaimázs) úgy mond állapot, addig a márkázás ennek az építése, csiszolása. A márka esetében tehát nem a tulajdonos által beégetett jelnek van jelentősége, hanem az emberek fejében megjelenő képeknek, gondolatoknak, érzéseknek.” – Ismétcsak: igazából a tudatban nem „a tulajdonos által beégetett jel él”, hanem a vázoltak szerint módosult képe.

Bőven van tehát még tisztázni való. Papp-Váry egy fejezetet szentel annak, „hogy minél egyszerűbben, érthetőbben mutassa be, milyen előnyökkel szolgál a márka a fogyasztónak, illetve a márka tulajdonosának, mi a különbség márka és márkázás között, valamint milyen

kulcs gondolatok köthetők ezekhez. Ennek kapcsán még nem országok kerülnek terítékre, ám a leírtak fontos megalapozással szolgálnak a későbbi részekhez.”

Azzal viszont, ami itt olvasható, olykor akad helye a vitának (és nagyon hangsúlyozni kell, hogy *itt nem a szerző nézetei, hanem a szakmabeli „tudomány állása” ad okot erre*, amely az előbbieken visszatükröződik).

„Mit is jelentenek tehát a fogyasztónak a márkák? Mindenekelőtt *hozzáadott értéket*, azaz valami pluszt egy ’no name’ termékhez vagy egy kevésbé jó márkához képest.” Ez igaz, ám csak akkor, ha a márka elegendően nagy vonzerővel bír. Ámde:

„Ez a plusz más és más lehet, de ami a végén közös:

1. A márka megbízható, állandó minőséget jelent, egyfajta garanciát az adott termékre/ szolgáltatásra, így a vétel kevésbé kockázatos. [Ez egyáltalán nem így van. ’Megbízható, állandó minőség, garancia’ – mindez csak abban az esetben igaz, ha a márka-tulajdonos így akarja, és mindig megteszi érte a szükséges ráfordításokat. Különösen érvényes ez az árújelzők használati jogának engedményezésére. Jogilag semmi sem biztosítja a megbízható, állandó minőséget, a garanciát, és ’a mi eddig jó volt’ (gr. Széchenyi István), az épp vacakká is válhat – Osman P.]
2. A márkára hosszú távon számíthatunk, hogy ott lesz, így bizalom épülhet ki.” – Erre a „hosszú távra” valójában egyre kevésbé számíthatunk, mivel a folyamatosan élesedő versenyben eleve drasztikusan növekszik a piaci szereplők „halandósága”, a nagy és gyors technológiai váltások pedig akár egész ágazatokat is elsöpörnek. Hozzá jön még, hogy a jelenlegi gazdasági paradigma a legfőbb tényezővé tette a költségek folyamatos leszorítását, ami szintúgy a minőség feltétlen megőrzése, a „hosszú táv” ellen hat.

„Hogy mi a márka előnye a márka tulajdonosának – egy termék/szolgáltatás esetében az azt gyártó/birtokló cégnek? Erre egyetlen rövid szóval is lehetne válaszolni: a pénz. A márka nagyobb pénzügyi értéket teremt.” – Ténylegesen a márka olyan többletet képez, amely a piaci mechanizmusokon keresztül válhat bevétellé, nyereséggé. Igen komoly pozitívuma lehet az is, ha segít fennmaradni a piaci versenyben, elkerülni a jövedelemtermelő képesség csökkenését.

Egy megjegyzés ide: a márka tárgya, ahová a vonzereje húz, a mindinkább globalizált viszonyok között sajátosan megváltozhat. Abból az értékelemzési megközelítésből kiindulva, hogy valójában a fogyasztó nem valamilyen „dolgot”, terméket vagy szolgáltatást vásárol, hanem funkciókat, amelyek ebből a dologból fakadnak, az áruvilág jelentős hányadánál a vásárlási döntésben meghatározóvá a kérdéses árucikkhez kapcsolódó támogatás minősége válik, amely segít használni, és életben is tartja annak funkcióit. Az gyártás- és feladatkihelyezésekkel (outsourcing) viszont az árucikkek előállítói egyre inkább elválnak az ügyfélszolgálatától és a szervizszolgáltatóktól, a felhasználó számára pedig ezek válnak a kritikus tényezővé, ezek márkája lesz döntő tényező a vásárlási döntésekben (kivéve, ha azal számol, hogy ami elromlik, azt eldobja, és újat vesz – ez esetben vidáman megmarad az olcsóbb „no name” kategóriánál). Egy amerikai filmben mondta egy részeg orosz úrhajós:

„Amerikai rakéta, orosz rakéta, mindkettőt Tajvanon gyártották”. Nagyjából hasonlóképp vagyunk eszközeink túlnyomó részével, s igazán az számít, mit várhatunk itt támogatásként és szervizszolgáltatásként.

Kardinális eleme a könyvnek *a márka fogalma jelentéstartalmának tisztázása*. „Hogyan lehetne definiálni a márkát? Nos, a kérdésre nem is olyan egyszerű a válasz, mert *rengeteg álláspont van*.” A „tudomány állása” valóban jócskán elmarad az iparjogvédelem precíz, jól kidolgozott és folyamatosan finomított fogalomrendszerétől. Kiemelve az itt sorakozókból:

- „A márka olyan szimbolikus és fizikai tulajdonságok összessége, melynek feladata termékek és szolgáltatások egy gyártóval való azonosítása, azoknak más termékektől való megkülönböztetése és a pozicionálásban meghatározott értékek képviselője.”
- „A márka egy név, kifejezés, jel, szimbólum, dizájn vagy ezek kombinációja, amelynek célja, hogy egy eladó vagy eladói csoport termékét vagy szolgáltatását azonosítsa, és megkülönböztesse a versenytársakétól.”
- „A márka jelentése: megkülönböztető név vagy embléma, amely jogi értelemben is azonosít egy vállalatot vagy annak termékeit.”

Jól látható, hogy *ezek a meghatározások keverik a márkát az azt felidéző jellel*. Papp-Váry megjegyzése: „A fenti megközelítésekkel azonban lehet egy probléma: bár kétsésgkívül megpróbálnak minden területet lefedni, pont a legfontosabbra nem figyelnek. Arra, hogy *a marketingben mindent a fogyasztó, a befogadó oldaláról kell vizsgálni*. Márpedig *a márka működésének javát a fejünkben végzi*.” – „Javát”? Ha a befogadót tekintjük, s ezért leszámítjuk a márkák szerepét a marketingkommunikációban és a piacmegdolgozásban, működését, amint azt Papp-Váry is világosan kifejti, valóban a fejünkben végzi. Ahogy ő idézi, tökéletes összegzésként: „*a márka végül is olyasvalami, ami a fogyasztók elméjében létezik*”.

S egy igen fontos tényező: [a márka] „egy ember érzése, azaz *mindenki saját maga alakíthatja ki magában a márkát*.” Ez akkor volt igaz, amikor még úgy volt, hogy „a jó bornak nem kell cégér”. A csúcstechnológiás, mindent elárasztó kommunikáció e mai szép új világában az ember messze nem „maga alakíthatja ki”, mert kivédhetetlenül befolyásolják márkakaformáló üzenetekkel, sokszor nagyon is cselesen vagy sunyin előadva azokat. Egy itteni Kotler & Keller idézet szerint „a márka ereje a meglévő vagy potenciális vásárlók tudatában rejlik, és abban, hogy közvetve vagy közvetlenül milyen tapasztalataik voltak a márkával.” A gyakorlatban a tapasztalatok mellett nagy, akár azoknál messze nagyobb hatása is lehet a tudatba vagy épp annak háttérébe bevitt képzeteknek. Éppen erről szól az országmárkázás is: helyettesíteni igyekszik a saját tapasztalatokat, bevésni, hogy a németek precízek, így a termékeik is; a svájciak és így az óráik hasonlóképp; a francia borok, sajtok, illatszerek kiválóak; a görög emberek vendégszeretőek és így tovább.

„A cégek be kívánják égetni magukat a fogyasztó tudatába és szívébe. Szeretnék, ha az ott kialakuló kép minél inkább hasonlítana ahhoz, amilyenek ők, a márka tulajdonosai és menedzserei képzelik el a brandet.” Ez így talán túlonaltúl jóhiszemű. A cégek általában nem „képzelik”, hanem az érdekeiknek megfelelően elfogadtatni akarják ilyennek. Ám olykor

„képzelik” is: Steve Jobs, amennyire tudjuk, az Apple termékeiben és márkájában valóban a maga vízióját akarta megvalósítani, messze túl a pusztán kereskedelmi célokon (L. Walter Isaacson: Steve Jobs – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/1. sz. vagy épp Carmine Gallo: Steve Jobs az innováció mestere – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2012/6. sz.), Elon Musk hasonlóképp (Ashlee Vance: Elon Musk – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2016/1. sz.), hogy csak két kimagasló példát említsünk.

Kinek ideális? „A márkázás (vagy ha úgy tetszik, márkaépítés) feladata az, hogy kiemelve, illetve *megteremtse* ezen termék/szolgáltatás/vállalat/ország jellemzőit, előnyeit és azokat kommunikálja a fogyasztóknak, illetve tágabb körben a partnereknek, érintetteknek. Ideális esetben a márka, ami kialakul a fogyasztók fejében, az nagyon hasonlítani fog erre, azonban lényegében sosem lesz azonos.” – Itt *egy erős ellentét is megjelenik: kinek ideális?* Annak, aki eladni akar, e fogalom bármely értelmében, valóban az, viszont annak, akit így többé-kevésbé megvezetnek, már ha megvezetik, távolról sem. Ilyen nézőpontból már a „megteremtse” is kétértelművé válik. Különösen jelentős kérdéskör, hogy az arra „beidomított” közönség körében a márka, a mesterségesen kreált presztízs a valódi minőség helyébe is léphet. Feltételezhető izgalmas esetekkel szolgál ebben egyebek közt a modern műkereskedelem, s kitűnő képet ad erről pl. Martos Gábor Egy cápa ára c. könyve (Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013/4. sz.), vagy elgondolkodhatunk Marcel Duchamp a maga nemében alighanem világbjának „Fountain” című alkotásán.

Kizárólag csak összvállalati termékként tud működni: „A márkázás alapvető stratégiai folyamata, amelynek megvalósításában a vállalat minden egysége részt vesz. Bár a marketing része, nem csak a marketingosztály foglalkozik vele. ... A márkázás az egész vállalatot érinti.” – Akárcsak az árjelzők esetében, csak a vállalat egésze képes a kellő színvonalon biztosítani mindazokat a tényezőket, amelyek meghatározó jelentőségűek az emberek fejében élő kedvező kép létrehozásában és fenntartásában, így a márka valóban összvállalati teljesítmény. Sohasem stabil, mindig erősen labilis: már egyetlen rossz mozzanat is megingathatja, vagy le is rombolhatja, hiszen egyetlen alapja a bizalom. Éppen ezért a kialakult kedvező képet csak együttes és folyamatos igyekezettel tudják életben tartani, azonban bármelyik részleg egymaga is tönkre tudja tenni.

A mondandó íve a fejezetcímekkel:

- Bevezetés
- Megalapozás: márka és márkázás – benne, egyebek közt: A márkázás jelentése / A márkázás kulcsgondolatai
- Az országmárkázás megjelenése az elméletben és a gyakorlatban – egyebek közt: Az országmárkázás gyökerei a gyakorlatban, szélesebb értelmezésben / Az országmárkázás időszerűsége
- Az országmárkázás céljai – egyebek közt: Legfőbb cél: a versenyképesség javítása, több pénz az országnak / A fő kihívás a célok megvalósítása kapcsán

- *Hasonlóságok és különbségek a klasszikus márkázás és az országmárkázás közt* – egyebek között: Párhuzamok a termékek, szolgáltatások és vállalatok márkázásával / Az országmárka néhány alapvető sajátossága / Az országmárkázás néhány alapvető sajátossága
- *Helymárkázás terminológiák*: egyebek közt: Az országmárkázás és desztináció márkázás különbsége / Országmárkázás, nemzetmárkázás, állammarkázás és más értelmezések / Rokon megközelítések a márkázás világán túlról
- *Országimázs, országmárka: kívülről leegyszerűsített klisé?* – benne: Karikatúrák, általánosítások, sztereotípiák / Egy top of mind márka és néhány ismert, kedvelt brand („Top of mind márka”: Papp-Váry magyarázata szerint „az első márka, ami az adott iparágban, kategóriában az illető eszébe jut.”) / Az összes többi ország nem igazi márka (Az országok nagy részéhez nem kötődik sok országban jól ismert márka. Őket sorolja ide a szerző, s ad ennek okairól igen érdekes elemzést.)
- *Országimázs, országmárka: belülről összetett, multidimenzionális konstrukció?* – benne: Soktényezős kép / Az országmárka hatszög [Ez „A legismertebb megközelítési modell (mely ráadásul márkaként értelmezi az országot)”. Az itt következő címek a hatszög csúcsai.] / Turizmus / Export / Kormányzás / Letelepítés és befektetés / Kultúra / Emberek
- *Az országmárkák értéke: a legfontosabb megközelítések és rangsorok* – benne: Országmárka indexek (hét ilyen mutat be, Papp-Váry szavával „a hét leggyakrabban idézett márkarangsor”, köztük „Digitális országindex”) / Magyarország helye az országmárka-rangsorokban
- *Az országmárkázás rendszere, a stratégia kialakításának és megvalósításának alapjai* – [Itt a könyv az országmárkázást mint tevékenységet mutatja be, s a célokat és követelményeket, amelyeknek meg kell felelnie. „Jelen kötet szerzője egy 8 lépcsős modellt javasol, melynek városokra kidolgozott alaprendszerét (Papp-Váry Árpád: A belső településkép felmérése. Mit gondolnak városokról az ott élők? Modellek és hasznos kérdések) több település is sikerrel használja, és némi módosítással egy országra is adaptálható.” A 8 lépcső a következő címekben jelenik meg és nagy vonalakban képet adnak a tevékenységről.] / A szisztéma legfontosabb pontjai / Felvezetés, az országmárkázás céljainak tisztázása / Az országmárka munkacsoport felállítása (triviálisnak tűnik, ám „E pont kulcskérdés: egyrészt melyik lesz az a szervezet, amely az egész országmárkázási folyamatot koordinálja, másrészt kik lesznek annak tagjai”) / Országmárka kutatások, felmérések és elemzésük / Pozicionálás: az országmárka stratégia központi ötlete (A pozicionálás a marketingmunka egyik legkritikusabb része – ha ezt elrontják, nagyjából oda az egész. Papp-Váry: „A pozicionálás a márkázás kapcsán talán a leggyakrabban előkerülő fogalom, melynek lényege, hogy az adott márka miben tud más lenni, mint versenytársai.” Feladatként ez azt jelenti, hogyan kell ezt a „másságot” úgy kialakítani, hogy az a legkedvezőbb legyen a versenyképesség szem-

pontjából. S ne feledjük: amint a szerző is hangsúlyozza, a csatatér, a versenypálya itt is a fejekben, az emberek gondolkodásában van, ott kell győzni.) / A pozicionálás beépülése a kínálatfejlesztésbe / Egységes vizuális és verbális arculat megteremtése / Integrált marketingkommunikációs mix használata / Rendszeres monitoring, értékelés, visszacsatolás

- *Az országmárkázás korlátjai, a tevékenység kritikája* – egyebek közt: Kevés sikeres eset / Sokféle bírálat / Meglepő önkritika?
- *Esettanulmány, jó gyakorlat: Észtország márkázása* – egyebek közt: Az „E-Észtország” vízió, mely misszióvá vált / Digitális startupok és digitális állampolgárság / Országmárkázás az EU Tanács soros elnökségének fél éve alatt / Országmárka-építés az észt állampolgárok bevonásával / Az Észtország-márka életre kel / Konklúzió, tanulságok Magyarország számára
- *Utószó: a kormányzat felelőssége*

És már csak annyit tehetünk, hogy ebből az utolsó, felettébb izgalmas részből adhatunk egy kis ízelítőt.

„Mindenekelőtt az ország vezetőinek érteniük kell, hogy az emberek (legalábbis a külföldiek) hasonlóan gondolkodnak egy országról, mintha egy márkára gondolnának, legyen szó akár arról, hogy elutazzanak-e az adott országba, hogy befektessenek-e itt, hogy ide küldjék-e a gyermeküket tanulni, hogy vásároljanak-e olyan termékeket, amiket itt gyártottak, és így tovább. Ezért az ország vezetőinek védeniük, óvniuk kell a márkát – és persze egyben fejleszteniük is. Sőt, ez a legfontosabb felelősségük!”

„Legyen egyfajta nemzeti stratégia, narratíva arról, hogy mi is ez a nemzet/ország, hova tart és hogy akar oda eljutni – reflektálva arra, hogy az országnak milyen adottságai, illetve az itt élőknek milyen képességei, készségei vannak.” – Ez nyilvánvalóan a nélkülözhetetlen alapja a teljes országstratégiának, a gazdaságban és a társadalomban egyaránt.

„A kormányok befolyásolhatják, hogy az országban olyan termékeket gyártsanak, olyan szolgáltatásokat nyújtsanak, amelyek innovatívak, szembetűnőek, a világ figyelmét és csodálatát felkeltik. Mindezt úgy, hogy közben alátámasztják, bizonyítják az előző pontban írt (márka)narratívát.” – „Jogállamban a pénz a fegyver” (József Attila: Gyönyörűt láttam), s a piacgazdaságban valójában a kormányok is csak azzal befolyásolhatják a magánszférát.

„A koordinált kommunikáció segíthet abban, hogy az előző két pontban leírtak könnyebben eljussanak a nagyvilághoz – de a kommunikáció csak a valódi változást tudja támogatni. 'A tett első, a szó második.'” – Ez a jelszó a jó kormányzás egyik márkalogója is lehet!

Dr. Osman Péter

Porkoláb Imre: A stratégia művészete. Szervezeti innováció kiszámíthatatlan üzleti környezetben – Szun-ce gondolatai alapján. HVG Könyvek, 2019; ISBN 9789633047408

„Nem a legkiválóbb erény minden csatában harcolni és győzni;
a legmagasabb szintű kiválóság az ellenség ellenállásának harc nélkül
való megtörésében rejlik.” (Szun-ce)

„Bár a hadviselésben évezredek óta vannak kiváló stratégiák, az üzleti életben csak a múlt században terjedt el az a fajta menedzsment-gondolkodásmód, amely elvezetett odáig, hogy széles körben használni kezdjék a stratégia fogalmát. Az is megfigyelhető, hogy a katonai stratégia alapján alakultak ki a jelenleg is ismert üzleti stratégiai megközelítések. Így bőven van mit tanulni a hadvezérektől.” (A könyvből)

Bármely erőterben akarjunk elérni valamit, a stratégia a siker legfőbb záloga. Az élet minden területén eleve sorsdöntő hátrányban van az, aki nem stratégiában gondolkodik, vagy nem képes arra, hogy a céljai eléréséhez kimunkálja a megfelelő stratégiát. Legyen az üzlet, sport, politika, társadalmi kapcsolatok építése, pályafutás és előmenetel kivívása egy szervezetben vagy éppen udvarlás, aki megfelelő stratégia nélkül vág bele, az törvényszerűen kudarcra ítélte magát, s legfeljebb csak a hozzá hasonló „nincstelennel” szemben van számottevő esélye. Ez szintúgy igaz minden cégre, szervezetre is. Az illet csak a véletlen mentheti meg attól, hogy katasztrófába sodródjék, és a véletlen nagyon is megbízhatatlan társ bármely vállalkozásban.

A tudományt egzaktnak tekintjük, szigorú, áttekinthető, és a fejlődésével mindinkább finomodó szabályokkal. Az intuíció valami más: egy megvilágító, problémamegoldó erejű felismerés, amely egyelőre ismeretlen, megfoghatatlan módon bukkan fel elménk mélyéből (talán annak tudat alatti működése eredményeként). A jó stratégiaalkotáshoz mindkettő kell – ezért jogos azt tudománynak és művészetnek is tekinteni.

Kevés tudomány van, amelynek évezredek felismerései ma is érvényesek – a matematikán, fizikán és a filozófián kívül talán csak a stratégiáé ilyen. A piaci verseny mind élesebbé válásával a gazdasági életben a stratégiaalkotás képessége létfontosságúvá vált. A gazdasági tudományok úgy ötven éve fedezték fel maguknak elsőrangú, gyakorlati célokra kitűnően adaptálható tudásforrásként a katonai stratégiát. A 2500 évvel ezelőtt élt – és kb 60 éve „újrafelfedezett” – kínai hadvezér-író Szun-ce mára világhírű műve, A háború művészete, a menedzsment- és a marketingszakirodalom egyik ma is érvényes klasszikusa.

Tudást csak tiszta forrásból – Porkoláb Imréről: „Elvégezte a 270 éves múlttal rendelkező Sandhursti Királyi Katonai Akadémiát, és elnyerte a legjobb hallgatónak kijáró, a Királynő által adományozott tisztí pálcat. Diplomát szerzett a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok szakán, majd summa cum laude minő-

sítéssel a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem katonai vezető szakán. Szintúgy az USA Haditengerészeti Posztgraduális Iskolájában a Gerillahadviselés és Terrorizmus elleni harc szakirányon.

2011-től az USA-ban a NATO Stratégiai Transzformációs Parancsnokságon a Magyar Honvédség Nemzeti Összekötő Képviselő vezetője, majd 2018-ig a NATO Szövetséges Transzformációs Parancsnokság parancsnokának képviselője a Pentagonban, ahol az amerikai Egyesített Vezérkarral, a Védelmi Minisztériummal, illetve a Washingtonba települt kiemelt kutatóintézetekkel tartotta a kapcsolatot.

2015-ben elvégezte a Harvard felsővezetői tanfolyamát, illetve a Stanford Szervezeti Innováció szakát. Hazatérve a Magyar Honvédség innováció területén végzett átalakító munkáját vezette. Jelenleg a Nemzeti Fegyverzeti Igazgató kutatás-fejlesztésért és innovációért felelős helyettese.

Szakértője a gerillaharcnak és a terrorellenes hadviselésnek. Az ehhez kapcsolódó vezetéselméletet, a hagyományostól eltérő vezetést, a dinamikusan változó, bizonytalan és bonyolult környezetben sikeres változás menedzsmentet, illetve a szervezeti átalakítás innovatív módszereit és annak az üzleti életben való alkalmazhatóságát kutatja. (A HVG Könyvek ajánlójából, kiemelések mindenütt a recenzió szerzőjétől.)

A szélsőségesen nehéz környezeteket – amelyek a sajátosságaikban oly sokban hasonlítanak a modern gazdasághoz – *a legélesebb terepeken is kitanulta:* „Szert tettem harci tapasztalatra művelési területen és munkatapasztalatra a bürokratikus szervezetek különböző vezetői szintjein. Tesztelni, és *válsághelyzetekben fejleszteni is tudtam a döntéshozatali képességeimet.* Bepillantást nyertem a legmagasabb szintű stratégiai döntéshozatalokba, és részt vettem stratégiák formálásában és megvalósításában. *2010 és 2017 között a kor leginnovatívabb módszereivel találkoztam a szervezetfejlesztés és vezetőképzés területén,* mert részese voltam a NATO – és kiemelten az Amerikai Egyesült Államok – hadereje egyik átfogó szervezeti átalakításának. Jelentős időt töltöttem el a gerilla- és terrorszervezetek működési elveinek, szervezeti formáinak és vezetési stílusainak megértésével. *Irak és Afganisztán hadszínterein gyakorlati tapasztalatokat szereztem azzal kapcsolatban, hogyan lehet sikeresen fellépni a rendkívül rugalmas, hálózati alapon szerveződő rendszerek ellen.*

Munkakörömből kifolyólag *rengeteg cégvezetővel beszélgettem, akik ugyanazokról a stratégiai kihívásokról számoltak be,* amelyekkel katonaként mi is nap mint nap szembesülünk. *A problémáink is azonosak.* A hadviselésben egyre terjed a *hibrid fenyegetettség,* amelynek során nemzetállamok csapnak össze irreguláris erőkkel, *az üzleti életben pedig zajlik a negyedik technológiai forradalom,* vagyis a mesterséges intelligencia, a dolgok internete és a big data felfoghatatlan ütemű fejlődése. *E két jelenség oly mértékben írja át a stratégiaalkotás szükségsszerűségeit,* hogy nemcsak a nagy szervezeteket (multivállalatok, hadsereg), hanem a kis- és középvállalkozásokat is megváltoztatja.”

Könyve *mondandója:* „Arra a következtetésre jutottam, hogy *a stratégiaalkotás és a stratégia megvalósítása során alapvetően az emberi akaratok összecsapásáról beszélünk, bármilyen*

formát öltön is a küzdelem. (Más kérdés, mi irányítja ebben az emberi akaratokat – Osman P.) E felismerés birtokában vettem kézbe ismét Szun-ce könyvét. *Elképesztő volt látni és rádöbbsenni, mennyire időtálló és a gyakorlatban is milyen kiválóan alkalmazható tanácsokat fogalmazott meg benne a szerző.* E könyv ötlete is akkor fogalmazódott meg bennem, és két vágyamat valósítom meg benne. Az egyik, hogy *a változásról írok: arról a folyamatról, amely rádöbbsenti az embereket arra, milyen szemléletmóddal lehet sikereket elérni a számtalan kihívástól hemzsegő mindennapokban.* Ellentétben a változásmenedzsmenttel, amely a vállalati folyamatok kontrollálására és irányítására törekszik, *az embert mint katalizátort helyezem a fókuszba. Olyan szervezeti kultúra kialakítása a cél,* amelyben a szervezet valamennyi tagja tisztában van a célkitűzésekkel, és ezek figyelembevételével, vezetői felhatalmazás birtokában, részben vagy teljesen önállóan cselekszik.” – Érdekes célkitűzés, messze nem mentes némi belső ellentmondástól. Mindenekelőtt, maradvány a harctéri párhuzamnál, gyakran az elérendő siker egyik legfőbb záloga a meglepetésszerű támadás. Az innovációs fejlesztés is sokszor ezt szolgálja: új, váratlan megoldással szerezni piaci térnyerésre beváltható előnyt. Kulcs tényező itt a meglepetés, márpedig aranyigazság, hogy „a titok, amit hárman is ismernek, többé nem titok”, ezért a meglepetés elérését szolgáló célkitűzéseket és új megoldásokat – új fejlesztési eredményeket – üzleti titokként kell őrizni. Erre szolgál a „need-to-know” elvének alkalmazása. És „önállóság” – ez ma nagy divat, ám valójában még a modern szervezet is csak meglehetősen korlátozottan tud az önállóság és az önmegvalósítás terepe lenni a tagjai számára. Steve Jobs lehetetlennek tűnő fejlesztések megvalósításával elért innovációi kimagasló példái annak, hogy olykor nincs helye vitáknak, be kell állni a támadáshoz. Másrészt, például a világ számos országában is átvett japán minőségi körök mozgalom, és a méltán világhírű Toyota-kata rendszer (L. Mike Rother: Toyota-kata – Hogyan ösztönözzük munkatársainkat fejlődésre, alkalmazkodásra és kiváló eredményekre? HVG Könyvek, 2014 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/5. sz.) is vitathatatlan bizonyosságai annak, milyen hasznos lehet az emberek kreativitásának és segítő szándékának kihasználása. S eleve, minden modern stratégia megköveteli az értelmesen fegyelmezett végrehajtást, anélkül nem működhet. Közelebbi definícióra nem mernénk vállalkozni, de csak valamiféle „okos” önállóság és „okos” fegyelem ötvözete vezethet az optimumra.

„A másik, hogy Szun-ce tanácsait jól érthető stratégiai keretbe foglalva magyarázzam, hiszen élettapasztalatra és stratégiai látásmódra van szükség ahhoz, hogy megértsük valódi mondanivalóját, és képesek legyünk az alapelveket, illetve tanácsokat a gyakorlatban is egy üzleti stratégia alapján alkalmazni. (Természetesen a cél itt nem az, hogy Szun-ce megértéséhez segítse az olvasót, hanem hogy segítse őt az annak tanácsaiban előadott stratégiai tudást a napi üzleti gyakorlatban a maga javára fordítani, ahogyan azt Porkoláb a továbbiakban írja is – Osman P.) A katonai stratégia mindig is nagy hatással volt az üzleti életre, ezért az *elsősorban katonának íródott tanácsokat átültettem napjaink üzleti környezetének nyelvezetére, s egy olyan átfogó keretrendszerbe illesztettem, amelyet sikerrel alkalmazhatnak az üzleti élet vezetői céljaik elérése, versenyképességük fenntartása és növekedése érdekében.*”

A tartalom összegzése: „A könyv első két fejezetében – annak érdekében, hogy megértsük a modern katonai gondolkodásmódon alapuló stratégia összetevőit – *először is a napjainkra jellemző kiszámíthatatlan és dinamikus változó környezetet mutatom be.* Az ellenfélhez való viszonyulás két legalapvetőbb szemléletmódja, a *bié*, vagyis a tradicionális, erőn alapuló, és a *métisz*, a csalafintaságon és fondorlaton alapuló megközelítés évezredekken keresztül elkülönült egymástól, ám napjainkban egyszerre, egymással integráltak van jelen.

A harmadik fejezettől kezdődően *részletesen kifejtem a sikeres versenyképes szervezet működéséhez szükséges integrált megközelítés négy stratégiai összetevőjét.* Az első a *tradicionális stratégia*, amely önmagában már nem képes választ adni korunk kiszámíthatatlan környezetének kihívásaira, mégis jó kiindulási alap. A második a *stratégiai előrelátás*, amely annak ellenére, hogy a jövő megjósolása egyre nehezebb, segít, hogy képesek legyünk befolyásolni a jövőnket. A harmadik összetevő a *műveleti tempó és a sebesség*, amellyel a döntéshozatal és a stratégiai tervezés problematikáját járom körül. Végül, a negyedik összetevő a *stratégiai hálózatok*, amelyben bemutatom, hogy a diverzifikációban rejlik a problémamegoldás kulcsa – ehhez azonban *képessé kell válnunk egymástól eltérő szervezeti kultúrák integrálására.* Ezekre a stratégiai összetevőkre úgy kell tekintenünk, mintha koktélt kevernénk, és azokat saját szájízünk szerint válogatnánk össze.” – Ez utóbbi természetesen nagyon képletesen értendő. Stratégiát nem „a saját szájízünk” szerint, hanem a céljainkhoz, a lehetőségeinkhez, korlátainkhoz és a terepviszonyokhoz alkalmazkodva alkotunk, mindegyik tényezőbe beleszámítva az ellenfelek hasonló tényezőit is. Önkényesség nagyon nem fér bele, megfontolt merészség annál inkább, ám csak nagyon körültekintő mérlegeléssel megalapozva.

A könyv utolsó fejezetében *a hagyományostól radikálisan eltérő vezetési módszertant ismertetek*, amely választ ad arra, hogyan lehetünk képesek vezetőként sikerrel venni az akadályokat *kiszámíthatatlan környezetben*, és hogyan fejlődhetünk annak ellenére, hogy szinte folyamatosan újabb és újabb kihívásokkal kell szembenéznünk. A kínai hadvezér gondolatain alapuló, s e könyv lapjain kibontakozó *stratégiai módszerem, az integrált portfólióstratégia* eligazítást nyújt a mindennapok útvesztőiben, és támaszt ad nemcsak az üzleti stratégia megalkotásakor és kivitelezése során, de a mindennapi döntéseink meghozatalában is.”

S ehhez, mintegy *ajánlasként:* „A tudatos vezetés napjainkban hatékony gyógyír azon szervezetek számára, amelyek célja a folyamatos megújulás és az innováció, azoknak a csapatoknak, amelyek a bizalom magasabb szintű elérését, valamint a tartós és fenntartható csúcsteljesítményt tűzték ki célul, illetve azon vezetők számára, akik önmegvalósításra törekcsenek.”

A *bié* és a *métisz* fent említett évezredek elkülönülését azért nem kell szó szerint venni. Az első fejezet nyitánya a klasszikus erő megtestesülését, a hős Akhilleuszt idézi, ám a továbbiakban már Porkoláb így beszél: „*A métisz típusú hadviselés egyik első (és talán legismertebb) példája a trójai faló legendája*, amely kiválóan illusztrálja, hogyan voltak képesek a görögök nyers erő helyett találékonysággal bevenni Tróját.” S ami különösen sokat ad a mai stratégiai gondolkodáshoz is:

„Az irreguláris hadviselés (a métisz alkalmazása – Osman P.) *sokkal magasabb szintű adaptációt* (a megváltozott környezetbe való sikeres illeszkedést) *mutat*, mint a tradicionális hadikultúra. Az ókorban az irreguláris hadviselést kényszerből választották a hadviselő felek, amikor nem állt rendelkezésükre elegendő erőforrás (nyers erő) ahhoz, hogy tradicionális módon vívják meg a küzdelmet. Éppen ezért *a métisz típusú hadviselésre a kis méretű kötelék, a rejtőzés, valamint a meglepetésre és kiszámíthatatlanságra való törekvés a jellemző*. Szükség is volt erre a leleményességre, ha jobban felszerelt vagy létszámfölényben lévő ellenséggel szemben szerettek volna sikereket elérni.” S követve a harcterek párhuzamát elmondható, hogy az üzleti életet ugyan sokáig a nehézsúlyú ragadozókként működő cégek uralták, de a „métisz” már akkor is sokszor sikerre segített. A tudás-, majd alkotásalapú gazdaság kibontakozásával pedig „a kis méretű kötelék, a rejtőzés, valamint a meglepetésre és kiszámíthatatlanságra való törekvés” a gazdaságban többnyire az innovációs fejlesztésre támaszkodó start-up és spin-off cégekben testesül meg, a marketingnek pedig egyik hatásos technikája a gerillamarketing.

Porkoláb áttekinti a stratégiai környezet fejlődését, s némi vezetéstudományi ismerettel rögtön kínálnak a gazdasági párhuzamok.

„[A 19. századig] a legtöbb hadvezér még mindig a falanx mintáját követő vonalas harcászatot alkalmazta. *Bonaparte Napóleon azonban átírta a szabálykönyvet: az 1805-ös hadjárata során kialakította a hadtestek rendszerét, ezzel rugalmasabbá tette a hadsereget*. Nemcsak a háborúk és ütközetek vezetésében, de a hadkiegészítés, -felkészítés és -ellátás szervezésében is zseni volt, és ösztönösen értette, hogy a merev szervezeti forma korlátozza a lehetőségeket, ezzel szemben *egy részekre felosztott hadseregben számtalan előny rejlik*.” „A 19. század közepére bizonyos haderőknél a parancsuralmi rendszerek helyett a *küldetésorientált vezetésszemlélet honosodott meg, amely az iránymutatást és a decentralizáltabb végrehajtást helyezte előtérbe*. Ebben a rendszerben a stratégiát az alárendelt parancsnokok értelmezték és bontották le a saját szintjüknek megfelelően.” – A gazdaságban a 20. században hasonlóképp alakították át, nagy reményekre jogosító szervezeti innovációként, a központi vezetésű nagy cégeket részben önálló és ezzel rugalmasabb vezetésű „divíziókká” – erről Porkoláb is részletesen szól.

„Az *indirekt hadviselést – az ellenfél sebességgel és tempóval való kizökkentését és az indirekt támadás középpontba helyezését* – a két világháború között dolgozta ki a német haderő. A hadviselési forma a villámháború idején nyert igazolást, ahol a *sikert nem az erőforrások abszolút fölényével, hanem az ellenség gyenge pontjai ellen intézett lendületes támadással lehetett kivívni*. A gyors ütemű, sikert sikerre halmozó, egyszerre több helyen indított támadás következtében az ellenség feletti fölényt nem katonai erővel, hanem a kedvező feltételek kialakításával (a kezdeményezés megragadásával) és a lehetőségek azonnali, haladéktalan kihasználásával teremtették meg. A *stratégia lényegi elemei* a következők: ha a célokat az eszközökhöz rögzítjük, ha mindig szem előtt tartjuk a célt, ha a legváratlanabb irányból

támadunk, ha olyan helyzeteket teremtünk, amelyekből többféle eredmény hozható ki, sikerrel járunk. A sikeres hadvezér – függetlenül attól, hogy mekkora erőforrásfölénnyel rendelkezik – nem a frontális támadásra alapozza a sikert, hanem kerülő utakat választ a tartós eredmény elérése érdekében. Persze mindennek feltétele, hogy az általunk vezetett szervezet kellőképpen rugalmas és alakítható legyen.” – A gazdasági párhuzam olyannyira nyilvánvaló, hogy azt szükségtelen itt fejtegetnünk. Csupán egyetlen megjegyzés: „a célokat az eszközökhöz rögzítjük” – a gazdaságban itt a siker elérésének különösen nagyhatású eszköze, ha a célok eléréséhez innovációval új eszközöket teremtünk, hatékonyabbakat, mint amilyenekkel a versenytársak rendelkeznek, valamint ha innovációra támaszkodva olyan új célokat valósítunk meg, amelyekkel túllépünk a versenytársakon.

Új vezetési paradigma: „Az indirekt hadviselés koncepcióján és a küldetésorientált vezetésszemlélet vezetési elvein alapuló hadviselési forma szerint folyó háborúban *nem léteznek előre kiszámítható helyzetek, ezért precíz hadműveleti tervet sem lehet kidolgozni a támadás valamennyi mozzanatára.* (Ez intézményesített elismerése a tételként is kinyilvánított ténynek, hogy ’minden haditerv és abban tervezett csatarend csak addig érvényes maradéktalanul, amíg az első ágyúlövés el nem dördül’ – Osman P.) Ehelyett *a vezetés folyamatát és a döntési szinteket kell decentralizálni:* vagyis a tábornokoknak lehetővé kell tenniük alárendeltjeik számára, hogy (a vezetői szándék ismeretében) önálló döntéseket hozzanak. Ennek eredményeként az alárendelt parancsnokok – a felgyorsult döntéshozatal érdekében, kellő információk hiányában – kreatív módon a váratlanul alakuló lehetőségek megragadására törekcszenek.” – S máris előttünk áll az önállóság vs. fegyelem dilemmája – „hogyan vezessünk támadást, ha az arra kijelölt hadosztályok másként értelmezik ’a vezetői szándékot’, vagy épp más ötletük támad?” Ha pl. örültségnek ítélik Jobs dizájnvezérelte innovációs koncepcióját?

Az üzleti élet evolúciós folyamatáról: „Kezdetekben a legtöbb vállalkozás általános kereskedés volt: termékeket vásárolt és adott el exportőrként, nagykereskedőként vagy importőrként. (Vajon a termelést miért hagyja ki? – Osman P.) Az 1840-es évekre a vállalatok azonban elkezdtek egy adott termékre (például gyapotra) szakosodni, és a terméklánc egy szakaszára (például a behozatalra vagy a disztribúcióra) koncentrálni. Ez az átmenet – az általánostól a szakosodott kereskedőkre – volt *az első strukturális változás az üzleti életben.* Ezek a szervezetek még mindig kis, helyi vállalkozások voltak, a tulajdonos és a menedzsment pedig a legtöbb esetben egy és ugyanaz a személy, a tulajdonosok irányították az üzletet, és nem voltak fizetett középvezetők, adminisztrátorok.

Az iparosodás növekedésével ezt váltotta fel a munkakörök és *a szerepkörök szerinti csoportosítás és a standardizált folyamatokban zajló munkavégzés.* A 19. század közepétől, a vasút megjelenésével a vállalatok nagyon gyorsan terjeszkedtek, és a 19. század utolsó negyedére, amely az acél és nehézipar koraként vonult be a történelembe, elterjedtek a nemzeti

vállalatok. Ebben a korszakban olyan iparágak és technológiák fejlődésének köszönhetően, mint a vasút, az acélipar, a távírászat és a húscsomagolás, az egyre növekvő szervezetek egyre nehezebben birkóztak meg a nagy méretből, földrajzi elhelyezkedésből, horizontális és vertikális integrációból fakadó megnövekedett szervezeti igényekkel, amelyek bonyolulttá tették a szervezeti formát. A kihívás – a nagyobb haderőkhöz hasonlóan – abban állt, hogy egyre több szervezeti egységet kellett egyetlen közös egységként összehangolni és egységesen működtetni. A napóleoni hadseregektől elesett hadseregszervezést alkalmazva az új vállalati stratégiák arra ösztönözték a vállalkozásokat, hogy *funkciók szerint (mint például a termelés vagy értékesítés) építsenek fel struktúrákat, hivatásos vezetőket képezzenek, valamint vezetési hierarchiákat építsenek ki a struktúrák működtetésére*. Kevesebb mint ötven évvel később, a 20. század kezdetére kialakult a modern vállalati forma. A *második strukturális változás az üzleti életben a kisvállalkozásoktól a funkciók szerint szerveződő vállalatokig tartó átmenet volt.* – Alighanem itt a „kisvállalkozás” helyett az előzőekben vázolt hagyományos vállalati szerkezet értendő.

Új ugrópontból újabb stratégiák: „Az 1920-as évekre a nagyvállalatok újabb stratégiai kihívással néztek szembe: az újabb fejlődést az autó és az olaj korában a közlekedés és a szállítás forradalma hozta meg. A fizikai távolságok korlátozták a napi szintű, közvetlen irányítást, a cégek pedig egyre inkább elaprózott termékvonalakat képviseltek. Erre válaszul következett be a *harmadik strukturális változás* a nagyvállalatok szervezeti felépítésében: a monolitikus, funkcionális vonalak mentén szerveződő vállalatok operatív divíziók szerint (mint például termék) vagy földrajzi elhelyezkedés szerint szerveződtek újjá. Ebben az új felállásban mindegyik szervezeti elem felelősséget érzett a maga nyeresége és vesztesége iránt.”

Rugalmas szervezetek az ezredforduló világa: Porkoláb tovább vázolja a fejlődés alakulását és „Így érkezünk el az ezredfordulóhoz, amikor a hierarchikus szervezeti struktúrák kezdtek elveszíteni versenyelőnyüket. A vezetők az új évezredben arra lettek figyelmesek, hogy a bürokratikus szervezeti formák egyre nehezebben birkóznak meg a sokkal agilisabb, gyorsabb döntéshozatali folyamatokat futtató rugalmas szervezetekkel, és *tradicionális módszerekkel nem képesek a megváltozott környezeti viszonyok között tartós versenyelőnyt fenntartani.*”

Gerillák felemelkedése, kiszámíthatatlan dinamikus környezet: „Egyvalami közös a hadviselés és az üzleti élet jelenlegi paradigmaváltásaiban. A hadviselésben a gerilla- és terrormozgalmak elterjedése okoz egyre nagyobb problémát, az üzleti életben pedig a jelenleg is tartó technológiai forradalom, az információtechnológia, a telekommunikáció, a bio- és nanotechnológia ugrásszerű fejlődése és egyre inkább a kockázati tőke által finanszírozott startup vállalkozások gerjesztenek aszimmetrikus konfliktusokat. A *környezet mindkét területen rohamtempóban változik, és olyan időket élünk, amikor a viszonylag kiszámítható és folyamatokkal, valamint tervekkel kezelhető komplikált környezetet leváltotta a kiszámíthatatlan dinamikus környezet.*” – A hagyományosan működő ész itt megáll, és egyhelyben zokog.

A túlélési kényszer viszont kilöki ebből, s a jól felkészültek megragadják az alapigazságot: „a káosz veszedelem a nehézkesnek, a gyengének és az átlagosnak, viszont a lehetőségek birodalma az erősnek és rugalmasnak”. Ezzel kell nekivágni az új terepen a túléléshez szükséges *intézményi adaptációnak*.

A mélyreható, a meglévő működési rendszert és módot, a velejáró vezetési, kapcsolati és felelősségi rendszereket erőteljesen átalakító intézményi adaptáció megvalósítása kemény innovációs folyamat. Lényegében többé-kevésbé teljes paradigmaváltást jelent, annak minden terhével. Porkoláb így szól róla: „Az *intézményi adaptáció* viszonylag hosszadalmas folyamat, éppen ezért lehetséges, hogy a tradicionális üzleti szemléletmód és az alapjául szolgáló stratégiai tervezés még mindig a legelterjedtebb napjainkban.” Ez a „viszonylag hosszadalmas” keveset érzékeltet a valódi nehézségeiből, ezért érdemes idéznünk két közismert szakértőt:

„Nincs nehezebb, bizonytalanabb kimenetelű és veszélyekkel terhesebb vállalkozás, mint új szabályok bevezetése. Az újtónak harcos ellensége mindenki, aki a régi szabályok hasznélvezője, és csak langyos támogatást kap azoktól, akik hasznot húzhatnak a változásból.” *Niccolo Machiavellinek*, a hatalomgyakorlás mindmáig kimagasló technikusának e szavai szinte önmagukban is tökéletes magyarázatát adják, hogy miért nem halad az innováció a kívánatos ütemben még viszonylag normális környezetben sem. *Napoleon Buonaparte* ezekhez a következő, meglehetősen hetyke megjegyzéseket fűzte:

az újtások ellenségeit illetően: „le tudnám állítani őket”;

a langyos támogatókhoz: „nem tudja a jóember, hogyan kell szert tenni harcos támogatókra...”. Hogy ez a gyakorlatban mennyire nem könnyű, arról a császárnak volt ideje gondolkodni Szent Ilona szigetén. (Machiavelli: A fejedelem. Napoleon jegyzeteivel. Espasa-Calpe Kiadó, Madrid.) S ha belegondolunk, érthető: az érintettek többsége nem szívesen tanul a napi munkája elvégzése, az azzal járó terhek nyomása alatt újat, s dolgozik meg az ahhoz szükséges új kompetenciák elsajátításáért – hacsak nem ismeri fel eleve érdekelttségét a változásban –, s ezért inkább védekezik annak bevezetése ellen. Sokakban erős félelem is munkálhat, hogy az átállás új versenyt nyit a pozíciókért, s ez a kárukra lehet.

„Ugyanakkor az *elmúlt évszázad végére egy újfajta, innováción alapuló stratégiai szemléletmód kezdett teret hódítani*. Azok a vállalati vezetők, akik úgy gondolták, hogy az összecsapás fókuszú küzdelem nem vezethet mindig sikerre, elkezdtek alternatív stratégiai megközelítéseken gondolkodni.” – Különös, soha nem látott kor jöve el: garázsokban, kollégiumi szobákban és hasonló helyeken született rendhagyó vállalkozások emelkedtek fel exponenciális növekedéssel a métság hátán, s törtek, nemritkán szinte szó szerint is, az egekbe. Nem erőből nyomták le a piac és a gazdaság addigi urait, az lehetetlen is lett volna, hanem új eszközökkel – új termékekkel, szolgáltatásokkal, piaci módszerekkel –, így vették el tőlük a piacaikat.

„Napjainkban épp egy újabb stratégiai paradigmaváltás küszöbén állunk, így teljesen érthető, hogy a nagyvállalatok döntő többsége azzal küszködik, hogyan hajtsa végre a *sikeres digitális transzformációt*. A mindenütt tapasztalható *sikertelenség oka* az, hogy az elmúlt évszázadban a nagyvállalatok a komplikált viszonyokra optimalizálódtak, és a bürokratikus szervezeti kultúra képtelen megbirkózni a dinamikusan változó környezettel, amelynek egyik legfőbb jellegzetessége, hogy az egyes alrendszerek közötti kapcsolatok száma exponenciálisan növekszik. Ilyen viszonyok között a *hagyományos értelemben vett tervezés értelmetlenné, maga a környezet pedig kiszámíthatatlanná válik*.

A *dinamikusan változó környezet* (VUCA: Volatile, Uncertain, Complex, Ambiguous) problematikáját a hadviselésben már több évtizede kutatják. A *VUCA soha nem volt annyira időszerű, mint napjainkban*, amikor a stratégiai sokkhatások egymás után érik a szervezeteket, a vezetőknek pedig olyan dinamikusan változó környezetben kell döntéseket hozniuk, amelyben a rendelkezésre álló információ mennyisége folyamatosan nő, a rendelkezésre álló idő viszont drasztikusan csökken.” – Az innováció a maga hatókörében mindig VUCA terepviszonyokat teremt, hiszen a váltást hozza a begyakoroltról valami újra, ennek minden kiszámíthatatlanságával.

„Mivel a legtöbben ösztönösen cselekszenek, az emberek többsége, közöttük vállalati vezetők is, komoly energiákat fordítanak arra, hogy ilyen helyzetben visszaforgassák az idő kerekét, és újra kiszámíthatóvá tegyék a környezetüket.” – Biztosan vesztes stratégia! Mindig lesznek, akik meg merik lovagolni a bizonytalanságot, és akik ebben sikerre jutnak, elhúznak a „maradiak” mellett, és elhódítják piacaikat, gazdasági életterüket. Cáfolhatatlan bizonyosság erre egyebek közt az a szédületes váltás, amely termék-, szolgáltatás- és eszközvilágunkban végbement, amióta Steve Jobs megtámadta a mainframe számítógépek világát a PC-vel, a szórakoztató eszközökét a platformmal, amellyé a telefonja felnőtt, s mindez ráépült a világhálóra, amelyet a Google-fiúk szolgáltatásrendszere tett igazán használható kereső- és kapcsolati rendszerré. Ma pedig már-már felháborító, ha egy cég, intézmény, hivatal nem érhető el maxiegyszerűen a Facebookon is.

„A korlátok arra valók, hogy túllépjünk rajtuk – mondá a szuperhős, mielőtt leesett a szakadékba.” Felettébb rossz stratégia azonban ezt művelni a terjedelmi határokkal – nincs az a mētisz, amely ebben segíthetne. Ezért már csak egy stratégiai útmutatást emelünk ki:

„A csatában erőt érvényesíteni csak két módszerrel lehet: *cselvetéssel és közvetlen harccal*; *de a cselvetés és a közvetlen harc váltakoztatása annyiféle lehet, hogy nem győzzük kimeríteni*. Ezért aki ért hozzá, *hogyan alkalmazzon cselvetést, az (képességeiben) határtalan, mint az ég és föld [a természet], és kimeríthetetlen, akár a folyók és folyamok*.” (Szun-ce)

És a mondandó ívét mutatjuk meg a fejezetek címeivel és alcímeivel:

1. *A stratégiai környezet fejlődése* – a világ rohamtempóban változik, és egyre kiszámíthatatlanabbá válik (s ha nem ismerjük fel, hogy ezt exponenciálisan gyorsulva teszi, az tragikus stratégiai hibákra vezet);
2. *Napjaink stratégiai környezete* – az aszimmetrikus küzdelemhez integrált stratégia szükséges;
3. *Helyzettudatosság* – tegyük bárki számára lehetővé, hogy megbirkózzék az ismeretlennel;
4. *Sebesség és tempó* – Kerüljön egyensúlyba az önállóság, a sebesség és a műveleti tempó;
5. *Stratégiai hálózatok* – csak a folyamatos fejlődés biztosítja a versenyképességet (de az is csak akkor, ha hozzá mindig megalkotjuk a megfelelő stratégiát);
6. *Integrált portfólióstratégia* – felkészülhetünk a válságra, és bátran nézhetünk szembe a kihívásokkal (de tudva, hogy már soha semmi sem biztos);
7. *A jövő vezetői* – a változás elvezet odáig, hogy átalakul a szervezeti kultúra is.

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

„THAT ESCALATED QUICKLY”, OR CONNECTION POINTS OF THE THREE-STAGE TEST AND PARODY – PART I

Dr Dávid Ujhelyi

The purpose of this paper is to examine whether there is an international barrier to the introduction of a parody exception in domestic copyright law, with particular attention to the three-step test provisions. The paper will examine the emergence and evolution of the international copyright framework, the development and interpretation of the three-step test, and the unique solution of the Hungarian Copyright Act to the test.

TEMPORARY REPRODUCTION EXCEPTION IN THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION – PART II

István Harkai

In case of online uses it is rather difficult to follow each copy which was made during the transmission of the data. After the first part – where international, EU and Hungarian legal control is presented – in this second part of the study case law of the European Court of Justice is analyzed.

MAJOR STAGES OF THE LEGISLATION RELATED TO COPYRIGHT IN HUNGARY

Edit Sápi

The purpose of the study is to outline the most important stages of domestic copyright legislation. In the study, we briefly review the past of copyright law regarding to the main features of the recent copyright laws and the directions of legal development. With respect to the current situation of copyright law, we outline the carrier of the currently effective Hungarian Copyright Act, including the most cardinal amendments, their effects and the reasons that led to the amendments. We review the recent legislative results and the directions of the EU legislation, shaping the near future.

PRESENT AND FUTURE OF THE DESIGN PROTECTION OF REPLACEMENT PARTS IN EUROPE

Dr György Baksay-Nagy

The study deals with the problem of design protection of replacement parts in Europe. After the overview of the present situation – as there is no unitary control in the European Union – different solution possibilities are assessed by the author.

THE WORKS OF ARCHITECTS LAJOS JÁMBOR AND ZOLTÁN BÁLINT – PART I. „HISTORY OF THOUSAND YEARS BUILT IN STONES OF HUNGARIANS” – YEARS OF THE BEGINNING

Dr Zsuzsanna Tószegi

In the history of Hungarian architecture the most significant period was the one between the Millennium and World War I. In these two decades thousands of new buildings were constructed, and most of them still belong to the dominant features of our cities. Lajos Jámboor and Zoltán Bálint are outstanding figures of this era, though they are little known for people not dealing with architecture. The aim of the series of articles dealing with their oeuvre is to fill this gap.